

RIKSDAGENS
REVISORERS BERÄTTELSE

över den år 1966
av den verkställda granskningen av

STATSVERKET

DEL I
REVISORERNAS UTTALANDEN

Innehållsförteckning

<i>Riksdagens revisorers skrivelse</i>	5
<i>Utrikesdepartementet</i>	
§ 1 Den svenska biståndsverksamheten	7
<i>Försvarsdepartementet</i>	
§ 2 Statens transportkontor	115
§ 3 Vissa militära körcentraler	125
§ 4 Personalkassorna inom försvaret	131
§ 5 AB Teleunderhåll	136
<i>Kommunikationsdepartementet</i>	
§ 6 Utfallet av automobilskattemedlens specialbudget	141
§ 7 Förverkligandet av vägplan för Sverige	147
§ 8 Kostnaderna för övergång till högertrafik	153
§ 9 Handelsflottans pensionsanstalt	170
§ 10 Utbäring av expressbrev och telegram	180
§ 11 Överlåtelse av telefonabonnemang	187
§ 12 AB Trafikrestauranger	191
<i>Finansdepartementet</i>	
§ 13 Vissa iakttagelser angående skatteuppbörden m. m.	201
§ 14 Organisationsföredragandenas verksamhet	222
§ 15 Arbetstidskontroll och effektivitetsmätning inom statsförvaltningen	234
§ 16 Statens kostnader för förhyrning av lokaler	244
§ 17 De statliga myndigheternas lokalproblem i stockholmsområdet	255
<i>Ecklesiastikdepartementet</i>	
§ 18 Dramatiska teatern	262
§ 19 Kungl. teatern	273

Jordbruksdepartementet

§ 20 Redovisningen av lagervärden i domänverkets bokslut	276
--	-----

Inrikesdepartementet

§ 21 Länsstyrelsernas upphandling av kontorsförnödenheter	286
§ 22 Indrivningsverksamheten vid kronofogdemyndigheten i Stockholm	291

Civildepartementet

§ 23 Övertidstjänstgöringen inom statsförvaltningen	302
§ 24 Pensionsåldrarna inom statlig verksamhet	309

<i>Av revisorerna avlagda besök</i>	315
---	------------

Jämlikt §§ 6 och 15 den för riksdagens revisorer gällande instruktionen får revisorerna härmed avgiva berättelse över av dem verkställd granskning av statsverkets tillstånd, styrelse och förvaltning. Stockholm den 15 december 1966.

HENRY ALLARD	BERTIL von FRIESEN	CARL E. JOHANSSON
EINAR PERSSON	GUSTAF SVENSSON	HERBERT HERMANSSON
KARL DAMSTRÖM	EBBE OHLSSON	JAMES I. A. DICKSON
HANS LEVIN	ERIC MOSSBERGER	NILS B. HANSSON

/ *Per Dahlberg*

UTRIKESDEPARTEMENTET

§ 1

Den svenska biståndsverksamheten

Multilaterala hjälpinsatser gjordes under andra världskriget i det krigshärjade Väst- och Centraleuropa. Det var naturligt att FN och dess fackorgan även under åren närmast efter andra världskrigets slut såg som en av sina huvuduppgifter att bistå Europa. De hjälpåtgärder som FN:s generalsekreterare redan år 1947 bemyndigades vidta avsåg närmast att avlösa tidigare bedriven hjälpverksamhet. Även Världsbankens och liknande organs verksamhet var till att börja med väsentligen inriktad på förutvarande krigsskådeplatser.

Så småningom började emellertid även biståndsproblemen i Asien, Afrika och Latinamerika att tilldra sig ökad uppmärksamhet, inte minst därför att antalet FN-medlemmar från dessa successivt ökade. Mot 40-talets slut dirigerades en allt större del av de resurser som FN och dess fackorgan förfogade över för sin ordinarie biståndsverksamhet till de nya länderna. År 1949 fattade generalförsamlingen beslut om ett organisatoriskt sett nytt och i fråga om de ekonomiska resurserna betydligt utvidgat biståndsprogram. Påföljande år började verksamheten inom detta program (Expanded Programme of Technical Assistance, EPTA), vilket finansierades utanför FN:s reguljära budget genom frivilliga bidrag från medlemsstaterna. Verksamheten bestod till helt övervägande del av utsändande av experter och av stipendiering.

Ett annat exempel på multilaterala hjälpinitiativ är den s. k. Colombo-planen. Denna startades för att stärka banden mellan länderna i brittiska samväldet och hade till syfte att samordna utvecklingsplanering och biståndsverksamhet mellan staterna. Planen utvidgades senare till att omfatta även andra länder.

Den ekonomiskt helt dominerande biståndsverksamheten har varit den bilaterala hjälpen och då speciellt den amerikanska. Verksamheten började år 1950 under namnet »Point Four» och har sedan dess ändrat namn och inriktning och vuxit kraftigt. Även andra industriländer började bedriva bilateral biståndsverksamhet vid ungefär samma tidpunkt.

Sverige har varit medlem i de större internationella organen sedan deras tillkomst. I allt större omfattning har dessa organs reguljära verksamhet kommit att inriktas på hjälp till de ekonomiskt underutvecklade länderna. Till denna reguljära verksamhet bidrar Sverige genom sina årliga bidrag

till organen. Biståndet består, förutom av bidrag till FN:s budget, av kapitalinsatser i de multilaterala finansieringsorganen och bidrag till de olika fackorganens speciella biståndsprogram. Svenskt multilateralt bistånd har dock till övervägande del kanaliserats genom de speciella biståndsprogrammen i FN:s regi och genom Internationella utvecklingsfonden (IDA).

Svensk bilateral biståndsverksamhet har sedan länge bedrivits av missionen och andra frivilliga organisationer. Det statliga bilaterala biståndet började år 1952 i form av tekniskt bistånd, och år 1962 anslogs för första gången medel för bilateralt finansiellt bistånd.

T. o. m. budgetåret 1965/66 har ca tre kvarts miljard kronor (i löpande priser) utbetalats för svensk biståndsverksamhet. Därav har den helt övervägande delen använts för teknisk biståndsverksamhet. Karakteristiskt för biståndsanslagen har varit de stora reservationer som årligen uppkommit. Sålunda har t. o. m. budgetåret 1965/66 totalt anvisats ca en miljard kronor, av vilket belopp drygt 200 milj. kronor kvarstod på anslagen vid slutet av nämnda budgetår såsom icke utnyttjade reservationer.

Svenskt multilateralt bistånd

Huvudparten av FN:s tekniska biståndsinsatser har gjorts inom ramen för EPTA-programmet. Detta finansieras helt genom frivilliga bidrag från medlemsstaterna. Biståndet förmedlas huvudsakligen av fackorganen, speciellt FAO, WHO, UNESCO och ILO, och är koncentrerat till expertutskickning (inmot 4/5 av kostnaderna, medan knappt 1/5 går till stipendieverksamhet och återstoden till utrustning). Från svensk sida har sedan länge betonats vikten av och fördelarna med den multilaterala biståndsgivningen. Sverige har också varit en av de större bidragsgivarna till EPTA och svarade under åren 1950—1960 för drygt 2 procent av det totala bidragsbeloppet.

År 1959 började FN:s Särskilda fond sin verksamhet. Fonden, som liksom EPTA helt bygger på frivilliga bidrag, har inriktat sin verksamhet på ett begränsat antal större projekt. Fondens uppgift är att förbereda kapitalinvesteringar genom ekonomiska översikter och undersökningar, bekosta utbildning av arbetare och tekniker samt stödja tillämpad forskning. Särskilda fonden använder fackorganen för genomförandet av sina projekt. Sverige intar en mycket framskjuten plats bland bidragsgivarna till Särskilda fonden; vårt land svarade år 1965 för 10 procent av bidragssumman. Fr. o. m. år 1966 har EPTA och Särskilda fonden sammanslagits till ett enda biståndsprogram (United Nations Development Programme, UNDP).

Sverige är sedan år 1960 medlem i Internationella utvecklingsfonden (IDA). IDA har samma styrelse, direktion och sekretariat som Världsbanken och har liksom denna ställning som ett av FN:s fackorgan. IDA skapades för att tillgodose behovet av lån på mer benefika villkor än Världsbanken kan ge. Fonden började sin verksamhet år 1961 och har sedan sin tillkomst åtnjutit aktivt stöd från svensk sida, bl. a. i form av extra bidrag.

Svenskt bilateralt bistånd

Som förut nämnts har teknisk biståndsverksamhet sedan länge bedrivits i de underutvecklade länderna av missionen i anslutning till den evangeliserande verksamheten. Även andra organisationer, bl. a. fackföreningar och studentsammanslutningar, har bedrivit sådan verksamhet. Den med statsmedel finansierade verksamheten är emellertid numera helt dominerande.

Den 2 september 1962 konstituerades Centralkommittén för svenskt tekniskt bistånd till mindre utvecklade områden. I denna kommitté diskuterades till en början främst i vilka länder man skulle bedriva biståndsverksamhet. Man beslöt att i första hand undersöka möjligheterna att göra en insats i Etiopien och Pakistan. Vilka slags projekt och vilka ämnesområden biståndsverksamheten skulle omfatta ägnades vid denna tidpunkt icke så stort intresse.

År 1954 undertecknades ett femårigt avtal mellan Sverige och Etiopien om tekniskt bistånd för upprättandet av ett byggnadstekniskt institut i Addis Abeba. Påföljande år slöts ett liknande avtal med Pakistan avseende en yrkesskola i Landhi utanför Karachi.

År 1955 ägde den första Sverige Hjälpers-insamlingen rum. Det beslöts att två tredjedelar av de inlutna medlen, d. v. s. ungefär 2 milj. kr., skulle användas för en insats i Etiopien på den förebyggande barna- och mödravårdens område. Avtal om denna insats undertecknades år 1957. Med insamlingsmedel skulle också en familjeplaneringsinsats på Ceylon finansieras, och avtal härom undertecknades år 1958.

I Sverige startades också biståndsverksamhet i form av kurser och stipendiering. Åren 1954—1955 hölls en veterinärkurs i Stockholm i samarbete med FAO med deltagare från Indien och Thailand. År 1956 inleddes en socialadministrativ kurs i Göteborg, och år 1958 kom en gjuterikurs för iranska ingenjörer till stånd. Centralkommitténs stipendieverksamhet började år 1956, då stipendier lämnades till två etiopiskor.

Budgetåret 1962/63 anslogs för första gången medel till bilateralt finansiellt bistånd. Detta slag av bistånd utgöres av gåvor och krediter på gynnsamma villkor. De första gåvorna bestod av skolbokspapper och sändes till några länder i Asien. Den första utbetalningen i form av krediter gjordes till Tunisien år 1964.

Riktlinjer för svenskt bistånd

Principer och riktlinjer för det svenska utvecklingsbiståndet fastställdes av riksdagen år 1962 på grundval av propositionen 1962: 100 (SU nr 135—138; rskr. nr 313—316). Innebörden av nämnda beslut har av chefen för SIDA, den nuvarande svenska biståndsmyndigheten, sammanfattats i följande tolv punkter (U-aktuellt 1965: 59).

1. Biståndsinsatserna skall ha till syfte »att höja de fattiga folkens levnadsnivå». De skall *främja ekonomisk utveckling* och medverka till ökad *social rättvisa*.

2. *Motivet* för svenska biståndsinsatser är i första hand *ideellt*: »Det kan i hög grad härledas ur känslor av moralisk plikt och internationell solidaritet.» U-hjälpen innebär en uppoffring — för landet, som ställer resurser i form av kapital och personal till förfogande, och för u-landsarbetaren, som engagerar sig för ovana och ofta svårbemästrade uppgifter.

3. »De ideella motiven är samtidigt i hög grad *realistiska*.» »Ur svensk synvinkel är det naturligt och önskvärt, att det av flertalet u-länder nyförvärvade politiska oberoendet ges det ekonomiska underlag och sociala innehåll, som är en förutsättning för en demokratisk samhällsutveckling och för verklig nationell oavhängighet.» Det anges vidare *ekonomiska skäl* för internationell biståndsgivning, i det att en expanderande världsekonomi anföres som gynnsam för alla.

Då man försöker fastställa våra och de övriga industriländernas insatser för u-länderna vore det emellertid, säger regeringen, missvisande att däri innefatta enskilda transaktioner som är helt kommersiellt betingade och statliga åtgärder som är förestavade av omsorg om det egna näringslivet.

4. Det svenska biståndet utgör »*en del av den svenska utrikespolitiken*», och det uttalas att »ett viktigt syfte för denna är att bidra till utjämning och större förståelse mellan folken och därigenom främja internationell solidaritet och en fredlig utveckling i världen».

5. I valet mellan biståndsformer har de *multilaterala hjälpprogrammen* prioritet. »Sverige har hittills i första hand medverkat i multilaterala biståndsåtgärder. Denna prioritering bör även i fortsättningen upprätthållas.» Det anges som en fördel, att biståndet i den multilaterala formen »förlorar sin nationella identitet». Så långt möjligt skall vi enligt propositionen anknyta till FN:s och fackorganens biståndsverksamhet.

6. Biståndsarbetet skall företas i nära *samverkan* mellan offentliga organ och enskilda organisationer och grupper. Insatserna ingår i en internationell ansträngning, och vårt arbete skall samordnas med andra länders och de internationella organisationernas u-hjälp.

7. Av olika slags insatser bör för svensk del det s. k. *tekniska biståndet*, dvs. den direkta kunskapsöverföringen, ges *prioritet*. På grund av de personella insatser, som det förutsätter, är detta slags bistånd mera krävande att ge än andra biståndstyper, men det betecknas som i regel särskilt värdefullt ur mottagarlandets synvinkel.

Det tekniska biståndsprogrammet bör avse »områden, där *preciserade önskemål* föreligger från mottagarlandet och där *Sverige har särskilda förutsättningar* att lämna ett verksamt stöd». De svenska biståndsinsatserna bör bl. a. »inriktas på uppgifter, som av en eller annan anledning efter-satts i den internationella biståndsgivningen». Här är familjplaneringen det mest framträdande exemplet.

8. Vi skall bedriva biståndsverksamhet också på det *handelspolitiska* området i syfte att öka u-ländernas handel och i form av kapitalöverföring. Även här gäller regeln om prioritering av de multilaterala åtgärderna. På det finansiella biståndets område bör vi även i det bilaterala arbetet undvika att binda våra insatser vid svenska leveranser, uttalar statsmakterna genom riksdagsbeslut.

9. Biståndsinsatserna skall omsorgsfullt *planeras*. De skall bygga på kunskaper om mottagarlandets behov och förutsättningar. »Ännu viktigare än givarlandets biståndsplanering är givetvis mottagarlandets utvecklingspla-

nering», framhöll regeringen. Biståndet bör såvitt möjligt infogas i ett allmänt utvecklingsprogram för mottagarlandet.

10. Biståndsinsatserna skall vara *effektiva*, dvs. ha största möjliga effekt på mottagarländernas utveckling. Man bör välja projekt och verksamhetsområden av central betydelse för mottagarlandets ekonomiska utveckling. »Insatserna bör utformas så att de så långt möjligt får en kumulativ effekt.» De bör också ha demonstrationseffekt och stimulera till aktivitet. För att vara verkligt effektiv bör hjälpen vara hjälp till självhjälp.

11. Vi bör inte »*sprida* våra relativt knappa resurser allför tunt». Att välja mellan de olika länderna blir ofrånkomligt i den bilaterala verksamheten. — På denna punkt har riksdagen 1964 förstärkt 1962 års uttalanden genom att förklara det vara uppenbart, att »våra biståndsinsatser inte bör splittras på alltför många länder och ämnesområden». Riksdagen anser det vara betydelsefullt att »riktpunkten om en viss koncentration fastställs», och den önskar få klarhet om huruvida fördelar ur effektivitetssynpunkt står att vinna genom en ytterligare koncentration.

12. Strävandena bör enligt 1962 års riksdagsbeslut »inriktas på att *successivt öka* den svenska biståndsgivningen så att den uppnår en nivå som motsvarar *1 procent av bruttonationalprodukten*». — »Stödet till de fattiga länderna kommer därmed att utgöra ett av de viktigaste inslagen i 1960-talets politik», slutade statsministern sitt anförande till statsrådsprotokollet den 23 februari 1962.

I anslutning till innehållet i punkt 10 må erinras om att riksdagen vid flera tillfällen framhållit betydelsen av att biståndsinsatserna är effektiva. Sälunda uttalades år 1963 bl. a. följande (SU 1963: 3).

Utskottet vill instämma i vad nämnden för internationellt bistånd anført därom att önskemålet om ökat bistånd till de underutvecklade länderna icke får tillgodose endast genom ökad medelsanvisning. Än viktigare är att i överensstämmelse med de av förra årets riksdag godkända riktlinjerna för det svenska utvecklingsbiståndet valet av biståndsprojekt sker efter allsidigt övervägande med höga krav på kumulativ effekt av biståndsinsatserna och att valet fullföljes av en successiv värdering och fortlöpande kontroll av skilda insatser på det tekniska biståndets område. Med större resurser följa ökade krav att medlen disponeras på ett riktigt sätt.

År 1964 uttalades bl. a. följande (SU 1964: 53).

Uppenbart är att den förutsatta växande omfattningen av biståndsverksamheten kräver ökad insyn och ökade garantier för att medlen komma till riktig användning. Det är därför angeläget att på detta område få till stånd en tillsyn över verksamheten av samma omfattning och innebörd som beträffande statlig verksamhet i övrigt. — — — . . . förslaget om en fortlöpande sakrevision, i vad avser fältprojekten, torde böra undersökas. — — — . . . Kungl. Maj:t måtte låta verkställa utredning rörande förstärkning av granskningsmöjligheterna och möjligheterna till evakuering av biståndsverksamheten.

I propositionen 1965:63 betonades bl. a. vikten av att eftervärdering (evaluering) göres av de svenska projekten. I anslutning härtill framhölls att underlag — så långt det går — måste skapas för samma slags produk-

tivitetsmässiga överväganden på biståndsområdet som när det gäller användningen av våra resurser i vår egen samhällsekonomi.

Administrationen av det svenska biståndet

De FN-organ som numera administrerar biståndsverksamhet av olika slag hade vanligen redan under sin tidigare verksamhet speciella kontaktorgan inom den svenska förvaltningen. I och med att FN-organen började ta upp biståndsfrågor på sina arbetsprogram var det naturligt att de även beträffande dessa vände sig till sina normala förbindelser i Sverige. I detta avseende inträdde dock så småningom en förändring. Större delen av den multilaterala hjälpens svenska administration kom redan i början av 1950-talet att åvila svenska institutet, vilket inom sitt sekretariat byggde upp en särskild avdelning för detta ändamål. Större delen av dess arbete kom att röra rekryteringen av experter och mottagningen av stipendiater för FN:s, UNESCO:s och ILO:s räkning.

Hösten 1952 bildades centralkommittén för svenskt tekniskt bistånd till mindre utvecklade områden med uppgift att planera Sveriges bilaterala insatser och samordna upplysningsarbetet kring dessa. Centralkommittén var icke någon kommitté i egentlig mening utan en församling, bestående av ett sextiotal representanter för regering, riksdag, folkrörelser, näringsliv m. m. Kommittén sammanträdde ca två gånger per år. För de löpande administrativa uppgifterna svarade sekretariatet, vilket hade samma chef som svenska institutets avdelning för tekniskt bistånd. Centralkommittén replierade på svenska institutets ekonomiavdelning och lämnade för detta arbete ett årligt bidrag till institutet.

Medel till internationell biståndsverksamhet har alltsedan biståndsverksamhetens begynnelse anvisats under riksstatens tredje huvudtitel, utrikeshuvudtiteln. Utrikesdepartementet har också rent allmänt svarat för den politiska bedömningen av biståndsfrågorna.

Frågor rörande Världsbanken, Internationella valutafonden och den sedan år 1961 verksamma Internationella utvecklingsfonden (IDA) har handlagts av finansdepartementet och riksbanken i samråd.

Nämnden för internationellt bistånd

Den svenska utvecklingshjälpen var fram till början av 1960-talet relativt begränsad till omfånget, samtidigt som den i administrativt hänseende uppvisade en splittrad bild. Våren 1960 tillsattes en utredning med uppgift att uppdraga riktlinjer för hur en effektiv administration av u-hjälpen borde utformas och fungera. På grundval av utredningens arbete föreslog Kungl. Maj:t i proposition 1961:174 ett helstatligt organ för handläggning av biståndsfrågor. Sedan riksdagen godkänt förslaget (SU 1961:157; rskr. 1961:365) inrättades det nya organet, som fick namnet nämnden för internationellt bistånd (NIB). Denna trädde i funktion den 1 januari 1962 och samtidigt upplöstes centralkommittén.

NIB skulle vara centralorgan för det statliga tekniska biståndet till u-länder och ha till uppgift att sköta den löpande administrationen av bilateral teknisk biståndsverksamhet. Till nämndens funktioner hörde även att utarbeta förslag till biståndsinsatser. Nämnden, som löd under utrikesdepartementet, bestod av tre organ: en styrelse, ett denna underställt sekretariat och ett råd. I styrelsen ingick bl. a. representanter för departement och icke-statliga organisationer. Sekretariatet förestods av en generalsekreterare och bestod av en kameralsektion och fyra byråer, nämligen planerings- och budgeteringsbyrå, expertrekryteringsbyrå, stipendiatbyrå och informationsbyrå. I rådet ingick representanter för alla de organisationer som varit representerade i centralkommittén.

Biståndets administration och organisation juli 1966

Svensk u-hjälp har på senare år expanderat kraftigt, både vad avser omfång och biståndsformer. Denna expansion förutses fortsätta mot det av riksdagen år 1962 angivna målet: 1 procent av bruttonationalprodukten. Sedan NIB:s tillkomst hade förutom det bilaterala tekniska biståndet även andra biståndsformer, vilka under nämndens uppbyggnadsskede ansetts böra administreras utanför nämnden, starkt vuxit i omfattning. Det gällde närmast det finansiella och i någon mån det humanitära biståndet. Även ett nordiskt bistånd hade inletts, vilket administrerades i särskilda former. Samtidigt som således andra biståndsformer framträtt vid sidan av det rent bilaterala tekniska biståndet, hade gränserna mellan dem och den tekniska hjälpen blivit mindre skarpa.

Biståndets ökade omfång och nya former, ävensom de administrativa svårigheter som visade sig föreligga, aktualiserade frågan om biståndsförvaltningens organisation. Utredningar företogs av statskontoret avseende personalorganisationen och administrationen inom NIB, relationerna mellan NIB och dess fältprojekt samt beträffande möjligheterna till en närmare samordning av de olika biståndsformernas centrala administration. På grundval av dessa utredningar framlades proposition i ämnet (prop. 1965: 63), i vilken bl. a. ett helt nytt centralorgan för biståndsverksamheten föreslogs. Riksdagen beslöt i enlighet med propositionen (SU 125; rskr. 314). Till den nya biståndsmyndigheten — benämnd styrelsen för internationell utveckling (SIDA, efter organets engelska namn Swedish International Development Authority) — har koncentrerats allt bilateralt bistånd samtidigt som begreppet »bilateral» givits vidgat innehåll. I det följande redogöres för de olika biståndsformerna och deras administration.

Tekniskt bistånd

Bilateral tekniskt bistånd

Med bilateralt bistånd avses numera bistånd som efter svenskt initiativ inriktas på vissa länder och som kontrolleras fortlöpande från svensk sida. Allt bilateralt bistånd skall i princip administreras av biståndsmyndig-

heten. Denna vida definition av bilateralt bistånd innebär, att bistånd som förut icke handhades av biståndsmyndigheten nu skall administreras av denna. I förenämnda proposition, 1965: 63, har i enlighet härmed uttalats, att praktiskt taget allt som kan betecknas som biståndsadministration skall föras in under biståndsmyndigheten. Begreppet biståndsadministration skall ges vidaste möjliga innebörd och innefatta såväl planering som långsiktiga överväganden.

Allt bilateralt tekniskt bistånd administreras således av SIDA. Medel här för äskas och disponeras av SIDA. Till denna form av bistånd hänföres numera biståndsverksamhet av bilateral karaktär som förut redovisades under anslagsrubriken »Övrigt multilateralt bistånd». Det rör sig här huvudsakligen om svenska insatser för utbildning av afrikanska kvinnor; insatserna administreras i samarbete med vissa FN-organ.

Också nordiska biståndsprojekt som förut administrerades separat har överförts till SIDA, varvid emellertid hänsyn självfallet togs till förut beslutade former för ansvar och beslut. Skandinaviska undervisningssjukhuset i Korea, som förut redovisades under femte huvudtiteln, faller nu under SIDA.

Multilateralt tekniskt bistånd

Anslagen till multilateralt tekniskt bistånd redovisas under tredje huvudtiteln. Medel under dessa anslag utbetalas och disponeras av utrikesdepartementet. Med den nuvarande snäva avgränsningen av multilateralt tekniskt bistånd räknas som sådant endast bistånd under följande anslagsrubriker: FN:s utvecklingsprogram (UNDP), FN:s barnfond (UNICEF) samt Övrigt multilateralt tekniskt bistånd. Sistnämnda anslag avses skola täcka t. ex. utgifter som uppkommer till följd av politiska rekommendationer i FN och som icke kunnat förutses i samband med den sedvanliga anslagsbehandlingen. Större delen av det bistånd som förut redovisades under detta anslag hör nu under SIDA. Detsamma gäller alla frågor rörande biträdande experter för multilateral biståndsverksamhet.

Den multilaterala tekniska biståndsverksamheten administreras av vederbörande FN-organ. De begränsade administrativa funktionerna i Sverige skall ombesörjas av utrikesdepartementet. Detta gäller dock ej förekommande verksfunktioner, vilka åligger SIDA.

Finansiellt bistånd

Bilateralt finansiellt bistånd

Det bilaterala finansiella biståndet redovisas under sjunde huvudtiteln. Förslag till bidrag till denna verksamhet framlägges av finansdepartementet. Undantag från denna regel bildar sådant bilateralt finansiellt bistånd som utgör en integrerad del av ett i övrigt tekniskt biståndsprojekt. Medel för sådan verksamhet skall äskas av SIDA. I båda fallen ställes beviljade medel till SIDA:s disposition.

Inom ramen för bilateralt finansiellt bistånd förekommer både krediter och gåvor. De förra lämnas för finansiering av utvecklingsprojekt eller utvecklingsprogram, de senare lämnas huvudsakligen i form av varor. I denna biståndsform innefattas också s. k. parallellfinansieringsoperationer i anslutning till internationella organisationers biståndsverksamhet.

Multilateralt finansiellt bistånd

Det multilaterala finansiella biståndet utgöres av bidrag till Internationella utvecklingsfonden (IDA) och till Internationella livsmedelsprogrammet (WFP). Dessa bidrag redovisas under sjunde huvudtiteln.

Multilateralt finansiellt bistånd skall administreras av finansdepartementet i samarbete med riksbanken, utom vad gäller WFP som administreras av SIDA. Bl. a. på grund av att SIDA-tjänstemän i andra sammanhang sammanträffar med representanter för berörda multilaterala organisationer har en stor del av arbetet med multilateralt finansiellt bistånd kommit att handhas av SIDA.

Humanitärt bistånd

Till humanitärt bistånd hänföres bl. a. hjälp vid naturkatastrofer, flyktinghjälp och bidrag till enskilda organisationer. Anslag för katastrofhjälp och för bidrag till enskilda organisationer äskas av SIDA. Övrigt humanitärt bistånd, bl. a. flyktinghjälp genom internationella kanaler och programmet för studiestöd till afrikansk flyktingungdom, är direkt underställt Kungl. Maj:t och anslag härför ställes till utrikesdepartementets förfo-gande.

Administrationn av humanitärt bistånd handhas huvudsakligen av SIDA.

Handelspolitiskt och kommersiellt bistånd

De handelspolitiska och kommersiella biståndsfrågorna handlägges inom handelsdepartementet i samråd med utrikes- och finansdepartementen samt i förekommande fall med jordbruksdepartementet. Biståndsåtgärderna inom det förstnämnda området berör bl. a. tull- och importpolitiken gentemot u-länderna liksom också frågan om stabilisering av dessas råvaruexport. Åtgärderna är av sådan art att de icke kan särskiljas från övriga handelspolitiska åtgärder.

Samråd

Den löpande administrationen av biståndet är i huvudsak koncentrerad till SIDA. Beslut om biståndspolitikens utformning fattas emellertid av regering och riksdag. Flera departement berörs ofta av de biståndspolitiska ärendenas beredning, varför ett betydande behov av ömsesidig information och samordning säges föreligga. För detta ändamål har inrättats en bistånds-

beredning, som är ett interdepartementalt samrådsorgan under ledning av ett statsråd. I beredningen ingår företrädare på statssekreterarnivå för berörda departement, främst utrikes-, finans- och handelsdepartementen. Även biståndsmyndigheten är företrädd. Beredningen är konsultativ, ett forum för information och diskussion av frågor av större betydelse. Bland frågor som kan tagas upp i biståndsberedningen må nämnas frågor rörande biståndsvolymen, avvägningen mellan olika biståndsformer, villkoren för utvecklingskrediterna, länderprioriteringen, samarbetet med näringslivet och riktlinjerna för instruktioner till de svenska företrädarna i internationella biståndsorgan. Det åligger biståndsmyndigheten att presentera material som underlag för diskussionerna.

Härutöver bör nämnas att utrikesdepartementet och utrikesförvaltningens organ utomlands deltar i handläggningen av ärenden inom samtliga statliga biståndsformer. Sålunda biträder utrikesförvaltningen vid förhandlingar med mottagarländer i fråga om såväl tekniskt som finansiellt bistånd. Svenska beskickningar i u-länder kan vidare genom sin rapportering bidra med underlag för beslut i olika biståndsfrågor och tjänstgöra som serviceorgan för besökande förhandlare och experter. Genom kontakten med FN och dess fackorgan och andra internationella organisationer har utrikesförvaltningen också en fortlöpande bevakning av frågor inom den multilaterala biståndsverksamheten.

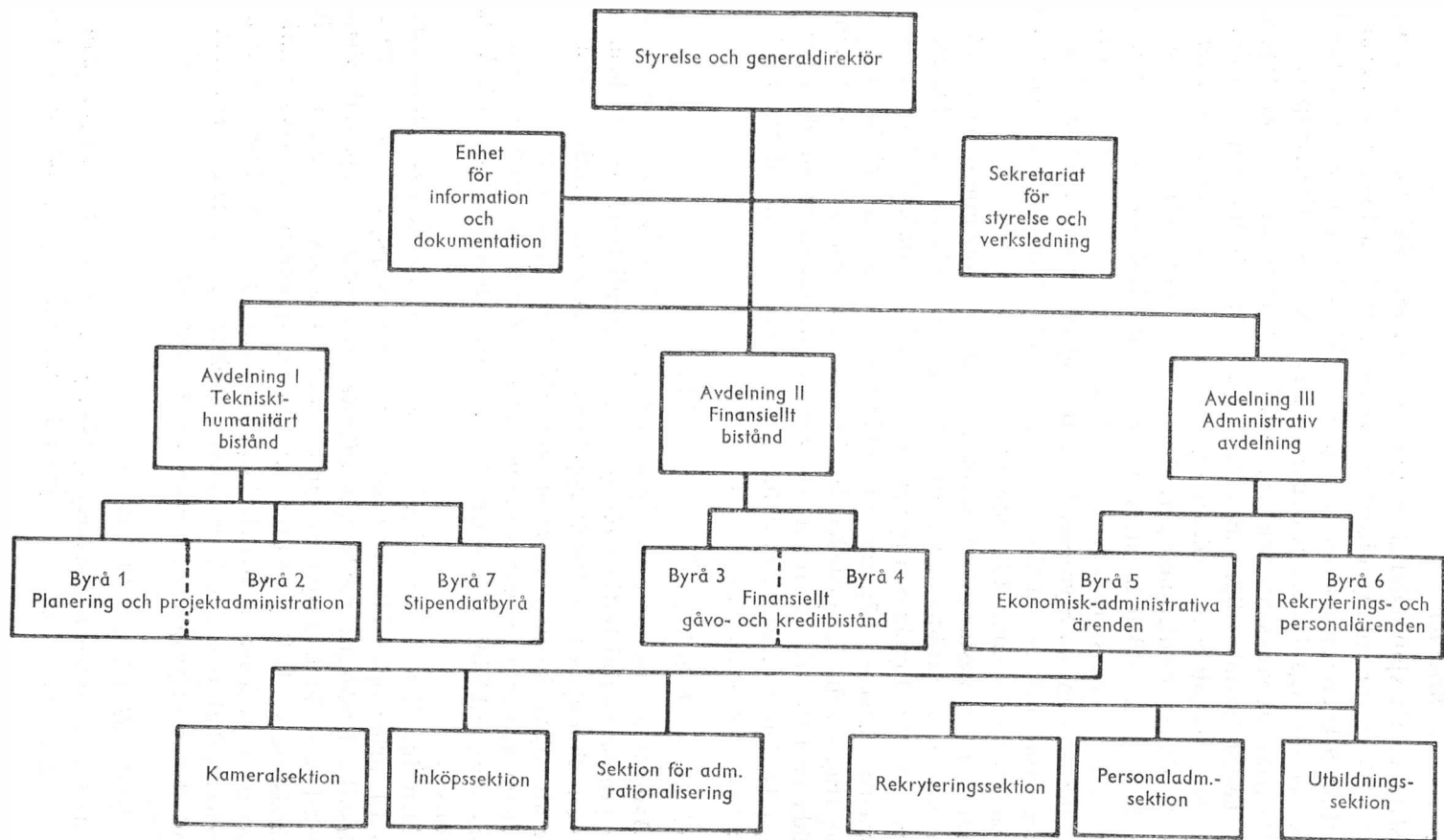
Slutligen må nämnas att biståndsmyndigheten genom »utkontraktering» kan anförtro fackbetonade delar av biståndsplanering och biståndsadministration åt utomstående, t. ex. åt statliga fackmyndigheter och institutioner. Ett sådant förfarande har till syfte att hushålla med den förhållandevis knappa administrativa kapaciteten hos biståndsmyndigheten, när så kan ske utan att samordningen och rationaliseringen av biståndsverksamheten försvåras. I varje enskilt fall måste åtgärden underställas Kungl. Maj:ts prövning. »Utkontraktering» har skett t. ex. i fråga om lärarhögskolan i Kenya (KSTC), vilken administreras av Uppsala universitet.

SIDA

Huvuddelen av administrationen av det svenska biståndet åligger SIDA. Utanför SIDA:s kompetensområde ligger handelspolitiskt och kommersiellt bistånd, multilateralt finansiellt bistånd och delar av det multilateralt tekniska biståndet.

SIDA åligger också att framlägga anslagsförslag rörande svensk biståndsverksamhet. Undantag göres för den snävt definierade multilaterala tekniska biståndsverksamheten och för finansiellt bistånd (multilateralt och bilateralt), för vilka anslagsförslag upprättas inom respektive utrikesdepartementet och finansdepartementet. I fråga om handelspolitiskt och kommersiellt bistånd gäller, att hithörande anslagsfrågor beredes i handelsdepartementet.

Organisationstablå

Styrelse och direktion

SIDA är ett självständigt centralt ämbetsverk. Vid utgången av budgetåret 1965/66 var vid myndigheten i Sverige anställda 165 befattningshavare. Chef för SIDA är en generaldirektör, som tillika är ordförande i verksstyrelsen. Verkets organisation framgår av omstående organisationsplan.

På grund av verksamhetens art är SIDA:s styrelse av lekmanntyp, d. v. s. den består huvudsakligen av personer som icke tillhör statsförvaltningen. Styrelsen omfattar nio ledamöter, ordföranden inräknad. Det begränsade antalet styrelsemedlemmar gör, att ett mycket stort antal grupper och organisationer som verkar inom eller stöder u-landsbiståndet icke kan bli representerade i verksstyrelsen. Erforderliga kontakter förutsättes i stället ha formen av samråd. Styrelsen innehåller ej heller departementstjänstemän, utan myndighetens kontakt med departementen tänkes ske genom den interdepartementala samrådsberedningen.

Direktionen består av verkschefen och de tre avdelningscheferna. I direktionens sammanträden deltar dessutom normalt cheferna för informationsbyrån, personalbyrån och byrån för ekonomiskt-administrativa ärenden. Då byråernas arbete i hög grad griper in i varandra, blir praktiska koordinationsfrågor ständigt aktuella. Direktionen skall vid täta tillfällen sammanträda med företrädare för andra verksledning, näringslivet och frivilligorganisationerna. Bl. a. med hänsyn till detta har ett sekretariat för styrelse och verksledning inrättats.

Avdelning I. Tekniskt och humanitärt bistånd

Avdelningen består i princip av tre byråer: byrå 1 för planering, byrå 2 för projektadministration och byrå 3 för stipendiatverksamhet. Inom avdelningen tillämpas funktionell uppdelning efter ämnesområden, vilket medför att några skarpa gränser mellan byråerna ej kan dragas.

Inom avdelningen har sektioner bildats för bl. a. familjeplanering och forskning, utbildning, jordbruksinsatser samt folkbildnings- och fredskårsinsatser.

Den funktionella organisationen kan försvåra samordningen ländervis av till arten olika biståndsinsatser. För att avhjälpa detta har på försök särskilda ländergrupper bildats, i första hand för de s. k. prioritetsländerna. Syftet med ländergrupperna är att underlätta samordningen av olika biståndsinsatser i ett och samma mottagarland beträffande såväl administrationen av pågående aktiviteter som planeringen av nya insatser. Inom sektionerna skall också en klar länderuppdelning göras, så att man inom dessa endast har en projektsekreterare för samma land.

Avdelning II. Finansiellt bistånd

Avdelningen består i princip av två byråer: byrå 3 för allmänt planeringsarbete och gåvobistånd och byrå 4 för finansiellt projektbistånd. Inom av-

delningen tillämpas en ämnesuppdelning, vilket gör att några skarpa gränser mellan byråerna ej kan dragas.

På grund av gåvobeståndets speciella karaktär har en särskild sektion bildats härför. En stor del av det svenska kreditbiståndet utgöres av lån till större, tekniskt komplicerade projekt, och en sektion inom avdelningen sysslar med sådana tekniska frågor. Större delen av avdelningens personal handhar kreditbiståndet.

Avdelning III. Administrativ avdelning

Avdelningen består av två byråer: byrå 5 för ekonomiskt-administrativa ärenden och byrå 6 för rekryterings- och personalärenden.

Byrå 5 (ekonomiskt-administrativa ärenden)

Byrån är uppdelad på tre sektioner:

Kameralsektionen, vilken omfattar tre detaljer, avseende revision, rese- och flyttningens ärenden samt kassa och bokföring.

Inköpssektionen. Arbetet inom sektionen är i princip uppdelat efter ämnesområden; så är t. ex. inköp till samtliga yrkesskolor sammanförda på en hand.

Sektionen för administrativ rationalisering. Till denna sektion hänföres också skrivpersonal etc.

Byrå 6 (rekryterings- och personalärenden)

Byrån är uppdelad på tre sektioner:

Rekryteringssektionen. Sektionen rymmer ett relativt stort antal kvalificerade tjänstemän. I princip har varje tjänsteman hand om rekryteringen av en speciell personalkategori, t. ex. tekniker eller ekonomer. I lönefrågor rådgör sektionen med en intermittert sammanträdande löne delegation.

Personaladministrativa sektionen. Sektionen handhar rekryteringen av biståndsmyndighetens hemmapersonal och handlägger övriga personalärenden i avseende å såväl hemma- som fältpersonal.

Utbildningssektionen. Denna sektion handhar utbildning av svenska experter och fredskårsarbetare.

Information och dokumentation

Informations- och dokumentationsenheten kan uppdelas på tre sektioner:

Allmänt. Den mångsidiga allmänna informationsverksamheten består bl. a. av framställning av informationsmaterial, kursverksamhet och presskontakter. Sektionen handhar extern och intern information både för hemma- och fältpersonal.

Arkiv. Arkivenheten är under uppbyggnad och någon definitiv arbetsuppdelning föreligger icke.

Bibliotek.

Arbetsgrupper

Utanför den fasta organisationen finns ständiga arbetsgrupper. I juli 1966 fanns fem sådana arbetsgrupper, vilka sysslade med följande frågor, nämligen bygge/bostad, familjeplanering, folkbildning/vuxenundervisning, forskningsfrågor och jordbruksfrågor. Arbetsgrupperna är sammansatta av representanter för olika verksamhetsområden, vanligen med en SIDA-representant som sekreterare.

Biståndsmyndighetens framtida organisation

Biståndsmyndighetens personal har ökat från 30 befattningshavare budgetåret 1961/62 till 165 befattningshavare budgetåret 1965/66. Under budgetåret 1967/68 beräknas antalet komma att uppgå till 210.

Snabbheten i personalstyrkans ökning beror dels på att biståndsmyndighetens arbetsområde vidgats, dels på att biståndsmyndighetens ursprungliga verksamhet ökat.

Den kraftiga personalförstärkning som förutses för budgetåret 1967/68 beror främst på en förväntad kraftig ökning i biståndets volym. Personalökningen motiveras också med ökat behov av kvalitativ förbättring av biståndet i fråga om planering och administration, ökat behov av samarbete med internationella biståndsorganisationer och biståndets ökade inriktning på tekniskt och fackmässigt mer komplicerade projekt.

De av biståndsmyndigheten föreslagna personalförstärkningarna innebär samtidigt en del modifikationer i verkets organisation och arbetsfördelning mellan olika enheter. Antalet byråer förutsättes komma att uppgå till 10 mot nuvarande 7.

En byrå för familjeplanering anses böra inrättas, då denna verksamhet väntas expandera kraftigt. En särskild juridisk enhet skulle vidare organiseras, då juridisk sakkunskap ständigt behöver konsulteras bl. a. i fråga om länderavtal och kontraktsanställning. Då utbildning och rekrytering väntas få allt större betydelse och omfattning, föreslås också att rekryterings- och personalärenden i fortsättningen handhas av två byråer mot nuvarande en. Därjämte förutses bl. a. en förstärkning av informationsenheten och inrättandet av ett sekretariat för multilaterala biståndsärenden.

Relationer mellan biståndsmyndigheten och dess fältverksamhet

Både den multilaterala och den bilaterala svenska hjälpen växer i rask takt. Verksamheten och organisationen på fältet ökar, liksom antalet på fältet verksamma. I bilateral fältverksamhet var vid utgången av budgetåret 1965/66 anställda 184 experter och administratörer. Vid biståndsmyndigheten var samtidigt som förut nämnts antalet anställda 165. Den ökade fältverksamheten aktualiserar frågan om relationerna mellan hemmamyndigheten och fältverksamheten.

I en år 1965 avlämnad utredning angående administrationen av svenskt bistånd har statskontoret förordat största möjliga decentralisering av fältverksamhetens administration. Förslag har samtidigt framlagts om vilka uppgifter som bör åligga hemmamyndigheten respektive projektledningen på fältet. Föredragande statsrådet (prop. 1965: 63) har i princip anslutit sig till den företagna uppdelningen och därvid framhållit att den närmare utformningen av principen ankommer på Kungl. Maj:t och dess tillämpning i praktiken på biståndsmyndigheten.

I det följande (s. 21—26) refereras bl. a. delar av statskontorets framställning. Efter utredningens framläggande har decentraliseringsgraden ökat något, men i stort sett kan samma förhållanden sägas råda nu (juli 1966) som när utredningen presenterades. Större förändringar som vidtagits i fråga om organisationen har inarbetats i framställningen.

Regler och praxis

Avtal mellan Sverige och ett mottagarland

En normal typ av »länderavtal» kan innehålla följande:

1. Beskrivning av projektets syfte och omfattning.
2. Bestämmelse att projektet skall stå under ledning av en styrelse, bestående av två personer representerande vardera landet. Normalt är Sveriges beskikningschef svensk representant och mottagarlandets representant en högre tjänsteman (eller minister) från närmast berört ministerium.
3. Bestämmelser angående vardera landets åtaganden i fråga om personal, tomt, byggnader, utrustning och löpande utgifter.
4. Bestämmelser angående äganderätt till projektets fasta och lösa egendom.
5. Bestämmelser om tidpunkt för avtalets ikraftträdande samt om uppsägning.

De svenska kostnaderna för projektet

De svenska kostnaderna för visst projekt uppskattas i sin helhet vid planeringen. Exaktare förhandsberäkningar av medelsförbrukningen göres där efter budgetårsvis. Under de år verksamheten pågår med svenskt ekonomiskt bistånd avger projektet förslag till årsbudget, vilket inlämnas till SIDA. Där överarbetas det och inlemmas i SIDA:s petita. Riksstatsanslaget »Fältverksamhet» är ett reservationsanslag, men gentemot projekten skiljes mellan kapitalkostnader och medel för den löpande driften. De senare betraktas som om de vore förslagsanslag, och sådana medel får således icke reserveras från ett budgetår till nästföljande.

Föreskrifter finnes meddelade om vilka medel i projektens budget som disponeras av SIDA och vilka medel som — inom varje anslagsposts ram — får disponeras av projekten. Till den förstnämnda kategorien hör bl. a. medel för avlöningar av kontraktsanställd personal, för utrustningsbidrag

till sådan personal samt för reseersättningar Sverige—projektlandet. Till den andra kategorien hör övriga medel, vilket innebär att merparten av projektens budget disponeras av projekten själva. Detta gäller t. ex. medel för hyreskostnader, för avlöningar till lokalanställd personal, för inventarier samt för motorfordon. Medel för byggnadskostnader för projekt disponeras fr. o. m. budgetåret 1966/67 av SIDA i samråd med byggnadsstyrelsen.

Projektens bokföring

Projektens bokföring ombesörjes, i den mån fråga är om svenska medel, av SIDA enligt en för alla projekt i stort sett gemensam kontoplan. Förskott ställes till projekts förfogande och redovisas där i förskottsjournal. Journal insändes månadsvis till SIDA tillsammans med verifikationer (i regel originalfakturer jämte kvittenser). Dessa konteras och attesteras vid projekt. Vid SIDA verkställs kameral förhandskontroll före utanordning och bokföring, omfattande sak- och siffergranskning, kontroll av konterings riktighet samt kontroll av att konto icke överbelastas.

SIDA:s kontakter med projekten

Eftersom de svenska experter som enligt länderavtal ställes till projekts förfogande är kontraktsanställda hos SIDA, består en icke ringa del av SIDA:s kontakter med projekten av korrespondens i olika frågor rörande dessa experter. Det kan röra sig om kontraktsförlängning, bostäders beskaffenhet, tillämpning av länderavtal, taxeringsfrågor, tjänstledighet etc.

Den av SIDA bedrivna inköpsverksamheten för projektens räkning representerar en betydande del av kontakterna med fältet. En stor del av korrespondensen rör hithörande frågor.

Den mer eller mindre planemässiga utvecklingen i stort av ett projekt följes och styres från SIDA — förutom via löpande korrespondens — genom projektens kvartals- och årsrapporter, SIDA-tjänstemäns besök vid projekten samt på grundval av muntliga rapporter vid projektchefs och annan fältpersonals besök i Stockholm.

Projektpersonalen hemkallas vanligen icke för regelbunden rapportering, utan deras besök vid biståndsmyndigheten sker som regel i samband med semesterresor o. dyl.

I det följande redogöres i valda delar för statskontorets synpunkter på de nu berörda frågorna.

Det torde vara riktigt att decentralisera så mycket som möjligt av projektadministrationen till fältet. Ett projekt är i allmänhet avsett att leva vidare, även sedan det svenska biståndet planemässigt upphört. Det bör därför vara ett av administrationens huvudsyften att under det svenskmedverkande skedet alltmera inpassa projektet på ett organiskt sätt i mottagarlandets förvaltningsapparat, där det i regel av naturliga skäl från början ter sig främmande. En sådan inpassning, som också om möjligt bör innebära en

påverkan på mottagarlandets förvaltning i rationaliserande riktning, kan icke ske med ett slag, utan blir en följd av ett stort antal åtgärder, av vilka var och en för sig kanske är tämligen obetydlig. Det är icke lätt att från biståndsmyndighetens horisont bedöma såväl riktigheten av sådana åtgärder som den rätta tidpunkten för desamma. Det är också mycket svårt att från fältet skriftligt ge biståndsmyndigheten tillräckligt fylligt underlag för beslut av ifrågavarande art, eftersom underlaget mången gång, även i ett ärende som kan te sig bagatellartat, skulle behöva utgöras av en vidlyftig exposé över stora delar av mottagarlandets förvaltningsuppbyggnad och förvaltningspraxis, inklusive den historiska bakgrunden. Ibland kan också sådana politiska eller personliga faktorer i mottagarlandet spela in, vilka det är mindre lämpligt att kommentera i en skriftväxling med den centrala biståndsmyndigheten i Sverige.

Även i fråga om beslut som icke har betydelse för säkrande av projekts framtida fortvaro föreligger ofta på fältet bättre förutsättningar för ett riktigt avgörande. Detta avgörande kan i vissa fall vara av den arten att det föga överensstämmer med svensk förvaltningspraxis, vilket gör att det kan ställa sig svårt att nå fram till detsamma vid biståndsmyndigheten. Beslut bör därför så långt möjligt fattas självständigt vid projekt. Härtill kommer att skriftväxling med biståndsmyndigheten trots flygpostförbindelser tar åtskillig tid, vilket försenar brådskande beslut. Ytterligare försening kan lätt uppstå om ordinarie handläggare i Stockholm har stor arbetsanhopning, är sjuk, på tjänsteresa e. d. De i olika avseenden pressade förhållanden, under vilka projektpersonal icke sällan lever, gör att även i och för sig betydelselösa förseningar kan verka irriterande.

Stark decentralisering fordrar att projekt före igångsättandet är väl planerade och att planeringen icke stannat vid stora drag utan drivits tämligen långt i detalj.

Vid mindre väl förhandsplanerade projekt kommer administrationen, i varje fall i ett projekts begynnelsekedje, att innefatta ett icke ringa mått av planering. Det kan gälla åtgärder som har stor ekonomisk betydelse både omedelbart vid verkställandet och i form av följdverkningar vid projektets drift under lång tid. Det är icke lämpligt att beslut om sådana åtgärder lägges i den lokala projektledningens hand.

Otillräcklig planering kan också ha konsekvenser icke blott för projektets interna ekonomi utan även — vilket är betydelsefullare — för möjligheterna att nå dess syfte. Ett exempel: Det kan icke anses tillräckligt att konstatera, att ett visst slags i Sverige mycket användbara tekniker icke finns i ett mottagarland och därefter starta en svenskfinansierad skola i detta land för utbildning av sådana tekniker. Det är även nödvändigt att undersöka förutsättningarna att få elever med tillräckliga förkunskaper samt huruvida avgångsbetyg från skolan ger möjlighet till adekvat avlönad statstjänst, till anställning inom den fria sektorn med arbetsuppgifter mot-

svarande kompetensen samt till inträde vid i landet förekommande högre skolformer för vidareutbildning. Med decentraliserad projektadministration menas icke, att man från projektets sida sedan undervisningen kommit i gång skall lösa problem rörande brister i nyssnämnda hänseenden genom justering av kursplaner, genom förhandlingar med myndigheter m. m. Sådant måste ankomma på biståndsmyndigheten och tillhöra planeringskedet.

Vad gäller mindre projekt (enligt det nu använda språkbruket kan ett projekt bestå av en enda person) har administrationsuppgifterna icke sådan omfattning att de kan sysselsätta en heltidsanställd administratör. Stark administrationsdecentralisering torde icke desto mindre vara möjlig, om i projektchefs »briefing» före utsändandet till mottagarlandet inlägges en kortare systematiserad administrationsutbildning. De utsända experterna har ju som regel under lång tid verkat inom förvaltning, organisationer eller stora företag och har därför sällan svårigheter att tillägna sig för biståndsverksamheten gällande administrativ praxis.

Vid ett större projekt eller då fråga är om flera projekt kan en beträffande offentlig förvaltning väl kvalificerad administratör i högre ställning och med stora befogenheter vara motiverad. Den bästa lösningen torde vara att chefsadministratören är projektchef, då hans arbetsområde innefattar endast ett projekt. När arbetsområdet består av flera projekt, bör han ges ställning som direktör för dessa. Honom underställda projektchefer eller andra fackexperter bör tilläggas full beslutanderätt i fackfrågor som icke har ekonomiska eller större organisatoriska aspekter.

Om en svensk chefsadministratör anknytes till svensk beskickning såsom biståndsattaché, torde möjligheterna bli större att erhålla snabba och effektiva kontakter med rätta personer i mottagarlandet.

En fördel med särskild administrativ fältpersonal för projektledning är att rekryteringen av fackexperter kan underlättas. Av en fackexpert kräves att han skall ha goda teoretiska meriter, ha tämligen lång yrkeserfarenhet, ha bra språkkunskaper, ha förmåga att reda sig med sämre materiella arbetsresurser än hemma, ha god hälsa och ett humör som stoppar för påfrestande klimat samt ha god hand med annorlunda tänkande och skolade kollegor och underordnade från mottagarlandet. Ställes dessutom krav på administrativ kunnighet och begåvning, kan rekryteringsunderlaget minska betydligt. Ju mer experten avlastas administrativa göromål, desto mer kan också hans fakkunskaper komma projektet till godo.

Fördelaktigt vore om administrativa experter kunde knytas fastare till biståndsverksamheten på så sätt, att de som grundtjänst har anställning hos biståndsmyndigheten. Deras tjänstgöringstider i fält kunde utsträckas längre än fackexperternas. Förutom denna vinst i kontinuitetshänseende skulle på detta sätt en kår av erfarna utlandsadministratörer skapas, vars medlemmar vid upprepade tillfällen kunde gå ut i fältarbete.

En ytterligare förutsättning för en stark decentralisering är att den centrala biståndsmyndigheten har tillräckliga resurser för kontroll av att fältverksamheten förlöper planenligt och för att göra erforderliga ingripanden, om så icke visar sig vara fallet.

Beträffande decentraliseringens konsekvenser i fråga om organisation och arbetsfördelning har statskontoret framhållit bl. a. följande.

Arbetsuppgifterna vid enheten förändras från handläggning och beslut i detaljrenden i riktning mot rådgivning och kontroll av att projekten utvecklas, drives och avvecklas planenligt. Befattningshavarnas verksamhet blir till stor del av sakrevisionell natur och torde kräva besök vid projekt i större utsträckning.

Projektens bokföring flyttas från biståndsmyndighetens kamerala organisationsenhet till fältet. Enheten får till uppgift att stickprovsvis utföra kameral platsrevision vid projekt och att i samband därmed ge råd i kamerala frågor. Kontoplanen för projekt bör vara anpassad till verksamheten och ge möjlighet att på ett enkelt sätt fördela kostnaderna på för projektet karakteristiska kostnadsbärare. Vid projekt som driver exempelvis jordbruk och boskapsuppfödning skall bokföringen lätt medge både lönsamhetsbedömning från en period till en annan inom varje driftgren för sig och lönsamhetsjämförelse driftgrenarna emellan. En för alla projekt gemensam kontoplan kommer alltså icke att finnas.

Projektets befattning med sin budget förändras så, att relationerna till biståndsmyndigheten i budgetfrågor förenklas, under det att det interna ansvaret ökar. Genom detaljerad planläggning före projektets igångsättande kan en flerårsbudget skapas, helst avseende hela den tid under vilken svenskt bidrag är avsett att utgå. Projektet tillställs sina årsanslag i lämpliga poster och ges rätt att i obegränsad omfattning reservera icke ianspråktaga medel för framtida bruk. Projektet ges också rätt att fördela medel inom ramen för tillgängligt totalbelopp i förhållande till de beräkningar som uppgjorts vid projektets planering.

Projektet bör ges större handlingsfrihet i inköpsfrågor, och det bör ankomma på projektet att bedöma var inköp skall göras. I fråga om denna verksamhet torde dock i praktiken endast mindre förändringar komma att inträffa. Biståndsmyndighetens inköpssektion kan antagas bli anlitad för service åt projektet i ungefär samma omfattning som tidigare.

Den ekonomiska flerårsplanen bör icke infogas i länderavtalet, då detta skulle medföra en ofta återkommande avtalsrevision, bl. a. på grund av ändrade kostnadslägen. Den ekonomiska flerårsplanen bör i annan skriftlig form fastläggas gentemot såväl mottagarland som svensk lokal projektledning.

Däremot torde det vara lämpligt att i själva länderavtalet införa bestämmelse om rätt att från svensk sida genom biståndsmyndigheten — även

när fråga är om projekt som formellt helt är mottagarlandets — utöva såväl sakrevision som kameral revision vid projekt, varvid den förstnämnda arten av revision bör gälla projektet i dess helhet och den sistnämnda de svenska medlens användning.

I propositionen 1965: 63 anslöt sig föredraganden i princip till statskontorets synpunkter i frågan om decentralisering utom vad beträffar inköpsverksamheten, vilken föreslogs till övervägande delen kvarligga hos biståndsmyndigheten. Föredraganden ansåg ej heller att statskontorets förslag till decentralisering av projektadministrationen rörande bl. a. budget och redovisning borde underställas riksdagen, utan denna fråga skulle i första hand prövas av riksrevisionsverket.

Tilläggas kan att vid riksdagsbehandlingen av nämnda proposition vikten av revision underströks (SU 1965: 125). I själva länderavtalen skulle i möjlig mån införas bestämmelser om rätt att från svensk sida utöva såväl sakrevision som kameral revision även vid projekt som formellt helt vore mottagarlandets. Denna revision syntes särskilt motiverad av biståndsverksamhetens växande omfattning. I utlåtandet erinrades också om att riksdagen tidigare understrukit vikten av att dylik revision kom till stånd.

Jämförelse med det enskilda näringslivet

Vid administrationen av svenska biståndsprojekt i u-länder ställs man ofta inför samma problem som svenska industriföretag med verksamhet i dessa länder möter. Biståndsmyndigheten motsvaras av företagets hemmaorganisation, och biståndsprojekten kan i viss mån jämföras med företagens dotterbolag och andra mer kortsiktiga projekt. För att kunna anställa en jämförelse har från revisorernas sida några ledande svenska industriföretag med omfattande verksamhet i u-länder kontaktats. Därvid har följande synpunkter framkommit.

Innan ett företag startar ett projekt — det må vara en fabrik, installation av utrustning eller projekteringsverksamhet — göres noggranna förundersökningar. Grundläggande i denna planering säges vara, att man försöker bedöma projektet utifrån u-landets egna förutsättningar, man »försöker glömma allt om Sverige och industriländer».

Ofta vill man från u-landets sida ha modern, komplicerad utrustning. Företagen måste enligt uppgift lägga ned mycket arbete på att få vederbörande att acceptera mindre sofistikerad teknik och utrustning, som bättre lämpar sig för landets förhållanden. Om man från u-landets sida icke accepterar denna enklare teknik eller om företaget icke i övrigt anser att projektet har möjligheter att fortleva efter det att de svenska experterna och teknikerna lämnat landet, avslås ofta framställningen från u-landet. Den pekuniära vinst ett företag skulle göra, om man åtog sig att t. ex. installera en mycket komplicerad utrustning i ett u-land, säges mer än väl uppvägas

av den förlust av good-will det skulle innebära, om projektet icke fungerade efter det svenskmedverkande skedet.

Det viktigaste, men samtidigt det svåraste, vid igångsättningen av ett projekt säges vara, att man får rätt man som chef för verksamheten. Chefen för ett projekt i ett u-land måste förutom sitt tekniska kunnande vara i stånd att komma överens med människor av annan tankeinriktning. Helst vill man ha någon som har erfarenhet av landet i fråga, men i varje fall krävs av den blivande chefen att han har internationell erfarenhet och är van att göra bedömningar på basis av lokala förhållanden.

När en chef med de rätta kvalifikationerna har rekryterats, utrustar företagen honom med stora befogenheter. Just därför att hemmaorganisationen icke kan vara helt insatt i de lokala förhållandena, måste många och viktiga beslut fattas av den lokale chefen. Stor självständighet på platsen säges vara en förutsättning för att man administrativt skall kunna hålla ihop en organisation med verksamhet i flera länder. Man understryker också betydelsen av de personliga kontakterna. Om projektchefen icke har tillräcklig myndighet och tillräckliga befogenheter, anses han icke kunna förhandla på ett meningsfullt sätt med lokala intressenter och myndigheter. Om han i för många fall måste fråga hemmaorganisationen innan han kan ge besked i en viktig fråga, kan det dels vara för sent, dels kan han förlora i anseende och därmed mista värdefulla personliga kontakter.

Problemet med relationerna mellan hemmaorganisation och fält säger man sig alltså inom näringslivet försöka lösa genom omfattande delegering av ansvar och befogenheter till fältorganisationen. Den administrativa styrningen skall sedan ske genom personliga besök och utförlig rapportering. Enligt de kontaktade företagen besöker topptjänstemännen i hemmaorganisationen varje fältprojekt 1—3 gånger per år. På lägre nivåer kan besöksintensiteten öka. En teknisk direktör i ett företag besökte t. ex. ett projekt i Indien 32 gånger under fyra år.

Vad beträffar resorna från fältet uppges att t. ex. verkställande direktörer i dotterbolagen besöker hemmaorganisationen 1—5 gånger per år. Dessa besök är inte slumpmässiga, utan cheferna hemkallas med jämna intervall för rapportering.

Samtliga kontaktade företag säger sig ha ett välutvecklat rapporteringssystem (förutom de personliga rapporterna). Rapport skall avlämnas minst varje månad, och rapporterna följer ett uppgjort mönster. Vanligen tillgår det så, att man vid planering och budgetering uppställer vissa mål som man skall uppnå på fältet. I rapporterna upptas framför allt avvikelser från planerna och bristande måluppfyllelse, och dessa avvikelser kommenteras i rapporterna. Om t. ex. personalläget icke är det förutsedda, redogöres för personalrekryteringen, för personalavgången och för orsakerna till otillräcklig rekrytering eller stor personalavgång.

Internationella erfarenheter

I professor Torsten Gårdlunds bok »Att arbeta i u-land» (sid. 188—199) refereras vissa internationella erfarenheter rörande decentralisering. I en del fall skall biståndsorganen ha förmått skapa tillfredsställande förhållanden mellan centrum och fält. Inom den amerikanska hjälpen har detta skett genom att man har en chef för hela verksamheten i ett land. Denne »direktör» kan självständigt ta ställning till frågor som rör de beslutade projektens genomförande. Övriga större bilaterala biståndsorgan har i allmänhet en erfaren person med betydande självständighet placerad på vederbörande ambassad. FN:s »resident representative» har däremot ganska ringa inflytande över projektens genomförande utan är anförtrodd mera allmänt administrativa uppgifter. I vissa fall företräder emellertid FN-representanten också någon av FN:s särskilda organisationer och brukar då ganska självständigt kunna fatta det slags beslut det här gäller.

Den amerikanske statsvetaren Harland Cleveland har i olika sammanhang kritiserat sitt lands hjälpverksamhet, och han förordar en övergång till hjälp genom multilaterala organ. En förutsättning för detta skulle emellertid vara, att högt kvalificerade biståndsdirektörer på fältet skulle ges huvudansvaret för de nationella biståndsprogrammets upprättande och genomförande. I ett kommittébetänkande till amerikanska senaten, för vilket Cleveland var huvudansvarig, säges bl. a. följande:

Det avgörande ansvaret för samordnandet av de internationella utvecklingsorganens verksamhet måste ligga på fältet, hos en stark direktör för biståndsverksamheten i landet. Denne måste ges vida fullmakter att a) tillsammans med de lokala myndigheterna utarbeta ett realistiskt biståndsprogram inom den budgetram som det allmänna utvecklingsorganet uppställt och även kunna modifiera detta program när så behövs, b) med sina motiveringar och reservationer framlägga programmet för de olika biståndsorganisationerna och få deras stöd för ett totalt eller partiellt genomförande och c) leda de olika biståndsorganens verksamhet på fältet vid programmens genomförande.

En annan sakkunnig i dessa frågor, engelsmannen Andrew Shonfield, förordar också en övergång till multilateralt bistånd, detta under förutsättning att de multilaterala organens administrationsformer förändras. Shonfield finner försöken att leda experterna från högkvarteren meningslösa. Enligt honom är det icke nödvändigt att männen i högkvarteret vet lika mycket som varje expert, utan det är tillräckligt att de vet så mycket att de kan förse experterna med nödvändigt tekniskt stöd. »Det effektivaste sättet att utöva kontroll över det enormt skiftande biståndsarbetet i de underutvecklade länderna är att då och då sända ut folk från högkvarteret för att se vad som händer. De behöver inte veta så mycket för att kunna ställa frågor, men de måste ha den gode förvaltningsmannens talang att ställa dessa på rätt sätt.»

SIDA:s decentraliseringsplaner

För att underlätta planeringen av biståndsinsatser har ett system med biståndsattachéer i den bilaterala biståndsverksamhetens prioritetsländer börjat genomföras. Dessa biståndsattachéer och deras medhjälpare skall fungera som ett slags lokala planeringskontor, anknutna till utrikesförvaltningen. Den avlastning av hemmamyndigheten som detta kommer att innebära säges vara en av förutsättningarna för att hemmapersonalens ökning skall kunna hållas tillbaka utan men för biståndets effektivitet och fortsatta planmässiga expansion. Biståndsattachéerna skall icke ha några administrativa befogenheter gentemot projekten utan vara behjälpliga med planering och samordning.

Biståndsmyndigheten förutser också en decentralisering av den löpande administrationen av pågående projekt. SIDA har under sitt första verksamhetsår i första hand koncentrerat sig på att se över hemmamyndighetens organisation och administrativa rutiner. Fr. o. m. budgetåret 1966/67 avses ökade ansträngningar skola göras för att förbättra administrationen av fältprojekten. För samtliga projekt i ett prioritetsland skall en central katedral organisation byggas upp i landet. Vid denna centrala enhet skall flertalet rutinärenden avgöras, och hemmamyndigheten skall på så sätt kunna ägna sig åt sakrevision i större utsträckning än vad som nu är fallet.

SIDA hotar att svälla till en mycket stor organisation på längre sikt, trots de åtgärder i decentraliserande syfte som nu genomföres. För att råda bot på detta och för att få ett smidigare regelsystem som icke är så hårt bundet till svenska regler prövar man inom SIDA förslag till mer genomgripande förändringar. Dessa förslag går i stort sett ut på att hela synsättet på biståndsprojekten och deras förvaltning skulle förändras och att man i fortsättningen skulle se projekten som internationella institutioner, belägna i mottagarlandet. I enlighet härmed skulle Sverige bidra med pengar och sakkunskap men icke ha direkt kontakt med detaljförvaltningen av projekten. Den centrala punkten i projekten skulle bli en projektstyrelse av i stort sett den typ som redan finns i några mottagarländer. Sverige och mottagarlandet skulle vara representerade i denna styrelse, som skulle ha att bestämma om projektet. Projektstyrelsen skulle fastställa budget och bokslut, och projektet skulle följa de regler om vilka man kommit överens i projektstyrelsen och alltså icke vara bundet av statliga regler i någotdera landet.

Projektchefen skulle ha till uppgift att utarbeta ett detaljerat budgetförslag, vilket skulle sändas till respektive hemmamyndigheter för att behandlas i vanlig ordning. Projektstyrelsen skulle därefter få del av respektive regeringars beslut i frågan och på grundval härav utarbeta en projektbudget för verksamhetsåret. Det skulle sedan bli projektchefens uppgift att bringa den sålunda fastlagda budgeten i verkställighet.

Konsekvenserna för projektets del skulle enligt detta förslag bli att all detaljförvaltning sköttes på fältet. Även ansvaret i detaljfrågor skulle överföras på projektchefen i stället för att som nu ligga på hemmamyndigheten. Korrespondensen med SIDA skulle minska och i stort sett gälla endast större förändringar i den framtida verksamheten. Bokföringen skulle helt skötas på fältet (i samarbete med centraladministrationen där), och även siffergranskning skulle utföras i mottagarlandet, t. ex. av internationella revisionsfirmor. Den detaljrapportering som nu går till hemmamyndigheten skulle ersättas av t. ex. genomslag av månadsbokslut med kommentarer.

Hemmamyndigheten skulle enligt förslaget icke längre ägna sig åt detaljförvaltning utan åt sakrevision och planering på längre sikt, vilket bl. a. skulle innebära tätare besöksfrekvens vid projekten. Beslutanderätten skulle fortfarande i stort sett ligga hos hemmamyndigheten, i och med att man där hade att ta ställning till budgetförslaget. Besluten skulle emellertid fattas ett år i förväg, och man skulle sedan icke ingripa i den verkställande projektchefens handlande. Genom att man skulle komma ifrån den korrespondens i småärenden som nu förekommer skulle den administrativa kapaciteten vid hemmamyndigheten öka kraftigt, och man skulle få mera tid över för planering och övervakning. Projekten skulle följas mera översiktligt via rapportering och månadsbokslut.

Biståndsattachén skulle enligt detta förslag få en mera central roll. Som medhjälpare till ambassadören eller i ambassadörens ställe skulle han vara närvarande vid alla möten i projektstyrelserna. Det har förutsatts att han skulle ha en relativt lång tjänstgöringstid i landet och därmed en överblick och personkännedom som skulle komma alla projekten till gagn. Biståndsattachén skulle enligt förslaget icke ingripa i den löpande verksamheten vid projekten utan ägna sig åt principfrågor i styrelsen. Direktiven till den svenske representanten i styrelsen skulle komma via utrikesdepartementet, och biståndsattachén skulle alltså i styrelsen icke handla på SIDA:s vägnar utan i sin egenskap av ambassadtjänsteman. Han skulle emellertid främst ha till uppgift att vara sakkunnig i biståndsfrågor och endast i sin funktion som internationell förhandlare ha ställning som ambassadtjänsteman, vilket skulle innebära en liknande anknytning till ambassaden som nu gäller för militärattachéer, jordbruksattachéer etc.

Expertrekrytering

Under budgetåret 1965/66 har 220 av biståndsmyndigheten rekryterade personer tillträtt u-landsuppdrag, varav ca hälften inom det bilaterala biståndet. Budgetåret dessförinnan var motsvarande antal 120, och budgetåret 1966/67 beräknas 290 personer komma att rekryteras. Antalet rekryterade stiger alltså från år till år och beräknas uppgå till 500 år 1970. Trots denna snabba expansion kommer Sveriges personella insatser i bistånds-

arbetet, jämfört med våra ekonomiska bidrag, att vara mindre än andra berörda länders.

SIDA:s rekrytering av biståndspersonal avser uppdrag såväl för den bilaterala biståndsverksamheten (i första hand experter och fredskårsarbetare) som för de skilda multilaterala biståndsprogrammen (experter, biträdande experter och tjänstemän vid de internationella organisationernas sekretariat). Antalet för rekrytering anmälda multilaterala uppdrag uppgår till 3 000 à 4 000 per år. Samtliga dessa ingår vid sidan av de bilaterala vakanserna i en av SIDA sammanställd månadspublikation »Lediga u-landsuppdrag». Av inkommande multilaterala uppdrag utväljes ett hundratal per år för mer aktiv rekrytering enligt vissa prioriteringsprinciper.

De sålunda utvalda multilaterala uppdragen och alla bilaterala uppdrag är föremål för aktiv rekrytering, vilken i stort tillgår på följande sätt.

1. Plan för rekryteringen upplägges.
 2. Tillgängliga personregister genomgås, befattningen utlyses i »Lediga u-landsuppdrag». Eventuellt sker annonsering.
 3. Konsulter, institutioner och arbetsgrupper kontaktas.
 4. Projektchefen eller motsvarande informeras.
 5. Preliminär rangordning av kandidater, kontakt med projektadministrativa byrån.
 6. Urval av kandidater för fortsatta underhandlingar.
 7. Intervjuer med de utvalda kandidaterna, oftast med medverkan av fackmän.
- Beträffande multilaterala uppdrag är rekryteringsarbetet i och med intervjuerna avslutat, och kandidatförslag inlämnas till ifrågavarande multilaterala organ.
8. Rapport till projektchefen med begäran om synpunkter på kandidaterna.
 9. Beslut av byråchef om slutgiltig kandidat jämte en reserv. Beslut om utbildningsåtgärder.
 10. Mottagarlandets godkännande av kandidaten inhämtas.
 11. Förhandlingar om anställnings- och lönevillkor.
 12. Beslut om anställning (fattas av generaldirektören).
 13. Rapport om anställning sändes från projektadministrativa byrån till projektchefen och den svenska beskickningen i ifrågavarande land.

Vid urval av kandidater prövas dessas yrkesmässiga kompetens, deras språkkunskaper och deras personliga lämplighet. Språkkunskaperna är för det mesta tämligen lätta att kontrollera, och beträffande den yrkesmässiga kompetensen anlitas ofta utomstående experter vid urvalet. Den personliga lämpligheten är däremot mycket svårbedömbär, samtidigt som den oftast är utslagsgivande för om experten skall lyckas i sitt arbete eller ej. Det är också mycket svårt att exakt avgöra vilka arbetsförhållanden som väntar experten, i vilken materiell och personlig miljö han kommer att arbeta. Kandidaterna får icke före ev. anställning resa till projektet och projektchefen reser ej heller hem för att biträda vid urvalet. Det förekommer t. o. m. att även projektchefer anställs för en tvåårsperiod utan att ha haft

någon kontakt med sin framtida arbetsmiljö eller sina blivande medarbetare.

För att förbättra rekryteringskvaliteten skall enligt uppgift vid SIDA ett system införas med regelbunden bedömning av nu anställda befattningshavares arbetsresultat och anpassning. Dessutom skall rekryterings-tjänstemännen besöka de viktigare projekten för att med den direkta erfarenheten som bakgrund bättre kunna bedöma blivande kandidater. Så småningom hoppas man inom SIDA kunna få något mått på vilket resultat man uppnår med olika rekryteringsmetoder, något som för närvarande helt saknas.

Vid rekryteringen till fredskåren har i tidsbesparande syfte gruppurvalsmetoder använts, vilket enligt uppgift givit positiva erfarenheter. I samband med uttagningen av fredskårister har också urvalsteknisk expertis rådfrågats, något som avses skola användas även vid annan rekrytering.

Före avresan får utresande experter en allsidig instruktion (briefing). Dessutom ges ofta någon form av utbildning, t. ex. kompletterande fack- och språkutbildning. I möjligaste mån försöker man också få de anställdas familjemedlemmar att delta i utbildningen, detta med hänsyn till att icke blott expertens egen utan även hans familjs anpassning till det kommande arbetet har stor betydelse för expertens effektivitet.

För fredskårsdeltagare anordnas särskilda kurser under ca 10 veckor. I dessa kurser integreras språkutbildning, kompletterande fackutbildning, länderkunskap, projektinformation och mera allmänt förberedande information. Inom vissa yrkesgrupper, exempelvis yrkeslärare, utgör bristande språkkunskaper det största hindret för anställning. För att råda bot på detta ordnas individuell språkutbildning för preliminärt uttagna experter.

Utbildningen av experter har ofta varit bristfällig. För att förbättra kvaliteten på utbildningen och samtidigt kunna genomföra den planerade ökningen av antalet rekryterade experter förutser biståndsmyndigheten en kraftig ökning av utbildningsverksamheten, innebärande att de sammanlagda rekryterings- och utbildningskostnaderna per person skall fördubblas.

I jämförelse med i Sverige tillgänglig arbetskraft med kvalificerad utbildning motsvarar ett biståndsprogram med 1 500 experter på fältet endast en halv procent av den totala tillgången. Inom vissa förhållandevis små yrkesområden med speciell betydelse inom biståndsarbetet kan dock avtappningen bli större. I sådana fall kan frågan om en ökning av den svenska utbildningskapaciteten bli aktuell, och en av u-ländernas behov motiverad ökad intagning har också skett t. ex. vid Veterinärhögskolan.

Även inom utbildningsområden där vid varje särskild tidpunkt endast någon procent av den sysselsatta arbetskraften är engagerad i u-landsarbete kan en förstärkning av utbildningen behövas. Med hänsyn till att u-landstjänstgöringen oftast omfattar maximum två år för varje enskild yrkesutövare kommer kanske var fjärde eller var femte person att under

åtminstone en period av sitt liv vara sysselsatt i biståndsarbete. Det anses därför behövt att inom olika grenar av universitets- och annan fackutbildning betydligt mer än för närvarande anknyta studierna till utvecklings- och biståndsproblemen.

En förutsättning för att en välkvalificerad kandidat över huvud taget skall överväga att åta sig ett u-landsuppdrag är ofta att frågan om återanpassning i hemmakarriären är löst. Beträffande arbetskraften inom den offentliga sektorn har flera av hithörande problem redan fått sin lösning. Bestämmelser har utfärdats och praxis utbildats i fråga om tjänstledighet för u-landsuppdrag samt tillgodoräkning av tjänstgöringstiden för löneklassuppflyttning och tjänsteårsberäkning för pension. I viss utsträckning t. o. m. underlättas för de anställda att åta sig u-landsuppdrag.

Förutsättningen för en kvantitativt tillfredsställande rekrytering på det multilaterala området torde vara, att biståndspersonal (delvis högt kvalificerad) kan frigöras från den enskilda arbetsmarknadssektorn i helt annan utsträckning än hittills. Budgetåret 1965/66 svarade den privata sektorn för halva antalet experter till multilateral verksamhet och för en fjärdedel av experterna till bilateral tjänst.

Karriäranpassningsproblemet inom den enskilda sektorn är långtifrån löst. Även om det förekommer att den anställde beviljas tjänstledighet, är dock det normala förhållandet att han tvingas lämna sin tjänst, eventuellt med löfte om att bli återanställd vid hemkomsten. Denna praxis inverkar negativt på rekryteringsmöjligheterna, kvantitativt och i någon mån kvalitativt. Någon klar uppfattning om hur karriäranpassningsproblemet inom den enskilda sektorn skall lösas har man varken inom biståndsmyndigheten eller inom näringslivet.

För att öka rekryteringsunderlaget har biståndsmyndigheten vidtagit vissa åtgärder. Avsikten är att en serie rundskrivelser med syfte att informera om möjligheterna till biståndsuppdrag skall riktas till speciellt efterfrågade personalkategorier. I vissa fall, såsom i fråga om landets provinsialläkare och gynekologer, har sådana skrivelser redan utsänts. Förslag har också framlagts om att SIDA skall kunna bekosta kompletterande fackutbildning för av u-landsuppdrag intresserade och lämpade personer, även utan att vederbörande bundit sig för sådan tjänstgöring efter avslutad utbildning. Ett språkutbildningsprogram i stor skala har också igångsatts i samarbete med samtliga de stora organisationerna inom det frivilliga bildningsarbetet.

För att ytterligare förbättra de statsanställdas möjligheter att åta sig u-landsuppdrag har föreslagits ett arrangemang med dubblerade tjänster. Avsikten med detta förslag är lika mycket att underlätta för arbetsgivarna att frigöra personal som att garantera den enskilde individens trygghet i arbetet. I syfte att öka rekryteringen från den enskilda sektorn har förberedande kontakter tagits med representanter för företag och organisationer. I första hand gäller det frågan om återanpassning i hemmakarriären.

Forskning

Under denna rubrik behandlas dels u-landsforskning i allmänhet, dels speciellt evalueringsforskning, dels ock u-landsutbildning vid universitet och högskolor.

I bihang till propositionen 1962: 100 har under rubriken »Det svenska biståndet ur effektivitetssynvinkel» en redogörelse lämnats för behovet av forskning. Därvid har anförts bl. a. följande.

Det har blivit alltmer uppenbart att den ekonomiska underutvecklingens och den internationella biståndsgivningens problem inte kan lösas enbart pragmatiskt och genom improvisationer. Forskningen på u-landsproblemens område befinner sig emellertid ännu på ett preliminärt stadium. Vidare varierar problemen så mycket från ett land till ett annat att det redan härigenom är svårt att uppställa allmängiltiga teorier. Att härav dra slutsatsen att man vid utvecklingsbiståndets utformning intet har att hämta i det vetande som dock ackumulerats och den forskning som pågår på detta område, vore emellertid förhastat. Vissa allmänt accepterade grundsatser finns f. ö. redan, och de kommer med säkerhet så småningom att utbyggas så att de kan ge allt bättre underlag för utvecklingsbiståndets utformning.

Det är inte möjligt för de personer och instanser som har att utforma den svenska biståndspolitikerna att själva fortlöpande följa den omfattande internationella forskningen rörande u-landsproblemen. Här bör man emellertid kunna ta universitetens och högskolornas tjänster i anspråk. Det till Stockholms universitet knutna institutet för internationell ekonomi skulle t. ex. kunna delvis inrikta sin verksamhet på uppgifter av omedelbart intresse för den svenska biståndspolitikerna. Speciellt vid en betydande utbyggnad av vårt biståndsprogram är det lämpligt att få vissa därmed förknippade problem så objektivt och grundligt belysta som möjligt.

Den på u-landsproblemen inriktade forskningen bör emellertid inte betraktas enbart som ett hjälpmedel vid det svenska biståndets avvägning. Sådan forskning är i sig själv en form av bistånd.

I anslutning härtill kan följande uttalande av riksdagen återges (SU 1964: 53):

Enligt de av 1962 års riksdag fastställda allmänna riktlinjerna för det svenska utvecklingsbiståndet bör man icke blott följa den på u-landsproblemen inriktade internationella forskningen utan även få till stånd eller stödjande inhemsk forskning i hithörande frågor av intresse för den svenska biståndspolitikerna och dess utformning. Vidare må erinras om att ifrågasättande problem internationellt sett inträngande belysts av 1963 års FN-konferens för vetenskap och teknik till förmån för u-länder, som underströk nödvändigheten av fortsatta ansträngningar inom forskning till fromma för u-ländernas utveckling.

Såsom föredragande statsrådet framhållit måste Sverige anses ha vissa förutsättningar att på forskningens område göra en insats inom utvecklingsarbetet. En ökning av näringsresurserna och en begränsning av folkökningen i u-länderna torde utgöra de båda viktigaste syften, som en forskning på u-hjälpens område skulle tjäna. U-landsforskning torde få betrak-

tas som ett led i den totala svenska hjälpen till u-länderna och falla under begreppet bilateralt tekniskt bistånd.

Utskottet anser med hänsyn till det anförda goda skäl tala för att låta den av nämnden för internationellt bistånd bedrivna verksamheten inkludera ett stöd även åt forskning av angiven typ. Stödet bör, såsom statsrådet framhållit, kunna omfatta forskning förlagd såväl till u-länderna som till Sverige. Detta förutsätter inledande av ett nära samarbete med de organ, som generellt handlägga forskningsfrågor.

Nuvarande biståndsforskning. Inom fältverksamhetens ram bedrivs forskning främst vid nutritionsprojektet i Etiopien. Till nutritionsprojektet är knuten en arbetsgrupp för näringsforskning med sin huvudsakliga verksamhet förlagd till Uppsala. I anslutning till familjeplaneringsprojektet i Ceylon har utförts en studie för att utröna möjligheterna att värdera verksamheten, och vid familjeplaneringscentralerna i Pakistan har också vissa forskningsansatser gjorts.

I övrigt bedrivs biståndsforskning i Sverige i ringa omfattning. Vid det i det föregående nämnda institutet för internationell ekonomi i Stockholm har arbetet inriktats på andra områden. Inom de vid universiteten representerade disciplinerna har enskilda forskare i vissa fall valt forskningsuppgifter i anknytning till biståndsverksamheten. I första hand gäller detta ämnen etnografi, sociologi och internationell ekonomi. Någon samordning av förekommande forskning har ej gjorts.

Utanför Sverige bedrivs biståndsforskning i stor utsträckning. I Amerika finns ett flertal institutioner som specialiserat sig på denna typ av forskning. De förutvarande koloniala länderna har av naturliga skäl brett utlagda program för biståndsforskning, och inom de internationella organisationerna förekommer speciella forskningsavdelningar. I växande omfattning bygger u-länderna själva upp forskningsinstitutioner och bibliotek, även om den mesta dokumentationen fortfarande finns samlad i industriländerna.

Framtida biståndsforskning. I sina petita för budgetåret 1967/68 hävdar SIDA den ståndpunkten, att stöd åt forskning bör ifrågakomma endast då denna forskning »ingår som ett naturligt led i förberedande, effektivisering eller fullföljande av biståndsverksamhet i SIDA:s huvudmottagarländer». Förutom den forskning som för närvarande bedrivs på näringsförsörjningens område föreslår biståndsmyndigheten ytterligare en insats inom detta område, avseende mikrobiologi och bioteknik. Biståndsforskning inom familjeplaneringens område tänkes skola bedrivas inom ramen för ett nyupprättat befolkningsinstitut. Beträffande annan biståndsforskning föreligger icke några förslag om åtgärder.

Evaluering

Evaluering, värdering, är ett ord som ofta förekommer i biståndssammanhang. Det innefattar sakrevision, fortlöpande kontroll och forskning i an-

slutning till biståndsprojekt. Evaluering av ett biståndsprojekt eller biståndsprogram har till syfte att utröna, om biståndet är effektivt och om man således når de mål som uppställts i fråga om spridnings- och utvecklingseffekt. För att man med större visshet skall kunna säga något om resultaten av biståndsprojekt måste en omfattande evalueringsverksamhet bedrivas. Sådan verksamhet måste också ligga till grund för ett rationellt val mellan olika biståndsformer och biståndsområden.

Riksdagen har vid upprepade tillfällen framhållit betydelsen av effektivitet och resultatmätning i biståndsverksamheten. Som tidigare berörts hemställdes år 1964 (SU 1964: 53), »att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa utredning rörande förstärkning av granskningsmöjligheterna och möjligheterna till evaluering av biståndsverksamheten».

Någon sådan utredning har ännu ej kommit till stånd. I den svenska biståndsverksamheten har, som nämnts, ett försök gjorts att evaluera familjeplaneringsprojektet på Ceylon, vilket kan sägas ha resulterat i en »pilot study». Biståndsmyndigheten avser att i framtiden ägna evalueringsfrågan större uppmärksamhet, bl. a. skall i sådant syfte en undersökning av yrkesskolorna i Pakistan göras. Biståndsmyndighetens administrativa och personella resurser är dock hårt ansträngda, och någon mer omfattande aktivitet på detta område torde för närvarande icke kunna förväntas från biståndsmyndighetens sida.

Krav på någon form av evaluering framfördes i FN så tidigt som år 1953, och år 1965 gjordes tre förberedande studier. Som resultat av dessa studier har beslut fattats om ytterligare och mer grundlig evalueringsverksamhet.

I England har vissa evalueringsstudier gjorts beträffande biståndsverksamhet i Afrika, och i Frankrike pågår forskning angående metoder för evaluering. De största insatserna i fråga om evalueringsforskning och evalueringsverksamhet har gjorts i USA.

I sammanhanget kan nämnas ett amerikanskt initiativ. År 1962 tillsattes en »Inspector General of Foreign Assistance»; tjänsten dubblerades påföljande år. De ifrågavarande inspektörerna, som har statssekreterares rang, arbetar helt självständigt. De gör inspektionsresor och företar undersökningar i de biståndsmottagande länderna. Deras verksamhet synes ha medfört avsevärda besparingar. De har dessutom tagit initiativ till många administrativa förbättringar och torde över huvud taget ha varit det officiella biståndsorganet till stor hjälp.

U-landsutbildning

Med en ökad biståndsverksamhet följer ökad efterfrågan på kvalificerad personal. Behovet av kunskaper och forskning i u-landsfrågor kan också förväntas öka i takt med biståndsverksamheten.

I grundskolans undervisningsplaner förutsättes ökad internationell inrikt-

ning av undervisningen. Vid universitet och fackskolor är undervisningen i stort sett nationellt orienterad, utom vad beträffar sådana ämnen som i sig har internationell karaktär, t. ex. etnografi och geografi. Under senare år har på vissa håll skapats alternativkurser med internationell inriktning inom bl. a. ämnena statskunskap, sociologi och företagsekonomi. I Lund inrättades år 1964 en professur i internationell ekonomi.

År 1965 föreslog biståndsmyndigheten i en skrivelse till Sveriges Förenade Studentkårer, att studenterna skulle göra en utredning angående universitetsutbildningens u-landsinriktning. Någon sådan utredning har emellertid ännu ej gjorts. Av innehållet i skrivelsen må följande återgivas.

I strävandena att öka Sveriges deltagande i det internationella utvecklingssamarbetet utgör knappheten på personal med lämpliga utbildningskvalifikationer ett av de svåraste hindren. Detta gäller oavsett om Sveriges medverkan ges formen av växande bilaterala engagemang eller av ökade bidrag till de multilaterala biståndsprogrammen. De rekryteringssvårigheter, som redan nu gör sig märkbara, torde bli än mer framträdande allt efter som våra personella insatser ökar; man räknar med att en flerdubbling av dessa insatser kommer att bli aktuell redan under de närmaste fem åren.

Enligt styrelsens uppfattning är rekryteringssvårigheterna blott delvis att betrakta som ett utslag av den allmänna brist på kvalificerad arbetskraft som råder på flera sysselsättningsområden. I väsentlig utsträckning synes rekryteringssvårigheterna sammanhånga med kvalitativa aspekter av utbildningen av de yrkesgrupper som främst efterfrågas inom biståndsarbetet, t. ex. samhällsvetare, lärare och forskare i naturvetenskapliga ämnen, medicinare, agronomer, civilingenjörer och arkitekter. Genomgående krävs utöver fackliga meriter goda språkkunskaper i framför allt engelska och franska.

Med hänsyn till vad ovan sagts synes det vara viktigt att den akademiska utbildningen inom samtliga de nämnda områdena innehåller inslag som stimulerar till intresse för u-ländernas problem och också utbildningsmässigt förbereder för arbete i dessa länder. Detta har betydelse för biståndsverksamheten, men även för svenskt näringsliv och svenska organisationer, som i stigande grad har kontakter med u-länderna och deras förhållanden.

Med en kraftigt ökande biståndsverksamhet kommer behovet av kunskap om u-länderna och deras problem att öka. Detta kunskapsbehov på alla nivåer kräver, att någon form av undervisning kan ges och att kunskapsförmedlare och lärare kan få någon form av u-landsutbildning.

För att ökad forskning och undervisning om u-ländernas förhållanden skall kunna bedrivas, måste ekonomiska och institutionella möjligheter härför skapas. I första hand tänkes detta ske genom alternativkurser inom universitetsämnena och genom nya tjänster med internationell inriktning i respektive ämnen. Förslag har också framförts om en koncentration av undervisning och forskning speciellt inriktade på u-länder, t. ex. inom ett nytt universitetsämne eller vid en fristående institution.

Multilateralt bistånd

Multilateralt tekniskt och finansiellt bistånd utgör ungefär hälften av det svenska biståndet. T. o. m. budgetåret 1964/65 har ca 300 milj. kronor utbetalats för sådana ändamål. De första medlen till multilateralt bistånd (tekniskt) anvisades för budgetåret 1950/51. Medelsanvisningen har sedan dess undergått en ständig stegring. För budgetåret 1966/67 har anslagits 154,6 milj. kronor till multilateralt bistånd.

Enligt den förut berörda propositionen 1962: 100 med riktlinjer för den svenska biståndsverksamheten skall det tekniska biståndet prioriteras före det finansiella och det multilaterala biståndet före det bilaterala. Samtidigt har dock framhållits att det tekniska biståndets ökning begränsas av bristen på personella resurser. Riksdagen har också uttalat (SU 1962: 135), att ett ensidigt ställningstagande till förmån för multilateral eller bilateral biståndsgivning ej kan göras.

Multilateralt tekniskt bistånd

Under budgetåren 1950/51—1964/65 har Sverige till multilateralt tekniskt bistånd utbetalat ca 200 milj. kr. I propositionen 1966: 1 är anslagsäskandena för nämnda ändamål upptagna under följande rubriker, nämligen Förenta Nationernas utvecklingsprogram (UNDP), Förenta Nationernas barnfond (UNICEF) och Övrigt multilateralt tekniskt bistånd. Anslag under rubriken Humanitärt bistånd till flyktingar m. fl. räknas här också till multilateralt tekniskt bistånd.

1. Förenta Nationernas utvecklingsprogram (UNDP)

I propositionen 1966: 1 anföres härom bl. a. följande.

I november 1965 fattade FN:s generalförsamling beslut om den sedan några år förberedda och även av Sverige aktivt förordade sammanslagningen av FN:s båda särskilda tekniska biståndsprogram, EPTA och Särskilda Fonden. Det nya programmet blir liksom dess båda föregångare helt beroende av frivilligbidrag från medlemsländerna.

Sammanslagningen av EPTA och Särskilda fonden från 1 januari 1966 till FN:s utvecklingsprogram (United Nations Development Programme, UNDP) har betingats av en önskan att uppnå administrativ förenkling av FN:s biståndsarbete för att därigenom vinna ökad slagkraft och effektivitet. Ett syfte har också varit att genom den väntade effektiviseringen attrahera större bidrag till den multilaterala biståndsverksamheten från allt fler länder.

Den tidigare målsättningen för EPTA- och Särskilda fond-programmens årliga resurser har varit 50 resp. 100 milj. dollar. Under verksamhetsåret 1965 överträffades målet något för EPTA:s vidkommande, under det att Särskilda fonden låg ett stycke under 100 milj. dollar. Tack vare vissa kontantreserver inom Särskilda fonden kunde dock under år 1965 ett program på ca 175 milj. dollar godkännas. Med Sverige som medförslagsställare har generalförsamlingen numera beslutat uppmana medlemsstaterna att öka sina bidrag till det sammanslagna UNDP så att dess årliga finansiella resurser i en nära framtid uppnår 200 milj. dollar.

Till EPTA har Sverige under innevarande budgetår bidragit med 2,5 milj. dollar eller 13 milj. kr. Sverige har därmed legat på femte plats (efter USA, Storbritannien, Tyskland och Danmark) bland bidragsgivarna och svarat för ca 4,6 procent av EPTA:s totala bidragssumma för verksamhetsåret 1965. Till FN:s Särskilda fond har Sverige för verksamhetsåret 1965 bidragit med 9 milj. dollar eller ca 46,8 milj. kr. Sverige har därmed i likhet med närmast föregående år legat på andra plats (efter USA) bland fondens bidragsgivare och svarat för närmare 10 procent av bidragssumman.

2. *Förenta Nationernas barnfond (UNICEF)*

I propositionen 1966: 1 anför föredraganden bl. a. följande.

UNICEF-arbetets tyngdpunkt ligger på förebyggande mödra- och barnavård, bekämpande av sjukdomar och epidemier, bespisnings- och näringsforskningsprojekt, upplysning och utbildning, inriktad på barnens välfärd. UNICEF:s rådgivande roll gentemot u-länderna för att barnens speciella behov skall bli rätt beaktade i dessa länders utvecklingsplanering avspeglar sig inte genom höga kostnadstal i fondens budget, men är otvivelaktigt också av allra största betydelse.

Mot bakgrund av dessa väl dokumenterade biståndsbehov förordar jag att det svenska bidraget till UNICEF höjs med 50 procent till 7,8 milj. kr., motsvarande 1,5 milj. dollar. Inom den förordade höjningen bör kunna inrymmas en UNICEF-aktivitet även på familjeplaneringens område.

3. *Övrigt multilateralt tekniskt bistånd*

I propositionen 1966: 1 anföres härom bl. a. följande.

Det s. k. afrikanska kvinnoutbildningsprogrammet, som bekostas av Sverige men enligt avtal genomförs av UNESCO, FAC och ILO, har tidigare spelat en dominerande roll under förevarande anslagsrubrik. Ansvaret på svensk sida för övervakning m. m. av att programmet verkställs har emellertid med verkan från detta budgetårs ingång överförts på SIDA och medel för att fullfölja och eventuellt bygga ut programmet har begärts som en del av medelsbehovet för SIDA:s fältverksamhet . . .

Anslaget under denna rubrik kan följaktligen reduceras men bör ändå bibehållas vid en nivå som gör det möjligt att med kort varsel tillmötesgå angelägna vädjanden från FN:s och dess specialorgans sida om extraordinära bidrag, exempelvis som följd av politiska rekommendationer i FN.

4. *Humanitärt bistånd till flyktingar m. fl.*

I propositionen 1966: 1 anföres härom bl. a. följande.

Av innevarande budgetårs anslag Humanitärt bistånd — 7,5 milj. kr. — har 3 milj. kr. avskilts för att administreras av SIDA för katastrofhjälp och för bistånd genom enskilda hjälporganisationer. För dessa båda ändamål begär SIDA för nästa budgetår medel inom ramen för sin fältverksamhet. Återstående 4,5 milj. kr. disponeras av utrikesdepartementet för flyktinghjälp och övrigt humanitärt bistånd. Av sistnämnda andel utgår flyktinghjälpen dels i form av bidrag till FN:s flyktingkommisariat (UNHCR) och FN:s hjälporgan för Palestina-flyktingarna (UNRWA), dels i form av det särskilda program för studiestöd till afrikansk flyktingungdom som inleddes av Sverige under budgetåret 1964/65.

Resultat av multilaterala projekt

Inom de FN-organ som handhar multilateralt tekniskt bistånd verkställs en viss kontroll av pågående och avslutade projekt. Vid upprepade tillfällen har dock önskemål framställts om mer omfattande och fristående värdering (evaluering) av projekt. Som följd av resolutioner fattade i ECOSOC har sådan evaluering gjorts beträffande UNDP-projekt i Tunisien, Thailand och Chile.

Syftet med dessa evalueringsförsök var att utröna den totala effekten av FN-organisationernas biståndsprogram. Evalueringsgrupper, bestående av några få kvalificerade experter, vistades upp till två månader i respektive länder under år 1965. Varje grupp utarbetade sin rapport i nära samarbete med berörda regeringar, vilka också fick godkänna rapporterna i sitt slutliga skick. Rapporterna sändes också ut till de olika FN-organen för kommentarer innan den slutliga versionen fastställdes.

I rapporterna betonades bl. a. betydelsen av FN:s »resident representatives» i mottagarländerna. Vidare underströks behovet av fortsatt evaluering både i fråga om i projekten »inbyggd» evaluering och i fråga om fristående, mer långvariga och metodologiskt mer utvecklade evalueringsansträngningar.

I ett tal hållet vid ett möte med UNDP:s styrelse den 13 juli 1966 har chefen för SIDA kommenterat de nämnda evalueringsrapporterna. Han har därvid bl. a. framhållit att rapporterna icke innehåller några sensationella avslöjanden men att man genom dem fått en fastare grund för påståenden om biståndsverksamheten i de undersökta länderna. Vidare har understrukits vikten av att evaluering göres av personer utanför biståndsadministrationen ävensom betydelsen av att evalueringsansträngningarna fortsättes.

Multilateralt finansiellt bistånd

Under budgetåren 1960/61—1964/65 har Sverige till multilateralt finansiellt bistånd utbetalat ca 50 milj. kronor. Mer än dubbla detta belopp har emellertid anvisats för ändamålet. Till multilateralt finansiellt bistånd räknas de svenska bidragen till Internationella utvecklingsfonden (IDA) samt till Internationella livsmedelsprogrammet (WFP).

1. Bidrag till Internationella utvecklingsfonden (IDA)

I prop. 1966: 1 anför föredraganden bl. a. följande.

När det gäller det multilaterala finansiella biståndet — liksom det multilaterala tekniska biståndet — intar Sverige traditionellt en framskjuten plats bland de bidragsgivande staterna. Denna position bör ytterligare befästas. Vår relativt kraftiga satsning på det multilaterala biståndet är sakligt motiverad och har även rönt betydande uppskattning i internationella sammanhang liksom allmän anslutning inom landet.

Angelägenheten och effektiviteten av Internationella utvecklingsfondens

(IDA) verksamhet är omvittnade. Jag förordar därför inte bara att IDA lämnas ännu ett extrabidrag utan också att detta höjs till 5 milj. dollar från 3 milj. dollar innevarande budgetår. Vårt ordinarie IDA-bidrag uppgår för nästa budgetår liksom för innevarande likaledes till 5 milj. dollar. Sammanlagt skulle alltså IDA under budgetåret 1966/67 tillföras 10 milj. dollar från Sverige. Det totala medelsbehovet för bidrag till IDA bör därmed beräknas till 51 733 000.

2. Bidrag till Internationella livsmedelsprogrammet

I prop. 1966: 1 anför föredraganden bl. a. följande.

Det av Förenta Nationerna och dess Livsmedels- och jordbruksorganisation (FAO) gemensamt administrerade Internationella livsmedelsprogrammet, World Food Program (WFP), har vid utgången av år 1965 fullbordat en treårig försöksverksamhet. Erfarenheterna har varit goda. De båda organisationerna har därför nyligen beslutat utvidga programmet på mera permanent basis. Som mål för medlemsländernas sammanlagda bidrag under den närmaste treårsperioden har fastställts ett belopp av 275 milj. dollar. Sverige har biträtt beslutet. Det svenska bidraget till WFP under perioden 1963—1965 har uppgått till sammanlagt 2 milj. dollar eller ca 10,4 milj. kr. Jag förordar att Sveriges bidrag för perioden 1966—1968 höjs till 6 milj. dollar, vilket innebär att Sveriges andel av programmet ökar något.

Bilateralt bistånd, principer

T. o. m. budgetåret 1964/65 har ca 300 milj. kr. utbetalats för bilateralt bistånd (ej inräknat handelspolitiskt och kommersiellt bistånd, från vilket bortses i den följande framställningen). Vid utgången av nämnda budgetår fanns på respektive anslag betydande reservationer. Medelsanvisningen för bilateralt bistånd ökar varje år, och för budgetåret 1966/67 har anvisats 182,7 milj. kr. för detta ändamål.

I prop. 1962: 100 uttalas bl. a. följande:

Det företräde som Sverige bör ge den multilaterala biståndsgivningen hindrar inte att det bilaterala biståndet också bör spela en väsentlig roll. Vissa biståndsuppgifter får inte tillräckligt utrymme i de multilaterala biståndsprogrammen. Detta gäller bl. a. familjeplaneringen. I en del fall kan den bilaterala biståndsformen vara den lämpligaste på grund av de mera direkta kontakter som den innebär. Den kan bidra till en för givarlandet värdefull konkretisering av biståndsarbetet och stimulera till de personella insatser som främst det tekniska biståndet kräver. Slutligen nödvändiggöres en bilateral biståndsgivning av den omständigheten, att flertalet givarländer lämnar den övervägande delen av sitt bistånd i denna form. Vid en kraftig ökning av det totala svenska biståndet kommer en betydande del härav att få lämnas bilateralt, om inte Sverige skall komma att intaga en alltför framträdande ställning i de multilaterala biståndsprogrammen.

Vid bilateral biståndsgivning måste det enskilda givarlandet självt taga ställning till frågan om biståndets fördelning mellan olika länder, även om det därvid kan och bör draga fördel av de råd och informationer som internationella organisationer kan lämna. Detta förutsätter ingående

överbäganden i de konkreta fallen. Vissa principer för det svenska bilaterala biståndets länderfördelning följer av de tidigare uppställda målen. En allmän regel bör vara att bistånd i första hand ges till u-länder som förmår effektivt tillgodogöra sig det. Det är framför allt i den tekniska och finansiella biståndsgivningen som avgörande betydelse måste tillmätas den sannolika utvecklingseffekten. Vid det humanitära biståndets fördelning är det rimligt att större hänsyn tages till de akuta behovens storlek.

Som tidigare berörts har i proposition 1962:100 uppdragits de allmänna riktlinjerna för u-hjälpen. Det ankommer emellertid främst på biståndsmyndigheten att utarbeta mer detaljerade riktlinjer för hjälpen och att praktiskt genomföra dessa. I enlighet härmed har chefen för SIDA uppställt följande tolv *tillämpningspunkter* (U-aktuellt 1965:59).

1. Svensk u-hjälp är en *mellanstatlig angelägenhet*. Vi bedriver inte biståndsverksamhet i strid mot önskemålen hos ett mottagarlands regering. Detta innebär att det krävs en *officiell framställning* från mottagarlandet till oss, likaväl som FN-organen kräver sådana framställningar i sitt biståndsarbete. Men det innebär inte att vi helt lämnar initiativet i biståndssamarbetet till mottagarlandet. Initiativet måste i stor utsträckning ligga hos oss. Vi måste med grundlig kännedom om våra resurser och om mottagarlandets behov planera de insatser vi skall göra. Den officiella framställningen får vanligen komma som den formella bekräftelsen på utvecklingslandets önskan om bistånd.

2. Biståndsinsatsen skall *prioriteras av mottagarlandets myndigheter*. Normalt skall den stå i klart samband med uppgifter som finns angivna i landets aktuella, av regeringen godkända *utvecklingsplan*. Dessa förutsättningar kan inte alltid uppställas formellt då det gäller stöd till exempelvis missionens skolor eller hälsovårdsinsatser. Reglerna har inte heller strikt upprätthållits ifråga om familjeplaneringsarbetet. Men vi måste även i sådana fall veta, att verksamheten åtnjuter myndigheternas stöd.

3. Projektet skall *ingå i ett genomtänkt system av åtgärder* — eller självt utgöra ett sådant, integrerat utvecklingsprojekt. Man bygger inte ett universitet om det inte finns skolor som examinerar studenter. Man bör inte skärmbildsundersöka en befolkning om man inte redan har eller samtidigt bygger upp en tuberkulosvård. Anläggningen av ett bevattningssystem kräver ofta jordbruksinsatser som komplement, och om man vill utbilda småföretagare bör man se till att det finns ett kreditssystem för etablering av småföretag. Projektet får inte hänga i luften, och detta måste visas av förslagsställaren.

4. Projektets *kostnader* skall beräknas från tre olika utgångspunkter.

a) Vilken är kostnaden i *pengar* år för år under hela den beräknade löptiden för personal, byggnader och utrustning — och vilken ekonomisk motprestation är landets regering beredd att göra?

b) Vilken är kostnaden i *personal* för själva projektet, vilka förutsättningar finns att rekrytera denna personal för hela den beräknade tiden — och vilka s. k. counterparts kan mottagarlandet erbjuda eller hur skall sådana inhemska medarbetare utbildas för att successivt överta verksamheten?

c) Vilken *administrativ personinsats* hemma och ute är erforderlig för projektets planering och genomförande?

5. Varje uppslag till en biståndsinsats skall underkastas frågan, huruvida inte *multilaterala organ* är aktiva på området, varför de eventuellt inte är det, och om de i så fall inte borde vara det. Sverige är en av de allra största finansiärerna av FN:s biståndsprogram. Inom de tekniska biståndsprogrammen är vi i år jämte England den näst största bidragsgivaren. Vi bör och kan med goda skäl hänvisa de flesta förslag till de multilaterala organens prövning innan vi överhuvud själva tar upp dem till granskning. — På familjeplaneringens område har Sverige hitintills varit den enda *stat* som bedrivit aktiv verksamhet. FN-organen har varit förhindrade. Av detta skäl har Sverige haft särskild anledning att ställa sig positivt till framställningar om bilaterala insatser på detta område. Sedan FN-organen genom en rad beslut under 1965 fått möjligheter att arbeta med familjeplanering bör FN utnyttjas — och uppmuntras — så långt det är möjligt.

6. I fall där en insats inte helt kan förverkligas på multilateral väg bör det prövas, om ett *samarbete* kan etableras *mellan Sverige* och vederbörande *FN-organ*. Genom att anknyta till FN-organens utvecklingsprogram och förvaltningsapparat, centralt och i u-länderna, kan en större svensk biståndsvolym komma till stånd än genom att enbart lita till svenska personella resurser. Som aktuella exempel kan nämnas, att parallellfinansieringsföretag med Världsbanksgruppen troligen kan medföra snabbare och större investering av svenska medel än om vi skulle följa rent bilaterala vägar. Svenska insatser i de regionala utvecklingsbankerna väntas leda till medverkan i bl. a. industrialiseringsverksamhet inom en nära framtid.

7. Koncentrationsprincipen leder till kravet att begränsa den bilaterala verksamheten till ett *fåtal ämnesområden*. För det tekniska biståndets del har de bilaterala insatserna hittills i största utsträckning avsett yrkes- och lärarutbildning, hälsovård med familjeplanering samt livsmedelsförsörjning. Det bilaterala finansiella biståndet har kommit att avse huvudsakligen pappersgävor samt investeringar i bevaknings- och spannmålsgrängs-anläggningar samt vattenkraftföretag. Projekt utanför dessas områden får det tillsvidare anses osannolikt, att biståndsmyndigheten tar upp till prövning. Inom kurs- och stipendiatverksamheten förekommer verksamhet på vissa andra ämnesområden. Initiativet ligger härvid hos SIDA. Bilateralt s. k. anslutningsbistånd till multilaterala projekt («multi-bi projekt») kan tänkas utanför de prioriterade ämnesområdena men bör i regel initieras av FN-organen eller av SIDA.

8. Koncentrationskraven medför att endast ett *mindre antal länder* tills vidare anses böra ifrågakomma för svenskt bilateralt bistånd. Kretsen av länder är bestämd helt av historiska betingelser. Hur de har »kommit att bli» mottagarländer för svenskt bilateralt bistånd skall här inte beröras. Urvalet har inte skett i en samlad bedömning av politisk natur. Länderna har inte valts på kommersiella grunder. — Ehuru länder utanför denna krets kan komma ifråga för vissa smärre insatser inom den kvalificerade stipendiat- eller kursverksamhetens ram, får förslagsställaren avseende dessa länder i regel hänvisas till de multilaterala organen. Detsamma gäller ifråga om s. k. anslutningsbistånd till multilaterala projekt, som undantagsvis kan förekomma utanför den nuvarande kretsen av mottagarländer: exempel härpå är verksamhet av den typ flyktingsorganisationen UNRWA bedriver.

9. Bilaterala biståndsinsatser skall förutsätta ett *behov som inte kan bedömas bli tillgodosett på annat sätt*. Detta innebär att landet är i verk-

ligt finansiellt behov av den insats som begäres och inte kan skaffa behövlig expertis på egen hand. Småinsatser kan ofta om de är verkligt angelägna, bekostas av landet självt. Om framställningar göres i småsaker kan detta vara en indikation att saken har låg prioritering hos mottagarlandet.

10. Strävan att successivt nå en-procentmålet med effektiva biståndsinsatser förutsätter, att *större, samordnade biståndsprojekt favoriseras*. En genomgång av ett lands utvecklingsplan och av världsbanksgruppens länderstudier möjliggör en säkrare bedömning av både behov och möjligheter ifråga om större insatser än försök till prövning av propåer om små och spridda projekt.

11. För att tillgodose angelägna ändamål med mindre insats av SIDA:s planeringskapacitet och administrativa resurser skall inte endast FN-organens utan i viss utsträckning även *frivilliga* svenska och internationella *organisationers arbete* stödjas finansiellt inom ramen för den svenska biståndsverksamheten. Även sådant stöd koncentreras i huvudsak till de länder och ämnesområden där statlig verksamhet redan etablerats. Bidrag förutsätter förtroende för organisationens kapacitet och möjligheter till kontroll av verksamheten. Framställningar måste bedömas från dessa utgångspunkter.

12. En god planering möjliggör i sinom tid en utvidgning av biståndsinsatserna till *nya områden*. Vid biståndsmyndighetens prövning av förslag måste dock nya sådana bedömas även med hänsynstagande till om de — genom att kräva planering, prövning och förvaltning — försenar en utveckling av den totala svenska biståndsinsatsen i den takt som eftersträvas.

Bilateralt tekniskt bistånd

Med bilaterala insatser menas sådana insatser som efter svenskt initiativ inriktats på vissa länder och kontrolleras fortlöpande från svensk sida. Alla biståndsändamål — vare sig av teknisk, humanitär eller finansiell natur — som uppfyller detta kriterium administreras av SIDA.

Av de av SIDA äskade medlen går ca 10 procent till förvaltningskostnader, 10 procent till stipendiat- och kursverksamhet och 80 procent till fältverksamhet. Beträffande administrationskostnaderna bör hållas i minnet, att SIDA administrerar bilateralt finansiellt bistånd men däremot ej äskar medel härför.

Fältverksamheten är för närvarande koncentrerad till sex »inre länder», s. k. prioritetsländer, och till nio »yttre länder». I prioritetsländerna (Tunisien, Etiopien, Kenya, Tanzania, Indien och Pakistan) har svensk biståndsverksamhet av mera betydande omfattning redan etablerats. Endast i dessa länder avses nya bilaterala projekt eller utvidgning av tidigare igångsatta komma i fråga. I de »yttre länderna» pågår mindre biståndsinsatser, vilka skall fullföljas men icke utökas. Undantag från länderkoncentrationen göres främst beträffande familjeplanering och katastrofhjälp.

Förutom länderkoncentrationen finnes en ämneskoncentration. Det tekniska bilaterala biståndet skall sålunda i huvudsak begränsas till lärar- och yrkesutbildning, livsmedelsförsörjning och hälsovård inklusive familjeplanering. På senare tid har prioriteringen av familjeplanering betonats, och

bland nya aktiviteter som biståndsmyndigheten avser att stödja kan nämnas industrialisering, förvaltning och exportundervisning.

I det följande kommer en redogörelse att lämnas för den bilaterala tekniska biståndsverksamheten efter ämnesområden. Verksamheten i prioritetensländerna Etiopien, Tunisien, Kenya, Tanzania, Indien och Pakistan kommer därvid att endast översiktligt omnämnas, eftersom insatserna i dessa länder kommer att mera ingående beröras i särskilda länderframställningar.

Lärar- och yrkesutbildning

1. Yrkesskolor

Sverige har sedan länge ansetts ha mycket goda förutsättningar att ge bistånd på den praktiska yrkesutbildningens område. I prop. 1966:1 uttalar föredraganden i frågan om ämneskoncentrationen bl. a. följande: »Därvid skulle då familjeplaneringen och den praktiska yrkesundervisningen, där Sverige har erkänt effektiva metoder att lära ut, ges en superprioritering».

I prioritetenslandet Pakistan finns tre yrkesskolor med undervisning i ämnen som snickeri, elektroteknik, mekanik och konfektionssömnad. I Indien arbetar ett papperstekniskt institut och i Etiopien drivs sedan lång tid tillbaka ett byggnadstekniskt institut. I Tunisien ingår en fiskeskola i det integrerade projektet där, och i det nordiska projektet i Tanzania ingår en jordbruksskola.

Yrkesskola i Libanon

Yrkesskolan i Sibliin tillkom genom ett avtal år 1962 mellan NIB och UNRWA. Verksamheten började hösten 1963 och består huvudsakligen i utbildning av flyktingar till folkskollärare, förmän, hantverksinstruktörer och teletekniker. Avtalet har förlängts till och med budgetåret 1965/66. SIDA förutsätter en fortsättning av samverkan med UNRWA. Bland annat avser man undersöka möjligheterna att få till stånd viss kvinnoutbildning i anslutning till Sibliin-verksamheten. För närvarande finns ca 280 elever vid skolan i 1- och 2-åriga kurser.

Resultat. Enligt rapport från UNRWA i mars 1965 hade dittills 50 elever utexaminerats. Av dessa hade 22 erhållit arbete i avsedda u-länder inom omkring ett halvår efter avslutad utbildning.

Yrkesskola i Liberia

Yrkesskolan i Nimba, Liberia, tillkom genom länderavtal år 1962. Skolan utbildar yrkesarbetare och förmän vid linjer för bilreparatörer, elektriker, mekaniker och inredningssnickare. Utbildningen är fyraårig och bygger på minst sex års folkskola. Avsikten är att större delen av de utexaminerade skall få anställning inom Lamco (The Liberian American-Swedish Minerals Com-

pany) som har sin gruva i skolans omedelbara närhet. Strävandena inom Lamco syftar nämligen till att efter hand ersätta utländsk arbetskraft med inhemsk, varför behovet av utbildad liberiansk arbetskraft är stort. Valet av utbildningslinjer har därför gjorts i samråd med Lamco. Undervisningen är såväl teoretisk som praktisk. Eleverna beredes också möjlighet till praktik, huvudsakligen vid Lamco. För budgetåret 1966/67 har anvisats 1,1 milj. kr.

Resultat. Skolan startade sin verksamhet i juni 1964 med 64 elever. Vårterminen 1966 hade 82 elever deltagit i undervisningen.

Lärarytbildning

I Kenya är ett projekt under uppbyggnad avseende utbildning av gymnasielärare i naturvetenskapliga ämnen. En redogörelse för detta projekt återfinnes i den särskilda länderframställningen avseende biståndsverksamheten i Kenya.

Kvinnoutbildning

Ett antal projekt som finansieras av Sverige administreras helt eller delvis genom FN:s fackorgan, s. k. multi-bi-projekt. Förutom kvinnoutbildningen i Afrika är yrkesskolan i Sibirien, Libanon, ett sådant projekt. I Kenya har ILO ett projekt avseende kontorsutbildning av kvinnor, vartill bidrag av svenska statsmedel utgår. I Tanzania administrerar UNESCO ett flickläroverk och FAO ett institut för lanthushållsutbildning.

Lärarytseminarium i Sierra Leone

Enligt avtal med UNESCO skall svenskt bistånd lämnas till ett totalt belopp av 7,6 milj. kr. för upprättande av ett lärarytseminarium i Sierra Leone.

Första etappen av projektet omfattar studier för 60 blivande lärarinnor och beräknas vara genomförd hösten 1965. Undervisning skall meddelas i spädbarnsvård, hushåll, hantverk, etc. För budgetåret 1966/67 har anvisats 1,3 milj. kr.

Resultat. Byggnadsarbetena vid skolan har fördröjts. Enligt senaste årsrapporten från UNESCO skulle provisorisk undervisning börja i januari 1966 för 20 elever.

Yrkesutbildning för flickor i Sierra Leone

Enligt avtal med ILO skall svenskt bistånd lämnas till ett totalt belopp av 1,6 milj. kr. för yrkesutbildning av flickor i Sierra Leone. Vid skolan skall för närvarande finnas ca 200 elever. För budgetåret 1966/67 har för detta ändamål anvisats 216 000 kr.

Resultat. Rapporter över verksamheten upprättas av ILO och sändes till den svenska biståndsmyndigheten. Förefintliga rapporter innehåller icke några exaktare uppgifter.

Kvinnoutbildning i Ghana

Enligt avtal med UNESCO skall svenskt bistånd lämnas till ett beräknat totalt belopp av drygt 1,4 milj. kr. till kvinnoutbildningen i Ghana. För närvarande utgår inom ramen för projektet stipendier till omkring 35 flickor. Vidare lämnas stöd till lärartjänsterna samt till undervisningsmaterial för högre skolor. För budgetåret 1966/67 har anvisats 876 000 kr.

Resultat. UNESCO upprättar årligen rapporter över verksamheten, vilka sändes till SIDA. Senaste årsrapporten innehåller icke några närmare uppgifter om resultatet av verksamheten.

Hälsovård

I prioritetslandet Etiopien finnes de äldsta och största hälsovårdsprojekten, innefattande barnsjukhus, medicinsk fakultet, hälsocentraler och näringsforskning. I det integrerade projektet i Tunisien ingår en mödra- och barnavårdscentral.

Skandinaviska undervisningssjukhuset i Korea

År 1956 beslutade Danmark, Norge och Sverige att vid ett tidigare militärsjukhus, som under och efter koreakriget fått stöd av de skandinaviska länderna, inrätta ett medicinskt centrum för Sydkorea. Under den följande femårsperioden färdigställdes sjukhuset, som kom att omfatta 17 vårdavdelningar. Sjukhusets viktigaste uppgift är icke direkt vård utan utbildning av hälsovårdspersonal. Under åren 1963—1968 skall den skandinaviska insatsen successivt avvecklas och förvaltningen övertagas av de koreanska myndigheterna. För budgetåret 1966/67 har anvisats 2,2 milj. kr.

Resultat. Under år 1965 intogs 7 521 patienter på sjukhuset, och vid poliklinikerna registrerades 14 093 nybesök. Sammanlagt har vid sjukhuset utexaminerats 129 sjuksköterskor, av vilka 24 är verksamma utanför Korea. Ca 380 koreanska läkare har genomgått kortare utbildning vid sjukhuset, och av dessa är ett 30-tal anställda utanför landet.

Hälsovårdsinsats i Gaza-området

Enligt avtal i juni 1963 har bidrag utgått (hittills ca 2 milj. kr.) för diverse insatser från FN:s organisation för palestinaflyktingar (UNRWA) avseende hälsovård och kvinnoutbildning i Gaza-området. En svensk hushållslärarinna är verksam vid projektet sedan september 1964. Tjänstgöringen omfattar övervakning och träning av 32 UNRWA-utbildade lärarinnor, som undervisar i 16 flickskolor. En del av det svenska bidraget är avsett för uppförande och drift av en mödra- och barnavårdscentral, vid vilken viss familjeplanering skall äga rum.

Resultat. Hälsovårdscentralen är färdigbyggd. Beträffande övriga projekt synes inga uppgifter finnas tillgängliga.

Familjeplanering

Världens befolkning kommer med nuvarande ökningstakt att fram till år 2000 ungefär fördubblas och vid denna tidpunkt uppgå till 6 miljarder. Den nuvarande befolkningsökningen är netto ca 65 milj. individer per år. I större delen av den underutvecklade världen fortsätter barnalstringen att tillta i snabbare takt än livsmedelsproduktionen.

Frågan om barnbegränsning och familjeplanering har av olika skäl hållits tillbaka, både i u-länderna och inom de internationella organisationerna. Sedan början på 1950-talet har dock familjeplaneringstanken drivits hårt från privat håll, bl. a. från IPPF, Ford Foundation och Population Council i New York. Sverige kan sägas ha varit förhållandevis mycket aktivt på detta område.

Under 1960-talet har motståndet mot familjeplanering börjat avta. År 1965 tillstyrkte FN för första gången en framställning om tekniskt bistånd på familjeplaneringsområdet. De i detta sammanhang viktigaste FN-organen, UNICEF och WHO, har deklarerat en positiv inställning, även om direkt fältverksamhet ännu icke utövas av dessa organ. Vad beträffar USA:s inställning kan noteras att offentliga medel nu får användas för familjeplaneringsprogram, dock icke för inköp av preventivmedel.

De u-länder som kommit längst på familjeplaneringsområdet är Taiwan och Korea. I Taiwan har en kvinna av tolv i fruktsam ålder fått livmodersinlägg. I Korea är 2 200 personer heltidsanställda för att genomföra familjeplaneringsprogrammet. Population Council ger hjälp med personal och pengar, och man följer också noggrant programmets verkningar med olika resultatmätningmetoder. Indien har börjat med familjeplanering, och Pakistan har igångsatt ett utomordentligt ambitiöst familjeplaneringsprogram. I en rad andra länder har aktioner inletts för att mildra befolkningstillväxten.

De svenska fältinsatserna inskränker sig hittills till ett fåtal länder, främst Pakistan, Ceylon och Tunisien. Den koncentration som gäller för det bilaterala svenska biståndet i allmänhet upprätthålles emellertid icke beträffande familjeplanering. På senare tid har SIDA fått ta emot en rad framställningar om bistånd på familjeplaneringsområdet, bl. a. från Korea, Indien, Malaysia, Egypten, Turkiet, Mauritius och Marocko. Utvidgade svenska insatser kan därför väntas.

Den svenska insatsen är kvantitativt sett mycket blygsam. Budgetåret 1965/66 användes ca 10 milj. kr. för familjeplaneringsinsatser, vilket motsvarar 3 procent av det totala svenska biståndet. SIDA siktar emellertid mot en beloppsmässig fördubbling av insatserna under budgetåret 1966/67. Bristen på svensk personal som kan användas vid familjeplanering är stor. Vi har ej heller några speciella förutsättningar att lära ut hur regeringar skall starta landsomfattande upplysningskampanjer, i synnerhet icke i främmande samhällsmiljöer.

Sverige är den enda stat i världen som bekostar direkta inköp av preventivmedel, och nya framställningar har kommit om sådant bistånd. Sverige gör även indirekta insatser på detta område. Sålunda bidrog vårt land under budgetåret 1965/66 till IPPF:s budget med 2 milj. kr.

Sverige har enligt SIDA sin största uppgift att fylla på opinionsbildningens område. Sverige har i internationella sammanhang spelat en framträdande roll härvidlag, senast i samband med fertilitets- och sterilitetskongressen i Stockholm år 1966. De svenska delegaterna talar och arbetar inom och utom de officiella sammankomsterna, stöter på om utredningar och ställer svenska pengar i utsikt för familjeplaneringsverksamhet. SIDA har tagit kontakt med statliga och privata organisationer världen runt. Man driver från svensk sida aktiv propaganda för ett internationellt samordningsorgan på familjeplaneringens område. Under år 1966 skall SIDA framlägga förslag beträffande forskning och personalutbildning för familjeplanering, detta för att förstärka möjligheterna att göra större fältinsatser. Förslag har framförts om inrättande av ett fristående familjeplaneringsinstitut.

Förutom finansiellt bistånd för anskaffning av preventivmedel gör Sverige praktiska insatser i bl. a. Pakistan. I ett annat prioritetland, Tunisien, har familjeplaneringsverksamhet inletts i anslutning till det integrerade projektet där.

Familjeplanering i Ceylon

Genom ett avtal, som slöts år 1958, har Sverige förbundit sig att bidra med personal och materiel för ett familjeplaneringsprojekt. Detta har verkat som ett försöksprojekt inom två avgränsade försöksområden. I projektet har inbyggts en approximativ resultatvärdering. År 1965 slöts ett nytt avtal, där en kraftig utökning av insatsen förutsågs. Denna skall så småningom omfatta utbildning av all ceylonesisk hälsovårdspersonal och upprättandet av ett antal familjeplaneringskliniker inom det nationella ceylonesiska familjeplaneringsprogrammet. Den svenska fältpersonalen — för närvarande tre personer, varav en läkare — skall icke utökas nämnvärt. Däremot skall omfattande preventivmedelsleveranser ske för programmet. För budgetåret 1966/67 är anvisat 3,2 milj. kr., varav ungefär hälften avser inköp av preventivmedel.

Resultat. Enligt den i samband med projektets genomförande utförda resultatvärderingen skall nativiteten i det ena försöksområdet ha minskat med 30 procent. Den 30 juni 1966 hade sammanlagt utbildats 128 läkare, 356 hälsovårdsinspektörer, 261 sjuksköterskor och 841 barnmorskor.

Livsmedelsförsörjning

Behovet av ökad och kvalitativt förbättrad livsmedelsförsörjning i världen är omvitnat. Det kan erinras om att Sverige för budgetåret 1966/67 anslagit drygt 10 milj. kr. till Internationella livsmedelsprogrammet. Riksdä-

gen har framhållit att det tekniska biståndet främst bör inriktas på områden »där Sverige har särskilda förutsättningar att lämna ett verksamt stöd» och på uppgifter »som av en eller annan anledning eftersatts i den internationella biståndsgivningen».

Det hittills mycket begränsade svenska bilaterala tekniska biståndet till livsmedelsförsörjning är huvudsakligen koncentrerat till prioritetsländerna. I Etiopien förberedes ett regionalt utvecklingsprojekt. I Kenya göres insatser avseende insemination, och i Tunisien har en jordbruksexpert och en veterinär verkat. Som tidigare nämnts kommer närmare redogörelse för dessa insatser att lämnas i särskilda länderframställningar.

Jordbruksprojekt i Algeriet

Sommaren 1963 slöts en överenskommelse mellan Sverige och Algeriet, enligt vilken Sverige åtog sig att under två år ställa svenska jordbruksexperten till förfogande som rådgivare beträffande driften av en jordbruksfarm. Sverige skulle skänka maskiner och annan utrustning för farmen samt medverka till en allmän utveckling av jordbruksdriften, framför allt på husdjurskötselns område.

År 1964 uppgjordes en plan för den fortsatta verksamheten, enligt vilken den svenska insatsen främst skulle inriktas på utbildning av arbetare samt experiment med nya odlings- och driftformer. I anslutning till farmen startades år 1964 en flickskola för att bereda undervisning åt ett 40-tal flickor, som icke på annat sätt fick utbildning.

I februari 1965 beslöts att farmen skulle avvecklas under år 1966, främst därför att utbildnings- och spridningseffekterna bedömdes som alltför små. T. o. m. budgetåret 1965/66 har kostnaderna för projektet uppgått till ca 3,2 milj. kr., varav ca 1,5 milj. kr. avsett investeringar i utrustning och byggnader.

Resultat. Farmen, som är en storfarm på 2 000 ha, har givit goda skördar. Vid fortsatt »svensk» drift skulle enligt uppgift farmen gå med vinst. Trots upprepade framställningar från svensk sida har emellertid icke några counterparts ställts till förfogande av Algeriet. På grund av bristen på förmän etc. har ej heller något större antal jordbruksarbetare kunnat utbildas. Av dessa skäl skall den svenska insatsen avvecklas under år 1966. Beträffande den vid farmen bedrivna undervisningsverksamheten för flickor föreligger förslag om att i en farmen närbelägen by uppföra en skolbyggnad, i vilken undervisningen skulle kunna fortsätta under algerisk ledning.

Övrigt bilateralt tekniskt bistånd

Fredskårsverksamhet

År 1961 började USA med fredskårsverksamhet. Sedan några år tillbaka bedrivs sådan verksamhet bl. a. också av Norge och Danmark. Den första svenska fredskårsgruppen började sin tjänstgöring i Zambia och Etiopien i september 1965.

Fredskårsverksamheten avses vara ett komplement till den övriga tekniska biståndsverksamheten, och samma ämnesprioritering som gäller för annat svenskt bilateralt bistånd skall gälla för fredskårsverksamheten. Vad som skiljer fredskårsverksamheten från övriga expertinsatser är att den i högre grad inriktats på praktiskt instruktionsarbete (ofta av verkställande karaktär) i nära samarbete med den lokala befolkningen.

En svensk fredskårsarbetare skall ha följande kvalifikationer: minimi-ålder 22 år, god hälsa, god yrkesutbildning och yrkeserfarenhet, kunskaper i engelska (all instruktion sker på engelska). Fredskårsarbetarna stannar minst två år, och under denna tid skall de ha en counterpart som skall fullfölja arbetet när den svenske instruktören lämnar landet.

Den svenska verksamheten på detta område kan ännu ses som ett experiment. SIDA uttalade i sin petitaskrivelse år 1965, att ett samlat omdöme om denna biståndsform skall kunna ges hösten 1967, grundat på en kontinuerlig värdering av verksamheten. I andra länder som börjat tidigare med fredskårsverksamhet finns resultat tillgängliga. En stor amerikansk vetenskaplig undersökning av fredskårsverksamhet i Peru har gjorts. Enligt denna skall områden hjälpta av fredskårsarbetare utvecklas tre gånger snabbare än områden utan sådan hjälp. Community development har givit positiva erfarenheter. Bästa resultat ernås om fredskårsverksamheten koordineras med lokala institutioner och med förefintliga biståndsinsatser. På många håll visade sig enligt undersökningen språkkunskaperna vara otillräckliga.

I Norge gjordes år 1965 en intervjuundersökning täckande samtliga norska fredskårsarbetare. Erfarenheterna är i stort sett positiva. Detta säges till största delen bero på det omsorgsfulla uttagningsförfarandet, där bl. a. psykologisk expertis anlitas. Det hävdas också att fredskårsverksamheten har vissa klara fördelar framför andra biståndsformer.

En internationell samarbetsorganisation för fredskårs- och frivilligtjänst har bildats, till vilken Sverige lämnar bidrag. Från svensk sida strävar man, liksom i fråga om andra biståndsformer, till en multilateralisering av frivilligverksamheten.

Den första fredskårsgrupp som Sverige skickade ut år 1965 bestod av ca 30 deltagare, vilka fördelades på Etiopien och Zambia. Hösten 1966 kommer 64 fredskårsarbetare att befinna sig i Etiopien och 17 i Zambia. Våren 1967 planeras utsändandet av ännu en grupp, som skall ha sin verksamhet förlagd till Tanzania, och ytterligare länder kan komma i fråga längre fram. För fredskårsverksamhet har för budgetåret 1966/67 anvisats sammanlagt 4,3 milj. kr.

Fredskårsverksamheten i Etiopien redovisas i den särskilda framställningen om biståndsverksamheten i Etiopien.

Fredskårsverksamheten i Zambia

Zambias befolkning är till 50 procent under 21 år. Arbetslösheten bland dessa ungdomar är stor. Ofta har de några års skolutbildning bakom sig, men de saknar den yrkeskunskap som öppnar vägen till arbete.

För att avhjälpa dessa förhållanden har Zambia Youth Service (ZYS) startats. ZYS är ett statligt organ som sätter upp ungdomsläger i olika delar av landet med målet att ge ungdomar mellan 16 och 23 år den utbildning och praktiska erfarenhet som krävs för att de skall kunna försörja sig som jordbrukare. Det finns gott om land lämpat för jordbruk, och ungdomarna skall efter genomgången utbildning ge sig in i nyodlingsverksamhet. Grupper av ungdomar skall skapa »settlements», jordbrukssamhällen på kooperativ basis.

Till de åtta lägren skall komma ca 1 000 ungdomar. Lägervistelsen är på två år, varav 15 månader avser jordbruksutbildning. Bristen på instruktörer, främst på jordbrukssidan, är stor. Syftet med den svenska insatsen är att i någon mån fylla denna brist. Den första gruppen instruktörer placerades därför som jordbruksinstruktörer i olika läger.

Resultat. Verksamheten i lägren synes icke ha utvecklats programenligt. Mindre god disciplin uppges råda, och lägerchefernas huvudsakliga uppgifter synes ha varit att försöka begränsa strejker och upplopp. Den verksamhet som de svenska instruktörerna ombetts biträda (jordbruks- och lant-hushållsutbildning) tycks i lägren helt ha avstannat. Med anledning härav och på direkt önskemål från zambianska myndigheter har de svenska instruktörernas arbetsuppgifter successivt överförts till settlements av jordbruksintresserade grupper. Resultaten från denna verksamhet lär vara uppmuntrande, även om den lokala administrationen visar bristande samarbetsvilja och en viss skepsis visavi ZYS-ungdomarnas arbetslust.

Den i april 1966 anlända andra instruktörsgruppen skulle placeras i ett nystartat settlementprojekt. Då ZYS framtid är osäker, har från fältet rekommenderats att även den tredje gruppen placeras i settlementarbete.

Biträdande experter för multilateral biståndsverksamhet

Vid sidan av Nederländerna är Sverige nu den störste bidragsgivaren i vad avser tillhandahållande av biträdande experter till de internationella biståndsorganisationerna. Avtal om biträdande experter finnes för närvarande med FN, FAO, UNDP och UNESCO. Avtal förbereds med ILO, ICAO och ITU. Den 1 juli 1966 var 60 svenska biträdande experter anställda, därav fyra i Kenya, fyra i Tanzania, två i Indien och en i Etiopien. Sammanlagt 36 biträdande experter rekryterades under budgetåret 1965/66.

För budgetåret 1966/67 har anvisats 5 milj. kr. för nämnda ändamål, och under budgetåret skall ca 45 biträdande experter rekryteras.

Resultat. Några uppgifter om resultatet av de biträdande experternas verksamhet föreligger icke.

Mindre fältprojekt

SIDA har ett fåtal mindre fältprojekt. Meningen är att man i framtiden skall satsa på större projekt, främst då i prioritetssländerna. Mindre fältprojekt finns t. ex. i Pakistan rörande elektrifiering av öar utanför Östpakistans kust.

Katastrofhjälp och bidrag till enskilda organisationer

Från anslaget Humanitärt bistånd till flyktingar m. m. har avskilts katastrofhjälp och bidrag till enskilda organisationer, för vilka ändamål anslag äskas av SIDA, som också administrerar ifrågasvarande hjälp. Övrigt humanitärt bistånd, bl. a. flyktinghjälp genom internationella kanaler och programmet för studiestöd till afrikansk flyktingungdom, är alltså direkt underställt Kungl. Maj:t men administreras av SIDA.

Katastrofhjälp

Under budgetåret 1965/66 har medel anvisats för hjälp till områden hem-sökta av naturkatastrofer och stödbidrag utbetalats för biståndsaktioner genom enskilda organisationer. Medelsbehov för katastrofhjälp är omöjligt att med någon säkerhet beräkna. För budgetåret 1966/67 är för detta ändamål anvisat 1,5 milj. kr.

Resultat. Då verksamheten oftast är av tillfällig och brådskande natur, kan någon utförlig resultatrapportering ej förväntas. Några uppgifter av negativ karaktär om denna verksamhet föreligger icke.

Bidrag till enskilda organisationer

SIDA har möjlighet att lämna bidrag till fältverksamhet som bedrivs av frivilliga svenska organisationer. Enligt av SIDA utfärdade anvisningar skall sådant stöd med statsmedel ges främst till verksamhet i länder där SIDA är engagerad genom större biståndsinsatser eller i övrigt har goda möjligheter att följa de enskilda organisationernas utvecklingsarbete. Bidragsgivningen skall huvudsakligen avse verksamhet inom de ämnesområden som Sveriges statliga bistånd i övrigt innefattar på det tekniskt-humanitära området, d. v. s. främst utbildning och hälsovård. Bidrag ges i första hand till utrustning och byggkostnader.

Vad beträffar inställningen till framställningar av nämnda slag har riksdagen uttalat, att man förutsätter att »SIDA prövar framställningarna i positiv anda». En fördel med sådana privata projekt är att tiden mellan beslut om bidrag och projektets igångsättande på fältet ofta är mycket kort.

Budgetåren 1962/63—1965/66 har sammanlagt 6,9 milj. kr. ställts till de enskilda organisationernas förfogande, varav 5,1 till missionsorganisationer och 1,8 till övriga organisationer.

Resultat. De enskilda organisationerna skall avge rapport till biståndsmyndigheten om användningen av de tilldelade medlen. För närvarande

synes några samlade uppgifter icke finnas tillgängliga om resultaten av de enskilda organisationernas verksamhet.

Bilateralt finansiellt bistånd

Beträffande bilateralt finansiellt bistånd uttalas i prop. 1962: 100 bl. a. följande.

Även bilateralt finansiellt bistånd kommer sannolikt att i allt högre grad aktualiseras. Liksom när det gäller det multilaterala tekniska biståndet torde det finnas en gräns för vad Sverige lämpligen bör ge till de internationella organisationerna i form av finansiellt bistånd. Det kan också befinnas lämpligt att lämna en viss del av ett ökat finansiellt bistånd i bilateral form av hänsyn till betalningsbalansen och det inhemska konjunkturläget. Vidare kan det bilaterala biståndet tänkas stimulera vårt näringsliv till ökade insatser i u-länderna. — — — Som regel bör låneformen komma till användning. Därmed markeras biståndets karaktär av räntabel ekonomisk transaktion mellan jämställda parter. För en del konkreta projekt med förhållandevis god och snabb avkastning torde lånen därvid kunna lämnas på marknadsmässiga villkor. Erfarenheten har emellertid visat, att amorteringar och räntebetalningar på sådana lån kan komma att alltför hårt belastar vissa u-länders redan tidigare prekära betalningsbalans. Lånevillkoren bör i sådana fall fastställas i ljuset av mottagarlandets allmänna betalningsläge och dettas beräknade utveckling. I vissa fall, när det gäller projekt av mera social än ekonomisk natur, t. ex. finansiellt stöd till undervisningsväsendet, kan rena gåvor vara berättigade.

Medel för bilateralt finansiellt utvecklingsbistånd (krediter och gåvor) anvisades första gången för budgetåret 1962/63. Under budgetåren 1962/63—1965/66 har sammanlagt 230 milj. kr. anvisats för detta ändamål. Härav redovisas 115 milj. kr. som faktiska utgifter, fördelade med 56,7 milj. kr. på gåvor och med 58,8 milj. kr. på krediter.

Redovisningen är något missvisande. Riksbanken, som tekniskt sköter överföring av medel till gäldenärsländerna, har för utvecklingskrediter särskilda konton upplagda. Så finns t. ex. för Pakistan ett särskilt konto, på vilket inbetalningar från statsverket liksom utbetalningar till Pakistan bokföres. Som utgift för bilateralt finansiellt bistånd räknas emellertid medel som insatts på sådant särskilt riksbankskonto.

Av de totalt 115 milj. kr. som redovisas som gjorda utgifter har faktiskt utbetalats sammanlagt 65,4 milj. kr., varav 56,7 milj. kr. avser gåvor och 8,7 milj. kr. avser krediter. De för gåvor anvisade medlen utbetalas vanligen i snabb takt. Skillnaden mellan anvisade medel, 230 milj. kr., och utbetalade medel, 65,4 milj. kr., hänför sig alltså huvudsakligen till kreditbiståndet. Liknande förhållanden mellan anslag och utbetalningar råder vad beträffar andra länders finansiella bistånd, vilket också till största delen utgöres av kreditbistånd.

Orsakerna till detta låga utnyttjande är flera. Det förflyter ofta avsevärd tid från det att ett första åtagande görs och till dess att bistånd-

medlen utbetalas. Tid fordras för projektvärdering och avtalsförhandling liksom för upphandling och leverans. Krediterna avser främst projekt av byggnads- och anläggningskaraktär, och igångsättningssvårigheterna för dessa är ofta stora. Byggnadstiden är vidare lång även för välskötta projekt.

För det bilaterala tekniska biståndet gäller som redan nämnts en länderkoncentration, innebärande att de sex länderna Etiopien, Kenya, Tanzania, Tunisien, Indien och Pakistan skall prioriteras. Av dessa länder erhåller de fyra sistnämnda redan nu finansiellt kreditbistånd. Sådant bistånd lämnas även till Sudan och till Turkiet. Finansiellt gåvobistånd erhåller — förutom Indien och Pakistan — Afghanistan, Burma och Nepal.

Beträffande det bilaterala finansiella biståndets länderfördelning anför föredraganden i prop. 1966: 1 bl. a. följande: »För egen del finner jag det lämpligt att det finansiella biståndets fördelning på länder tills vidare i stort sett bibehålls vid det mönster som nu utbildats.»

Ämneskoncentration upprätthålles icke lika strikt för det bilateralt finansiella som för det bilateralt tekniska biståndet. I SIDA:s petita för budgetåret 1966/67 uttalas: »För det finansiella biståndet torde samma stränga begränsning icke vara nödvändig, men även här kan en naturlig koncentration skönjas till dels pappersgåvor, dels projektbistånd avseende byggnads- och anläggningsinvesteringar inom väg- och vattenbyggnadsbranschen (inklusive undersökningar härför), dels också bistånd via nationella och regionala utvecklingsbanker.»

Kreditbistånd

De lämnade krediterna har en löptid på 20 år, till en ränta av 2 procent. De första fem åren är amorteringsfria, halva beloppet återbetalas de följande tio åren och återstoden de sista fem åren. Förslag har framförts om eventuella lättnader i kreditvillkoren (prop. 1966: 1).

Beträffande prioritet länderna har förutom stora krediter till Indien och Pakistan åtaganden gjorts i Tunisien och Tanzania. Bidrag till regionala utvecklingsbanker i Latinamerika, Afrika och Asien planeras.

Utvecklingskredit till Turkiet

Inom OECD:s ram har bildats ett konsortium för Turkiet med uppgift att samordna biståndet till detta land. I konsortiet ingår praktiskt taget samtliga ekonomiskt utvecklade OECD-länder. Dess verksamhet är i första hand inriktad på medverkan i finansieringen av den första turkiska femårsplanen för åren 1963—1967 och i anslutning till dennas genomförande uppkommande betalningsbalansunderskott.

År 1963 slöts avtal om en svensk utvecklingskredit till Turkiet för finansiering av inköp av utrustning m. m. i samband med ett kraftverksprojekt i nordöstra Turkiet. Denna kredit avses skola utgöra den svenska insatsen

inom ramen för det nämnda konsortiet. T. o. m. budgetåret 1965/66 hade på riksbankskonto insatts 15,6 milj. kr., varav 3,8 milj. kr. hade utbetalts.

Resultat. Kraftverksprojektet beräknas bli försenat ett à två år.

Utvecklingskredit till Sudan

År 1966 undertecknades ett länderavtal med Sudan om finansiellt bistånd, och första utbetalningen gjordes i mars samma år.

Krediterna lyder på totalt 35 milj. kr., varav 30 milj. kr. avser tre års-trancher av ett vattenförsörjningsprogram för landsbygden och 5 milj. kr. avses bli använt till en insats i Sudans industribank för vidareutlåning till privata industriella utvecklingsprojekt.

Vattenförsörjningsprojektet är av amerikanska konsulter rekommenderat som väl ägnat för extern finansiering. Världsbanken har under hand bekräftat, att man anser programmet ha hög prioritet i Sudans utvecklingsplan. Den svenska krediten skall täcka den utländska valutadelen av tre-årsprogrammets totalkostnad. En svensk teknisk rådgivare skall ställas till de ansvariga sudanesiska myndigheternas förfogande för att övervaka projektets fullföljande.

Vad beträffar Sudans lämplighet som mottagarland för svenskt bistånd har SIDA, som numera administrerar det bilaterala finansiella biståndet, uttalat följande.

Det är styrelsens uppfattning, att sedan principbeslut om inledande av en biståndsaktion fattats och utfästelse härom lämnats från svensk sida, varvid styrelsen förutsätter att landets inrikespolitiska och andra förhållanden noggrant studerats och bedömts, förberedelserna för dess genomförande bör bedrivas med hänsyn tagen främst till möjligheterna att framgångsrikt förverkliga biståndet. I dessa hänseenden fäster styrelsen avgörande vikt vid de bedömningar som görs av i landet verksamma internationella organisationer såsom Förenta Nationerna och Världsbanken. Både dessa institutioner jämte ett flertal bilaterala biståndsorgan är fortlöpande verksamma i Sudan och bedömer av allt att döma landets utvecklingsmöjligheter fortfarande positivt.

Resultat. Biståndsinsatsen är ännu i ett igångsättningskede.

Gåvobistånd

Pappersgåvor

T. o. m. budgetåret 1965/66 har 56,7 milj. kr. utbetalats för finansiellt gåvobistånd. Detta bistånd har nästan uteslutande bestått av pappersgåvor. I anslutning till UNESCO:s generalkonferens år 1960 framfördes till de fyra nordiska ländernas där närvarande representanter från burmesisk, indisk, indonesisk och pakistansk sida en vädjan om bistånd med papper för produktion av skolböcker. Sammanlagt skulle dessa länder behöva 16 500 ton papper per år under en femårsperiod. Under denna femårsperiod skulle de ifrågavarande ländernas egna pappersindustrier utvidgas, så att man

därefter skulle kunna täcka sitt pappersbehov med inhemsk produktion. Tillgodoseende av detta pappersbehov förklarades ingå som en viktig del av en av UNESCO stödd plan för skolväsendets utbyggnad i Asien. I de fyra nämnda länderna beräknas endast hälften av de skolbarn som läsåret 1960/61 började skolan kunna förses med skolböcker. Länderna kunde själva ombesörja tryckning av skolböcker.

T. o. m. budgetåret 1965/66 har pappersgåvor lämnats till Indien, Pakistan, Burma, Indonesien, Nepal och Afghanistan. Budgetåret 1966/67 förutses nya pappersgåvor till dessa länder med undantag för Indonesien.

Resultat. Det av Sverige skänkta papperet avsågs skola räckta till tryckning av ca 150 milj. skolböcker. Enligt inkomna bokexemplar och upplagesiffror skall det svenska gåvopapperet ha blivit väl mottaget och använt. Några närmare uppgifter om den slutliga användningen av de svenska pappersgåvorna föreligger emellertid icke.

Övrigt gåvobistånd

Inom ramen för det år 1964 med Indien ingångna avtalet om finansiellt utvecklingssamarbete pågår två insatser.

Den ena avser leveranser av skogsbruksredskap, huvudsakligen sågar och yxor, i anslutning till ett av FN:s särskilda fond finansierat FAO-projekt för utbildning av skogsarbetarinstruktörer. Huvudparten av redskapen kommer att utdelas till de utexaminerade instruktörerna för att möjliggöra för dessa att bedriva egen utbildningsverksamhet. Gåvan har hittills endast effektuerats i form av vissa förberedande leveranser till ett värde av 0,7 milj. kr.

Den andra insatsen avser silundersökningar. Avsikten är att den skall täcka kostnaderna i utländsk valuta för en undersökning av spannmålslagringsproblemen i fyra indiska delstater och för projektering av vissa lagringsanläggningar i anslutning härtill. Utredningen har koncentrerats på problemen i de större indiska hamnstäderna. I en nyligen avgiven rapport föreslår utredningen att spannmålssilos med en sammanlagd kapacitet av 175 000 ton skall uppföras i Khandla, Bombay, Madras och Calcutta. En introduktion i Indien av moderna betongsiloplanläggningar anses innebära en väsentlig förbättring av mottagningen och behandlingen av de betydande kvantiteterna importerad spannmål. Utredningsarbetet fortgår planenligt och har t. o. m. budgetåret 1965/66 kostat 0,3 milj. kr.

Under budgetåret 1966/67 lämnas till Indien bl. a. en konstgödselgåva och en gåva i form av undervisningstrålare i anslutning till en svensk kredit för inköp av trålare.

Resultat. Det här upptagna gåvobiståndet har i stort sett ännu ej effektuerats, varför några resultat icke kan redovisas.

Bilateralt bistånd i prioritetländer

Biståndsverksamheten i Etiopien

Etiopien är för närvarande det största mottagarlandet av svenskt bistånd finansierat från utrikeshuvudtiteln. Bistånd under finanshuvudtiteln förekommer för närvarande icke, men frågan om kreditbistånd i form av samfinansiering med IDA av väg- och vattenförsörjningsprojekt är under övervägande inom SIDA.

De nu pågående projekten är huvudsakligen inriktade på byggnadsverksamhet och hälsovård. Inom ramen för dessa projekt planeras relativt omfattande förändringar i verksamhetens omfattning och inriktning. Samtidigt bedriver biståndsmyndigheten en undersökning i nära samarbete med världsbanksgruppen inriktad på ett nytt projekt avsett att med ett flertal samordnade aktiviteter täcka en region.

Byggnadstekniska institutet

Byggnadstekniska institutet (Ethio-Swedish Institute of Building Technology, ESIBT) är Sveriges första bilaterala biståndsprojekt. År 1954 slöts ett avtal angående projekt mellan de svenska och etiopiska regeringarna, vilket fastställde att ett institut för byggnadsteknisk undervisning skulle inrättas i Addis Abeba. En tomt anvisades i stadens västra område och byggandet av projektlokaler inklusive personalbostäder påbörjades under år 1954. Det ursprungliga avtalet utlöpste 30 juni 1960, och något nytt avtal har sedan dess ej slutits.

När institutet grundades avsåg det omfatta en byggnadsteknisk skola, en forskningsavdelning samt en avdelning för materialprovning. År 1961 gjordes en omorganisering och utbyggnad, samtidigt som det svenska biståndet fördubblades beträffande såväl personal som kostnader. ESIBT omfattar avdelningar för administration, dokumentation och information, undervisning, byggande, forskning samt fältverksamhet. Institutet har för närvarande ca 200 anställda, varav ett 15-tal svenskar. Sedan år 1961 sorterar institutet under universitetet i Addis Abeba.

1. Administration

Institutet ledes av en chef (f.n. svensk), som till sin hjälp har en administrativ enhet, bestående av kameral personal, inköpare etc.

2. Information och dokumentation

Informations- och dokumentationsavdelningens uppgift är att sprida information i bygg- och planeringsfrågor till myndigheter, privatföretag och industrier. Allmänheten skall också informeras via lokala myndigheter och pressen. I avdelningens uppgifter ingår vidare att upprätthålla kontakt med internationella dokumentationsorgan. Ett bibliotek finnes med ca 5 000 fackböcker, broschyrer etc. Också en utställningshall ingår i avdelningen.

Resultat. Avdelningen har hittills främst sysslat med insamlande av informationer och sortering av dessa. Någon utgående informationsström av större betydelse tycks ännu icke föreligga.

3. Undervisning

Hösten 1955 skedde intagning till första klassen i den då treåriga byggnadstekniska skolan. För eleverna fordrades i princip 12 års föregående skolgång, men 10 år accepterades i praktiken för de första elevkullarna. Då den treåriga utbildningen icke visade sig tillräcklig, beslöts att utbildningen skulle förlängas till fyra år. Den skulle då leda fram till en »degree», motsvarande civilingenjörsexamen.

I december 1961 invigdes Haile Selassie I University, och det byggnadstekniska institutet kom att ingå i den tekniska fakulteten. Detta medförde problem, då universitetet bestämde att utbildningen vid de olika fakulteterna skulle vara femårig för att examina skulle få räknas som akademiska. I denna situation beslöts, att byggnadstekniska institutet skulle återgå till att endast erbjuda treårig utbildning, ledande till »diploma». Den treåriga utbildningen skulle icke vara grund för fortsatta akademiska studier, utan de utexaminerades kunskaper skulle omedelbart omsättas i för landet nyttigt praktiskt arbete. Omläggningen till den treåriga kursen skedde fr. o. m. intagningen till skolåret 1962/63. För läsåret 1965/66 intogs icke några nya elever till diplomkursen, emedan oklarhet rådde om behovet av utbildning och dess organisation.

Resultat. Intagning och utexaminering t. o. m. läsåret 1963/64 framgår av följande tabell (U-aktuellt 1965: 58).

År	Intagning	Examina	År	Intagning	Examina
1955	25	—	1961	32	10
1956	20	—	1962	40	22
1957	31	—	1963	50	28
1958	40	—	1964	44	24
1959	42	11			
1960	39	17		363	112

Av de utexaminerade eleverna har över hälften gått till etiopisk statstjänst i ministerier, vägförvaltning o. d., drygt en fjärdedel har stannat kvar åtminstone någon tid vid institutet, nio har gått direkt till den ännu ganska svagt utvecklade privata byggnadssektorn och tre icke-etiopier har återgått till sina hemländer i Afrika.

Vad gäller de två senaste årens verksamhet skall sammanlagt cirka 30 elever ha utexaminerats. Merparten av dessa uppges vara sysselsatta i offentlig tjänst.

4. Byggnadsavdelningen

Byggnadsavdelningen inrättades år 1961. Den har till uppgift att planera och genomföra den praktiska utbildningen av studenterna och att praktiskt handleda och utbilda yrkesarbetare. Avdelningens fältverksamhet har till stor del bestått i att uppföra bostadshus, sjukhus etc. för de olika svensk-etiopiska projekten. Vidare har institutet i egen regi uppfört ett antal demonstrationshus i Addis Abeba, t. ex. det stora Kolfe-projektet. I icke-kommersiellt syfte har ett antal privata hus och byggnader uppförts.

Resultat. Man har haft vissa svårigheter att hålla kvar arbetarna, bl. a. på grund av den varierande arbetstillgången. Detta till trots har enligt uppgift »god praktisk utbildning givits till ett stort antal personer» (U-aktuellt 1965: 58). Under de tre verksamhetsåren 1961—1964 har 38 olika byggnadsprojekt slutförts; byggnadskostnaderna har varierat mellan 3 000—220 000 kr. per enhet. Avdelningen byggde under denna period för i genomsnitt 460 000 kr. per år. Några uppgifter om de enskilda byggnadsprojekten synes icke ha sammanställts.

5. Forskning

Forskningsavdelningen (research and testing department) började sin verksamhet år 1956. Den består för närvarande av följande tre sektioner.

A. Housing and building research section, där man sysslar med planering av billiga bostäder, skolor och hälsoprojekt med användande av lokala byggnadsmaterial. Man undersöker lämpliga hustyper och studerar ventilation, byggnadsprocedurer etc. Dessutom göres byggnadsprojektering, vilket oftast är rent tillämpat arbete som leder till för det mesta ganska omfattande fältaktivitet.

B. Materials research and testing section. Här provas och analyseras såväl enskilda material som sammansatta konstruktioner. Man sysslar med t. ex. jordprovning, hållfasthetsprovning och termitforskning. Dessutom åtar man sig många externa uppdrag för byggnadsindustrien, främst material- och hållfasthetsprovning.

C. Social science section. Denna sektion är ny och mycket liten. Dess upprättande kan ses som ett försök att integrera beteendeforskning med de övriga aktiviteterna.

Resultat. Resultat av forskningsaktivitet är svåra att presentera och jämföra. Beträffande materialprovning och byggnadsprojektering torde finnas möjligheter att fortlöpande uppvisa resultat och resultatsammanställningar. Tillgängliga rapporter innehåller emellertid endast mer allmänna synpunkter på avdelningens arbete.

Avdelningen är den enda organiserade forsknings- och provningsanstalten i Etiopien. Av denna anledning anses den ha fyllt en viktig uppgift.

6. Fältverksamhet

Denna avdelning startade år 1962. Syftet med fältverksamheten är att utveckla ändamålsenlig och hygienisk men ändå billig bostadsbebyggelse på landsorten. Med hänsyn till den låga inkomstnivån i Etiopien vill man sprida upplysning om möjligheterna för befolkningen att bygga med billigt, lokalt tillgängligt material. I stor utsträckning har institutets fältverksamhet bestått i att uppföra olika byggnader i demonstrationssyfte, t. ex. bostadshus, stallar, skolor och tegelbruk.

Resultat. Åren 1963—1964 fullföljdes tolv vattenförsörjnings- och husbyggnadsprojekt i kostnadslägena 6 000—35 000 kr. Projekten har i stor utsträckning tillkommit slumpvis och spridningen är stor. Ofta har t. ex. ett enda hus byggts i en provins, varefter projektet betraktats som avslutat. Av dessa orsaker torde projekten vara svåra att jämföra sinsemellan och med projekt inom andra verksamheter.

Byggnadsinstitutets framtida verksamhet

På uppdrag av biståndsmyndigheten företog docent Holm från statens institut för byggnadsforskning hösten 1965 en studieresa i Etiopien. I sin rapport från resan har Holm framlagt vissa synpunkter på institutets nuvarande och framtida organisation och verksamhet. De av honom föreslagna förändringarna har i princip godtagits av berörda parter.

Institutet förutsättes även i fortsättningen skola sortera under universitetet. Institutet föreslås organiserat på fyra avdelningar, avseende information och dokumentation, utbildning, forskning och testning samt fältprojektsaktiviteter.

Nutritionsprojektet

Undernäring är en vanlig företeelse bland stora delar av befolkningen i u-länder. Tillsammans med infektionssjukdomar utgör undernäring det allvarligaste hotet mot god hälsa och arbetsförmåga. I Etiopien förekommande undernäring tycks icke ha sin grund i brist på föda. Snarare är det brist på kunskap och dåliga matseder som gör det omöjligt att optimalt utnyttja livsmedelsresurserna.

Regeringsavtal rörande nutritionsprojektet (Children's Nutrition Unit, CNU) undertecknades första gången år 1962. Ett nytt avtal undertecknades två år senare. Sverige står i stort sett för alla kostnader för projektet. År 1965 var 8 svenskar och 41 etiopier anställda vid projektet.

Syftet med verksamheten är att minska risken för undernäring. I första hand skall verksamheten inriktas på barn i förskoleåldern. På grundval av insamlade data skall åtgärder vidtagas för att sprida upplysning i hithörande frågor.

Projektet har efter ett uppbyggnadsskede genomgått ett utredningsskede,

omfattande en kartläggning av undernäringens omfattning hos utvalda grupper av etiopiska barn. En detaljerad analys, kemisk och biologisk, av den föda som konsumeras i de familjer som varit föremål för undersökningen har företagits. En uppskattning har gjorts av den fysiska konditionen hos skolbarn i förhållande till näringstillståndet. De tekniska undersökningarna har företagits dels vid baslaboratoriet i Addis Abeba, dels i Sverige inom ramen för en till projektet knuten arbetsgrupp. Fältundersökningarna har gjorts i fem representativa samhällen i olika delar av Etiopien. Undersökningarna har tagit hänsyn till den ekonomiska, sociala och kulturella bakgrunden till näringssituationen. Den förberedande kartläggningen av undernäringens omfattning och struktur avslutades år 1965. Sedan dess har CNU:s verksamhet bestått i fortsatt bearbetning av det insamlade materialet, utprovning av en tilläggskost för barn samt förberedelser för praktisk tillämpning av de vunna erfarenheterna genom undervisning och andra former av informations-spridning.

Resultat. Projektet kan fortfarande betraktas som varande under uppbyggnad. En omfattande klarläggning har gjorts och arbetsuppgifterna har noggrant definierats. Detta grundliga förarbete gör att goda möjligheter väntas föreligga för en fortsatt meningsfull utveckling av projektet.

Projektets framtida verksamhet

De data om undernäringens omfattning och karaktär som insamlats av CNU skall omsättas i praktisk verksamhet. Högsta prioritet får upplysningsverksamheten. För detta ändamål skall upprättas dels en informationsenhet vid projektets centrala ledning, dels mobila enheter. Upplysningsverksamheten kommer till stor del att bestå av allmänna kostråd, vilka baseras på den i landet dominerande dieten.

CNU skall utarbeta ett kostberikningsprogram. Utprovnigen av olika typer av tilläggskost äger rum på tre platser. Denna verksamhet beräknas under budgetåret 1966/67 omfatta 5 000 barn per dag.

Analysarbetet skall i största möjliga utsträckning överflyttas från Sverige till Addis Abeba. Här skall också meddelas undervisning på hög nivå i näringsfrågor genom föredrag, kurser och konferenser.

Utredning pågår om möjligheterna att kommersiellt marknadsföra tilläggskost. På grundval av denna utredning skall förslag utarbetas om industriell produktion av denna tilläggskost.

Samverkan skall ske med övriga SIDA-projekt i Etiopien. Så kan t. ex. hälsocentralerna utnyttjas för kostberikningsprogrammet och upplysningsverksamheten. CNU kan också inom sin sektor medverka i det regionala utvecklingsprojektet.

På längre sikt avses nutritionsprojektet skola omvandlas till ett slags folkhälsoinstitut under hälsovårdsministeriet i Etiopien.

Barnsjukhuset i Addis Abeba

År 1957 ingicks ett avtal mellan Sverige och Etiopien om upprättande av en klinik för barnsjukvård och i anslutning därtill en central för mödra- och barnavård. Avtalet har förnyats och nu gällande avtal löper fram till den 30 juni 1967. Enligt det första avtalet åtog sig Sverige att förse kliniken med läkare och sjuksköterskor, medicin och utrustning samt att svara för en del av driftskostnaderna. Etiopien skulle i huvudsak svara för uppförandet av kliniken, kostnaderna för etiopisk personal och en del av driftskostnaderna. I den andra avtalsperioden 1962—1967 har förutsetts en successiv aveckling av det svenska biståndet.

I ett avtal som ingicks år 1966 förbinder sig Sverige att lämna stöd till en pediatrik avdelning vid universitetets medicinska fakultet. Enligt detta avtal har Sverige åtagit sig att bygga ut barnkliniken med en undervisningsavdelning och svara för viss svensk personal och en del av driftskostnaderna för avdelningen.

Barnkliniken invigdes år 1959. Den motsvarar en pediatrik avdelning vid ett svenskt centrallasarett. 45 bäddar finnes, fördelade på två avdelningar, en för äldre barn och en för spädbarn. Polikliniken har bl. a. fyra undersökningsrum och ett laboratorium.

År 1965 bestod den svenska personalen av tre läkare, en sjuksköterska och administrativ personal. Trots den svåra bristen på etiopiska läkare arbetar två sådana vid kliniken.

Kliniken har en särskild avdelning för hälsouppllysning. Denna avdelning ordnar med användande av klinikens etiopiska personal varje dag lektioner och samtalar med patienternas föräldrar.

En viktig del av klinikens verksamhet skall vara undervisning och utbildning. Denna verksamhet kommer att utökas i och med upprättandet av den till universitetet knutna pediatrika undervisningsavdelningen. Samtliga elever vid etiopiska sjuksköterskeskolor går tre månaders praktik vid kliniken. Undervisning meddelas också till bl. a. elever från hushållsskolor och socialarbetareelever.

År 1962 startade barnkliniken en mobil barnavårdscentralverksamhet. Dagligen ges hälsouppllysning till ca 700 mödrar samt undersökes ca 100 barn i åldern upp till 3 1/2 år. Inalles nio centraler är verksamma, d. v. s. nio platser i Addis Abeba (vanligen skolgårdar) besökes regelbundet av en grupp från barnkliniken. En del vaccinationer utföres, och i samband med besöken erhåller de etiopiska mödrarna torr mjölk och tvål.

Resultat. Den rent sjukvårdande verksamheten har hittills dominerat. Antalet behandlade barn har stadigt vuxit sedan kliniken togs i bruk. Under första verksamhetsåret hade kliniken 12 000 besökande patienter; verksamhetsåret 1964 hade detta antal stigit till ca 100 000. Visserligen har klinikens resurser ökat, men klinikbyggnaden är densamma och verksamheten hotar överstiga personalens och klinikens förmåga.

År 1961 gjorde två av klinikkens läkare en analys av de vanligaste sjukdomarna vid kliniken. Undersökningen omfattade 10 178 poliklinikpatienter och kan sammanfattas i följande tabell.

Sjukdom	Ålder						Totalt	% döda
	0—6 mån	7—12 mån	1—2 år	2—3 år	3—4 år	över 4 år		
Gastroenteriter	94	31	16	4	2	2	149	31,5
Respirationssjukdomar	48	40	26	9	4	14	141	34,8
Bristsjukdomar	12	11	25	15	3	0	66	30,3
Olycksfall	13	13	5	10	7	10	58	15,5
Meningit	12	13	6	4	2	8	45	46,7
TBC	0	5	3	6	1	16	31	29,0
Övr. infektionssjukdomar .	17	0	4	2	2	13	38	28,9
Prematurer.....	41	0	0	0	0	0	41	58,5
Varia	39	12	11	10	11	55	138	13,0
Totalt	276	125	96	60	32	118	707	29,0

Enligt samma undersökning hade år 1961 707 patienter lagts in på klinikkens vårdavdelningar. Barnens ålder, sjukdom och mortalitetsprocent framgår av följande tabell.

Sjukdom	Antal pat.	% av totala antalet
Respirationssjukdomar	4 068	39,9
Gastroenteriter.....	2 317	22,8
Hudsjukdomar.....	605	5,9
Bristsjukdomar	535	5,3
Ögoninfektioner	361	3,5
Öroninfektioner	353	3,5
Parasiter	284	2,8
Kikhosta	120	1,1
Mässling	43	0,4

Dödligheten är mycket hög, men detta beror till stor del på att sjukhistorien ofta är lång och att barnen därför, när de slutligen får sjukhusvård, har mycket små chanser att överleva.

Beträffande utbildningsverksamheten vid kliniken finns icke några resultatssammanställningar eller undersökningar tillgängliga.

Framtida verksamhet

Den svenska insatsen vad avser barnkliniken skall avvecklas under år 1967. Då stor brist på etiopiska läkare föreligger, kommer troligen svenska läkare att vara verksamma vid sjukhuset även i fortsättningen. Sverige skall som nämnts svara för utbyggnad av barnkliniken med en undervisningsavdelning för medicinska fakulteten vid universitetet i Addis Abeba.

Hälsocentraler

Etiopien är indelat i tolv provinser. I slutet av 50-talet uppgjordes av Etiopien planer avseende uppbyggnad av hälsocentraler i varje provins. Praktiskt taget all hälsovård var vid denna tid koncentrerad till Addis Abeba. Planerna realiserades aldrig på grund av brist på medel.

I slutet av år 1961 beslöt Sverige att starta hälsocentralprojekt i två av Etiopiens västra provinser, Wollega och Illubabor. Regeringsavtal slöts år 1963, men redan år 1962 hade byggnadsverksamheten påbörjats.

Enligt avtalet skall Sverige bygga en central hälsovårdsavdelning med laboratorium och ett hälsovårdscentrum i vardera provinsen. I de två provinserna skall dessutom uppföras sammanlagt sex hälsocentraler och åtta hälsostationer. Vidare skall Sverige ge bidrag till mindre hälsovårdsenheter och stå för två läkare.

Resultat. T. o. m. juli 1966 har uppförts dels de två centrala hälsovårdsavdelningarna, dels en hälsocentral och en hälsostation.

De två läkarna är på platsen. Byggandet av hälsovårdscentraler och hälsovårdsstationer har fördröjts, bl. a. beroende på att vägarna till provinserna är mycket svårframkomliga. Några rapporter om den nu pågående hälsovårdande verksamheten finns ej tillgängliga.

Framtida verksamhet

År 1968 skall samtliga centraler och stationer vara färdigbyggda och verksamheten vid dessa pågå i förutsedd omfattning. Någon utvidgning av projektet är f. n. ej aktuell.

Fredskårsverksamhet

Principerna för fredskårsverksamheten har berörts i den tidigare framställningen. I juni 1965 slöts avtal mellan etiopiska och svenska regeringarna om fredskårsverksamhet i Etiopien. Den första gruppen reste ut i september 1965.

Hösten 1966 är ca 60 fredskårsarbetare verksamma i Etiopien. Följande huvudområden för deras aktivitet kan nämnas.

Skolbyggnadsprojekt

Syftet med denna verksamhet är att bygga enkla, billiga skolor på etiopiska landsbygden och att samtidigt utbilda studerande från byggnadsinstitutet i praktiskt byggande. Dessutom skall okvalificerad arbetskraft ges elementär praktisk träning.

Tillsammans med varje fredskårsarbetare arbetar 2—3 studerande och ca 40 okvalificerade arbetare. Första verksamhetsåret (sept. 1965—sept. 1966) skall byggas 27 skolor, tillsammans innehållande 170 omöblerade klassrum. Nästföljande verksamhetsår planeras en fördubbling av byggnadsvolymen.

Skolorna finansieras till hälften av svenska staten, till hälften av frivilliga bidrag från lokala bidragsgivare. Skolbyggnadsprogrammet sorterar under etiopiska undervisningsministeriet.

Resultat. Beträffande resultaten av fredskårsverksamheten i Etiopien fanns i augusti 1966 icke något skriftligt material tillgängligt. Resultatredovisningen i det följande bygger på muntligen meddelade uppgifter.

Skolbyggnadsverksamheten tycks ha givit positiva erfarenheter. Under första verksamhetsåret färdigställdes 23 skolor, och verksamheten förlöper i stort sett planenligt. Intresset härför är stort hos vederbörande centrala myndigheter, och etiopiska staten har erbjudit ett bidrag på 2,7 milj. kr. för att komplettera lokal finansiering.

De etiopiska studenter från byggnadsinstitutet som verkat som counterparts till de svenska fredskårsarbetarna synes ha skaffat sig omfattande praktisk erfarenhet. Flera av dem som fullgjort sin ettåriga tjänstgöring som counterparts har anställts av undervisningsministeriet. De skall fortsätta med skolbyggnadsverksamhet i egenskap av instruktörer, och deras lön överstiger ersättningen för motsvarande verksamhet inom andra områden.

Skolorna utnyttjas för närvarande väl. Även under regnperioden juni—sept. pågår undervisning, vilket icke från början var förutsatt. Bristen på lärare utgör ett problem. Etiopiska staten har emellertid igångsatt en omfattande lärarutbildning, och de utexaminerade lärarna måste fullgöra två års tjänstgöring på landsbygden efter genomgången utbildning. De inom ramen för fredskårsverksamheten byggda skolorna anses också mer attraktiva för lärarna än de äldre skolorna.

Community development

Community development, byutveckling, innebär att man försöker lära befolkningen i byarna eller i städernas slumområden hur de genom egna initiativ och med egna resurser kan förbättra sin levnadsstandard. I Etiopien finns ett särskilt ministerium för community development, under vilket de svenska aktiviteterna sorterar.

De svenska fredskårsarbetare som är sysselsatta i denna verksamhet är företrädesvis verksamma vid community development-centraler på landsbygden. De meddelar där undervisning men skall också vara praktiskt verksamma ute i byarna. Man försöker intressera bl. a. kvinnorna för kurser och föreningsarbete med anknytning till deras dagliga arbete.

Resultat. Vid en av community development-centralerna skall fredskårsarbetet förlöpa väl. Samarbetet inom centralen går friktionsfritt och besöksfrekvensen vid centralen är hög. Fredskårsarbetarna har dock hittills icke kommit ut i direkt praktisk verksamhet i byarna. Vid de två övriga centralerna däremot har svårigheter förekommit. Troligen kommer de svenska fredskårsarbetarna att förflyttas från dessa centraler.

Hälsovård

Fredskårsarbetarna (sjuksköterskor, laboratorietekniker, barnsköterskor etc.) skall huvudsakligen vara verksamma vid de svensk-etiopiska projekten på hälsovårdsområdet. Aktuella projekt är barnkliniken, nutritionsprojektet och hälsocentralerna.

Resultat. Hälsovårdande verksamhet har oftast en väl avgränsad karaktär. De svenska fredskårsarbetarna skall på respektive platser ha kunnat fullgöra sina uppgifter planenligt. Ett undantag utgör barnsköterskorna, bl. a. beroende på att barnsköterskeyrket enligt uppgift ej finns representerat i Etiopien.

Övrig verksamhet

Svenska motormekaniker skall vara verksamma i samband med det etiopiska vägbyggnadsprogrammet och vid de svenska projekten. Några fredskårsarbetare kommer att vara sysselsatta med skolundervisning.

Resultat. Det etiopiska vägbyggnadsprogrammet är enligt uppgift välskött, och de svenska fredskårsarbetarna skall ha fått tillräckligt med arbetsuppgifter, motsvarande deras kvalifikationer.

Framtida verksamhet

Vid utgången av budgetåret 1967/68 förutsättes 80 fredskårsarbetare jämte tre fältadministratörer och tre tekniker vara verksamma i Etiopien. Om resultatbedömningen av fredskårsinsatsen blir positiv, planerar SIDA att fr. o. m. år 1968 fördubbla antalet fredskårsarbetare i landet.

Regionalt utvecklingsprojekt

År 1964 bildades en arbetsgrupp inom SIDA (NIB) för att undersöka möjligheterna att öka biståndet på jordbruksområdet. Gruppen studerade ett antal projekt i olika länder och kom fram till att isolerade projekt hade ringa effekt på grund av brister och flaskhalsar på andra områden. Man föreslog en integrerad insats, där olika aktiviteter skulle stödja varandra. Med hänsyn till Sveriges begränsade resurser kunde icke en insats på det nationella planet komma i fråga, utan man måste begränsa sig till en region.

Som mottagarland valdes Etiopien. En utredningsgrupp, bestående av bl. a. en ekonom, en etnograf, en växtodlingsexpert och en husdjursexpert, vistas i Etiopien sedan första halvåret 1966.

Utredningsgruppen har framlagt förslag om en insats i provinsen Arussi söder om Addis Abeba. Kärnan i det föreslagna projektet skall vara en enhet för planering och administration på provinsnivån. Planeringen av regionens ekonomiska utveckling skall göras inom ramen för den nationella utvecklingsplanen.

Förutom den centrala enheten planeras en jordbruksenhet, en veterinärenhet och en utbildningsenhet. Vidare skall enligt förslaget medverkan lämnas till upprättande av ett mejeri och ett slakthus. Världsbanken väntas samtidigt etablera en jordbruksbank och svara för vägförbättringar och andra infrastrukturella anläggningar. Projektet skulle vid utgången av budgetåret 1967/68 omfatta 25 svenska experter och 9 fredskårister. Avtal om projektet är ännu ej slutet.

Uppbyggnadsprogram för sekundärskolor

Sedan våren 1966 ställer Sverige två experter till etiopiska undervisningsministeriets förfogande för ett uppbyggnadsprogram för sekundärskolor, vilket delvis finansieras av Världsbanken. Experterna skall under tre år ha till uppgift att uppgöra kalkyler, kontrollera byggnadsarbetet och utbilda etiopisk personal.

Resultat. Verksamheten är i ett inledningsskede.

Övrigt

Under budgetåret 1965/66 har Sverige genom SIDA lämnat bidrag till yrkesskolor i Etiopien, drivna av enskilda organisationer. Sålunda har ett bidrag på 310 000 kronor lämnats till den jordbruks- och hantverksskola i Backo som genom en gemensam kommitté administreras av centerns ungdomsförbund, lutherhjälpen, evangeliska fosterlandsstiftelsen samt etiopiska kyrkan. Skolan har tidigare erhållit ett bidrag på 100 000 kronor. Vidare har bidrag på 170 000 kronor givits till stiftelsen svenska pingstmissionen för en yrkesskola i Awassa, vilken tidigare erhållit bidrag med 196 000 kronor. Sällskapet svensk industriell mission har under budgetåret erhållit ett bidrag på 80 000 kronor för en yrkesskola i Jimma.

Nedlagda kostnader i Etiopien (tkr.)

	1953/54 —59/60	1960/ 61	1961/ 62	1962/ 63	1963/ 64	1964/ 65	1965/ 66	To- talt
<i>Tekniskt bistånd</i>								
Byggnadsinstitut	3 832	1 161	1 543	2 495	2 198	2 481	2 189	15 899
Barnsjukhus	1 567	521	557	719	729	980	670	5 743
Nutritionsprojekt		5	177	1 216	1 321	1 524	1 687	5 930
Hälsocentraler			84	254	641	685	615	2 279
Medicinsk fakultet						109	541	650
Regionalprojekt							388	388
Fredskårsverksamhet							1 752	1 752
Administration, övrigt	69	75	98	93	207	106	339	987
<i>Finansiellt bistånd</i>								
Krediter								
Gåvor								
Totalt	5 468	1 762	2 459	4 777	5 096	5 885	8 181	33 628

Kostnader

Hittills nedlagda kostnader i Etiopien framgår av förestående sammanställning.

Biståndsverksamheten i Tunisien

Den svenska biståndsinsatsen i Tunisien har koncentrerats till Cap Bon-halvön och där främst till staden Kelibia. Verksamheten omfattar dels en fiskehamn, vars utbyggnad finansieras med en kredit under finanshuvudtiteln, dels en fiskeskola samt en mödra- och barnavårdscentral, för vilka medel anvisas under utrikeshuvudtiteln.

Den närmaste utvecklingen för svenskt bistånd till Tunisien kommer att kännetecknas av konsolidering av redan pågående projekt. Vidare överväger biståndsmyndigheten en insats på familjeplaneringens område samt att om möjligt ställa administrativ personal till den tunisiska förvaltningens förfogande.

Fiskeskola

Tanken på bistånd till Tunisien togs första gången upp i en utredning av centralkommittén för svenskt tekniskt bistånd år 1959. Två år senare besökte tunisiska finansministern Sverige och föreslog då att Sverige skulle göra en biståndsinsats i distriktet Kelibia på Cap Bon-halvön. År 1962 besökte tre av NIB utsända sakkunniga Tunisien. I augusti samma år fattade NIB principbeslut om en insats i Tunisien med tonvikt på mödra- och barnavård. Redan i november uppgjordes utkast till regeringsavtal, vilket undertecknades i mars 1963.

I avtalet upptages en fiskeskola, en mödra- och barnavårdscentral samt två jordbruksexperter. Enligt avtalet skall också en fiskehamn byggas med hjälp av en svensk kredit. De svenska insatserna skall koncentreras till kelibiaområdet, och projektet kallas därför ett »integrerat projekt».

Enligt avtalet skulle fiskeskolan startas i Kelibia. Den skulle ha till syfte att med 2-årig undervisning ge 80—100 elever i åldern 17—18 år utbildning till goda yrkesfiskare. Sverige skulle bidra bl. a. med en rektor och fem instruktörer, med projekteringskostnader för byggnader och med viss inredning. Tunisien skulle bl. a. stå för byggnader, för rekrytering av och löner till tunisisk personal (inklusive counterparts) och för trälare för undervisningen. Fiskeskolan liksom de andra svenskfinansierade biståndsprojekten skulle stå under ledning av en svensk-tunisisk kommitté, bestående av den svenske ambassadören och en representant från tunisiska regeringen. Fiskeskolan med bostäder skulle enligt den ursprungliga planeringen vara färdiga den 1 oktober 1964, då skolan skulle börja sin verksamhet. Byggnadsplanerna reviderades vid två tillfällen under år 1963. I enlighet härmed beräknades skolan vara färdig först i maj 1965 och lärar-

bostäderna i januari 1965. Då man var angelägen om att undervisningen ändå skulle påbörjas, bl. a. på grund av att lärare redan var rekryterade och i viss mån utbildade, beslöts våren 1964 att uppta provisorisk undervisning. Denna skulle förläggas till La Goulette, en förstad till Tunis, och starta den 1 oktober 1964. Då de tunisiska trålarna ansågs olämpliga från undervisningssynpunkt, skulle Sverige bekosta en svensk trålare för undervisningen.

År 1963 rekryterades den svenska personalen till skolan. Denna hade under hand utökats till att omfatta en rektor, fem fiskeriinstruktörer, två yrkeslärare och en språklärare/sekreterare. Efter två månaders franskundervisning vistades personalen i Tunisien februari—april 1964. Under denna tid besöktes olika platser och institutioner som hade anknytning till fiske och fisketeknik. Vidare undersöktes möjligheter att hyra bostäder, varjämte viss franskundervisning förekom.

Skolan skulle börja sin verksamhet den 1 oktober 1964. Den svenska personalen kom i september. Då de våren samma år förhyrda tjänstebostäderna ännu ej var inredda, inkvarterades experterna med familjer på ett nybyggt turisthotell utanför Tunis, en vistelse som blev kostsam och dessutom enligt experternas mening otrivsam. Möblerna till bostäderna kom under oktober, och inflyttningen i tjänstebostäderna kunde börja först den 30 oktober.

Skolbyggnaden i La Goulette blev färdig den 20 oktober. Dessförinnan bedrevs undervisningen i ett f. d. fängelse åtta mil från förläggningssorten. Den för undervisningen nödvändiga utrustningen (verktyg etc.) levererades från Sverige under årets sista månader. I januari 1965 fanns all grundläggande utrustning på platsen, och under följande månad blev de till skolan hörande provisoriska verkstäderna helt färdiga. De för undervisningen avsedda anläggningarna hade sålunda blivit färdiga först vid mitten av det pågående undervisningsåret. Undervisningen skulle ske på franska, men språksvårigheterna visade sig vara stora, varför en blandning av franska, engelska och teckenspråk användes. Kursböcker för undervisningen fanns ej, icke ens på svenska.

De tunisiska myndigheterna hade från början uppgivit, att 260 personer sökt till skolan. Faktiskt kunde man emellertid presentera endast 23 godkända ansökningar och några underkända. Ur detta material uttogs 28 elever, vilka kallades till test den 30 september. Till testen kom 19 elever, vilka hemsändes för utrustning. Några av dessa uteblev sedermera, varför undervisningen startade med 13 elever, vilket antal under hösten höjdes till 16.

Den svenska trålare som skulle användas i undervisningen anlände den 5 november 1964.

I januari 1965 reviderades byggnadsplanerna på nytt. Fiskeskolan beräknades då stå färdig först i juli 1966 och bostäderna i oktober 1965. Det

beslöts att den provisoriska undervisningen i La Goulette skulle fortsättas även läsåret 1965/66.

Sommaren 1965 hade 28 ansökningar för läsåret 1965/66 inkommit. Man genomförde då från skolans sida en rekryteringskampanj, vilken höjde antalet ansökningar till 96. Det visade sig att 53 av de sökande hade erforderliga meriter, och av dessa uttogs 25. I januari 1966 undervisades 24 elever i första årskursen, uppdelade på tre klasser. En av dessa klasser var senare tillkommen, och bestod av nio elever som kommit till skolan under höstens lopp och därför måste få specialundervisning. I andra årskursen undervisades samtidigt elva elever. Bortfallet i denna årskurs berodde på att några elever överträtt instruktionerna för skolan och därför avvisats.

Undervisningen under andra läsåret hade på alla punkter utvidgats. Från tunisisk sida framfördes önskemål om att skolan skulle utvidgas till en fackskola (från Ecole Professionnelle till Collège Sécondaire). Fortfarande skulle man i princip ha tvåårig undervisning, men för ett mindre antal elever skulle ett tredje skolår läggas till, och dessa elever skulle utbildas till nya lärare och arbetsledare.

Resultat. Det integrerade projektet i Tunisien är ett exempel på vilka svårigheter som kan uppstå om brister föreligger i planering och förvaltning. Problemen vid skolstarten var stora. Skolbyggnad, verkstäder och tjänstebostäder var ej inflyttningsklara. Undervisningsmateriel fanns ej i tillräcklig utsträckning och undervisningsträlaren hade ej anlänt. De svenska experterna utsattes därför för svåra påfrestningar.

Vad beträffar fisketrälaren uttalade chefen för NIB:s planeringsavdelning år 1964: »Vad utrustningens teknicitet beträffar, bör denna givetvis inte sträckas för långt, utan avpassas till elevernas inlärningsförmåga och utsikter att i framtiden själva få att göra med avancerade tekniska hjälpmedel.» Trälaren är en modern högsjöträlare på 104 fot, vilket gör att den aldrig kan bli räntabel i Medelhavet, där enligt uppgift trälare på maximalt 70 fot är lönsamma. Trälaren skall dock vara utmärkt som undervisningsplattform.

Skolans mål var ursprungligen att utbilda ungdomar till goda yrkesfiskare. Dessutom skall counterparts utbildas, vilka skall fortsätta verksamheten när de svenska experterna slutar. Counterparts rekryterades i tillräckligt antal under år 1964 med undantag för projektchefens counterpart, som kom till skolan i december 1965. Utbildningen av counterparts säges försiggå i förutsedd omfattning.

Elevmaterialet till skolan blev sämre än väntat. Första året fick man 16 sjöovana elever i åldrarna 16—23 år i stället för som önskat 20 sjöovana i åldern 16—19 år. Många av eleverna har tagits från andra regioner på grund av kraven på 9-årig skolgång. De är då icke söner till fiskare, vilket sannolikt minskar chanserna att de efter avslutad skolgång verkligen börjar arbeta som fiskare.

Enligt tillgängliga muntliga uppgifter skall 19 elever börja i andra årskursen läsåret 1966/67. Från skolan har efter tvåårig skolgång utexaminerats elva elever. Av dessa har sju fått anställning som counterparts-assistenter vid fiskeskolan. De övriga fyra eleverna skall troligen få anställning i offentlig tjänst.

Framtida verksamhet

Den föreslagna omorganisationen av undervisningen har godtagits och skall tillämpas från läsåret 1966/67. Kursplanerna skall ligga på fackskole/gymnasienivå, och skolan skall inordnas i Tunisiens sekundärskolesystem. Fortfarande skall syftet med skolan vara att utbilda yrkesmän för fiskerinäringen. Undervisningen skall omfatta dels allmänna ämnen, såsom arabiska, franska, engelska, matematik, fysik, kemi, zoologi, oceanografi, ekonomilära och författningskunskap, dels tekniska ämnen, såsom navigation, fiskets hjälpmedel och redskap, motorlära, elektricitetslära samt timmermanslära. Härtill kommer för samtliga elever den ombord på skolfartyg förlagda utbildningen i fiske och sjötjänst med ca 10—12 veckor per läsår. För att klara det ökade elevantalet har en ny, tunisisk trålare anskaffats för den tillämpade delen av utbildningen.

Kurserna skall omfatta tre år, varvid det sista året uppdelas på specialiserade grenar: oceanografi, motor-elektricitetslära, timmermanslära och redskapslära. Linjen för oceanografi skall leda fram till studentexamen.

Mödra- och barnavårdscentral

Det år 1963 undertecknade länderavtalet om svenskt bistånd till Tunisien innehöll en överenskommelse om upprättande av en mödra- och barnavårdscentral (Centre de Protection Maternelle et Infantile, förkortat PMI) i Kelibia. Syftet med centralen är enligt avtalet att ge kurativ och förebyggande vård och hälsouppllysning samt att ge vidareutbildning till tunisiska counterparts, främst läkare, barnmorskor och sjuksköterskor. PMI skall också utgöra en bas för familjeplaneringsåtgärder och utbilda tunisiska experter på detta område. Vidare skall födoämnesforskning bedrivas.

Sverige skall enligt avtalet ställa till förfogande två läkare, två barnmorskor och två sjuksköterskor. Vidare skall Sverige betala erforderlig utrustning och bidra till projekterings- och byggnadskostnaderna. Sverige skall också delta med ett begränsat belopp för driftkostnader och stipendier.

Tunisien skall förse PMI med counterparts till den svenska personalen, med en socialassistent och med övrig erforderlig personal. Tunisien skall också stå för byggnadskostnaderna upp till 220 000 kr. samt för de driftkostnader som ej täckes av det svenska bidraget.

Byggnaderna för PMI skulle enligt den ursprungliga planen vara färdiga den 1 oktober 1964. Planen har emellertid senare reviderats.

Verksamheten vid PMI skulle börja sommaren 1965 i provisoriska lokaler och i begränsad omfattning. För detta ändamål hyrdes den 1 mars 1965 en lokal i Kelibia, som skulle tjänstgöra som dispensär. Under första halvåret 1965 skulle personal rekryteras för verksamheten.

Resultat. Den 1 oktober 1964 stod tomtområdet för PMI fortfarande orört, och byggnaderna existerade endast i form av ritningar. Byggnadsarbetena har emellertid sedermera igångsatts, och enligt den reviderade planen skulle PMI stå klart den 1 oktober 1966, vid vilken tidpunkt också flertalet villor skulle vara färdigbyggda. Denna plan har numera i stort sett fullföljts. Byggnaderna är av hög standard.

Den provisoriska dispensärlokal som den 1 mars 1965 hyrts i Kelibia måste repareras. Om detta säger en representant för byggnadsstyrelsen vid ett besök i april: »Reparationsarbetena på den provisoriska dispensären måste komma i gång snarast. Om den ej fungerar tillfredsställande från 1/10 1965, så blir dess värde än mer begränsat än vad den planerade användningsperioden 1/10 1965—1/10 1966 i sig själv innebär. Kostnaderna för dispensärens iordningställande måste med den korta användningstiden som bakgrund anses som relativt stora.

Personalen för den provisoriska dispensären befann sig i Tunisien i oktober 1965. Den tunisiska personalen började i november. PMI-personalens utflyttning från Tunis till Kelibia försenades av brist på bostäder och kunde företagas först veckan den 29 november—den 4 december, då tre av fiskeskolans bostäder stod till förfogande. Därmed kunde verksamheten vid den provisoriska PMI-centralen börja.

Tunisien har uppenbara svårigheter att ställa counterparts till förfogande i den utsträckning som centralens funktion som klinik och utbildningscentrum kräver. Sverige skall anställa två läkare, två barnmorskor och två sjuksköterskor. Tunisien har som counterparts erbjudit en barnmorska och en å två sjuksköterskor, däremot icke någon läkare. Till detta anför projektchefen i en rapport: »Det är givetvis helt emot det tunisisk-svenska avtalets såväl avsikt som bokstav att PMI icke får några tunisiska läkare. Med tanke på att Tunisien enligt tillgängliga uppgifter år 1962 endast hade 421 läkare förefaller det mig emellertid lätt förstäeligt, att Tunisien trots avtalet icke anser sig kunna anställa tunisisk läkare vid ett Centre PMI där redan finnes två svenska läkare. — — —» Det kan tilläggas att bristen på barnmorskor är ännu större; år 1962 hade landet endast 91 utbildade barnmorskor.

Jordbruksprojekt

I det år 1963 undertecknade länderavtalet mellan Tunisien och Sverige ingick en överenskommelse om en jordbruksinsats. Sverige skulle ställa en veterinär och en agronom till förfogande för att undersöka kelibiaregionens möjligheter och för att förbereda en större biståndsinsats.

Vid årsskiftet 1964 reste de två experterna till Tunisien. Veterinären un-

dersökte boskap i regionen och framlade så småningom förslag om åtgärder för att förbättra den lokala boskapsrasen. Tunisierna hade förut försökt förbättra boskapsstammen genom att importera djur. Då djurhygien och utfodringen i landet var av bristfällig karaktär, blev emellertid de flesta importerade djuren sjuka och lågproducerande. Veterinärens förslag gick ut på att man skulle försöka sanera den lokala rasen och höja dess produktivitet.

Agronomen kom efter ett års undersökningar med förslag om att ett mönsterjordbruk skulle startas i svensk regi. Mönsterjordbruket/experimentgården skulle vara kärnan i ett jordbrukskooperativ med tillhörande maskinstation i kelibiaregionen. Förutom mönstergården skulle vissa vallodlingsförsök göras.

Resultat. Vid ett sammanträde med tunisiska jordbruksdepartementet i november 1964 lades från svensk sida fram ett förslag om tilläggsavtal till det löpande länderavtalet. Detta tilläggsavtal skulle avse ett jordbruksprojekt på Cap Bon-halvön, i huvudsak i överensstämmelse med veterinärens och agronomens förslag.

Tunisierna ställde sig negativa till det svenska förslaget. Svenskarna ville starta en mönstergård, där bl. a. jorden skulle bevattnas. På denna jord skulle foderväxter odlas och lokal boskap uppfödats. Tunisierna framhöll att den tunisiska lokalrasen skulle uppfödats på torr jord, medan bevattnad jord skulle reserveras för importerade nötkreatur. Den svenska gården skulle därför ej vara lämplig, och man finge välja en annan plats för denna, ej nödvändigtvis i kelibiaregionen.

Med hänsyn till de skiljaktiga åsikterna och strävan från svensk sida att göra en regionalt koncentrerad insats beslöt man att den igångsatta planeringsverksamheten skulle avbrytas. De svenska experterna ställdes för den återstående delen av tjänstgöringstiden (ca ett år) till en svensk konsultfirmas förfogande, vilken skulle utföra en undersökning avseende Cap Bon-regionens utvecklingsmöjligheter. Veterinären och agronomen fick på detta sätt mer konkreta uppgifter än tidigare.

Vatten- och avloppsprojekt

I slutet av år 1963 framkom att vattnet i Kelibia icke var av tillfredsställande kvalitet, bl. a. var salthalten mycket hög. Särskilt för PMI-centralen kunde detta innebära svårigheter. Tunisierna meddelade att vattenfrågan skulle lösas inom kort.

Våren 1965 meddelade tunisierna att avloppsnätet i Kelibia, till vilket PMI-centralen och fiskeskolan skulle anslutas, icke skulle bli färdigt på flera år. Detta innebar ett avsteg från länderavtalet. Vattenförsörjningen i Kelibia hade utbyggts, men salthalten var för hög för den värme- och sanitetsapparat som skulle installeras vid PMI. Vattnet måste renas för att kunna användas vid det svenska projektet.

För att ordna avloppsfrågan och för att mer långsiktigt lösa vattenproblemen beslöts att Sverige skulle bekosta ett vatten- och avloppsprojekt. Avtal avseende detta projekt slöts i februari 1966. Bl. a. skulle två brunnar borraras ett tiotal kilometer från Kelibia. Dessa brunnar skulle kunna leverera stora mängder vatten med låg salthalt. De svenska kostnaderna för projektet uppskattades till 1,65 milj. kr.

Resultat. Arbete på projektet har inletts, och detta beräknas vara avslutat före 1966 års utgång.

Central administration

Den vid fiskeskolan anställde språkläraren fungerade samtidigt som administrativ sekreterare. Så småningom kom hans arbetsuppgifter att omfatta samtliga projekt i Tunisien. I februari 1965 inrättades en gemensam administration i fasta lokaler i Tunis, och skrivhjälp till sekreteraren anställdes.

Resultat. Den gemensamma administrationen har mestadels haft uppgifter av servicebetonad karaktär. Dessa uppgifter kan väntas växa med ökad projektverksamhet. Ansvars- och befälsförhållanden mellan projektcheferna och den gemensamma administrationen synes under vissa perioder ha varit otillfredsställande. I sammanhanget kan nämnas att chefen för NIB:s planeringsavdelning vid ett platsbesök 1964 framhöll nödvändigheten av att en för den samlade svenska biståndsverksamheten ansvarig chef installerades. Denne skulle vara högt kvalificerad och en god förhandlare och hans arbetsplats skulle vara Kelibia.

Framtida verksamhet

Den gemensamma administrationen väntas även i framtiden få servicebetonade uppgifter. Under budgetåret 1966/67 skall personalen omfatta en ekonomidirektör, två administrativa sekreterare, en lärarinna och en fastighetsförvaltare. Samma personalstyrka förutses för budgetåret 1967/68.

Övrigt tekniskt bistånd

Svenska ORT-kommittén har budgetåret 1965/66 erhållit ett bidrag på 150 000 kronor för utrustning till ORT:s yrkesskola i Tunis. SIDA överväger bistånd till tre flickskolor i Tunisien, vilka skall drivas i UNESCO:s regi.

Hamnen

I regeringsavtalet av år 1963 ingick en överenskommelse om svenskt kreditbistånd för en fiskehamn i Kelibia. Kreditbeloppet var på 6 milj. kronor och skulle täcka tre fjärdedelar av kostnaderna. År 1965 undertecknades ett nytt kreditavtal, i vilket Sverige åtog sig att ge ytterligare en kredit på 6

milj. kronor. Härav beräknades 1,2 milj. kronor skola användas för hamnbygget.

Den första fasen av hamnanläggningen var vid avtalets undertecknande redan i viss mån projekterad och kostnadsberäknad. Den svenska konsultfirman SGC anlätades för ytterligare projektering och för kontrollen av hamnbygget.

I september 1963 beslöts i svensk-tunisiska kommittén, vilken stod som byggherre, att hamnanläggningen skulle projekteras att också innefatta ett färjeläge. En färjeförbindelse mellan Italien och Tunisien skulle öppnas år 1964, och år 1966 skulle dess tunisiska ändpunkt vara Kelibia. I november 1963 presenterade konsultfirman en tidplan, enligt vilken hamnen skulle vara färdigbyggd i maj 1965.

Beträffande kontrollen av bygget hade långa diskussioner förts. Till att börja med svarade konsultfirman SGC för all kontroll. I juli 1964 beslöts i svensk-tunisiska kommittén att en till kommittén associerad expertgrupp, bestående av en svensk och en tunisisk fackman, skulle kontrollera konsultfirman SGC. Denna skulle i sin tur kontrollera entreprenörens arbete.

I mars 1965 beslöt svensk-tunisiska kommittén efter framställningar från tunisiskt håll att ändra formerna för kontroll. SGC skulle enligt detta svara endast för den tekniska kontrollen av entreprenörens arbete, medan tunisiska myndigheter skulle svara för den ekonomiska kontrollen. Den sammanlagda kontrollkostnaden skulle uppgå till 1 milj. kronor.

Resultat. Hamnen anses av samtliga bedömare som ett sunt projekt. Med hänsyn till den långa livslängden kan investeringskostnaden betraktas som ringa. Hamnen kan också utgöra en »växtpol» med spridningseffekter på regionens ekonomi.

Tidplanen för hamnen kom icke till stånd förrän i november 1963. Den långa projekteringstiden berodde till en del på att det beslöts att hamnen skulle utvidgas till ett färjeläge. Främsta orsaken torde dock ha varit, att för projekteringen nödvändiga provborrningar icke utfördes av tunisierna.

Enligt tidplanen skulle hamnbygget påbörjas i maj 1964 och avslutas i oktober 1966. Först under december 1964 kunde emellertid arbetet komma i gång i full utsträckning. Det väntas vara avslutat under sommaren 1967, d. v. s. två år senare än beräknat. Denna försening beror i viss mån på entreprenören och på det faktum, att man vid årsskiftet 1965/66 tvingades byta entreprenör. Huvudorsaken torde dock vara administrativa svårigheter i den tunisiska förvaltningen.

Framtida verksamhet

Som nämnts beräknas hamnen vara färdigbyggd sommaren 1967. Eventuellt kan tilläggsinvesteringar i samband med hamnen komma att finansieras ur den svenska krediten.

Regionundersökning av Cap Bon-halvön

År 1965 undertecknades avtal om en svensk tilläggs kredit till Tunisien. Av denna skall 1,2 milj. kronor användas för hamnbygget och 2,625 milj. kronor för en regionundersökning. Enligt kreditvillkoren skall krediten användas för finansiering till tre fjärdedelar av de sammanlagda kostnaderna, vilket innebär att Tunisien för regionundersökningen betalar 0,875 milj. kronor (förutom återbetalning av krediten).

Undersökningen skulle omfatta tekniska och ekonomiska studier för utveckling av guvernementet Nabeul (omfattande Cap Bon-halvön). Alla viktigare ekonomiska sektorer skulle medtagas i undersökningen, och denna skulle utmynna i konkreta projektförslag, »bankabla» projekt, som skulle vara lämpade för utländsk finansiering, exempelvis från Sverige.

En svensk konsultfirma anlätades för regionundersökningen, vilken påbörjades våren 1964 och skulle vara färdig i mars 1965.

Resultat. Vederbörande tunisiska ansvariga har under hand ändrat direktiven för undersökningen. Enligt de nya direktiven skall denna nu avse utredning och kartläggning av behoven för varje departement inom regionen. Dessutom skall icke några konkreta projektförslag uppgöras, utan resultatet skall presenteras i mer allmän form. På grund av de ändrade förutsättningarna har datum för undersökningens färdigställande framflyttats till december 1966.

Framtida verksamhet

Undersökningen utmynnar i en 10-årsplan för regionen och är anpassad till den pågående tunisiska planen. Undersökningens 10-årsplan avses skola ingå som en del i den fortsatta tunisiska utvecklingsplaneringen.

Övrigt finansiellt bistånd

Av den svenska krediten är 2,15 milj. kronor ännu ej disponerade. Dessa medel skall användas efter överenskommelse mellan Tunisien och Sverige. Något projekt på Cap Bon-halvön i anslutning till de nuvarande svenska insatserna kan därvid ifrågakomma — bl. a. har diskuterats ett projekt för utbyggnad av vatten- och avloppssystemen i Kelibia i samband med det pågående svenska vatten- och avloppsprojektet.

Utöver projekt avsedda att finansieras under redan ingångna kreditavtal har kontakter ägt rum med tunisiska myndigheter och IDA om lämpliga projekt för bilateral svensk finansiering eller samfinansiering med IDA. Bland annat har projekt inom vattenförsörjnings-, industri- och turistsektorerna diskuterats.

Kostnader

Hittills nedlagda kostnader i Tunisien framgår av följande sammanställning.

Nedlagda kostnader i Tunisien (tkr.)

	1962/63	1963/64	1964/65	1965/66	Totalt
<i>Tekniskt bistånd</i>					
Fiskeskola	35	1 751	3 090	1 979	6 855
Mödra- och barnvårdscentral		447	981	2 603	4 031
Jordbruksinsats		195	187	59	441
Vatten och avlopp				342	342
Administration, övrigt			117	180	297
<i>Finansiellt bistånd</i>					
Krediter		132	241	1 122	1 495
Gåvor				—	
Totalt	35	2 525	4 616	6 285	13 461

Biståndsverksamheten i Kenya

Den svenska biståndsinsatsen i Kenya, som f. n. gäller bistånd enbart under utrikeshuvudtiteln, är av tämligen sent datum. En omfattande utvidgning avseende såväl omfång som inriktning av detta bistånd planeras. Beträffande nu pågående insatser prövas metodiken att administration, och i viss utsträckning planering, överlåtes till organ med särskilda fackkunskaper på området. Vidare planlägges en gemensam nordisk insats på kooperationens område. Vad beträffar utvecklingsfinansiering överväger biståndsmyndigheten samfinansiering med Världsbanken/IDA av projekt avseende jordbrukskredit och boskapsskötsel.

Lärarhögskolan i Nairobi

Detta är det största pågående bilaterala projektet under utrikeshuvudtiteln. Administrationen därav har anförtrots Uppsala universitet. Rapporteringen från projektet är föredömlig. Här återges verksamhetsberättelsen för budgetåret 1965/66 i sin helhet, bilagorna dock ej medtagna.

*Verksamhetsberättelse för Uppsala universitets administration av projektet Kenya Science Teachers College under budgetåret 1 juli 1965—30 juni 1966**I. Avtal rörande KSTC*

Avtal mellan Kenya och Sverige rörande projektet Kenya Science Teachers College undertecknades den 6 maj 1965. Även om det först härmed blev slutgiltigt fastställt att projektet skulle komma till stånd, var planerna för projektet redan då rätt långt framskridna. Ända sedan det första utkastet till projektet (professor Siegbahn, 19.9.1962) och den första utredningen (lektor Nordfors och docent Vinterbäck, 1.12.1962) hade planeringsarbetet till huvudsaklig del skett vid Uppsala universitet, men dock i nära samarbete med Nämnden för Internationellt Bistånd. Detta samarbete resulterade i ett

avtal den 30 augusti 1965 mellan Styrelsen för Internationell Utveckling och Uppsala universitet, varigenom huvuddelen av ansvaret för KSTC-projektet delegerades till universitetet. Detta avtal godkändes av Utrikesdepartementet den 9 september 1965. I ett tilläggsavtal, som slutgiltigt bekräftades av universitetet den 24 mars 1966, har även huvuddelen av ansvaret för den ekonomiska förvaltningen av KSTC-projektet överförts till universitetet.

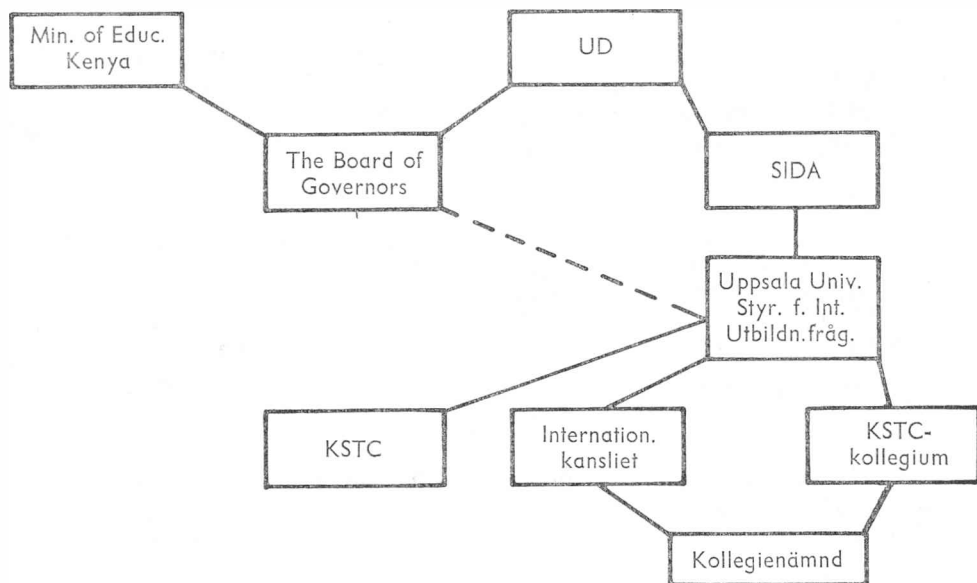
II. Administrationen av KSTC

Under året har en relativt omfattande administrativ apparat byggts upp och trätt i funktion.

Det förberedande planeringsarbetet leddes fram till dess avtalet mellan universitetet och SIDA undertecknades den 30 augusti 1965 av en planeringsgrupp under ordförandeskap av byråchef Vinterbäck. Som verkställande organ tillkom den 1 maj 1965 Uppsala universitets Internationella kansli (personal enl. bilaga 1), med lokaler på Övre Slottsgatan 1, Uppsala.

I samband med avtalets undertecknande bildades »Styrelsen för Internationella Utbildningsfrågor vid Uppsala universitet» (sammansättning enl. bilaga 1), som samordnande och beslutande organ för de projekt som av SIDA delegerats till universitetet. Under året har denna Styrelse utöver KSTC-projektet handlagt frågor rörande de båda stipendiatkurserna Natural Sciences och Earth Sciences. Som rådgivande organ till Styrelsen har bildats ett KSTC-kollegium (sammansättning enl. bilaga 1). För handläggning av det direkta planeringsarbetet har bildats en kollegienämnd (se bilaga 1) med i stort sett samma sammansättning som den tidigare planeringsgruppen.

Organisationsplan

III. Utrednings- och planeringsarbete

Av ämnesexperterna i kollegienämnden (tidigare planeringsgruppen) och till dessa experter knutna ämnesgrupper har under året ett omfattande utrednings- och planeringsarbete ägt rum.

1. *Studieplaner.* Under våren och sommaren 1965 utarbetades studieplaner för alla ämnen vid KSTC.

2. *Utrustningslistor.* På grundval av studieplanerna utarbetades utrustningslistor för första årets undervisning vid KSTC. Inköp av materielen har till största delen skett genom SIDA:s inköpsavdelning.

3. *Läroböcker.* Läroböcker för första läsåret har utvalts i så nära överensstämmelse med studieplanerna som möjligt. För ämnet matematik har läraren vid KSTC, Andrejs Dunkels, utarbetat första delen av ett speciellt kompendium. Dessutom har viss referenslitteratur inköpts.

4. *Lokalplanering.* Planeringen av de nya KSTC-lokalerna har under året skett i nära samarbete mellan ämnesexperterna och Kungl. Byggnadsstyrelsen. Planeringen har omfattat såväl lokalindelningen, inredningen och sedan utrustningsförslag.

5. *Counterpartutbildningen.* Denna fråga kommer att få stor betydelse för KSTC. Antalet counterparts som behöver utbildas är stort och utbildningstiden för dessa mycket lång. Den långa utbildningstiden medför också att fler counterparts än som direkt erfordras måste påbörja utbildningen. Omkring 60 studenter torde behöva rekryteras. En omfattande utredning om olika möjligheter att lösa denna fråga har skett och sedan sänts till Nairobi för komplettering genom lärarstabens vid KSTC försorg.

6. *Education.* Frågan om hur metodikundervisningen och den praktiska lärarutbildningen skall lösas har sedan våren 1966 varit föremål för utredning bl. a. av rektor Sävheten vid lärarhögskolan och byråchef Vinterbäck.

7. *Folkbildningsprojekt.* Frågan om anknnytning till KSTC av expert på folkbildningsfrågor har varit föremål för analys såväl av lärarstaben vid KSTC som av universitetet.

Sedan rektor och lärare vid KSTC anställts och anlant till Nairobi har stora delar av planeringsarbetet överflyttats till dessa. Detta gäller bl. a. huvuddelen av den fortsatta bearbetningen av uppgifterna 1—3 ovan, för vilka universitetet numera kan anses ha övergått till att bli rådgivande och kontrollerande organ.

IV. Lärare och personal vid KSTC

Under sommaren 1965 rekryterades lärarpersonal och sekreterare till KSTC genom universitetets försorg. För de utsedda lärarna anordnades den 11.10—15.10 en orienteringskurs i Sigtuna.

Den 30 september 1965 avreste fil. dr Sven Nilsson till Nairobi för att leda arbetet med att förbereda lärarhögskolans start. Huvuddelen av lärarstaben reste till Kenya omkring 1 januari 1966. Fil. dr Olov Bergman övertog i februari 1966 rektorskapet för KSTC. En sammanställning över den svenska personalen vid KSTC återfinnes i bilaga 2.

Några statistiska data rörande lärarstaben vid KSTC 1966

Akademisk examen

Fil. dr: 3 st.

Fil. lic.: 4 st.

Grundexamen: 3 st.

Tjänstgöring före KSTC:

Huvudsakligen akademisk forsknings- el. lärartjänst 6 st.
Längre tjänst vid lärarhögskola eller läroverk 4 st.

Tjänstgöringsort före KSTC:

Uppsala universitet 2 st.
Tidigare tjänst eller studier vid Uppsala univ. 3 st.
Övriga 5 st.

Ålder:

25—30 år 2 st.
30—35 år 3 st.
35—40 år 3 st.
>40 år 2 st.

Vid rekryteringen har universitetet strävat efter en avvägning så att såväl behovet av lärare med hög akademisk kompetens som lärarerfarenhet tillgodosetts. Speciellt det senare kravet har medfört att rekryteringen icke skett enbart vid Uppsala universitet utan har snarare fått riksrekryteringskaraktär. När undervisningssystemet hunnit utformas mer i detalj torde en ytterligare inriktning av rekryteringen mot svenska gymnasielärare vara lämplig.

Rekryteringen av lärare för 1967 har påbörjats. I en rekryteringskurs den 19—20 mars 1966 deltog 25 speciellt inbjudna lärare med intresse för framtida tjänst vid KSTC. Ett register om ytterligare 25 st. intresserade lärare finns upprättat vid Internationella kansliet. Förslag till innehavare av de fyra nya tjänster, som skall inrättas vid KSTC från början av 1967 har tillställts SIDA.

V. Lärarhögskolan i Nairobi

1. *Lokaler för skolan.* Skolan är under perioden 1966—1967 inrymd i temporära lokaler i Nairobi, som tidigare använts av Central Teachers College (CTC). Dessa lokaler iordningställdes och utrustades under ledning av rektor Sven Nilsson under hösten och vintern. De medel för reparationer av dessa lokaler som anvisats av Kenya visade sig otillräckliga, varför ytterligare medel fått anvisas från svenskt håll. Lokalerna blev tillräckligt färdiga för att skolan skulle kunna börja den 15 mars, två veckor senare än planerat.

2. *Lärarytändor.* De planerade lärarytändorna vid Kahawa kunde endast användas av en del av lärarstaben främst p. g. a. att iordningställandet av ytändorna blivit försenat. Övriga lärare bor nu i hyrda lägenheter i Nairobi.

3. *Elevrekrytering.* Prospekt för KSTC tillställdes i juli 1965 Ministry of Education, men hade ännu icke i oktober distribuerats till de kenyanska skolorna. Kännedom om KSTC spreds via alla tillgängliga kanaler av rektor Sven Nilsson under oktober och november, bl. a. gjorde han en längre rundresa till en rad kenyanska sekundärskolor. Över huvud taget har elevrekryteringen visat sig avsevärt mer arbets- och tidskrävande än från början beräknats.

Följande tabell (från rektor Bergman) speglar i någon mån problemen att rekrytera skolans 48 elever:

Totalt antal sökande med »form IV» 200—250
Inbjudningar (före 10.3.66) 98
Erhållna bekräftelser 38

Ytterligare inbjudningar (c:a 10.3.) 10

Anlände till skolan den 15.3 23

Anlände inom tre dagar 2

Skolan startade således den 15 mars med 25 elever i en klass i stället för planerade 48 elever i två klasser. Samtidigt påbörjades en helt ny rekryteringsomgång som resulterade i att den andra klassavdelningen kunde börja den 25 april. Ett par av eleverna har slutat skolan så att skolan i början av juni hade 44 elever, ett resultat som måste betecknas som mycket gott. De elever som slutat skolan uppgav som orsaker: Övergång till annan skola, missnöje med inackorderingen, för litet fickpengar och familjeproblem.

Efter skolans slut har eleverna testats, och testresultaten håller på att analyseras i Uppsala. Resultaten avses att utnyttjas vid nästa års elevrekrytering.

Orsakerna till rekryteringssvårigheterna torde enl. rektor Bergman vara:

- a) Den försenade distributionen av prospektet.
- b) Att KSTC är nytt och ännu inte hunnit bli känt.
- c) Skolans relativt tidiga start i mars. Många studenter gick och hoppades på ex. utlandsstipendier.
- d) Studenterna accepterar ofta flera erbjudanden samtidigt!

De första två svårigheterna torde vara reducerade redan till nästa år, medan de två senare är svårare att eliminera.

4. *Elever vid KSTC 1966* (juni 1966).

a) *Antal elever*

Kvinnliga 3

Manliga 41

Totalt 44

b) *Ålder*

Födda år:

1940 1

1944 4

1945 11

1946 11

1947 11

1948 6

44

Genomsnittsålder: 20 år.

Anm.: Risk finnes dock att vissa elever har uppgivit en felaktig ålder.

c) *Härkomst*

Asiatisk 17

Afrikansk 27

44

d) *Nationalitet*

Kenyansk 34

Indisk 3

Engelsk 5

Sudansk 1

Zanzibarsk 1

44

5. Schema.

a) *Terminsschema*. Första läsåret följs ett treterminsschema enligt följande:

- 1:a terminen 15.3—7.4 4 veckor
- 2:a terminen 25.4—6.8 15 veckor
- 3:e terminen 29.8—10.12 15 veckor

Totalt 34 veckor, d. v. s. något kortare än som tidigare planerats. Anledningen är lokalsamordningsproblem genom att CTC-lokalerna även utnyttjas av andra kenyanska institutioner samt att det visat sig att ferier om två veckor är alltför korta. Vissa elever behöver två veckor enbart för den sammanlagda hemresetiden.

b) *Veckoschema*. Det planerade antalet veckotimmar från och med 2:a terminen, 35 timmar, har av rektor Bergman föreslagits bli reducerat till 32 inklusive 3 timmar fysisk träning.

6. Samarbete med University College.

Ett gott samarbete med University College i Nairobi har inletts genom att vicerektor Sven Nilsson samt huvudlärarna i biologi och kemi Kjell Ehnbohm och Bengt-Olov Marinder har medverkat vid kurser inom University College.

VI. Ekonomisk redovisning

Skolans rena driftkostnader, av vilka de första åren Sverige skall betala 70 % och Kenya 30 %, har hänförs till en »Joint Operational Budget» som bokföres vid KSTC i Kenya. Endast accounting lists sändes till Uppsala universitet. Revisionen av dessa medel sker vid KSTC av revisorer som utsetts av »The Board of Governors» nämligen: Messrs. Dunstan-Adams, May & Story.

Kenya har under året svarat för vissa ytterligare kostnader, nämligen bidrag till reparationer och inredning av de provisoriska lokalerna (CTC) samt lön till gymnastikläraren.

Övriga kostnader har bestridits helt av Sverige d. v. s. kostnader för den svenska personalen, resor och utrustning av skolan. Kostnaderna i Kenya har därvid betalats med förskott från Uppsala universitet, som svarat för bokföring och redovisning sedan originalverifikationerna erhållits från Kenya. Kostnaderna i Sverige för projektet redovisas ävenledes av universitetet. Vissa konton rörande löner till den svenska kontraktsanställda personalen vid KSTC kvarligger dock hos SIDA. Kostnaderna för budgetåret 1965/66 redovisas separat.

VII. Sammanfattning

Projektet har under året i stort sett kunnat följa de uppgjorda planerna. Avvikelserna torde få betecknas som små i förhållande till projektets omfattning. Flera stora problem, exempelvis counterpartutbildningen, återstår dock att lösa. De uppgjorda planerna måste vidare under de närmaste åren successivt revideras och anpassas till de kenyanska förhållandena. Härför torde bl. a. en hög kvalitet på lärarstaben vara erforderlig även under de närmaste åren.

Bistånd på husdjursområdet

År 1964 sändes fem veterinärer till Kenya. Tre av dessa tjänstgjorde ute på fältet med allmän veterinärverksamhet och avslutade år 1966 sin tjänstgöring. De övriga veterinärerna fortsätter som experter i Kenya, den ene på köttbesiktningens och den andre på den artificiella inseminationens område. Vid en till Kabete förlagd inseminationsstation har med svenska medel bekostats en laboratoriebyggnad, som färdigställdes under år 1965.

År 1965 inkom en framställning från Kenya om utökning av det svenska biståndet på inseminationens område. Som resultat av denna framställning undertecknades i maj 1966 ett regeringsavtal. Enligt detta skall Sverige lämna bistånd på husdjursområdet i form av planering och genomförande av ett nationellt inseminationsprogram.

Från flera håll, bl. a. från Världsbanken, framhålles att insemination är en verksamhet som bör prioriteras i Kenya. Kreaturstammen hotas av en försämring, särskilt den boskap som förut varit i utländsk ägo och nu överföres i afrikanska händer.

Den svenska insatsen tar sikte på att under en femårsperiod öka antalet årliga inseminationer från 100 000 till 500 000. För att genomföra detta program skall organiseras ett centralt organ inom det kenyanska jordbruksministeriet. Detta centrala organ skall, liksom inseminationsstationen i Kabete, ledas av en svensk expert. För analys och kontroll av verksamheten skall två fältstationer upprättas, vid vilka totalt fyra svenska experter kommer att tjänstgöra. Vidare kommer ett omfattande utbildnings- och informationsprogram att genomföras, delvis i samarbete med det på multilateral basis uppförda Animal Health and Industries Training Institute i Kabete.

Om tillfredsställande kontroll och resultat uppnås på de två fältstationerna, kan en utökning av fältverksamheten tänkas komma till stånd. Efter ett à två år skall en kenyansk counterpart ställas till förfogande som närmaste man till den svenske chefen för inseminationsstationen i Kabete. Kenyas gradvisa ekonomiska övertagande av verksamheten torde icke kunna äga rum förrän tidigast efter den femåriga avtalsperioden. Det anses vara realistiskt att förutse ett svenskt engagemang över en period av tio år.

Administrationn av projektet har anförtratts Svensk Husdjursskötsel, ekonomisk förening i Hållsta. SIDA:s samarbete med denna organisation försiggår i stort sett på samma sätt som med Uppsala universitet.

Resultat. De tre veterinärer som avslutat sin tjänstgöring har rapporterat till biståndsmyndigheten kvartalsvis. Någon sammanställning av deras rapporter har ej gjorts. Inseminationsinsatsen är fortfarande i sitt inledningskede.

Nordiskt bistånd på kooperationens område

År 1965 gjordes en framställning från Kenya om bistånd till stärkande och uppbyggande av kooperationen i Kenya. Framställningen lämnades i likalydande form till de nordiska länderna. Den föreslagna insatsen har i princip godkänts av den nordiska ministerkommittén för samordning av hjälpen till de underutvecklade länderna. Avtal med Kenya beräknas kunna undertecknas före 1966 års utgång.

Som ett led i den närmare utformningen av projektet har under år 1966 fyra nordiska experter ställts till den kenyanska regeringens förfogande. Projektet innefattar följande insatser.

1. Upprättande av ett centralt kooperativt utbildningsinstitut med en rektor och två lärare från de nordiska länderna.

2. Upprättande av sex regionala utbildningsanstalter i förbindelse med förefintliga skolor för lantbruksutbildning. Vid varje utbildningsanstalt skall en nordisk instruktör tjänstgöra.

3. Utsändande av 25—50 fackutbildade personer, som skall tjänstgöra inom landets kooperativa organisationer.

Administrationn av projektet skall handhas av den danska biståndsmyndigheten, under ledning av en nordisk styrelse. Även planering och utbildning av experter skall åligga den danska biståndsmyndigheten.

Kostnaderna för en tioårsperiod beräknas uppgå till ca 50 milj. kr. Sverige skall bära 40 procent av kostnaderna.

Resultat. Projektet är fortfarande under uppbyggnad.

Kvinnoutbildning (ILO)

Genom avtal mellan Sverige och ILO år 1964 förband sig Sverige att bidra med medel för upprättande och drift av skolor för bl. a. sekreterarutbildning i Nairobi och Mombasa. Det svenska biståndet förmedlas och administreras genom ett funds-in-trust-arrangemang av ILO-projektet och är alltså ett s. k. multi-bi-projekt.

Två skolor, en i vardera Nairobi och Mombasa, har upprättats. Dessa skolor skall förse den kenyanska offentliga sektorn med kompetent afrikansk arbetskraft inom kontorsyrkena. Deras upprättande ökar också möjligheterna för afrikanska flickor att få utbildning. Genom att öka rekryteringen till skolorna från slutet av år 1966 räknar man med att i slutet av år 1970 kunna ge ett tillskott av sammanlagt ca 400 stenografer/sekreterare till den offentliga sektorn.

De båda skolorna meddelar undervisning enligt följande.

1. *Handelslärare:* Vid skolan i Nairobi har man genomfört en tvåårig kurs för handelslärare. Kursen omfattade 200 elever, av vilka sex var manliga, och avslutades i juli 1966.

2. *Sekreterare:* Vid båda skolorna utbildas elever till sekreterare. Avsikten är att de efter en tid som »pool»-sekreterare genom vidareutbild-

ning skall kunna tjänstgöra som personliga sekreterare. Kurserna är ett-åriga och omfattade ursprungligen 60 och 40 elever i respektive Nairobi och Mombasa. Fr. o. m. januari 1966 ökades intagningen till 80 elever per år och skola.

3. *Maskinskriverskor*: Någon heltidsundervisning för maskinskriverskor bedrivs för närvarande ej vid sekreterarskolan i Nairobi, då lokaler för sådan utbildning saknas. För att i någon mån möta behovet av utbildning på detta område har man startat kvällskurser i maskinskrivning.

4. *Vidareutbildning*: I Nairobi ges tremånaderskurser för vidareutbildning av »pool»-sekreterare till personliga sekreterare.

Resultat. Från svensk sida följes verksamheten via årliga rapporter från ILO och genom personliga besök. Enligt ILO:s rapporter, som dock icke lär vara helt tillförlitliga, skall vid skolan ha utbildats 20 handelslärare, 130 sekreterare och 120 maskinskriverskor. 70 elever skall ha genomgått vidareutbildningskurser. Beträffande de utexaminerade elevernas fortsatta verksamhet föreligger uppgifter endast om handelslärarna. Dessa har svårigheter att få arbete på grund av att handelsämnen ännu icke införts i tillräcklig utsträckning i de kenyanska skolorna. Försök göres att placera så många av lärarna som möjligt vid projektets skolor. De övriga handelslärarna väntas tills vidare kunna få sysselsättning som personliga sekreterare eller skrivcentralföreståndare.

Framtida verksamhet

Sverige kommer att ge ytterligare bidrag till ILO under budgetåret 1967/68. Den ökade intagningen förutsätter uppförande och utrustning av ytterligare byggnader. Även driftkostnaderna kommer att öka.

Övrigt

En framställning från Kenya om en svensk fredskårsinsats i landet förberedes för närvarande av SIDA. De ämnesområden som i första hand kan komma i fråga är undervisning i naturvetenskapliga ämnen, sjukvård och

Nedlagda kostnader i Kenya (tkr.)

	1963/64	1964/65	1965/66	Totalt
<i>Tekniskt bistånd</i>				
Veterinärinsats	185	321	435	941
Lärarhögskola		98	3 411	3 509
Fredskårsverksamhet			208	208
Diverse experter (lärare)	213	328	319	860
<i>Finansiellt bistånd</i>				
Krediter				
Gåvor				
Totalt	398	747	4 373	5 518

husdjursskötsel. Om den pågående undersökningen ger positivt resultat, kommer under budgetåret 1967/68 ett 30-tal fredskårister att vara engagerade i Kenya.

Kostnader

Hittills nedlagda kostnader i Kenya framgår av föregående sammanställning.

Biståndsverksamheten i Tanzania

Biståndsverksamheten i Tanzania avser bistånd under såväl finans- som utrikeshuvudtitlarna. Den bedrivs dels i SIDA:s regi, dels genom nordiska och internationella organ. Planering av omfattande nya insatser pågår.

Nordiska tanganyikaprojektet

Det nordiska tanganyikaprojektets verksamhet grundar sig på ett avtal mellan de nordiska ländernas regeringar och regeringen i Tanzania, undertecknat år 1962 och gällande t. o. m. år 1967. Projektet, som är beläget i Kibaha 40 km väster om Dar es Salaam, skall bestå av tre institutioner, nämligen en jordbruksskola, en sekundärskola och en hälsovårdscentral.

Projektet ledes (under överinseende av en ministerkommitté) av en styrelse med ledamöter från de nordiska länderna. Under styrelsen ansvarar en exekutivsekreterare i Norden för planering och administration. Sekretariatets administrativa uppgifter har genomförts i nära samarbete med de nordiska ländernas nationella biståndsorgan, i första hand SIDA, som ombesörjer den del av den ekonomiska förvaltningen som ej varit förlagd till projektet i Tanzania. SIDA har också ansvaret för rekrytering och förekommande löpande administrativa uppgifter, vilka ej åligger sekretariatet.

Byggnadsarbetena för jordbruksskolan påbörjades i februari 1964, och skolan var färdigställd i juni samma år. Den har byggts för att kunna ta emot ca 1 000 elever per år i korta kurser. I anslutning till skolan har uppodlingsarbete påbörjats och en plantskola anlagts. En provisorisk primärskola har börjat sin verksamhet.

Sekundärskolan skall vara en internatskola för sammanlagt 500 elever. Den skall i fullt utbyggt skick ge 4- och 6-åriga kurser. Byggnadsarbetena påbörjades i juli 1964 och de första eleverna kunde mottagas i februari 1965.

Projekteringsarbetet för hälsovårdscentralen har slutförts under år 1965, och den beräknas vara färdigställd i slutet av år 1966. Redan år 1964 upprättades i Kibaha en provisorisk dispensär. Byggnadsarbetena vid projektet är av stor omfattning. Bl. a. hade under år 1965 ett 90-tal bostadshus för personalen vid projektet uppförts. Före projektets igångsättande gjordes punktinsatser i form av utsända experter.

Resultat. Rapporteringen från projektet är relativt utförlig.

Av verksamhetsberättelsen för år 1965 framgår bl. a. följande.

Kursverksamheten vid jordbruksskolan har under året fullföljts plan enligt, och 704 personer har deltagit i av skolan anordnade kurser. Sammanlagt 461 acres mark är uppodlade eller under uppodling.

Den 15 maj 1965 var 125 elever intagna vid sekundärskolan. Under året har klassrum, laboratorieavdelningar, matsal, administrationsbyggnad och tre elevhem färdigställt. Under januari 1966 skulle ytterligare 125 elever tas in vid skolan. I slutet av år 1965 var 19 nordiska och en tanzanisk lärare anställda vid skolan.

Vid den provisoriska dispensären har närmare 3 000 patienter per månad behandlats. I sekundärskolan har en mottagning för skolans elever upprättats, vid vilken bl. a. vaccinationer utföres.

Framtida verksamhet

Planeringen av nya insatser pågår inom styrelsen. Detta planeringsarbete utföres från den utgångspunkten, att ett genomsnittligt årligt rambelopp på 15 milj. sv. kr. under femårsperioden 1967—1971 kan ställas till förfogande för att dels vidareföra och avsluta projektet i Kibaha, dels förverkliga ett nytt gemensamt nordiskt biståndsprojekt i Tanzania. En administrativ omorganisation förutses i samband med en generell överenskommelse angående förvaltningen av nordiska biståndsprojekt. Riktlinjerna för denna framtida samnordiska förvaltning uppdrogs i augusti 1966.

Förvaltningspersonal

I Tanzania råder stor brist på arbetskraft med högre utbildning. På grund härav förutsattes i landets planering att en väsentlig del av de högre tjänsterna i den offentliga administrationen under en förhållandevis lång tid måste besättas av utländska medborgare.

År 1965 var antalet vakanser i högre statliga befattningar drygt 400 och beräknas öka till 900 år 1969. År 1965 var antalet utlänningar i högre offentlig tjänst ca 2 000, vilket motsvarar ungefär hälften av det totala antalet högre statstjänstemän i landet.

Den utländska personalen i operativ tjänst i Tanzania utgöres till största delen av engelsmän. Även andra nationaliteter är representerade, bl. a. inom ramen för FN:s OPEX-program. I princip betraktas denna personal som underställd den tanzaniska staten, vilken också i vissa fall betalar en del av lönen.

Fördelarna med bistånd i form av operativa tjänstemän i stället för rådgivare har framhållits i flera sammanhang, bl. a. i professor Torsten Gårdlunds bok »Att arbeta i u-land» (s. 201). I Tanzania är bristen på operativa tjänstemän stor.

År 1965 hemställdes från tanzanisk sida om svenskt bistånd i form av löneutfyllnad för från Sverige rekryterade kvalificerade tjänstemän. I augusti 1966 tecknades avtal om svenskt bistånd med operativ personal till Tanzanias förvaltning. Denna form av bistånd är förut ej prövad från svensk sida.

Hösten 1966 kommer ett 15-tal personer, främst ingenjörer, att sändas till Tanzania. Man räknar med att kunna utöka detta antal till inemot 50. Den svenska personalen skall i huvudsak placeras i den centrala förvaltningen i Dar es Salaam. Av administrativa skäl avses hela lönen skola betalas från Sverige, och sammanlagda kostnaden härför under budgetåret 1966/67 beräknas uppgå till ca 2 milj. kr.

Flickläroverk (UNESCO)

Genom samarbetsavtal med UNESCO skall Sverige bidra med totalt 5 milj. kr. till ett flickläroverk i Korogwe i tangarregionen. I augusti 1965 påbörjades uppförandet av byggnaderna för skolan, och den första delen av projektet skulle vara färdig den 1 mars 1966.

Skolan beräknas bli helt färdig under budgetåret 1966/67 och skall få en kapacitet på 450—500 elever i två- och fyraåriga kurser. I februari 1965 påbörjades provisorisk undervisning i tillfälliga lokaler. I slutet av 1965 undervisades 105 elever, fördelade på tre klasser.

Resultat. Byggandet är något försenat, enligt uppgift bl. a. beroende på dåligt väder. Antalet elever uppges ligga över det planerade. Projektet övervakas från svensk sida väsentligen via årliga rapporter från UNESCO. I sammanhanget kan nämnas att UNESCO:s representant vid ett besök i Tanzania hösten 1965 förordade en framtida rapportering från tanzanisk sida varannan månad.

Lanthushållsskola (FAO)

Genom samarbetsavtal med FAO träffat år 1963 skall Sverige bidra med sammanlagt 4,7 milj. kr. för upprättande av en lanthushållsskola i Musoma. FAO administrerar skolan i samarbete med tanzaniska myndigheter.

Undervisning skall ges huvudsakligen i lanthushållsekonomi och jordbruk. Eleverna skall efter avslutad utbildning arbeta bl. a. inom community development-aktiviteter inom regionen. Undervisning skall också ges i sömnad, hantverk och barnvård. Skolan är under uppförande och beräknas komma i gång hösten 1966. Den skall fullt utbyggd kunna ta emot 84 elever årligen.

Resultat. Byggnadsarbetet är avsevärt försenat och fördyrat. Inalles fyra kortare kurser i lanthushållsekonomi har hållits vid skolan.

Övrigt tekniskt bistånd

Biståndsmyndigheten avser att inleda fredskårsverksamhet i Tanzania under budgetåret 1966/67. I början av budgetåret 1967/68 beräknas antalet fredskårister i fält uppgå till ca 30. Verksamhetsområdena beräknas komma att omfatta bl. a. jordbruk, undervisning, byggnadsverksamhet och biblioteksväsende.

Under utredning är en insats avseende utbildning av lärare för handelsundervisning på gymnasienivå. Lärarutbildningen anses ha stor betydelse för landets ekonomiska tillväxt.

Under budgetåret 1965/66 har bidrag utbetalats till lutherhjälpen för flyktinghjälp (300 000 kr.) och till svenska pingstmissionen avseende en skola för blinda i Tabora (350 000 kr.).

Vattenförsörjning

Det svenska biståndet till Tanzania avseende utvecklingsfinansiering uppgår för närvarande till en kredit om 10 milj. kr. enligt ett avtal som ingicks år 1965. Huvuddelen av detta belopp — 6,5 milj. kr. — disponeras för finansiering av ett program för utbyggnad av vattenförsörjningen på landsbygden under åren 1964/65—1965/66. Utbyggnadsprogrammet omfattar brunnborrning, installation av pumpar, rörläggning och byggande av dammar. Det kommer att medföra att ett stort antal människor får jämn tillgång till vatten, varigenom betydande befolkningsrörelser orsakade av vattenbrist kan undvikas och utvecklingen av jordbruket i de berörda områdena främjas. I samband med vattenprogrammets genomförande har en svensk teknisk rådgivare ställts till Tanzanias förfogande.

Resultat. T. o. m. budgetåret 1965/66 hade 1,1 milj. kr. dragits av krediten. Arbetena har satts i gång, men programmet är omkring ett halvt år försenat.

Kooperativ skola

Liksom i flera andra u-länder avses Kooperationen skola spela en framträdande roll i Tanzanias utveckling. I femårsplanen 1964—1969 deklarerar att Kooperationen år 1970 skall svara för tio procent av detaljhandeln, och den väntas framdeles spela en än mer dominerande roll.

Antalet kooperativa föreningar har de senaste åren ökat kraftigt. Behovet av kooperativ utbildning är därför mycket stort. Den kooperativa utbildningen ägde ursprungligen rum i en handelsskola i Moshi. Denna skola övertogs år 1963 av staten, och en liknande skola skall enligt utvecklingsplanen byggas i samband med den gamla. Den nya skolan skall finansieras ur den svenska år 1965 beviljade krediten. Ett belopp av 2 milj. kr. härav skall användas för uppförande och utrustning av de nya byggnaderna.

Resultat. Av krediten hade t. o. m. budgetåret 1965/66 icke några medel utnyttjats. Byggnadsarbetena har påbörjats, men de bedömes taga ca tio månader längre tid än beräknat. Kostnadsökningar har inträtt och ansökan om en tilläggskredit har gjorts. Skolan beräknas vara färdig i december 1966.

Övrigt finansiellt bistånd

Av krediten avses 1,45 milj. kr. skola användas för finansiering av första etappen av ett vattenförsörjningsprogram i Ismani-dalen. Detta program ingår i det större vattenförsörjningsprogram som tidigare omnämnts. Tanzania har gjort framställning om ytterligare krediter för finansiering av vattenförsörjningsprogrammet.

Under år 1966 skall tecknas avtal om svensk finansiering av expertbostäder i Dar es Salaam, enligt vilket Sverige skall bidra med 3 milj. kr. för uppförande av 50 bostäder. Det omedelbara behovet av expertbostäder anges till 150. Projektet kan ses i samband med det svenska biståndet i form av förvaltningsexpenter. Sverige liksom andra biståndsgivare ställer som villkor för sådant bistånd att expertbostäder finns tillgängliga.

Kostnader

Hittills nedlagda kostnader i Tanzania framgår av följande sammanställning (nordiskt bistånd, s. k. multi-bi-bistånd och bidrag till enskilda organisationer ej medtaget).

Nedlagda kostnader i Tanzania (tkr.)

	1965/66	Totalt
<i>Tekniskt bistånd</i>		
<i>Finansiellt bistånd</i>		
Krediter	1 146	1 146
Gåvor		
Totalt	1 146	1 146

Biståndsverksamheten i Pakistan

Den pågående svenska biståndsverksamheten i Pakistan är, såvitt gäller utrikeshuvudtiteln, huvudsakligen inriktad på familjeplanering och yrkesutbildning. Biståndsverksamheten under finanshuvudtiteln avser bl. a. spannmålslagring och papper för skolböcker.

Yrkesskolan i Landhi

Av de tre svensk-pakistanska yrkesskolorna är två belägna i Landhi och Gujrat i Västpakistan och en i Kaptai i Östpakistan. Skolan i Landhi är det äldsta svenska projektet i Pakistan och tillkom genom avtal år 1955.

Enligt avtalet skulle Sverige tillhandahålla rektor samt tre lärare för snickeriavdelningar, två för en konfektionsavdelning och två för en mekanisk avdelning. Undervisningen, som påbörjades år 1957, skulle ha till syfte att utbilda arbetsledare, förmän och småindustriföretagare inom nämnda områden.

Kurserna är 2-, 3- och 4-åriga. Efter två års utbildning får eleverna genomgå certifikatsexamen. De elever som presterar tillräckligt goda resultat i denna examen får fortsätta skolgången ytterligare ett år för erhållande av diplom. De som erhållit diplom kan, om de så önskar, fortsätta ytterligare ett år vid skolan som läraradepter.

Vid skolstarten uppstod svårigheter att logera eleverna, varför ett elevhem, avsett för 36 elever, uppfördes med svenska medel.

I samband med avtalsförlängning år 1961 beslöts, att produktionsavdelningar för konfektions- och möbeltillverkning skulle inrättas. Avsikten var dels att göra produktionsavdelningarna självförsörjande, dels att skapa praktiktillfällen för skolans elever.

Resultat. Antal utexaminerade elever framgår av följande tabell.

Med förmånsexamen (Diploma) = 3-årig

	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	Totalt
Konfektion	5	7	5	6	5	9	9	46
Möbelsnickeri	5	4	6	4	11	7	10	47
Byggnadssnickeri	4	4	5	4	8	6	7	38
Svetsning	—	2	5	5	2	2	4	20
Elektroteknik	—	—	—	—	6	8	9	23
Mekanik	—	—	—	—	4	8	10	22
Symaskinsmekanik	—	—	—	—	2	—	—	2

Med Certificate (2-årig)

Inkluderar elever som fortsätter 3:e året

	1959	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	Totalt
Konfektion	9	7	11	8	10	10	8	9	72
Möbelsnickeri	10	8	8	9	13	7	10	13	78
Byggnadssnickeri	7	8	7	11	13	9	11	10	76
Svetsning	—	2	8	5	5	6	9	11	46
Elektroteknik	—	—	—	—	8	8	10	18	44
Mekanik	—	—	—	—	4	7	10	23	43
Symaskinsmekanik	—	—	—	—	2	—	—	—	2

Med Teacher training Certificate (4-årig)

	1961	1962	1963	1964	1965	1966	Totalt
Konfektion.....	4	5	2	2	—	2	15
Möbelsnickeri.....	2	3	2	1	1	2	11
Byggnadssnickeri.....	1	3	1	3	1	1	10
Svetsning.....	—	—	—	—	—	—	—
Elektroteknik.....	—	—	—	—	1	1	2
Mekanik.....	—	—	—	—	2	1	3
Symaskinsmekanik.....	—	—	—	—	1	—	1

Konkurrensen om elevplatserna är hård, enligt uppgift avvisas fyra femtedelar av de sökande. De elever som genomgått diplomkursen är eftersökta på arbetsmarknaden och erbjuds relativt höga löner. Detta medför att få elever genomför det fjärde utbildningsåret. Beträffande de elever som genomgått den 2-åriga kursen föreligger icke några uppgifter beträffande sysselsättning eller anställningsmöjligheter.

Bostadsfrågan för eleverna är icke helt löst. I det för 36 elever avsedda elevhemmet bodde år 1966 sammanlagt 120 elever. För att uppnå samma pakistanska standard som vid andra skolor skulle ytterligare ett elevhem behöva byggas.

De år 1961 inrättade produktionsavdelningarna är inte självförsörjande, bl. a. beroende på att de varit svåra att administrera och på att marknaden för avdelningarnas produktion är svårbehandlad. Den verkstadspraktik för elever som avsetts skola försiggå på avdelningarna har icke kunnat genomföras.

Skolan var i juli 1966 ännu icke officiellt erkänd av pakistanska staten, beroende på att detaljerade kursplaner ej utarbetats.

Framtida verksamhet

Skolan skall under år 1967 överlämnas till Pakistan. Därefter kommer det svenska stödet till skolan att inskränkas till två rådgivare. Vid överlämnandet väntas kursplaner och planer för den fortsatta verksamheten vara utarbetade.

Yrkesskolan i Kaptai

Yrkesskolan i Kaptai tillkom genom länderavtal år 1962. Enligt avtalet skulle Sverige ställa sammanlagt elva experter till Pakistans förfogande, varav åtta lärare. Dessutom skulle Sverige stå för hälften av byggnadskostnaderna och ge bidrag till utrustning och driftkostnader.

Syftet med skolan är att utbilda arbetsledare, instruktörer och hantverkare. I fullfunktionsstadium skall 240 elever undervisas i träbearbetning, metallbearbetning och elektroteknik. Kurserna är liksom vid yrkesskolan i Landhi 2-, 3- och 4-åriga. Efter två år slutar en del elever och får då ett

certifikat, men undervisningen är i princip 3-årig. En del elever, ca 30 procent, tänkes fortsätta ett fjärde år, då tonvikten är lagd på pedagogisk utbildning.

Vid tidpunkten för länderavtalets slutande avsågs undervisningen skola börja den 1 juli 1963 i provisoriska lokaler. I tidsplanen för byggnadsverksamheten den 4 oktober 1963 beräknades samtliga byggnader vara fullt färdiga i oktober 1965.

Resultat. Efter betydande initialsvårigheter (bl. a. ställde pakistanska myndigheter icke tillräckliga lokaler till förfogande) började undervisningen i januari 1964 med 29 elever. Hösten 1964 intogs ytterligare 30 elever. De 29 eleverna uttogs bland över 700 sökande från hela Östpakistan.

Byggnadsarbetet blev försenat, bl. a. på grund av svårigheter med de pakistanska tullmyndigheterna, som höll inne viktigt byggnadsmaterial. Våren 1966 stod byggnaderna klara.

Rapporteringen från projektet har varit bristfällig. Läsåret 1965/66 skall enligt muntligen givna uppgifter 25 elever ha avslutat sina studier. Vad beträffar elevernas anställningsmöjligheter i regionen skall utsikterna vara något osäkra. Vid valet av en så liten plats som Kaptai (ca 5 000 invånare) som förläggningssort för yrkesskolan togs hänsyn till uppgifter, enligt vilka ett 20-tal nya industrier skulle börja sin verksamhet i Kaptai-området. År 1964 hade ännu icke någon ny industri etablerats i området. Detta torde bl. a. få till följd, att skolan kommer att få svårt att erhålla för verksamheten nödvändiga beställningsarbeten.

Framtida verksamhet

Under budgetåret 1967/68 beräknas skolan vara i full drift med 240 elever. Beträffande den kommande resursanvändningen har följande uppgifter sammanställts av SIDA.

Budgetår	Antal lärarårsverken (svenska)	Antal undervisningstimmar			Antal elever				Tot. drift-utg. per elev/år (sv. kr.)
		totalt	per elev	per lärare	totalt	per lärare	färdig utbild.		
							totalt	per lärare	
1966/67	8	13 440	96	1 680	ca 140	ca 17,5	ca 25	3,1	9 321
1967/68	8	13 440	56	1 680	ca 240	ca 30	ca 30	3,75	6 993

Som framgår av denna redovisning skall skolans produktivitet, mätt i antalet elever per lärare och antal färdigutbildade elever, öka i och med att skolan uppnår fullfunktionsstadium under budgetåret 1967/68. Samtidigt skall utgiften per elev minska till ca 7 000 kr. per år.

Yrkesskolan i Gujrat

År 1966 slöts avtal mellan Pakistan och Sverige om upprättande av en yrkesskola i Gujrat. Projektverksamheten började emellertid långt tidigare.

Enligt de först redovisade planerna skulle skolan starta den 1 september 1965 med undervisning vid tre avdelningar med 16 elever i varje avdelning. Undervisning skall i fullfunktionsstadiet år 1969 meddelas 450 elever, uppdelade på nio avdelningar för bl. a. instrumentmakeri, bilmekanik, möbelsnickeri och TV-service. Kurserna är liksom vid yrkesskolorna i Landhi och Kaptai 2-, 3- och 4-åriga, och undervisningen bedrivs enligt samma principer som vid dessa skolor.

Resultat. I april 1964 påbörjades byggande av bostäder för lärarna, och i juni samma år lades grundstenen till skolbygget. Sommaren 1966 var lärarbostäderna fullt färdiga, medan skolbygget var försenat. Hösten 1965 kunde undervisningen icke påbörjas i planerad omfattning utan inskränktes till undervisning i instrumentmekanik och omfattade första läsåret 13 elever.

Framtida verksamhet

Fr. o. m. höstterminen 1969 beräknas skolan vara i full drift i samtliga avdelningar med ett elevantal uppgående till 450. Beträffande den kommande resursanvändningen har följande uppgifter sammanställts av SIDA.

Budgetår	Antal lärarårs- verken	Antal undervisnings- timmar			Antal elever				Tot. drift- utg. per elev/år
		totalt	per elev	per lärare	totalt	per lärare	färdig utbild.		
							totalt	per lärare	
1966/67	11,5	19 320	182	1 680	109	9,5	6	0,52	16 027
1967/68	12	20 160	93,7	1 680	215	17,9	7	0,50	13 062

Som framgår av denna redovisning skall skolans produktivitet mätt i antal elever per lärare stiga. Utgiften per elev skall sjunka och beräknas i fullfunktionsstadium vara ca 4 700 kr. per elev och år.

Familjeplanering

I den pakistanska femårsplanen för perioden 1960—1965 ingick ett familjeplaneringsprogram. År 1961 tecknades avtal mellan Sverige och Pakistan avseende svenskt bistånd inom ramen för detta familjeplaneringsprogram.

Enligt avtalet skulle Sverige organisera demonstrationskliniker, undervisa hälsovårdspersonal och idka rådgivande verksamhet. Viss forskningsverksamhet skulle också bedrivas. Kliniker upprättades i Karachi, Hyderabad

och Chittagong, varav de flesta i Karachi. Projektaktiviteterna koncentreras till klinikerna.

År 1963 sändes tre svenska audio-visuella experter till Pakistan. Dessa skulle medverka till spridande av information om familjeplanering. Tre mediaenheter upprättades i Karachi, Lahore och Dacca. Sverige bekostade utrustning vid dessa enheter för produktion av audio-visuella hjälpmedel och informationsmaterial.

Ett nytt avtal tecknades i mars 1966 med giltighet t. o. m. budgetåret 1969/70. Det sammanfaller ungefär i tiden med Pakistans tredje femårsplan (1965—1970), i vilken familjeplaneringen tillhör de prioriterade ämnesområdena. Den svenska verksamheten skall vara delvis självständig och inriktad på bl. a. utprovning av upplysnings- och undervisningsmetoder samt försök med olika preventivmedel. Svenska aktiviteter inom det pakistanska programmet skall inriktas på stöd och utbildning av olika personalkategorier samt organisation av familjeplaneringskliniker.

I samband med att det nya länderavtalet undertecknades åtog sig Sverige bl. a. att svara för anskaffningen av preventivmedel. Dessa preventivmedelsleveranser avses skola täcka den reella förbrukningen t. o. m. budgetåret 1969/70. Överenskommelse om leveranser har träffats och avser tills vidare konventionella preventivmedel.

Resultat. För kalenderåret 1965 redovisar projektet följande besöksfrekvens samt antal utdelade preventivmedel vid de av projektet övervakade klinikerna.

Besök				Antal utdelade preventivmedel					
Informationsbesök	Första besök	Återbesök	Totalt antal besök	IUD	Kon-domer	Skum-tabletter	Prev. tabletter	Övrigt	Steri-lise-ringar
15 913	7 338	13 583	36 834	2 330	104 636	63 708	58	1 614	31

Kontroll av verksamhetens resultat synes icke ha förekommit i någon större utsträckning. Igångsatta forskningsprojekt, vilka bl. a. haft till syfte att evaluera verksamheten, har av olika skäl strandat.

Utbildningsverksamheten skall ha bedrivits i förutsedd omfattning. Som rådgivare har svenska experter bl. a. medverkat vid utformningen av familjeplaneringsprogrammet i femårsplanen 1965—1970.

Någon sammanställning av resultat från mediaenheterna synes icke ha gjorts. Den av Sverige bekostade apparaturen för framställning av informationsmaterial etc. tycks vara mycket avancerad. Detta medför att projektet måste anställa och träna kvalificerad pakistansk personal till konkurrenskraftiga löner för att säkerställa överlämnandet av enheterna till Pakistan.

Framtida verksamhet

Under budgetåret 1966/67 skall projektverksamheten effektiviseras och koncentreras till Karachi, Lahore och Dacca. De av projektet ledda kliniker i Hyderabad och Chittagong avses budgetåret 1967/68 skola överlämnas till Pakistan. De svenska läkarna skall i framtiden ha främst rådgivande funktion. En expert skall anställas för evalueringsforskning.

Preventivmedelsleveranserna är något fördröjda på grund av att länderavtalet icke undertecknades förrän i mars 1966 men beräknas under budgetåret 1966/67 få avsedd omfattning. Lagring och distribution av levererade preventivmedel skall kontrolleras av en härför anställd svensk tjänsteman.

Telekommunikationsprojekt

Efter framställning från Pakistan anställdes år 1963 en svensk civilingenjör som rådgivare till pakistanska telegrafstyrelsen för att utarbeta generalplaner för den framtida utvecklingen av telefonnäten i fem större pakistanska städer.

År 1966 slöts avtal om ett telekommunikationsprojekt. Enligt detta skall Sverige bekosta uppbyggnaden av den regionala planeringsorganisationen för lokala telefonnät. Inalles fyra teleingenjörer och viss undervisningsmateriel ställes till förfogande från svensk sida. Uppbyggnaden av telefonnäten samordnas med en tjugooårsplanering för utvecklingen av telekommunikationerna, vilken utföres i Världsbankens regi.

Resultat. Den år 1963 anställda civilingenjören var rådgivare vid utarbetande av planer för telefonnät. Dessa planer är färdiga och ligger till grund för fortsatt utveckling av telekommunikationerna.

Spannmålslagringsprojekt

I februari 1966 undertecknades ett avtal avseende finansiering av ett spannmålsprojekt i Östpakistan. Projektet samfinansieras av Sverige och IDA. Den svenska krediten uppgår till 25 milj. kr., medan IDA bidrar med 100 milj. kr. Under krediterna skall i Östpakistan uppföras fyra silos med en total kapacitet på 230 000 ton och en femte silo skall projekteras, alla huvudsakligen avsedda för importerad spannmål.

Food department i Östpakistan, som ansvarar för projektets genomförande, skall vidtaga åtgärder för reparation och förbättring av befintliga mindre lagerutrymmen för spannmål. Dessutom skall ett modernt lagerkontrollsystem införas, personal utbildas och åtgärder för att förhindra skadegörelse genom insekter och fukt vidtagas.

IDA har svarat för det huvudsakliga arbetet med att förbereda och igångsätta projektet. Svensk teknisk och finansiell expertis har dock deltagit i detta arbete. Kontroll av projektet åligger IDA.

Resultat. Av den svenska krediten har ca 200 000 kr. utnyttjats. Dessa me-

del har använts för den del av projekteringsarbetet som utförts med svensk experthjälp.

Övrigt finansiellt bistånd

Gåvobistånd har sedan budgetåret 1962/63 utgått i form av 3 000 ton skolboks-papper till ett ungefärligt värde av 12 milj. kr. Gåvobiståndet avses även i framtiden huvudsakligen skola bestå av skolboks-papper.

Ytterligare en samfinansieringsoperation med IDA är för närvarande under övervägande. Den avser finansiering av den första etappen i ett utbyggnads- och förbättringsprogram för vatten- och avloppssystem i Lahore i Västpakistan. Den totala kreditsumman beräknas till 3,5 milj. dollar, varav Sverige skall bidra med hälften eller drygt 9 milj. kr.

Resultat. Beträffande pappersgåvorna föreligger icke några närmare uppgifter om den slutliga användningen av papperet.

Kostnader

Hittills nedlagda kostnader i Pakistan framgår av följande sammanställning.

Nedlagda kostnader i Pakistan (tkr.)

	1953/54 —1959 /60	1960/ 61	1961/ 62	1962/ 63	1963/ 64	1964/ 65	1965/ 66	Totalt
<i>Tekniskt bistånd</i>								
Yrkesskola i Landhi ..	2 762	1 054	786	1 533	1 100	876	788	8 899
Yrkesskola i Kaptai ..			4	549	6 306	5 913	1 555	14 327
Yrkesskola i Gujrat....			648	931	2 190	2 032	3 099	8 900
Familjeplanering.....			272	43	267	332	441	1 427
Administration i övrigt	16	56						
<i>Finansiellt bistånd</i>								
Krediter							208	208
Gåvor				2 700	2 700	2 900	3 195	11 495
Totalt	2 778	1 110	1 710	5 756	12 563	12 620	11 052	47 589

Biståndsverksamheten i Indien

Indien mottar för närvarande den största andelen av det sammanlagda svenska biståndet under utrikes- och finanshuvudtitlarna, räknat i gjorda åtaganden. Den övervägande delen av biståndet består av utvecklingsfinansiering i form av gåvo- och kreditbistånd. Det fortsatta biståndet till Indien avses huvudsakligen skola utgå under finanshuvudtiteln.

Papperstekniskt institut

Papperstekniska institutet i Saharanpur tillkom genom avtal mellan de indiska och svenska regeringarna år 1963. Enligt avtalet skall Indien bestrida

byggnads- och driftkostnader, medan Sverige skall bidra med utrustning och sex experter.

Skolan upprättas efter svenskt mönster med utbildningslinjer för underhållstjänst, pappersteknik, instrumentteknik, driftledning och laboratorietechnik. Syftet med undervisningen är att utbilda personal för den indiska pappersindustrin. Skolan skall möta behovet av utbildad arbetskraft inom olika fack och på olika nivåer. I fullt utbyggt tillstånd skall skolan meddela undervisning till ca 200 elever.

Byggnadsarbetet påbörjades sommaren 1964, och första intagningen till skolan skedde i januari 1965, då undervisningen började provisoriskt med 45 elever.

Resultat. I juli 1965 var bostäder för den svenska personalen färdigbyggda. Skolbygget är försenat men fortgår enligt uppgift »i något snabbare takt än den normala indiska». Utrustningen till skolan har av olika skäl försenats. Bl. a. rapporteras t. o. m. den 11 april 1966 utrustning för 244 000 kr. ha försvunnit i dockorna i Bombay.

Den första elevgruppen på 45 personer undervisades av timplärare på Saharanpur närbelägna orter under våren 1965. I augusti anlände eleverna till skolan. Deras antal hade i slutet av 1965 sjunkit till 36. Viss oklarhet föreligger beträffande examination, kursernas längd och skolans ställning i det indiska skolsystemet.

Framtida verksamhet

Sommaren 1966 skall intagning av nya elever ske. Skolbyggnaden beräknas vara helt färdigställd hösten 1966. Den svenska lärarstaben vid skolan förväntas öka med tre personer under budgetåret 1966/67. Dessa nya tjänster motiveras bl. a. med att den dyrbara utrustning som installerats i skolans underhållsavdelning riskerar att förstöras, om den ej handhaves på sakkunnigt sätt. Från indisk sida uppges man vara mindre angelägen om sådan ytterligare experthjälp på grund av de kostnader hjälpen medför.

Övrigt tekniskt bistånd

I enlighet med ett svenskt-indiskt avtal av år 1963 har utrustning levererats dels till biofysiska institutionen vid medicinska forskningsinstitutet i New Dehli, dels till saharainstitutet för kärnfysik i Calcutta. Dessutom har en svensk expert ställts till förfogande för rådgivning vid det förstnämnda institutet. Avtalet utlöpte budgetåret 1965/66 och insatsen avslutades därmed.

Genom avtal av år 1964 har Sverige åtagit sig att organisera och driva utbildning av funktionärer vid ett kooperativt utbildningsinstitut i Bombay. Vid årsskiftet 1964—1965 sändes tre experter till Bombay. Insatsen skall avslutas i november 1966.

Resultat. Beträffande verksamheten vid det biofysiska institutet föreligger icke några närmare uppgifter.

T. o. m. budgetåret 1965/66 hade fyra kurser med sammanlagt 110 deltagare genomförts vid kooperationsinstitutet. Rådgivarnas arbetsuppgifter synes icke ha varit tillräckligt definierade.

Framtida verksamhet

Frågan om nya projekt under utrikeshuvudtiteln överväges inom biståndsmyndigheten. I första hand torde därvid familjeplanering bli aktuell. Vidare kommer SIDA att undersöka förutsättningarna för fortsatt stöd åt kooperationsfrämjande verksamhet i samverkan med Kooperativa förbundet.

Kreditbistånd

År 1964 slöts ett avtal mellan Indien och Sverige om en utvecklingskredit på 24 milj. kr. Ett nytt avtal, likaledes avseende en kredit på 24 milj. kr., undertecknades år 1966. Krediterna skall disponeras för inköp av elkraftutrustning (8 milj. kr.), mejeriutrustning (12 milj. kr.), fisketrålare (11,8 milj. kr.), samt borrhutrustning för den indiska industrien och geologiska undersökningar (4,7 milj. kr.). Den utrustning som skall finansieras är avsedd för utförandet av projekt inom ramen för den indiska femårsplanen. Därutöver skall 11,5 milj. kr. användas för inköp av råvaror, halvfabrikat och reservdelar för svensk-indiska s. k. joint ventures. Avsikten är att dessa leveranser skall möjliggöra högre produktion och bättre kapacitetsutnyttjande inom ifrågavarande företag.

En framtida utvecklingsfinansiering överväges avseende spannmålslagring i indiska hamnar i anslutning till en spannmålslagringsundersökning, vilken i gåvoform finansierats av Sverige. Inom ramen för denna undersökning pågår projektering av en första siloanläggning i Kandla.

Resultat. Ur krediterna hade i juli 1966 icke några medel utbetalats. Den första dragningen beräknades då ske hösten 1966. År 1965 skedde viss förändring av avtalet för att möjliggöra för Indien att lättare utnyttja krediten. Betydande order har under krediterna placerats hos svenska företag.

Gåvobistånd

Det första avtalet om gåvobistånd undertecknades år 1962. T. o. m. budgetåret 1965/66 hade åtaganden gjorts avseende följande gåvor: 32 000 ton skolbokspapper (32,2 milj. kr.), skogsbruksredskap inklusive en arbetsfysiologisk studie (2 milj. kr.), två forsknings- och utbildningstrålare (3,1 milj. kr.) samt en spannmålslagringsundersökning avseende lagringsförhållanden för importerad spannmål i indiska hamnar (1,9 milj. kr.).

I anslutning till svenska krediter och den nämnda gåvan för trålare skulle en undersökning göras för att klarlägga vilken typ av trålare som bör anskaffas (0,3 milj. kr.). Åtagande har dessutom gjorts avseende en gåva av 14 000 ton konstgödsel till ett värde av ca 5 milj. kr.

För att bidra till lösandet av den akuta livsmedelskrisen i Indien skulle

under år 1966 en gåva bestående av 4 173 ton torrmjök för 7 milj. kr. levereras. Denna gåva finansieras väsentligen av medel från insamlingen »Sverige Hjälper» under utrikeshuvudtiteln.

Fortsatt gåvobistånd till Indien skall huvudsakligen bestå av skolboks-papper, konstgödsel och konsulttjänster i anslutning till planerade utvecklingskrediter. Under utredande är även gåvobistånd i form av varuleveranser och tjänster i anslutning till projekt som drivs i Indien av FAO och andra mellanstatliga organisationer.

Resultat. T. o. m. budgetåret 1965/66 hade gjorda åtaganden i fråga om pappersgåvor i huvudsak fullgjorts. I övrigt hade undersökningen beträffande trälare i stort sett utförts och vissa förberedande leveranser av skogsbruksredskap effektuerats. Den under utrikeshuvudtiteln finansierade torrmjöksgåvan levererades i början av år 1966.

Beträffande distribution och användande av pappersgåvorna föreligger icke några mera exakta uppgifter. Torrmjöksgåvan har distribuerats till havande kvinnor och minderåriga i de av hungersnöden svårast drabbade delstaterna Rajasthan, Gujrat, Mysore och Maharashtra. För att övervaka lossning och distribution av torrmjölken anlätades en kontrollant, varför visshet erhållits om planenlig användning av gåvan.

Gåvoprogrammet i övrigt hade juli 1966 ännu icke helt slutförts.

Kostnader

Hittills nedlagda kostnader (tkr.) i Indien framgår av följande sammanställning.

	1962/63	1963/64	1964/65	1965/66	Totalt
<i>Tekniskt bistånd</i>					
Veterinärinsats	57	130	443	2	632
Papperstekniskt institut		142	2 123	1 346	3 611
Biofysiskt institut		357	93	95	545
Kooperationsexperter			139	273	412
<i>Finansiellt bistånd</i>					
Krediter					
Gåvor	7 800	7 700	10 222	8 615	34 337
Totalt	7 857	8 329	13 020	10 331	39 537

Förkortningar

CNU	Children's Nutrition Unit (nutritionsprojektet i Etiopien)
ECA	Economic Commission for Africa (FN:s ekonomiska kommission för Afrika)
ECOSOC	Economic and Social Council (FN:s ekonomiska och sociala råd)
EPTA	Expanded Programme of Technical Assistance (FN:s utvidgade program för tekniskt bistånd)
FAO	Food and Agriculture Organisation (FN:s livsmedels- och jordbruksorganisation)
FN	Förenta Nationerna
IAEA	International Atomic Energy Agency (internationella atomenergiorganet)
IBRD	International Bank for Reconstruction and Development (internationella återuppbyggnadsbanken; »Världsbanken«)
ICAO	International Civil Aviation Organization (internationella civila luftfartsorganisationen)
IDA	International Development Association (internationella utvecklingsfonden)
IFC	International Finance Corporation (internationella finansieringsbolaget)
ILO	International Labour Organization (internationella arbetsorganisationen)
IMF	International Monetary Fund (internationella valutafonden)
IPPF	International Planned Parenthood Federation (internationella familjeplaneringsfederationen)
ISVS	International Secretaria for Voluntary Service (internationella sekretariatet för frivilligtjänst)
ITU	International Telecommunications Union (internationella teleunionen)
KSTC	Kenya Science Teachers' College (lärarhögskolan i Nairobi)
NIB	Nämnden för internationellt bistånd
OECD	Organization for Economic Co-operation and Development (organisationen för ekonomiskt samarbete och utveckling)
OPEX	Operational and Executive Personnel (FN-program för tillhandahållande av förvaltningstjänstemän till u-länderna)
PMI	Centre de Protection Infantile et Maternelle (mödra-barnavårdscentralen i Kelibia)
SF	Special Fund (FN:s särskilda fond för ekonomiskt framåtskridande i u-länder)
SGC	Swedish General Consulting AB (svensk konsultfirma)
SI	Svenska institutet för kulturellt utbyte med utlandet
TAB	Technical Assistance Board (styrelsen för tekniskt bistånd inom EPTA)
TAC	Technical Assistance Committee (kommittén för tekniskt bistånd inom EPTA)

UNDP	United Nations Development Programme (FN:s utvecklingsprogram)
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (FN:s organisation for undervisning, vetenskap och kultur)
UNICEF	United Nations Children's Emergency Fund (FN:s barnfond)
UNKRA	United Nations Korean Relief Agency (FN:s biståndsorgan för Korea)
UNRWA	United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East (FN:s organ för palestinaflyktingar)
UPU	Universal Postal Union (internationella postunionen)
WFP	World Food Programme (internationella livsmedelsprogrammet)
WHO	World Health Organization (världshälsoorganisationen)
WMO	World Meteorological Organization (världsmeteorologiska organisationen)
ZYS	Zambia Youth Service (ungdomsutbildning i Zambia)

Revisorernas uttalande. Frågan om det svenska biståndet till underutvecklade länder har under senare år vunnit allt större aktualitet. Ett uttryck för det växande intresset är den omfattning i vilken medel för nämnda ändamål numera ställes till förfogande över statsbudgeten. Medan den årliga anslagsanvisningen ännu i slutet av 1950-talet understeg 10 milj. kronor, har på årets riksstat till tekniskt och finansiellt bistånd uppförts ett sammanlagt belopp av i runt tal 337 milj. kronor. Jämsides med anslagsökningen har de svenska hjälpinsatserna varit föremål för fortlöpande uppmärksamhet i den offentliga debatten. Kritik i skilda hänseenden har därvid framförts. I första hand har denna kritik gällt verksamhetens konkreta utformning och riktat sig såväl mot den centrala ledningen som mot speciella fältprojekt. Framför allt har detta varit fallet under det livliga meningsutbyte som föregick tillkomsten år 1965 av den nuvarande svenska biståndsmyndigheten, styrelsen för internationell utveckling (SIDA). Delvis har emellertid de framställda erinringarna åsyftat biståndets själva omfång, som ansetts vara alltför begränsat i förhållande till föreliggande behov.

Mot bakgrunden av nu antydda utveckling har revisorerna funnit sig böra företaga en allmän granskning av biståndsverksamheten. Revisorerna har under denna granskning inhämtat en rad uppgifter från SIDA, vilka lämnats både genom föredragningar och i annan form. På grund av verksamhetens särart har det vidare bedömts nödvändigt att studera en del projekt direkt ute på fältet, och revisorerna har i sådant syfte besökt Tunisien, Etiopien och Kenya, i vilka länder ett relativt stort antal svenska biståndsföretag är i gång eller under förberedelse. I samband därmed har revisorerna beretts tillfälle att inhämta ytterligare upplysningar av betydelse för frågans bedömning.

Det är icke revisorernas avsikt att utöver den redovisning som lämnats i det föregående i detalj ingå på de olika projekt som administreras av SIDA. Anledningen härtill är främst att ett mycket betydande antal av de ifrågavarande företagen nyss har påbörjats, varför ett mera bestämt omdöme om deras utfall ännu icke är möjligt. I andra fall åter, då större erfarenhet borde ha vunnits, är den resultatredovisning som föreligger alltför knapphändig för att kunna läggas till grund för en allsidig analys av de gjorda insatserna och deras effekt. Om revisorerna alltså av angivna skäl avstår från att företaga någon detaljgenomgång av de olika projekten, kommer revisorerna i stället att i det följande anlägga vissa allmänna synpunkter på biståndsverksamheten och därvid beröra några hithörande problem. Revisorerna vill dock i detta sammanhang gärna uttala, att de vid sin förevarande granskning fått ett övervägande gynnsamt intryck av det sätt på vilket SIDA handhar sina uppgifter. SIDA är ett nytt organ och har självfallet ännu icke på alla områden kunnat finna de lämpligaste arbetsformerna. På det hela taget synes emellertid biståndsverksamheten efter SIDA:s tillkomst ha effektiviserats och metodiken vid igångsättningen av nya projekt ha förbättrats.

Revisorerna finner troligt att denna positiva utveckling kommer att ytterligare accentueras, när den nya biståndsmyndigheten under de närmaste åren fått tillfälle att samla ytterligare kunskap och erfarenheter.

Enligt de riktlinjer som bestämts för den svenska biståndsverksamheten skall denna fortsätta att utvidgas, till dess för ändamålet anvisade medel motsvarar en procent av nationalinkomsten. Den princip som därmed fastställts är från budgetteknisk synpunkt tämligen unik; för flertalet statsutgifter gäller att de icke i förväg är fixerade till något visst belopp utan till sin omfattning prövas efter föreliggande behov och aktuella möjligheter att tillgodose dessa. Enligt revisorernas mening bör man heller icke bortse från att den angivna principen inrymmer en viss fara, då den kan uppfattas som ett tvång att nå fram till en viss utgiftssumma oavsett eljest föreliggande omständigheter. Det synes därför önskvärt att man för framtiden undviker dylika irrationella bindningar. Icke minst med hänsyn till den kritik som framförts mot statsmakternas förmenta njugghet i förevarande fall önskar revisorerna understryka det i och för sig självklara faktum, att kostnader icke bör nedläggas på olika biståndsprojekt med mindre det rimligen kan förväntas, att de medel som anslås för ändamålet kommer till verklig nytta och därmed ger avsedd utvecklingseffekt. Självfallet är detta ett intresse icke blott för vårt eget land utan även och minst lika mycket för de länder som skall komma i åtnjutande av den ifrågasatt hjälp.

I propositionen 1962:100, i vilken de nyssnämnda riktlinjerna för den svenska biståndsverksamheten fastslagits, har beträffande verksamhetens närmare utformning vissa prioriteringar gjorts. Sålunda har förutsatts att det tekniska biståndet skall ha företräde framför det finansiella och det multilaterala biståndet företräde framför det bilaterala. Under de senaste åren har emellertid biståndsverksamheten förändrat karaktär i så måtto, att den förutvarande skarpa gränsen mellan tekniskt och finansiellt bistånd alltmer utsuddats. Ofta består ett projekt numera av flera samverkande delar, för vilka det kan visa sig lämpligt att använda sinsemellan olika finansieringsformer, såsom kreditstöd, varuleveranser och experthjälp. Det blir därför allt mindre vanligt att ett projekt är enbart »tekniskt» eller enbart »finansiellt». I andra länder har man också övergivit den hittillsvarande uppspaltningen på de båda nämnda biståndsformerna och betraktar biståndet som en integrerad enhet. I praktiken har SIDA nödgats göra det samma och prövar vid planeringen av nya biståndsinsatser hela projektet i ett sammanhang. Vad förhållandet mellan multilateral och bilateral biståndsgivning därefter angår må erinras om riksdagens förut återgivna uttalande, att ett ensidigt ställningstagande i denna fråga ej bör förekomma. Även enligt revisorernas uppfattning bör man undvika att vid valet mellan hjälp i egen regi eller genom internationella organisationer låta principiella i stället för praktiska överväganden fälla utslaget. Det kan vidare nämnas att man i den livliga internationella diskussionen ofta har ifrågasatt de mul-

tilateral organens effektivitet och påtalat deras höga administrationskostnader vid driften av fältprojekt. I vårt land har denna debatt knappast uppmärksamats. Under alla förhållanden är det uppenbart att en rationell avvägning mellan multilateralt och bilateralt bistånd kan göras blott om allsidigare uppgifter rörande kostnader och resultat föreligger. Som närmare skall beröras i det följande är detta dock ännu långt ifrån fallet.

Revisorerna är alltså av den åsikten att en helhetssyn bör anläggas på biståndsverksamheten. Utvecklingen själv har gått förbi den hittillsvarande uppdelningen på »tekniska» och »finansiella» hjälpformer, vilka alltmer integreras. Men det är minst lika viktigt att de bilaterala insatserna samordnas med de multilaterala, då i båda fallen samma problem möter. Vid den grundläggande planläggningen bör man utgå från ett totalbistånd, som sedan skall fördelas på olika kanaler. Vid denna fördelning får självfallet hänsyn tagas till ett flertal olika faktorer, bland vilka dock enligt revisorerens mening effektiviteten måste tillmätas en avgörande betydelse.

En sådan helhetssyn på biståndsverksamheten torde emellertid vara svår att praktiskt förverkliga, såvida icke vissa organisatoriska reformer genomföres. Det må härvidlag erinras om att administrationen av nämnda verksamhet alltjämt är splittrad på flera händer. Förutom SIDA, som utgör det centrala biståndsorganet, har uppgifter på förevarande område anförtrotts fyra olika myndigheter. Utrikesdepartementet handlägger sålunda vissa ärenden i samband med multilateralt tekniskt samt humanitärt bistånd, medan finansdepartementet och riksbanken svarar för finansiellt bistånd, i administrativt hänseende dock endast såvitt gäller den multilaterala verksamheten. Frågor rörande handelspolitiskt och kommersiellt bistånd slutligen handhaves av handelsdepartementet. Förvaltningen av hithörande rikstatsanslag är uppdelad på liknande sätt.

På grund av sin speciella karaktär synes handelsbiståndet även i fortsättningen böra administreras av handelsdepartementet. En organisatorisk samordning av biståndsverksamheten i övrigt under enhetlig ledning framstår däremot enligt revisorerens uppfattning som önskvärd, varvid knappast någon annan myndighet än SIDA kan komma i fråga. Förutom den tidigare berörda förändringen i verksamhetens själva karaktär talar för en dylik samordning flera praktiska skäl. Därigenom skulle sålunda överblicken över det samlade arbetsområdet förbättras, vilket skulle möjliggöra en mera allsidig och långsiktig bedömning av de föreliggande problemen. Planeringen och genomförandet av sådana fältprojekt som består av samverkande delar skulle icke minst underlättas. Man skulle även kunna undvika de svårigheter som sammanhänger med att för närvarande olika bestämmelser gäller för olika former av hjälpinsatser. Det må vidare erinras om att biståndsadministrationen, från att tidigare mera ha präglats av det rent humanitära syftet, i allt högre grad kommit att kräva ingående teknisk sakkunskap. Det synes då ändamålsenligt att i en enda instans samla all denna sakkunskap,

som därigenom skulle kunna bättre utnyttjas. För vederbörande mottagarland skulle det slutligen vara till fördel att behöva kontakta endast ett svenskt biståndsorgan.

Utöver den nu behandlade prioriteringen av vissa biståndsformer inom ramen för det samlade svenska biståndsprogrammet gäller som en grundläggande princip för den av SIDA administrerade verksamheten en speciell prioritering, avseende ämnesområden och mottagarländer. Meningen är sålunda att det bilaterala tekniska biståndet i huvudsak skall begränsas till livsmedelsförsörjning, lärar- och yrkesutbildning samt hälsovård inklusive familjeplanering. På motsvarande sätt skall insatserna koncentreras till sex s. k. inre länder. Endast i dessa prioritetländer — Tunisien, Etiopien, Kenya, Tanzania, Indien och Pakistan — kan nya bilaterala projekt eller utvidgning av tidigare igångsatta komma i fråga. De mindre biståndsinsatser som pågår i nio andra länder, de s. k. yttre länderna, skall fullföljas men icke utökas.

Den prioritering av vissa ämnen som sålunda gjorts inom den svenska biståndsverksamheten måste enligt revisorerna betecknas som framsynt, då insatserna därigenom kommer att sättas in på områden som alltmer visat sig vara av fundamental betydelse för de berörda ländernas utveckling. Andra länder och biståndsorganisationer har också i växande omfattning börjat inrikta sig på just dessa områden. Det är därför revisorernas uppfattning att man bör fasthålla vid denna prioritering och icke utan starkt tvingande skäl upptaga nya ämnen på biståndsprogrammet. Det bör emellertid samtidigt hållas i minnet att en koncentration på ett fåtal ämnesområden lätt ger verksamheten en karaktär av isolerade punktinsatser, vilka för sin framgång är beroende av en rad faktorer utanför biståndsmyndighetens direkta inflytande. Ett sätt att undgå denna svårighet är igångsättandet av regionala projekt, som avser att genom samordnade insatser påverka hela samhällsutvecklingen inom en viss del av ifrågavarande land. Ett sådant regionprojekt står inför sin begynnelse i Etiopien. Det är självfallet ännu icke möjligt att bilda sig någon bestämd uppfattning om detta projekts värde, men tanken förefaller löftesrik. Därest erfarenheten så motiverar, bör heller icke enligt revisorernas åsikt den nuvarande ämneskoncentrationen få hindra att regionala utvecklingsprogram, omfattande insatser även på andra områden än de prioriterade, blir ett normalt inslag i biståndsverksamheten. Revisorerna vill i detta sammanhang vidare framhålla, att frågan om den inbördes fördelningen av de medel som anslås för hithörande ändamål kan vara förtjänt av särskilt övervägande. Det torde här icke vara nödvändigt att med statistiska uppgifter närmare belysa de ytterst allvarliga faror för folkförsörjning och socialt framåtskridande som befolkningsutvecklingen i stora delar av världen innebär. Ovedersägligt är att denna utveckling måste brytas, om biståndsverksamheten på längre sikt över huvud taget skall ha någon mening. Med hänsyn härtill

synes det revisorererna vara högeligen befogat, att familjeplaneringen ges en ännu mera framträdande plats på det svenska biståndsprogrammet än fallet är för närvarande. Vårt land har i mycket gjort en pionjärinsats på förevarande område, och enligt revisorerernas mening bör denna insats kraftigt fullföljas.

Vad länderkoncentrationen i sin tur beträffar torde allmänt kunna sägas, att åtskilliga fördelar står att erhålla genom en inriktning av biståndsverksamheten på ett fåtal länder. Administrationen kan sålunda göras enklare och mindre omfattande, samtidigt som den erforderliga samordningen av olika insatser i hög grad underlättas. Det blir även möjligt att ägna varje enskilt projekt ett mera ingående studium, varigenom ökad garanti vinnas för att det får den utvecklingsfrämjande effekt som avses. Genom att tillgängliga medel icke behöver fördelas på en mångfald olika utgiftsändamål kan dessutom större och bättre integrerade företag igångsättas. Med hänsyn till de fördelar som sålunda erbjuder sig finner revisorererna den länderkoncentration som nu genomförts i och för sig välbetänkt. Det kan dock enligt revisorerernas mening ifrågasättas, om icke koncentrationen borde drivas ännu längre. Även om prioritetssländerna, inom vilka biståndsprogrammets tyngdpunkt ligger, utgör ett förhållandevis litet antal, förekommer bilaterala insatser alltså i icke mindre än 15 olika länder. Det må i detta sammanhang erinras om att vårt lands hjälpmöjligheter, jämfört med de stora industriländernas, alltid måste bli av begränsad omfattning. Det sagda gäller icke blott de ekonomiska utan även de personella resurserna. Därtill kommer speciella svårigheter i vissa fall, exempelvis språket i de fransktalande länderna. Utöver redan anförda skäl motiverar detta enligt revisorerernas åsikt en verklig kraftsamling inom den svenska biståndsverksamheten. Det är måhända icke realistiskt att för närvarande förordade en begränsning av antalet prioritetssländer, men man skulle möjligen på litet längre sikt kunna tänka sig en »superprioritering», innebärande att man för framtiden satsade hårdare i några av de nuvarande prioritetssländerna, t. ex. de tre östafrikanska staterna, och gradvis avvecklade biståndet i övriga länder. På grund av tidigare berörda omständigheter bör en sådan fördjupad länderkoncentration dock icke avse åtgärder på familjeplaneringens område, inom vilket den svenska biståndsmyndigheten bör inom ramen för sina resurser vara beredd till insatser oavsett vilket land det gäller.

En fråga av stor praktisk betydelse, vilken även inrymmer vissa principiella aspekter, gäller förhållandet mellan biståndsmyndigheten och verksamheten ute på fältet. I statskontorets förut omnämnda utredning har frågan blivit ingående belyst och föranlett förslag om största möjliga decentralisering av fältverksamhetens administration. SIDA har också börjat genomföra vissa åtgärder i angivet syfte. Avsikten är att en regional administration skall tillskapas i vart och ett av de sex prioritetssländerna

med uppgift att betjäna projekten i kamerala angelägenheter. I de nämnda länderna skall också finnas s. k. biståndsattachéer, på vilka skall ankomma att samordna verksamheten och biträda vid planeringen av nya projekt. Inom SIDA övervägs vissa andra förslag, vilka i korthet går ut på att projekten i fortsättningen skall betraktas som internationella institutioner, till vilka den svenska biståndsmyndigheten skall bidra med kapital och experter utan att befatta sig med själva detaljförvaltningen. Ansvaret för denna skall i stället åvila en särskild projektchef, underställd en av representanter för de båda aktuella ländernas regeringar bestående styrelse. Verksamheten skall bedrivas enligt de riktlinjer om vilka man kan komma överens i styrelsen och alltså icke vara bunden av statliga regler, gällande i någotdera landet.

Revisorerna vill för sin del förorda att en decentralisering av biståndsadministrationen till fältet genomföres så snabbt som möjligt. Förutom att därigenom skulle ernås smidigare arbetsformer och större garantier för materiellt riktiga beslut torde detta vara enda möjligheten att bemästra de alltmer brännande personalproblemen inom den ifrågavarande verksamheten. Hur denna decentralisering i detalj bör utformas undandrar sig revisorernas bedömande. Det är emellertid uppenbart att biståndsförvaltningen i mångt och mycket skiljer sig från svensk förvaltning i allmänhet. Det kan därför vara motiverat med specialregler för denna förvaltning, och i den mån de förslag i berörda avseende som för närvarande är under övervägande inom SIDA kan leda till en effektivisering av verksamheten utan att kontrollmöjligheterna försämras, bör de enligt revisorernas uppfattning prövas i positiv anda. Revisorerna önskar vidare understryka betydelsen av en stark ledning av fältarbetet. Enligt inhämtade upplysningar har man inom de biståndsorganisationer som internationellt sett åtnjuter gott rykte för effektivt bedriven verksamhet valt att lösa förevarande spørsmål på så sätt, att ansvaret för den lokala administrationen lagts på en högt kvalificerad tjänsteman, utrustad med vidsträckt befogenheter. Inom det privata näringslivet tillämpar man en liknande princip, såvitt gäller dotterföretag i de underutvecklade länderna. Det kan därför enligt revisorernas mening med fog ifrågasättas, om icke de nyssnämnda biståndsattachéerna, vilka nu närmast har samordnande uppgifter, borde i enlighet med statskontorets förslag ges en starkare ställning och anförtros den faktiska ledningen för de olika projekten i vederbörande land.

I förevarande sammanhang må uppmärksammas de möjligheter till decentralisering som erbjuder sig genom att ansvaret för projekt inom speciella fackområden delegeras till insatser utanför själva biståndsmyndigheten. Ett exempel på sådan s. k. utkontraktering är administrationen av lärarhögskolan i Nairobi, för vilken Uppsala universitet svarar, såvitt kan bedömas med gott resultat. Den främsta fördelen med anordningen i fråga torde vara, att man därigenom bättre kan hushålla med de knappa

personalresurserna hos biståndsmyndigheten. De möjligheter som kan föreligga att »utkontraktera» nya biståndsuppgifter bör därför enligt revisorernas mening omsorgsfullt tillvaratagas. Anlitande av konsulter är en annan form av decentralisering som kan vara förtjänt att ytterligare prövas. Även de bidrag som lämnas de frivilliga organisationerna har den fördelen, att den verksamhet som därigenom åstadkommes icke belastar biståndsmyndighetens administrativa kapacitet i nämnvärd grad. Revisorerna har fått det intrycket, att nämnda verksamhet bedrivs på ett effektivt sätt till låga kostnader. En uppmjukning av gällande bidragsregler i syfte att möjliggöra en viss utökning av här ifrågavarande biståndsinsatser vore därför måhända motiverad. I anslutning till nu berörda spørsmål må vidare erinras om privata företags investeringar i de underutvecklade länderna. I sin innevarande år avgivna petitaskrivelse har SIDA bl. a. framhållit, att ämbetsverket har för avsikt att icke blott utnyttja de tjänster och erfarenheter som företag och frivilliga organisationer kan ställa till förfogande utan även samverka med och vid behov stödja dem i utvecklingsarbetet, i den mån detta främjar de intressen som verket har att bevaka. Denna SIDA:s inställning finner revisorerna välbetänkt. Icke minst från statsfinansiell synpunkt måste det anses vara av stor betydelse, att man noggrant tillvaratager de möjligheter som står till buds att höja biståndsverksamhetens effektivitet utan att fördenskull administrationskostnaderna behöver stiga.

För biståndsverksamheten och dess resultat är expertrekryteringen naturligt nog av stor betydelse. Den personal det här gäller arbetar under speciella förhållanden, och det synes därför angeläget att för uppdragen anlitas lämpliga personer, så att kostsamma misstag — föranledda av ett felaktigt personval — i görligaste mån undviks. De experter i aktiv tjänst som rekryterades av SIDA under sistförflutna budgetår uppgick till sammanlagt 220, av vilka ungefär hälften tillträdde befattningar inom det bilaterala biståndet. År 1970 beräknas motsvarande antal ha stigit till ca 500. Trots den sålunda förutsedda ökningen måste personalfrågan, såsom tidigare antytts i ett par sammanhang, betecknas som ett av biståndsverksamhetens mest brännande problem. Enligt vad revisorerna inhämtat har SIDA redan vidtagit eller planerar att vidtaga vissa åtgärder på förevarande område, bl. a. i syfte att vidga rekryteringsunderlaget. Revisorerna ämnar därför icke närmare ingå på berörda spørsmål. Dock må erinras om att vid utrikesförvaltningen sedan länge — och till synes med gott resultat — tillämpas ett system för personbedömning genom utomstående sakkunniga, varvid särskild vikt tillmättes de platssökandes rent personliga kvalifikationer. Då samma krav på omdömesförmåga och allmän lämplighet måste ställas på de personer som skall arbeta i internationell biståndsverksamhet, bör enligt revisorernas mening möjligheterna undersökas att vid SIDA:s rekrytering av experter använda liknande metoder som inom ut-

rikesförvaltningen. Det kan också ifrågasättas om icke vederbörande projektchef bör ges ökat inflytande över rekryteringen av personal som skall underställas honom. Frågan om längden av den tid som experttjänstgöringen skall omfatta torde även vara förtjänt av speciell uppmärksamhet. För närvarande uppgår sagda tid i allmänhet till två år, vilket medför täta personalbyten med åtföljande merkostnader. Därest tjänstgöringstiden kunde förlängas, skulle betydande fördelar stå att vinna icke blott i ekonomiskt avseende utan även med hänsyn till stadgan och kontinuiteten i arbetet.

Revisorerna vill härefter beröra ett par frågor med mera direkt anknytning till själva fältprojekten.

I sin förenämnda utredning har statskontoret bl. a. framhållit, att ett projekt som regel är avsett att leva vidare även sedan det svenska biståndet upphört, varför det bör vara ett av administrationens huvudsyften att under det svenskmedverkande skedet alltmer inpassa projektet i mottagarlandets förvaltningsapparat på ett organiskt sätt. Då nu ett betydande antal projekt fortlöpande lämnar förberedelsestadiet, bör enligt revisorernas mening denna fråga ägnas ökat intresse. Redan vid planeringen av ett projekt synes sålunda ett preliminärt datum för dess överlämnande till vederbörande land böra fastställas och redovisas. När projektet sedan kommit i gång, måste regelbundet kontrolleras att den förutsatta tidtabellen kan hållas och även i övrigt åtgärder vidtagas för att underlätta övertagandet. Av särskild vikt är att den inhemska personal som sedermera skall svara för projektets fortbestånd rekryteras redan från början och får tillfälle att efter hand göra sig förtrogen med alla förekommande arbetsuppgifter. Vid projektets praktiska utformning bör vidare de lokala förhållandena och behoven skänkas tillbörligt beaktande, så att icke svenska förebilder i onödan tillåtes dominera. Det bör alltså tillses att projektbyggnadernas och projektutrustningens kvalitet är anpassad efter mottagarlandets standard och att driftkostnaderna ej blir för höga. Vissa brister härutinnan synes föreligga vid exempelvis mödra- och barnavårdscentralen i Kelibia. Det bör vidare uppmärksammas att projekten arbetar i en speciell institutionell miljö, oftast väsensskild från den svenska. Det är därför icke troligt att sådana för projektets framgång nödvändiga stödåtgärder alltid kommer till stånd, vilka vid ett liknande projekt i vårt land skulle vidtagas av utanförstående institutioner och myndigheter. Med hänsyn härtill kan det vara nödvändigt att projektledningen själv träffar anstalter för att säkerställa den önskade effekten. Så har skett vid lärarhögskolan i Nairobi, där man icke blott informerat myndigheterna om skolans verksamhet utan även aktivt medverkat i rekryteringen och på detta sätt fått ett tillfredsställande elevantal. Man har också för avsikt att följa eleverna, sedan de avlagt examen, i deras framtida verksamhet som lärare och låta dem med jämna mellanrum återvända till skolan för att genomgå repetitionskurser m. m. Liknande anordningar skulle möjligen kunna tänkas vid de yrkesskolor som åtnjuter svenskt bidrag, bl. a. för att

söka undvika den nu icke sällsynta företeelsen att personer som fått praktisk utbildning tar anställning inom andra yrkesområden.

Avslutningsvis vill revisorerna framhålla följande.

En huvudfråga vid bedömningen av biståndsverksamheten måste vara vilka resultat som uppnås i denna med statsmedel bedrivna verksamhet. Såsom framgår av den i det föregående lämnade redogörelsen har också riksdagen vid flera tillfällen uttalat sig för en fortlöpande resultatvärdering — en s. k. evaluering — av biståndsinsatserna. De åtgärder som hittills vidtagits för att få till stånd en sådan kontroll av verksamheten har dock varit av mycket begränsad omfattning.

Då ifrågavarande spørsmål föres på tal, brukar med biståndsinsatsernas resultat i allmänhet avses utvecklingseffekten på något längre sikt och i ett större sammanhang. Man kan emellertid tala om resultat även i mera inskränkt bemärkelse, d. v. s. utvecklingen av varje särskilt projekt, oavsett dettas mera långtgående verkningar. Av intresse härvidlag är t. ex. omfattningen av utförda prestationer i förhållande till nedlagda kostnader, utfallet av uppgjorda tidsplaner och arbetsprogram, åtgärder för rekrytering och utbildning av inhemska medhjälpare, jämförelser med andra liknande projekt o. s. v. Det får anses vara ett rimligt krav att uppgifter av detta slag lätt kan göras tillgängliga för riksdagen, som ju har att besluta om medelsanvisningen, men de äger intresse även för en större allmänhet. Det är emellertid revisorernas erfarenhet att sådan information ej föreligger i önskvärd utsträckning. Delvis torde detta ha sin grund i utformningen av SIDA:s rapportsystem, för vilket redogjorts i den föregående framställningen. Såsom framgår därav upprättas för närvarande kvartals- och årsrapporter vid de olika projekten, och SIDA mottager dessutom en mängd detaljrapporter av kameral innebörd. De förut omnämnda förslagen till decentralisering av fältadministrationen, vilka är under övervägande i SIDA, innefattar emellertid även en omläggning av nuvarande rapportsystem, bl. a. innebärande en övergång till månadsbokslut vid projekten. Uppenbart är att en utökad decentralisering av beslutsfunktionerna inom biståndsförvaltningen förutsätter ett mera utvecklade rapportsystem än det nu tillämpade. Oavsett detta anser revisorerna behov föreligga av en mera utförlig redovisning av den fortskridande utvecklingen av varje särskilt projekt, så att både riksdag och allmänhet kan hållas orienterade om verksamhetens fortgång. Vid redovisningens uppläggning kan måhända den erfarenhet som härutinnan vunnits inom det privata näringslivet vara till viss nytta.

I början av sitt förevarande uttalande har revisorerna givit uttryck åt den uppfattningen, att kostnader icke bör nedläggas på olika biståndsprojekt med mindre det rimligen kan förväntas, att de medel som anslås för ändamålet kommer till verklig nytta och därmed ger avsedd utvecklingseffekt. För att denna effekt skall kunna mätas och därmed en säkrare grund läggas för en bedömning av verksamhetens resultat på längre sikt, torde ökade in-

satser på evalueringens område vara erforderliga. För såväl biståndsmyndigheten som Kungl. Maj:t och riksdagen måste det vara av stor vikt, att förutsättningar skapas för en ändamålsenlig avvägning mellan skilda biståndsformer och för en realistisk prioritering mellan olika projekt. Sådana prioriteringar torde i dagens läge vara mer nödvändiga än någonsin, eftersom ett visst överskott av i och för sig lämpliga projekt synes föreligga. Att en noggrann redovisning av förväntat och faktiskt resultat kommer till stånd är, som tidigare anmärkts, ett intresse även för vederbörande mot- tagarland, vars relativa satsning på ett visst projekt kan vara mångdubbelt större än motsvarande svenska uppoffring. Revisorerna finner det alltså vara utomordentligt angeläget, att mera målmedvetna åtgärder vidtages i syfte att möjliggöra en fortlöpande evaluering av biståndsverksamheten.

Vid sidan härav kan frågan om de institutionella formerna för detta speciella kontrollarbete anses ha underordnad betydelse. Av flera skäl synes det emellertid lämpligt att resultatvärderingen utföres av någon instans utanför biståndsmyndigheten. De evalueringar som gällt av FN bedriven biståndsverksamhet har också verkställts av personer, vilka i förhållande till nämnda organisation varit fullt självständiga. I analogi härmed torde SIDA icke böra värdera sin egen verksamhet utan för denna uppgift anlita fristående organ, exempelvis akademiska forskningsinstitutioner. Möjligt är att institutionerna för internationell ekonomi vid universiteten i Stockholm och Lund kan utnyttjas för att få fram experter med erforderliga kunskaper på området. Under alla förhållanden torde behov föreligga av ökad forskning och undervisning i hithörande problem, varvid icke minst metodfrågorna är förtjänta av uppmärksamhet. För att säkerställa en fördjupad evalueringsverksamhet skulle SIDA exempelvis kunna avsätta en viss del av varje projektanslag till berörda ändamål. Genom en samlad redovisning av dessa anslagsdelars utnyttjande skulle man på ett enkelt sätt kunna få en uppfattning om evalueringens omfattning och inriktning. Alternativt skulle den ifrågavarande uppgiften kunna anförtros ett fristående organ inom förvaltningen under ledning av en svensk motsvarighet till USA:s »generalinspektör» för biståndsverksamheten.

Sammanfattningsvis kan sägas att revisorerna, utan att i detalj ha granskat varje förekommande projekt, fått ett övervägande positivt intryck av det sätt på vilket SIDA administrerar den svenska biståndsverksamheten. Enligt revisorernas mening bör en helhetssyn anläggas på denna verksamhet, innebärande att prioriteringar mellan olika biståndsformer ej bör göras av principiella skäl utan att praktiska hänsyn får bestämma den erforderliga avvägningen. I överensstämmelse med denna helhetssyn bör en mera långtgående administrativ och anslagsteknisk samordning komma till stånd på förevarande område. Revisorerna finner den nuvarande ämneskoncentrationen ändamålsenlig men anser samtidigt att inom dess ram större utrymme bör beredas familjeplaneringen. Skäl synes vidare tala för att på längre

sikt antalet prioritetländer nedbringas. Ökad uppmärksamhet bör enligt revisorernas uppfattning ägnas frågan om formerna för expertrekryteringen, varjämte särskilda åtgärder för att underlätta biståndsprojektens överförande till respektive mottagarländers förvaltning bör övervägas. En decentralisering av fältverksamhetens administration framstår även såsom önskvärd, kombinerad med en omläggning av rapportsystemet som gör det möjligt att bättre följa utvecklingen av varje enskilt projekt. Revisorerna anser det slutligen vara av utomordentlig betydelse att en fördjupad evaluering kommer till stånd, så att ett säkrare underlag erhålles för en bedömning av biståndsinsatsernas utvecklingseffekt och därmed en garanti vinnes för att anvisade anslagsmedel disponeras på ett riktigt sätt.

FÖRSVARSDEPARTEMENTET

§ 2

Statens transportkontor

I skrivelse till Kungl. Maj:t den 21 mars 1960 hemställde dåvarande statens sakrevision, att dåvarande armétygförvaltningen i den omfattning så kunde ske utan förfång för ämbetsverkets ordinarie arbetsuppgifter skulle få i uppdrag att — med undantag för de affärsdrivande verken — biträda respektive myndigheter inom såväl den militära som den civila statsförvaltningen vid planläggning, ledning och utförande av förekommande större flyttningar samt att ämbetsverket i anslutning därtill skulle bemyndigas att sluta erforderliga avtal för uppdragets fullgörande. Såsom stöd för sin ovannämnda hemställan anförde sakrevisionen bl. a. följande.

Statens sakrevision har i viss utsträckning följt den statliga flyttningsverksamheten. Arbetet har därvid inriktats på att närmare utreda förutsättningarna för en mera enhetlig och affärsmässig handläggning av de med verksamheten förenade ekonomiska och organisatoriska angelägenheterna och därmed för en sänkning av kostnaderna. Särskilt ha beaktats erfarenheterna i fråga om den organisationsenhet, som inom armétygförvaltningen har att ombesörja förekommande flyttningar inom ämbetsverkets förvaltningsområde. Tillkomsten av denna enhet torde böra något beröras.

I samband med genomförandet av 1954 års riksdagsbeslut angående omorganisation av den centrala tyg-, intendentur- och civilförvaltningstjänsten inom försvaret föranstaltade det för omorganisationens genomförande särskilt tillsatta organet — organisationsnämnden för den centrala försvarsförvaltningen — att den omfattande flyttningsverksamheten i samband med omorganisationen centraliserades. Ifrågavarande arbetsuppgifter handhades av armétygförvaltningen, vilket ämbetsverk ställde en särskild tjänsteman till förfogande för planläggning och ledning av verksamheten i fråga. I nämndens slutredogörelse angående sin verksamhet anfördes, bland annat, att flyttningarna genom centraliseringen torde ha verkställts mera rationellt samt blivit bättre samordnade och mindre tids- och kostnadskrävande än vad eljest skulle ha varit fallet.

Sedan de av omorganisationen betingade flyttningarna slutförts har armétygförvaltningen bedömt det vara ekonomiskt motiverat att även i fortsättningen bibehålla en central planläggning och ledning av den egna flyttningsverksamheten. — — —

Verksamhetens vidgade omfattning sammanhänger med det förhållandet, att utomstående myndigheter, såväl militära som civila, i viss omfattning funnit det fördelaktigt att vid förekommande flyttningar anlita armétygförvaltningens sakkunskap. Uppdragen av detta slag, beträffande vilka sakrevisionen i vissa fall tagit initiativ, ha varit skiftande till såväl art som omfång. — — —

Av tillgängligt material att döma har verksamheten hittills varit ekonomiskt lönande. Detta sammanhänger bland annat med att prispförhandlingar och anbud m. m. genom centraliseringen kommit att omfatta större enheter med därav följande bättre utgångsläge vid förhandlingar med transportföretag om rabatteringar eller förmåner av annat slag. Flyttningar ha i vissa fall kunnat samordnas, samtida in- och utflyttningar (bytesflyttningar) ha kunnat kombineras med betydande tidsvinster som följd, emballage och förrådsutrymmen i samband med omflyttningar ha i vissa fall utan kostnad kunnat ställas till förfogande av armétygförvaltningens förrådsorganisation m. m. Därtill kommer slutligen, såsom den måhända mest betydelsefulla faktorn i detta sammanhang, att organisatoriska förutsättningar funnits för en effektiv ledning och övervakning av arbetet. — — —

Den del av statsverkets flyttningar, som ombesörjts av armétygförvaltningen, har varit mycket omfattande. De sammanlagda kostnaderna under den senaste treårsperioden ha sålunda uppgått till nära 1 900 000 kronor. Statsverkets totala utgifter för ifrågavarande ändamål torde emellertid under samma tidsperiod ha varit väsentligt högre. Av allt att döma läser även för de närmast kommande åren kunna förutses en betydande verksamhet av ifrågavarande slag. Från byggnadsstyrelsen har sålunda under hand meddelats, att under de närmaste tre åren förhållandevis stora omflyttningar i fråga om myndigheter äro planerade i samband med tillkomsten av nya lokaler. På längre sikt må erinras om de flyttningar, som äro betingade av tillkomsten av Stockholms universitet eller vilka kunna följa av lokaliseringsutredningens olika förslag.

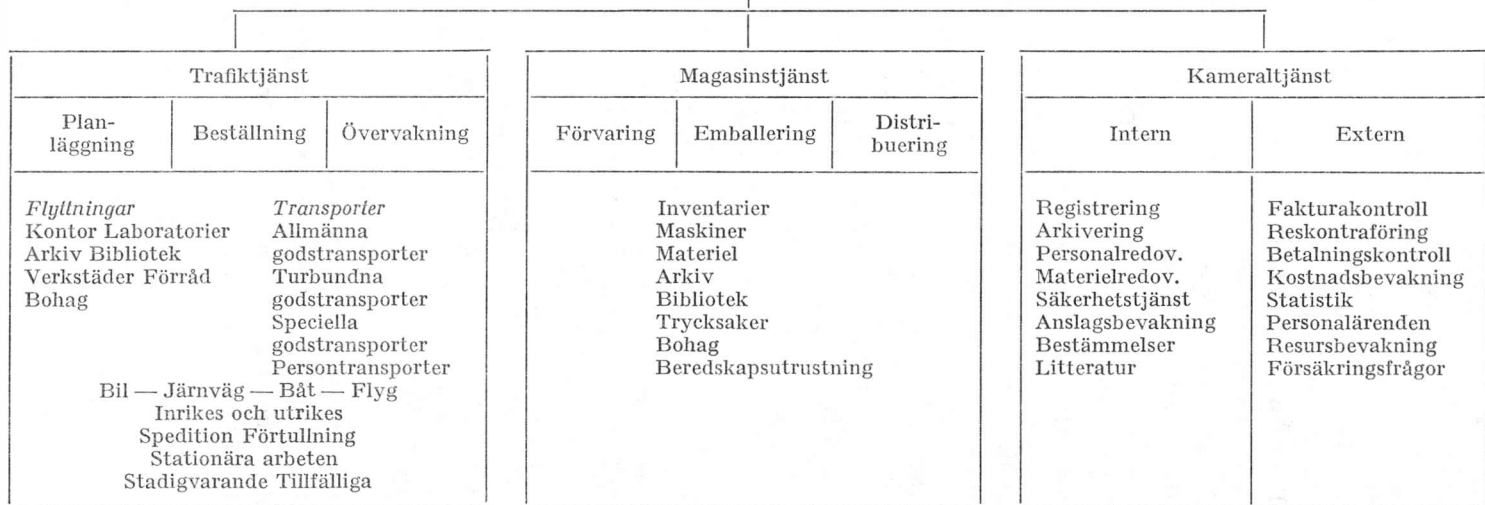
Genom beslut den 30 juni 1960 biföll Kungl. Maj:t sakrevisionens hemställan och anbefalldes i anslutning härtill fortifikationsförvaltningen och byggnadsstyrelsen att underrätta myndighet för vilken större flyttning var aktuell om den möjlighet till biträde vid flyttningen som sålunda förelåg.

Efter samråd med riksrevisionsverket ingav armétygförvaltningen den 17 april 1963 en skrivelse till Kungl. Maj:t, innefattande dels redovisning av den ditintills bedrivna flyttningsverksamheten och dels förslag om att vid ämbetsverket försöksvis skulle inrättas ett särskilt transportkontor för handhavande av transport- och flyttningsverksamhet för statsverket. Kungl. Maj:t medgav i regleringsbrev för budgetåret 1963/64 att ett sådant transportkontor fick inrättas i och för handhavande av »statsverkets flyttnings- och transportverksamhet m. m.» Genom beslut av Kungl. Maj:t den 3 juni 1966 ändrades organisationsenhetens namn till statens transportkontor. I kontorets arbetsuppgifter ingår numera även viss magasineringsverksamhet. Organisatoriskt är kontoret anslutet till arméförvaltningen.

Tilläggas må att genom beslut av arméförvaltningen den 1 mars 1966 uppgiften att handha arméförvaltningens turbilsnät överförts till kontoret från att tidigare ha åvilat tygförrådsbyråns förrådsdetalj.

För att bilda sig en uppfattning om transportkontorets nuvarande omfattning och inriktningen av dess verksamhet har revisorerna från arméförvaltningen inhämtat vissa uppgifter, vilka i huvudsak redovisas i det följande. Transportkontorets organisation framgår av vidstående tablå.

CHEF
Sekreterare

Den 15 augusti 1966 tjänstgjorde på transportkontoret sex befattningshavare med en byrådirektör som chef. Den totala årliga lönekostnaden uppgick då till omkring 180 000 kronor. Sedermera har viss utökning av personalen kommit till stånd.

Kontoret förfogar sedan den 1 juli 1966 över lokaler på Tegeluddsvägen 70—76 i Stockholm, omfattande sju tjänsterum å tillhopa 100 m² samt tre magasin å tillhopa 3 475 m². Dessutom disponerar kontoret en magasinsskyltlokal å ca 2 300 m² i fastigheten Radarvägen 7, Hägernäs, Täby kommun. Avsikten är att den materiel som där förvaras skall överföras till Tegeluddsvägen och förhyrningen avvecklas.

På frågan om vilka erfarenheter som hittills vunnits av verksamheten har arméförvaltningen framhållit följande.

Genom transportkontoret har erhållits en effektiv ledning och samordning av flyttnings- och transportarbetet inom statsförvaltningen. En väsentlig vinst av den vidtagna rationaliseringen av ifrågakommande verksamhet ligger däri, att verksamhetens centralisering till transportkontoret medfört bättre utgångsläge vid anbuds- och prisförhandlingar, större möjligheter till samordning, exempelvis av samtida in- och utflyttningar med betydande tidsvinster som följd, varjämte vederbörande myndigheter befriats från planering och genomförande av ifrågakommande flyttningar och transporter, för vilka uppgifter de merendels torde sakna erforderlig personal.

Arméförvaltningen beräknar att under budgetåret 1966/67 kontorets verksamhet skall öka med minst 50 procent jämfört med budgetåret 1965/66. På grund härav har ämbetsverket fr. o. m. den 1 september 1966 ansett sig böra inrätta ytterligare tre tjänster vid kontoret. De totala lönekostnaderna har härigenom stigit till omkring 230 000 kronor per år.

I princip betjänar kontoret statsförvaltningen i dess helhet. Arméförvaltningen har emellertid medgivit även vissa kommunala myndigheter och statsägda bolag att anlita kontoret.

Utöver vad som stadgas i förenämnda ämbetsskrivelse den 30 juni 1960 och regleringsbrev för budgetåret 1963/64 finnes icke några närmare föreskrifter utfärdade för transportkontorets verksamhet. Det åligger, såsom tidigare nämnts, fortifikationsförvaltningen och byggnadsstyrelsen att underrätta myndighet för vilken större flyttning är aktuell om den möjlighet till biträde vid flyttningen som transportkontoret kan erbjuda.

Av efterföljande sammanställningar framgår omfattningen av transportkontorets verksamhet under åren 1962—1965, uttryckt i kostnaderna för av kontoret planlagda och beordrade transporter m. m.

År 1962

Förvaltningsområde	Transporter		Övrigt	Summa kronor
	SLAB	Övriga		
Justitiedepartementet.....	29 211			29 211
Utrikesdepartementet.....	35 781	172	4 427	40 380
Försvarsdepartementet.....	929 850	120 431	91 642	1 141 923
Socialdepartementet.....	97 005		3 146	100 151
Kommunikationsdepartementet.....	91 079	11 750	3 296	106 125
Finansdepartementet.....	93 132		494	93 626
Ecklesiastikdepartementet.....	93 102		9 055	102 157
Jordbruksdepartementet.....	68 464		3 770	72 234
Handelsdepartementet.....	48 751	664	7 646	57 061
Inrikesdepartementet.....	80 657		24 458	105 115
Civildepartementet.....	527			527
Riksdagens verk.....	131		116	247
Statens affärsdrivande verk.....	806 282	1 535	32 351	840 168
Statsägda bolag.....	2 437			2 437
Kommunala myndigheter.....	294			294
Övrigt.....	70 161	50 000	15 000	135 161
Summa kronor	2 446 864	184 552	195 401	2 826 817
			Därav transporter kronor	2 631 416

År 1963

Förvaltningsområde	Transporter		Övrigt	Summa kronor
	SLAB	Övriga		
Justitiedepartementet.....	113 144		3 199	116 343
Utrikesdepartementet.....	14 702	1 428	471	16 601
Försvarsdepartementet.....	1 082 195	29 153	81 854	1 193 202
Socialdepartementet.....	1 092			1 092
Kommunikationsdepartementet.....	178 549	1 203	15 488	195 240
Finansdepartementet.....	62 292	4 678	6 485	73 455
Ecklesiastikdepartementet.....	151 272	3 085	7 867	162 224
Jordbruksdepartementet.....	68 360		4 347	72 707
Handelsdepartementet.....	22 059		255	22 314
Inrikesdepartementet.....	58 259	5 925	18 550	82 734
Civildepartementet.....	706			706
Riksdagens verk.....	5 268		1 858	7 126
Statens affärsdrivande verk.....	143 723		1 642	145 365
Statsägda bolag.....	33 398			33 398
Kommunala myndigheter.....	1 959			1 959
Övrigt.....	208 592	255 511	168 007	632 110
Summa kronor	2 145 570	300 983	310 023	2 756 576
			Därav transporter kronor	2 446 553

I samband med försvarets fabriksstyrelses flyttning från Stockholm till Eskilstuna aktualiserades frågan, om transportkontoret kunde medverka vid flyttningen av bohag tillhörigt de tjänstemän som medföljde till Eskilstuna. Fabriksstyrelsen hemställde därför hos Kungl. Maj:t om tillstånd att anlita transportkontoret och anförde därvid bl. a. följande.

År 1964

Förvaltningsområde	Transporter		Övrigt	Summa kronor
	SLAB	Övriga		
Justitiedepartementet	140 989	62 032	38 248	241 269
Utrikesdepartementet	101 138		43 659	144 797
Försvarsdepartementet	702 368	54 024	62 629	819 021
Socialdepartementet	125 553		7 544	133 097
Kommunikationsdepartementet	320 463	8 959	17 590	347 012
Finansdepartementet	133 191		18 683	151 874
Ecklesiastikdepartementet	338 891	933	10 298	350 122
Jordbruksdepartementet	41 381		4 669	46 050
Handelsdepartementet	65 270		1 285	66 555
Inrikesdepartementet	98 874		10 948	109 822
Civildepartementet	27 457		65	27 522
Riksdagens verk	5 751		268	6 019
Statens affärsdrivande verk	460 511		16 999	477 510
Statsägda bolag	168 964	543	8 224	177 731
Kommunala myndigheter	47 062		484	47 546
Övrigt	213 651	100 000	52 503	366 154
Summa kronor	2 991 514	226 491	294 096	3 512 101
			Däruv transporter kronor	3 218 005

År 1965

Förvaltningsområde	Transporter		Övrigt	Summa kronor
	SLAB	Övriga		
Justitiedepartementet	421 061	74 607	62 095	557 763
Utrikesdepartementet	61 780		4 373	66 153
Försvarsdepartementet	464 807	136 736	266 386	867 929
Socialdepartementet	172 263		15 927	188 190
Kommunikationsdepartementet	229 182	1 025	18 012	248 219
Finansdepartementet	174 782	7 492	33 593	215 867
Ecklesiastikdepartementet	524 457	4 000	12 457	540 914
Jordbruksdepartementet	269 764	7 933	26 744	304 441
Handelsdepartementet	123 804		66	123 870
Inrikesdepartementet	197 751	4 325	37 389	239 465
Civildepartementet	2 563		401	2 964
Riksdagens verk	1 623			1 623
Statens affärsdrivande verk	542 176	482	1 860	544 518
Statsägda bolag	240 396	3 339	2 849	246 584
Kommunala myndigheter	455 816		13 637	469 453
Övrigt	287 998	250 000	84 028	622 026
Summa kronor	4 170 223	489 939	579 817	5 239 979
			Däruv transporter kronor	4 660 162

Den av riksdagen beslutade flyttningen av försvarets fabriksstyrelse till Eskilstuna, vilken beräknas äga rum omkring den 1 augusti innevarande år, har bl. a. aktualiserat vilka åtgärder som bör vidtagas för underlättande av flyttningen av bohag tillhörande befattningshavare, som medföljer till Eskilstuna.

Beträffande fabriksstyrelsens flyttning har styrelsen träffat en överens-

kommelse med arméförvaltningen, vilken har till uppgift att biträda de statliga myndigheterna vid planläggning, ledning och utförande av större flyttningar.

Vad avser de enskilda befattningshavarnas flyttning gäller bestämmelserna i 3 § flyttningersättningskungörelsen (SFS 355/1953). Enligt dessa skall, där för flyttningens verkställande flyttningsföretag anlitas, anbud infordras från minst tre sådana företag. Om Svenska lastbilsaktiebolaget finnes å orten skall anbud infordras jämväl från detta företag.

Fabriksstyrelsen har emellertid funnit att det ur såväl praktiska som ekonomiska synpunkter skulle kunna vara till fördel såväl för de av styrelsens befattningshavare, som medflyttar till Eskilstuna, som för statsverket om även flyttningen av befattningshavarnas bohag kunde — förutom på i flyttningersättningskungörelsen föreskrivet sätt — ombesörjas av arméförvaltningens transportkontor i samband med flyttningen av själva myndigheten och med tillämpning av samma eller motsvarande system.

Arméförvaltningen har på styrelsens förfrågan under hand meddelat att förvaltningen — under förutsättning av Kungl. Maj:ts medgivande — är villig att ombesörja flyttningen även av enskilda befattningshavares bohag.

Under återopande av vad ovan anförts får försvarets fabriksstyrelse hemställa att Kungl. Maj:t utan hinder av bestämmelserna i flyttningkungörelsen ville medgiva att fabriksstyrelsen för de befattningshavare, vilka medflyttar till Eskilstuna, må anlita arméförvaltningen vid flyttning av dem tillhörigt bohag.

Sedan Kungl. Maj:t lämnat sitt bifall till ovannämnda framställning, verkställde transportkontoret flyttning av bohag för sjuttio tjänstemän. Den sammanlagda kostnaden härför uppgick till omkring 68 000 kronor.

Även i samband med flyttning av en organisationsenhet inom vattenfallsstyrelsen från Västerås till Stockholm har transportkontoret medverkat vid flyttningen av bohag. Vidare kan omnämnas att försvarets civilförvaltning i samråd med överbefälhavaren den 29 juli 1966 meddelat, att tjänsteman som erhållit ändrad stationeringsort i samband med omorganisationen den 1 oktober 1966 av försvarets regionala ledning lämpligen bör, sedan bostad på den nya orten erhållits och innan sedvanligt anbudsförfarande påbörjats, ta kontakt med statens transportkontor för erhållande av besked huruvida kontoret kan ombesörja bohagsflyttningen.

Revisorernas uttalande. Alltsedan år 1960 har ett särskilt organ inom arméförvaltningen (tidigare armétygförvaltningen) lämnat biträde åt respektive myndigheter inom såväl den militära som den civila statsförvaltningen vid planläggning, ledning och utförande av större flyttningar. Bakgrunden till organets bildande var att goda erfarenheter vunnits vid den centralisering av flyttningsverksamheten som kom till stånd i samband med genomförandet av 1954 års riksdagsbeslut angående omorganisation av den centrala tyg-, intendentur- och civilförvaltningstjänsten inom försvaret. Sedan de av nämnda omorganisation betingade flyttningarna slutförts, hade armétygförvaltningen — som ombesörjt flyttningarna i fråga — funnit det vara

ekonomiskt motiverat att även i fortsättningen bibehålla en central planläggning och ledning av den egna verksamheten på förevarande område. Verksamheten hade emellertid sedermera utökats till att i begränsad utsträckning omfatta också utomstående statliga myndigheter.

Armétygförvaltningens sätt att handha den ovannämnda verksamheten föranledde år 1960 dåvarande statens sakrevision att hos Kungl. Maj:t hemställa om organisatoriska åtgärder i syfte att ge mera stadga åt den centralisering av den statliga flyttningsverksamheten som i viss utsträckning redan ägt rum till armétygförvaltningen. Sakrevisionen motiverade sin hemställan med att tillgängligt material syntes utvisa att armétygförvaltningens verksamhet på förevarande område medfört icke betydelselösa kostnadsminskningar för statsverket, bl. a. beroende på att flyttningarna kommit att omfatta större enheter med därav följande bättre utgångsläge vid förhandlingar med transportföretag om rabatteringar eller förmåner av annat slag. Vidare hade flyttningar i vissa fall kunnat samordnas, samtidiga in- och utflyttningar kunnat kombineras samt emballage och förrådsutrymmen i samband med omflyttningar utan kostnad kunnat ställas till förfogande av armétygförvaltningens förrådsorganisation m. m. Därtill kom såsom den kanske mest betydelsefulla faktorn i sammanhanget att förutsättningar skapats för en effektiv ledning och övervakning av flyttningsarbetet.

Sakrevisionens nyssnämnda hemställan ledde till att Kungl. Maj:t gav formell sanktion åt den av armétygförvaltningen bedrivna flyttningsverksamheten och samtidigt anbefalldes fortifikationsförvaltningen och byggnadsstyrelsen att underrätta myndighet för vilken större flyttning var aktuell om den möjlighet till biträde vid flyttningen som sålunda förelåg.

Sedermera medgav Kungl. Maj:t år 1963 efter framställning av armétygförvaltningen att vid ämbetsverket försöksvis fick inrättas ett särskilt transportkontor för handhavande av »statsverkets flyttnings- och transportverksamhet m. m.». Genom beslut av Kungl. Maj:t år 1966 fick den ifrågasvarande organisationsenheten namnet statens transportkontor. Kontoret, som organisatoriskt är anslutet till arméförvaltningen, handhar numera även viss magasineringsverksamhet.

För att få en uppfattning om transportkontorets nuvarande omfattning och inriktningen av dess verksamhet har revisorerna från arméförvaltningen inhämtat närmare upplyningar i ämnet, av vilka bl. a. framgår följande.

Transportkontoret sysselsätter för närvarande nio befattningshavare, vilket motsvarar en årlig lönekostnad av omkring 230 000 kronor. Kontoret disponerar över administrations- och lagerlokaler på tillsammans nära 6 000 m². I princip betjänar kontoret statsförvaltningen i dess helhet, men även vissa kommunala myndigheter och statsägda bolag anlitar kontoret. Arméförvaltningen beräknar att kontorets verksamhet innevarande budgetår skall öka med minst 50 procent jämfört med budgetåret 1965/66. Kostnaderna för de av kontoret planlagda och beordrade transporterna uppgick

åren 1962—1965 till respektive 2,6, 2,4, 3,2 och 4,7 milj. kronor, allt i runda tal.

Några närmare bestämmelser om transportkontorets åligganden finnes icke utfärdade. Av ämbetskrivelse den 30 juni 1960 framgår endast helt allmänt att kontoret har att biträda myndigheterna inom den militära och den civila statsförvaltningen — med undantag av de affärsdrivande verken — vid planläggning, ledning och utförande av större flyttningar samt att det ankommer på fortifikationsförvaltningen och byggnadsstyrelsen att underrätta vederbörande myndigheter om den möjlighet till biträde vid flyttningar som transportkontoret kan erbjuda. Tilläggas må i detta sammanhang att transportkontoret efter medgivande av Kungl. Maj:t medverkat vid flyttning av bohag tillhörigt de tjänstemän vid försvarets fabriksstyrelse som medföljde vid ämbetsverkets flyttning till Eskilstuna. Vidare kan omnämnas att försvarets civilförvaltning i samråd med överbefälhavaren den 29 juli 1966 meddelat, att tjänsteman som erhållit ändrad stationeringsort i samband med omorganisationen den 1 oktober 1966 av försvarets regionala ledning »lämpligen bör», sedan bostad på den nya orten erhållits och innan sedvanligt anbudsförfarande påbörjats, ta kontakt med statens transportkontor för erhållande av besked huruvida kontoret kan ombesörja bohagsflyttningen.

Revisorerna — vilka ansett det angeläget att för riksdagen redovisa förefintligheten av statens transportkontor, vars verksamhet icke bestrides av särskilda anslag utan av medel som ställts till arméförvaltningens förfogande — har för sin del kommit till den uppfattningen, att det inom statsförvaltningen föreligger ett stort behov av ett serviceorgan av den typ transportkontoret representerar. En viktig förutsättning för att hålla statens flyttningskostnader inom rimliga gränser torde nämligen vara att vederbörande myndigheter har tillgång till i flyttningsproblem särskilt insatt och erfaren personal. Härigenom skapas garantier för en sakkunnig planläggning och ett effektivt genomförande av flyttningarna.

Mot bakgrunden av det nu sagda och med hänsyn till den alltmer ökande statliga flyttningsverksamheten anser revisorerna det emellertid önskvärt att mera fasta former skapas för den verksamhet varom här är fråga. Särskilt otillfredsställande finner revisorerna det vara att icke någon instruktion — ej ens en provisorisk sådan — för statens transportkontor finnes utfärdad och att icke några bestämda direktiv meddelats myndigheterna innefattande skyldighet för dem att i förekommande fall anlita transportkontoret.

Även om revisorerna icke funnit anledning ifrågasätta att den av statens transportkontor bedrivna verksamheten lett till icke obetydliga kostnadsminskningar för statsverket, framstår det enligt revisorernas mening vidare som en brist att verksamheten icke blivit föremål för en mera ingående ekonomisk analys med sikte på att i detalj klarlägga å ena sidan vilka kostna-

der som är förenade med verksamheten och å den andra vilka besparingar för statsverket som verksamheten leder till. Revisorerna vill därför förorda att en sådan undersökning snarast kommer till stånd, förslagsvis genom riksrevisionsverkets försorg.

Transportkontoret betingar sig för sin verksamhet icke någon som helst ersättning av vederbörande beställare. I den mån verksamheten begränsar sig till rent statliga myndigheter kan en sådan avgiftsfrihet måhända anses motiverad, eftersom den medför att ett omständligt och tidsödande debiteringsförfarande undviks. Såsom förut nämnts betjänar kontoret emellertid i viss utsträckning också kommunala myndigheter och statsägda bolag. Enligt revisorernas mening bör i sistnämnda fall ersättning uttagas för täckande av kontorets självkostnader.

Såsom framgått av i det föregående redovisat material har tyngdpunkten i de statliga flyttningarna på senare år alltmer förskjutits från den militära till den civila sektorn av statsförvaltningen. Nämnda förhållande aktualiserar enligt revisorernas mening frågan om transportkontoret icke bör i fortsättningen organisatoriskt inordnas under civil statlig myndighet, t. ex. byggnadsstyrelsen. Härför talar också den omständigheten att transportkontorets verksamhet till övervägande del är av civil och icke av militär natur.

§ 3

Vissa militära körcentraler

Vid försvarsstaben, arméstaben, flygstaben, fortifikationsförvaltningen, försvarets intendenturverk, arméförvaltningen och livgardesskvadronen (K 1) har sedan länge funnits organiserade särskilda s. k. körcentraler (motsv.) med uppgift att för vederbörande myndigheters räkning ombesörja person- och godstransporter av skilda slag. Revisorerna har i syfte att närmare informera sig om de ifrågavarande körcentralernas verksamhet infordrat nedanstående uppgifter.

1. Vilka arbetsuppgifter har körcentralen och vilka myndigheter betjänar den?
2. Vilken personal sysselsätter körcentralen (antal och löneställning) och hur stor är den ungefärliga årliga lönekostnaden?
3. Hur många värnpliktiga sysselsätter som regel körcentralen?
4. Var är körcentralen belägen?
5. Över hur många fordon (personbilar, bussar, lastbilar) förfogar körcentralen och i vilken grad (ungefärlig) utnyttjas dessa fordon genomsnittligt?
6. Vilka fördelar/nackdelar skulle vara förenade med en sammanslagning av körcentralen med motsvarande organ hos andra militära myndigheter i stockholmsområdet?

Av de lämnade uppgifterna framgår bl. a. följande.

Försvarsstabens körcentral, som är inrymd i militärstabsbyggnaden, tillhandahåller fordon för transporter såväl inom som utom Stockholm. Långkörningar är ofta förekommande. Överbefälhavarens och chefens för försvarsstaben bilförare har jourtjänst och skall med kort varsel vara i tjänst vid vilken tidpunkt som helst på dygnet. Övriga bilförare, som utgöres av värnpliktiga, utför vid sidan av långkörningar rutinmässiga transporter av stabsmedlemmar. Körningar på annan tid än ordinarie tjänstetid förekommer ofta. — Vid körcentralen tjänstgör en garageförman samt två fast anställda och fem värnpliktiga bilförare. Fordonsparken utgöres av sju personbilar och en skåpvagn. — Försvarsstaben anser att några fördelar icke skulle vara förenade med körcentralens sammanslagning med andra militära körcentraler i stockholmsområdet.

Arméstabens körcentral har två för chefen för armén och chefen för arméstaben avsedda tjänstebilar garagerade i försvarsstabens garage vid Östermalmsgatan. Arméstabens övriga bilar ingår i den vid livgardesskvadronen inrättade körcentralen, vars lokaler inrymts i fastigheten Tegelluddsvägen 76. Sistnämnda fordonspark omfattar tolv personbilar och två paketbilar. Personbilarna betjänar, förutom arméstabens personal, arméöver-

läkaren och överfältveterinären. Paketbilarna användes för ordonnans- och godstransporter inom Stockholm. Körcentralens personal utgöres av en garageförman och en värnpliktig bilförare. — Beträffande frågan om ändamålsenligheten av en sammanslagning av arméstabens körcentral med övriga militära körcentraler i stockholmsområdet har arméstaben anfört följande.

Det sätt varpå sekundechefen K 1 löst och alltjämt löser arméstabens transportproblem är föredömligt. Några fördelar med en sammanslagning med andra körcentraler synes ur arméstabens synpunkt ej vara att vinna. Ej heller torde annan myndighets transportproblem lösas genom tillförsel av arméstabens bilar. Dessa utnyttjas nu nära 100 %-igt. Chefen för armén har dock i underdånig skrivelse 30/9 1966 nr 480 c biträtt av statskontoret verkställd utredning om sammanslagning av vissa förvaltningsfunktioner vid Stockholms försvarsområde (Fo 44) och Kungl. livgardesskvadronen med Stockholms stabskompani (K 1) innebärande att K 1 körcentral fr. o. m. den 1/7 1967 underställes befälhavaren för Fo 44 (tygoff).

Flygstabens transportcentral (kör- och budcentral) är förlagd till ämbetsbyggnaden Tre Vapen. Den ombesörjer personaltransporter och budsändning för marinstaben, flygstaben, försvarets förvaltningsdirektion, försvarets civilförvaltning, arméförvaltningen, marinförvaltningen, flygförvaltningen och krigsarkivet samt mottager och avsänder dessutom gods för flygstaben och flygförvaltningen. Transportcentralen tillhandahåller fordon utan förare åt tjänstemän inom flygstaben och flygförvaltningen för tjänsteuppdrag av sådan natur att reguljära samfärdsmedel ej kan eller bör utnyttjas. — Personalen utgöres av nio fast anställda och femton värnpliktiga. Transportcentralen förfogar över åtta personbilar, tretton personlastbilar, två bussar och en skåpbil. — Flygstaben har som svar på frågan vilka fördelar/nackdelar som skulle vara förenade med en samordning av de militära körcentralerna i stockholmsområdet anfört följande.

a) **K ö r c e n t r a l e n** (för persontransporter).

En sammanslagning torde öka behovet av ledningspersonal. Nuvarande chef körc har även tjänstgöring på övertid.

En sammanslagning kan medföra en något högre utnyttjandegrad betr bilförare och fordon, men detta är svårt att bedöma.

Att sammanföra värnpliktiga bilförare till så stort antal ur alla tre försvarsgrenarna till en enhet medför mycket svåra olägenheter på grund av olikheter betr utbildning, in- och utryckningstider, förläggning, redovisning, avlöning, uniformer och annan utrustning samt många andra faktorer, även psykologiska. Dessa svårigheter har man tidigare haft erfarenhet av vid FS körcentral, vilket lett till att bilförarna ur armén och marinen placerats i budcentralen.

En lokalmässig sammanslagning medför stora investeringar betr byggnader och mark.

Vid en sammanslagning måste man beakta **t r a n s p o r t b e h o v e t**, den del därav som föranleder beställningar — »**t r a n s p o r t k r a v e t**», och slutligen den del av transportkravet som effektueras — **k ö r n i n g a r n a**.

Transportbehovet, i den bemärkelse som här avses, begränsas av rätten

till transport med Kronans fordon enligt utfärdade föreskrifter och av värderingar, som kan vara olika inom olika myndigheter. Transportkravet blir i regel erfarenhetsmässigt anpassat efter möjligheterna att få körningarna utförda. Om man jämför resurserna vid körcentralen vid Tre Vapen med antalet tjänstemän vid de myndigheter som den betjänar är det uppenbart att kapaciteten endast räcker till för en mindre del av transportbehovet. Detta återspeglas i föreskrifter för prioritering och begränsningar enligt bilagan mom. 8—9. Vid motsvarande andra organ inom Stockholmsområdet torde kapaciteten stå i betydligt bättre proportion till transportbehovet. En sammanslagning med åtföljande enhetlig prioritering torde medföra att de myndigheter som nu betjänas av sissnämnda organ får mindre körningar utförda än före sammanslagningen. Härtill kommer att en enhetlig (rättvis) prioritering av beställningarna blir mycket svår att handhava vid en stor körcentral som betjänar många myndigheter. En verksamhet utan prioritering (modell Taxi) förutsätter sannolikt en stor ökning av resurserna efter en sammanslagning.

b) Budcentralen

Vid budcentralen har det befunnits praktiskt att ställa 2 fordon med förare helt till Marinförvaltningens disposition och 1 fordon med förare helt till Flygförvaltningens disposition för transporter mellan de olika platser i Stockholm, på vilka dessa myndigheter f n har sina underavdelningar utspridda. (Ökningen av denna utspridning under de sista åren har medfört att antalet fordon i budcentralen har måst ökas med 2.) Av återstående 2 fordon gör det ena regelmässiga budturer inom Stockholmsområdet och det andra användes för tillfälliga transporter (utnyttjas till 95 %). Kapaciteten är avpassad efter transportbehovet.

Fördelar med en sammanslagning med budcentraler vid andra myndigheter:

Bättre utnyttjande av ledningspersonalen.

Besparingar betr förare och fordon (genom samtransporter för flera myndigheter och vid behov större fordon).

Om civilanställda bilförare skulle tillkomma i st f vpl, ger sammanslagningen bättre möjligheter att ersätta personal vid semester och sjukdom.

Nackdelar:

En något långsammare service kan tänkas (torde kunna tolereras).

Kontrollen att försändelserna kommer fram kan något försvåras.

Möjligheterna till transport av hemliga försändelser blir mindre (sker f n genom att för försändelsen ansvarig tjänsteman medföljer vid transporten)

c) Godsexpeditionen

Godsexpeditionen verksamhet är av sådan natur att den närmast bör överföras till flygförvaltningen om organisationsförändring övervägs.

Fortifikationsförvaltningens körcentral, som är inrymd i lokaler vid Tegelbacken, åligger att avhämta och avlämna postförsändelser, att utföra budsändning av handlingar och mindre skrymmande försändelser med turbil mellan ämbetsverkets organisationsenheter enligt särskild turlista, att ombesörja budtjänst och annan handräckning med ordonnanser, att verkställa persontransporter med ämbetsverkets tjänstebilar samt att efter be-

ställning ombesörja emballering av paketförsändelser. — Körcentralen, som sysselsätter tre fast anställda och två värnpliktiga, har till sitt förfogande två personbilar och en personlastbil. — Fortifikationsförvaltningen anser att en sammanslagning av körcentralen med motsvarande organ hos andra militära myndigheter skulle vara en fördel. Ämbetsverket är dock av den uppfattningen att en sådan samordning icke bör komma till stånd förrän den planerade nya ämbetsbyggnaden vid Lidingövägen blir färdig.

Försvarets intendenturverks körcentral, belägen i Solna, utför transporter av post, gods och personal mellan ämbetsverkets olika lokaler i Solna, Sundbyberg och Stockholm. Körcentralen, som också betjänar intendenturkårstaben i Solna, sysselsätter två fast anställda (deltid) och sex värnpliktiga. Fordonsparken omfattar fem personbilar, en lastbil och en buss. — Ämbetsverket anser att några fördelar icke skulle vara förenade med att placera körcentralens fordon vid annan militär myndighet i stockholmsområdet. En sådan anordning skulle i stället försvåra tillgodoseendet av intendenturverkets transportbehov.

Arméförvaltningens körcentral, som är inrymd i fastigheten Tegelluddsvägen 76, utgör organisatoriskt en del av bilsektionen vid hjulfordonsbyrån. Körcentralen har till uppgift att vårda och svara för servicen av uppbördstagna fordon samt ombesörja utlåning av dessa fordon. Den biträder dessutom vid de tekniska försök med fordonsmateriel som bedrivs av hjulfordonsbyrån. Körcentralen är i första hand avsedd för arméförvaltningens eget behov, men samarbete förekommer också med K 1:s körcentral. — Personalen utgöres av en fast anställd och en värnpliktig. Fordonsparken omfattar fem personbilar och en buss. Dessutom finnes vid körcentralen i regel vissa försöksfordon, som utlånas till ämbetsverkets personal i samband med tjänsteresor. — Arméförvaltningen har beträffande frågan om lämpligheten av en samordning av de militära körcentralerna i stockholmsområdet anfört följande.

En sammanslagning är av lokaliseringsskäl endast tänkbar med K 1 körcentral. En sådan sammanslagning synes dock icke medföra några fördelar i form av minskat fordonsbehov eller personalbehov. För skötsel av den tekniska tjänsten i garaget i samband med försöksverksamheten erfordras under alla omständigheter en fast anställd tekniker. Den värnpliktige erfordras som chefsbilförare. Redan nu sker, som tidigare framgått, ett samarbete med K 1 körcentral vad avser utlåning, service och vård.

Livgardesskvadronens körcentral har sina lokaler förlagda till Tegelluddsvägen 76. Den betjänar i princip samtliga militära staber, förvaltningar och skolor inom stockholmsområdet. Personalen utgöres av en fast anställd och 23 värnpliktiga. Fordonsparken omfattar en personbil och 19 lastbilar. Såsom förut nämnts ingår i körcentralen också vissa bilar som tillhör arméstaben. Livgardesskvadronen är av den uppfattningen att några fördelar icke skulle stå att vinna genom en sammanslagning av körcentralen med andra militära körcentraler inom stockholmsområdet.

Det kan i förevarande sammanhang slutligen omnämnas att ett särskilt organ inom arméförvaltningen, statens transportkontor, sedan många år tillbaka lämnat biträde åt myndigheter inom såväl den militära som den civila statsförvaltningen vid planläggning, ledning och utförande av större flyttningar. Transportkontoret, som är förlagt till fastigheten Tegeluddsvägen 76, sysselsätter nio befattningshavare. Kontorets verksamhet har närmare behandlats under § 2 i föreliggande berättelse.

Revisorernas uttalande. Av den lämnade redogörelsen framgår, att flera av de till stockholmsområdet förlagda militära myndigheterna var för sig organiserat s. k. körcentraler, vilkas uppgift bl. a. är att ställa personal och fordon till förfogande för olika slag av gods- och personaltransporter. Sådana körcentraler finnes för närvarande inrättade vid försvarsstaben, arméstaben, flygstaben, fortifikationsförvaltningen, försvarets intendenturverk, arméförvaltningen och livgardesskvadronen.

De ifrågavarande körcentralerna sysselsätter sammanlagt ca 22 fast anställda garageföreståndare, tekniker och bilförare samt ca 50 värnpliktiga bilförare. Fordonsparken omfattar ca 40 personbilar samt ca 30 lastbilar, skåpbilar och bussar.

I körcentralernas arbetsuppgifter ingår, förutom gods- och persontransporter, budsändning och andra liknande handräckningsgöromål. De ombesörjer vid behov också utlåning av fordon och förare till militära förband inom stockholmsområdet.

Vissa körcentraler betjänar icke blott den egna myndigheten utan vid sidan härav även flera andra militära organ. Flygstabens körcentral anlitas exempelvis av marinstabens, försvarets förvaltningsdirektion, försvarets civilförvaltning, arméförvaltningen, marinförvaltningen, flygförvaltningen och krigsarkivet. Av dessa myndigheter disponerar, som förut nämnts, arméförvaltningen över en egen körcentral.

Arméstabens, fortifikationsförvaltningens och arméförvaltningens körcentraler har sina lokaler förlagda till en och samma fastighet vid Tegeluddsvägen i Stockholm. De förfogar emellertid var och en över sin personal, och någon gemensam administration förekommer icke. I nyssnämnda fastighet finnes också inrymt ett inom arméförvaltningen organiserat speciellt serviceorgan, statens transportkontor, som har till uppgift att lämna biträde åt samtliga myndigheter inom såväl den militära som den civila statsförvaltningen vid planläggning, ledning och utförande av större flyttningar. Transportkontoret, vars verksamhet närmare behandlats under § 2 i föreliggande berättelse, sysselsätter sammanlagt nio befattningshavare.

Med hänsyn till att de ovan nämnda körcentralernas verksamhet i stort sett är likartad och att flera av dem har sina lokaler i omedelbar anslutning till varandra har revisorerna ansett sig böra hos vederbörande myndigheter efterhöra, huruvida enligt deras uppfattning några fördelar skulle vara för-

enade med en koncentration av den ifrågavarande verksamheten till en för myndigheterna gemensam körcentral. Samtliga myndigheter med undantag av fortifikationsförvaltningen har emellertid ställt sig mer eller mindre avvisande till en sådan anordning, med motivering bl. a. att tillgodoseendet av deras transportbehov skulle försvåras om de fråntoges den egna körcentralen.

Revisorerna anser för egen del att den nuvarande splittringen av körcentralernas verksamhet icke är förenlig med kravet på en rationell organisation och att det därför är önskvärt att en samordning av hela verksamheten till ett enda organ kommer till stånd. Enligt revisorernas mening skulle genom en dylik samordning möjligheter skapas för en effektivare planläggning av körcentralernas arbetsuppgifter och för ett bättre utnyttjande av de samlade personal- och fordonsresurserna. Sannolikt skulle en omorganisation i här angiven riktning också leda till ett minskat behov av såväl arbetskraft som motorfordon utan att fördenskull myndigheternas berättigade anspråk på fullgod service skulle behöva eftersättas. Revisorerna får alltså föreslå att åtgärder snarast vidtages för en sammanslagning av de militära körcentralerna i stockholmsområdet.

§ 4

Personalkassorna inom försvaret

I enlighet med av Kungl. Maj:t den 1 juli 1965 utfärdade bestämmelser skall vid huvuddelen av de militära förbanden finnas inrättade s. k. personalkassor. Tidigare (Kungl. Maj:ts reglemente den 12 november 1954) benämndes dessa kassor läger- och manskapskassor. Antalet personalkassor uppgår för närvarande till omkring hundra.

En personalkassas tillgångar utgöres av dels inkomster från kassan tillhöriga fastigheter, byggnader och anläggningar, dels inkomster från rörelse som bedrivs för kassans räkning, dels inkomster från kassans tillgodohavanden i bank m. m., dels ock andra till kassan inflytande medel. Av personalkassas medel skall i första hand bestridas kostnader för trevnadsanordningar för kadetter, instruktörsaspiranter (motsvarande), fast anställt underbefäl i övrigt, då underbefälsmäss är anknuten till marketenterirörelse, värnplikligt underbefäl och meniga, allt i den mån andra medel ej finnes anvisade för ändamålet. Härutöver får personalkassa tagas i anspråk för förströelseverksamhet, bildningsverksamhet, idrott och skytte samt hedersbevisning i form av krans eller dylikt vid begravning.

Personalkassa äger bedriva marketenterirörelse, innefattande serverings- och kioskrörelse, samt biografrörelse. Annan ekonomisk rörelse får icke bedrivas utan särskilt tillstånd av Kungl. Maj:t. Från marketenteri får försäljning äga rum endast till personal vid förband m. m. där rörelsen är belägen samt till tillfälliga besökare. Personalkassa har rätt att för sina rörelser kostnadsfritt ta i anspråk lokal eller byggnad som tillhör krigsmakten.

Personalkassa är underställd vederbörande förbandschef. För rörelse som kassan bedriver skall utses föreståndare med uppgift att svara för den omedelbara ledningen och uppsikten över rörelsen samt en eller flera revisorer. Det åligger förbandsintendenten att utöva kontroll över rörelsen. Försvarets intendenturverk utgör central förvaltningsmyndighet för personalkassorna.

Vinsterna på marketenteri- och biografrörelserna utgör personalkassornas viktigaste inkomstkälla. Upplýsning kan att ett mindre antal personalkassor med Kungl. Maj:ts medgivande bedriver också smärre bagerirörelser. Under år 1965 uppgick den totala försäljningen vid och vinsten på kassornas rörelser till följande belopp.

Rörelse	Försäljning	Vinst
Marketentier.....	30 995 000 kr.	2 989 000 kr.
Biografer	482 000 »	86 000 »
Bagerier	2 705 000 »	323 000 »
Summa	34 182 000 kr.	3 398 000 kr.

Det ekonomiska utfallet av marketenterirörelserna företer stora olikheter de olika förbanden emellan. Vidare uppvisar löner och omkostnader satta i relation till omsättningen betydande variationer. Förhållandet belyses av nedanstående tablå, som anger storleken i kronor av försäljning, löner, omkostnader och vinst vid ett antal marketenterier under år 1965.

	Försäljning	Löner	Omkost- nader	Vinst
<i>Armén</i>				
I 3	652 446	86 406	6 988	93 884
I 16	503 177	98 230	5 578	24 936
I 19	637 043	80 239	5 714	124 615
I 21	463 366	62 089	2 927	78 987
P 7 Ystad	290 269	58 404	3 838	9 730
P 10	531 160	74 367	4 776	91 511
A 3.....	368 951	65 901	7 846	13 998
A 6.....	373 404	74 964	5 568	14 213
T 1.....	614 995	101 276	8 590	78 636
JS	225 339	51 709	2 343	8 592
<i>Marinen</i>				
BÖS	582 231	110 702	11 427	45 630
KA 2	402 160	53 345	4 861	40 459
KA 5	164 137	35 740	595	10 634
<i>Flygvapnet</i>				
F 3.....	202 781	38 807	6 792	3 585
F 5.....	313 727	50 348	3 422	47 195
F ₁ 15	270 232	43 001	4 425	36 344
F ₁ 21	420 868	70 672	8 317	16 122

Personalkassornas sammanlagda kapitalbehållning, inkluderande jämväl postgiro-, bank- och obligationsmedel samt förlagskapital, uppgick per den 1 juli 1966 till omkring 9,5 milj. kronor. De olika kassornas ekonomiska ställning är emellertid inbördes högst varierande. Några exempel härpå lämnas i följande tabell, som utvisar kapitalbehållningen den 1 juli 1966 i avrundade kronbelopp.

	Kapital- behållning
<i>Armén</i>	
I 4	348 000
K 1.....	27 000
A 4	250 000
RS	6 000
<i>Marinen</i>	
KÖS	566 000
KA 1	137 000
KA 3	45 000
<i>Flygvapnet</i>	
F 2	16 000
F 7	58 000
F 16	86 000
F 21	15 000

Enligt de redovisningsföreskrifter som finnes utfärdade för marketenterierna skall varuanskaffningen i första hand ske genom anlåtande av centrala avropsavtal och genom inköp från kronans magasin och i andra hand genom lokala inköp. I varusortimentet ingår bl. a. tobak, konfektyrer, frukt, läskedrycker, glass, kemisk-tekniska artiklar, tidningar och tidskrifter, böcker samt i viss utsträckning s. k. korta varor.

Upplysningsvis kan till slut omnämnas, att matavfall eller dylikt som uppkommer vid truppförbanden får omhändertagas och försäljas för personalkassas räkning. Inkomsterna från försäljningen benämnes utjämningsmedel och hålles skilda från personalkassans övriga inkomster. Försvarets intendenturverk äger rätt att fördela de ifrågakvarande medlen på befintliga personalkassor eller ställa dem till förfogande för förband som saknar personalkassa.

Revisorernas uttalande. Som ett led i personalvårdsverksamheten inom krigsmakten finnes vid de flesta förband organiserade s. k. personalkassor, vilkas ändamål bl. a. är att med de medel som står till kassornas förfogande underlätta anskaffande åt värnpliktiga m. fl. av trevnadsanordningar av skilda slag, i den mån särskilda anslag ej anvisats härför. Med personalkassemedel får t. ex. bestridas kostnader för inköp av TV- och radioapparater, tidningar och tidskrifter, sällskapsspel o. dyl. Medlen kan vidare användas för förströelseverksamhet, bildningsverksamhet, idrott och skytte m. m.

Inom respektive förband bedriver personalkassorna i egen regi affärsrörelser, vilka omfattar marketenterier och biografier samt i begränsad utsträckning smärre bagerier. Det är med inkomsterna från dessa rörelser som personalkassorna i huvudsak finansieras.

I marketentierverksamheten, som i avseende å såväl omsättning som vinst är den dominerande rörelsegrenen, ingår icke blott servering utan även försäljning av olika förnödenheter, såsom konfektyrer, frukt, tobak, kemisk-tekniska artiklar, s. k. korta varor etc. Försäljningen äger rum antingen från fristående kioskyggnad eller från särskild butik i marketenterilokalen.

Marketentierernas sammanlagda omsättning uppgick år 1965 till ca 31 milj. kronor och vinsten till ca 3 milj. kronor. Överskottet på bageri- och biografirörelserna utgjorde samma år i runda tal respektive 323 000 och 86 000 kronor. Totalt uppgick personalkassornas kapitalbehållning den 1 juli 1966 till omkring 9,5 milj. kronor.

Det ekonomiska resultat som personalkassorna för närvarande uppvisar måste enligt revisorernas mening anses godtagbart icke minst mot bakgrunden av att kassornas affärsverksamhet icke bör i första hand syfta till att åstadkomma största möjliga vinst utan i stället bör inriktas på att ge de värnpliktiga god service och tillhandahålla dem varor till överkomligt

pris. Revisorerna, som under året avlagt besök vid ett antal personalkassor, vill emellertid fästa uppmärksamheten på vissa förhållanden inom den ifrågavarande verksamheten, vilka synes förtjäna ökat beaktande.

Många marketenterier är för närvarande inrymda i ålderdomliga och tungarbetade lokaler, vilket försvårar möjligheterna att genomföra en i olika avseenden önskvärd rationalisering av driften. Arbetet i marketenterierna blir härigenom mycket personalkrävande, ett förhållande som avspeglas bl. a. i höga lönekostnader. Dessa uppgick exempelvis under första halvåret 1965 vid armén till genomsnittligt 16,5 procent av omsättningen och under andra halvåret till 15,7 procent. Motsvarande tal för marinen och flygvapnet utgjorde 17,3 och 18,4 procent respektive 14,8 och 17,6 procent. Nämnas kan att vid vissa förband de ifrågavarande procentsatserna under angivna tid översteg 25 procent av omsättningen. En modernisering av marketenterilokalerna skulle enligt revisorernas mening i väsentlig mån bidra till att minska personalbehovet och därigenom hålla lönekostnaderna på en mera rimlig nivå.

Enligt gällande föreskrifter skall varuanskaffningen till marketenterierna i första hand ske genom anlåtande av centrala avropsavtal och genom inköp från kronans magasin och först i andra hand genom lokala inköp. Trots nämnda föreskrifter och oaktat en stor del av marketenteriernas varusortiment väl synes lämpad för central upphandling förekommer emellertid centralanskaffning endast i mycket ringa utsträckning. Huvuddelen av inköpen verkställes i stället lokalt. Revisorerna finner det angeläget att en ändring i berört hänseende kommer till stånd, eftersom en samordning av inköpsverksamheten i väsentlig grad torde öka marketenteriernas möjligheter att hos leverantörerna tillgodogöra sig förmånligare kvantitetsrabatter.

Såsom föreståndare för personalkassornas rörelser tjänstgör som regel efter frivilligt åtagande och mot särskilt arvode underofficerare eller underbefäl. Samma är förhållandet med de revisorer som utses att granska rörelsernas räkenskaper. Revisorerna är i och för sig av den uppfattningen att nämnda funktionärer med uppoffrande av en stor del av sin fritid på ett mycket förtjänstfullt sätt fullgör sina åligganden. För revisorerna framstår det likväl som en brist att de ifrågavarande befattningshavarna icke beredes tillfälle till särskild utbildning i de speciella uppgifter som de som personalkassefunktionärer har att fullgöra. Det är enligt revisorernas mening önskvärt att en sådan utbildning kommer till stånd, innefattande exempelvis för en marketenteriföreståndare elementär undervisning i sådana ämnen som varukännedom, inköps- och försäljningsteknik, kalkylering etc.

Revisorerna vill slutligen beröra ytterligare ett problem som har samband med dispositionen av de vinster som uppkommer i personalkassornas rörelser. Såsom framgått av den tidigare lämnade redogörelsen företer det ekonomiska utfallet framför allt då det gäller marketenteriernas verksamhet betydande olikheter förbanden emellan. Vid vissa förband kan vinster

na uppgå till mer än hundra tusen kronor per år, medan de vid andra kanske begränsar sig till blott några få tusen. Detta påverkar självfallet de olika personalkassornas förmåga att tillgodose de ändamål för vilka de inrättats. De värnpliktiga kan sålunda bli mer eller mindre gynnade i fråga om trivselanordningar beroende på vilket förband de tillhör. Denna olägenhet torde enligt revisorernas mening kunna i huvudsak elimineras, om personalkassorna ålades skyldighet att centralt till försvarets intendenturverk inleverera viss del av sina överskott. Dessa medel skulle sedan tillsammans utgöra en utjämningsfond som av intendenturverket kunde fördelas på de olika förbanden efter viss beräkningsgrund, t. ex. antalet värnpliktstjänstgöringsdagar. Nämnas kan att intendenturverket till sitt förfogande i viss utsträckning redan har tillgång till sådana utjämningsmedel, nämligen inkomsterna vid försäljning av truppförbandens matavfall.

§ 5

AB Teleunderhåll

Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande tillkallade chefen för försvarsdepartementet år 1961 utredningsmän med uppgift att utarbeta ett underlag för bedömning av de från ekonomiska och organisatoriska synpunkter lämpligaste formerna för underhåll av krigsmaktens tygmateriel (motsvarande). Utredningsmännen, som antog benämningen försvarets underhållsutredning, ingav år 1962 till departementschefen en promemoria, vari bl. a. betonades vikten av snabba organisatoriska åtgärder för att nå en tillfredsställande lösning av problemen med underhåll av krigsmaktens materiel inom tele- och robotområdet.

I enlighet med i förenämnda promemoria framlagt förslag tillkallades den 16 mars 1962 experter för att inom försvarsdepartementet verkställa undersökningar rörande organisations- och driftform för underhåll av krigsmaktens teletekniska materiel m. m. Experterna — försvarets arbetsgrupp för teleunderhåll (FATU) — överlämnade den 1 december 1962 ett betänkande med förslag till samordning av underhållet av krigsmaktens telemateriel.

I betänkandet föreslogs bl. a. uppförande av en ny, för krigsmakten gemensam verkstad i Växjö, till vilken underhållet av följande materiel skulle centraliseras, nämligen a) bärbar och transportabel radioutrustning, b) land- och fartygsbaserade robotsystem, c) telefonmateriel och d) radiolänkmateriel.

Beträffande personalbehovet för den nya verkstaden uttalade FATU bl. a. följande.

Den nuvarande centraliseringsbara arbetsvolymen inom radioområdet uppgår till c:a 320 man. Härav svarar arméns materiel för omkring hälften. Denna andel tenderar emellertid att minska under perioden. År 1965, då den nya verkstaden beräknas vara i drift, kommer den totala centraliseringsbara arbetsvolymen för radiomaterielens underhåll att överstiga 400 man. En stor del av expansionen inom radioområdet beräknas härröra från större radioanläggningar, vilka enligt det framlagda förslaget till inriktning bör underhållas vid Centrala flygverkstaden i Arboga. Det synes därför realistiskt att räkna med en beläggning motsvarande 300 man vid den nya verkstaden för underhåll inom radioområdet.

För centralt utförda underhållsarbeten på landbaserade robotsystem kommer vid slutet av 1965 att erfordras c:a 80 man. Den fartygsbaserade robotmaterielen bedömes vid denna tidpunkt ännu icke kräva centralt underhåll.

För telefon- och radiolänkunderhållet samt för *andra arbetsuppgifter*, vilka kan bli aktuella för den södra verkstaden, beräknas en arbetsstyrka på c:a 50 man vid slutet av 1965. Telefon- och radiolänkunderhållet kommer efter denna tidpunkt att expandera kraftigt.

Personalbehovet torde sålunda vid slutet av år 1965 uppgå till:

för radio.....	300 man
för robot	80 man
för övriga objekt	50 man
	<hr/>
	430 man

Uppgifterna anger nettoarbetsvolymen (1 år = 2 000 arbetstimmar). En bedömning av det totala personalbehovet måste taga hänsyn till fortbildning av personal, spilltider m. m. Den totala arbetsstyrkan vid verkstaden beräknas därför uppgå till c:a 500 man.

Med ledning av uppgifter över planerade anskaffningar bör man räkna med en 60-procentig ökning av arbetsvolymerna fram till år 1970.

Nämnas kan att FATU i sina prognoser räknade med att arbetsstyrkan vid växjöverkstaden fr. o. m. budgetåret 1966/67 skulle öka till 800 man.

Följande investeringar ansåg utredningen behövliga för den första utbyggnaden av verkstaden.

Byggnader:

Verkstadsyta 7 500 m ²	3 375 000
Volym 30 000 m ³	

Tomt:

3 å 5 hektar	325 000
--------------------	---------

Inventarier, instrument och maskiner:

Radio och övriga objekt	12 200 000
Robot	7 000 000
	<hr/>
	22 900 000

<i>Oförutsett, reserv</i>	2 100 000
---------------------------------	-----------

Totalt kronor **25 000 000**

FATU antog som sannolikt att omsättningen vid växjöverkstaden genomsnittligt skulle komma att uppgå till ca 35 000 kronor per man och år, vilket skulle motsvara en total omsättning år 1965 av 17,5 milj. kronor. Kapitalbehovet för verkstaden beräknade utredningen till 31 milj. kronor.

I huvudsaklig överensstämmelse med i ovannämnda betänkande framlagda förslag beslöt 1963 års riksdag (prop. nr 114; SU nr 135; rskr. nr 319), att en ny teleunderhållsverkstad skulle byggas i Växjö och drivas i aktiebolagsform. För budgetåret 1963/64 anvisades för ändamålet å kapitalbudgeten under försvarets fabriksfond ett investeringsanslag av 15 milj. kronor. Vidare bemyndigades fullmäktige i riksgäldskontoret att ikläda staten garanti intill ett belopp av högst 16 milj. kronor för krediter

till bolaget. Det uppdrogs åt försvarets fabriksstyrelse att vidtaga de åtgärder som erfordrades för bolagets bildande och att samtidigt föra förhandlingar om ett samarbete inom bolagets ram med privata intressenter.

Bolaget kom till stånd år 1963 och fick namnet AB Teleunderhåll. Aktierna fördelades redan från början så, att 51 procent tecknades av staten och 49 procent av nio större enskilda företag inom telebranschen.

AB Teleunderhåll påbörjade under år 1965 sin underhållsverksamhet i mindre skala med bl. a. underhåll av i huvudsak radio- och fjärrskriftsmateriel i en provisorisk verkstad, uppförd år 1964, och s. k. B-underhåll av vissa robotar i en nybyggd verkstad i Risinge, cirka en mil öster om Växjö. Innevarande år har en successiv inflyttning ägt rum i bolagets huvudverkstäder och kontor inom Växjö stad. Sammanlagt omfattar bolagets anläggningar för närvarande 17 000 kvm. Hittills har bolaget i byggnader och maskiner investerat ca 19 milj. kronor. De samlade investeringarna väntas t. o. m. år 1968 komma att uppgå till ca 26 milj. kronor.

Den vid bolaget anställda direkt produktiva personalen uppgick under år 1965 till 29 personer. Innevarande år har antalet ökat till 85 personer.

Förhandlingar om ett princip- och ramavtal rörande arbeten med försvarets telemateriel slutfördes av bolaget under juli 1965 och resulterade i ett avtal som garanterade företaget en beställningsvolym om 4,2 milj. kronor för vardera av budgetåren 1965/66, 1966/67 och 1967/68. De beställningar det här gäller omfattar underhåll av fjärrskriftsmaskiner, modernisering och reovering av radioanläggningar, revidering av centralsikten samt s. k. C-underhåll av vissa robotsystem. Omnämnas kan vidare att enligt ett i april 1965 träffat avtal om s. k. B-underhåll av vissa robotar bolaget tillförsäkrats en beställningsvolym om 4,3 milj. kronor t. o. m. den 30 juni 1967.

Vid sidan av arbetena för försvarets räkning pågår inom bolaget uppbyggnad av serviceverksamhet för teleanläggningar inom den civila statliga samt den privata sektorn.

Bolagets ordergång uppgick år 1964 till 1,8 milj. kronor och år 1965 till 6,3 milj. kronor. År 1965 utgjorde faktureringsens värde 2,8 milj. kronor. För år 1966 har budgeterats en fakturering om 6,9 milj. kronor. Bolagets orderstock uppgår för närvarande till ett värde av ca 21 milj. kronor. Flera av de ineliggande beställningarna är dock långsiktiga och sträcker sig ända fram till år 1969.

Revisorernas uttalande. En inom försvarsdepartementet tillsatt expertgrupp — försvarets arbetsgrupp för teleunderhåll (FATU) — fick år 1962 i uppdrag att verkställa undersökningar rörande lämplig organisations- och driftform för underhåll av krigsmaktens teletekniska materiel m. m. Samma år framlade FATU ett betänkande med förslag till samordning av underhållet av den ifrågavarande materielen. Förslaget innefattade bl. a. upp-

förande av en för krigsmakten gemensam verkstad i Växjö, till vilken i rationaliseringssyfte skulle centraliseras underhållet av bärbar och transportabel radioutrustning, land- och fartygsbaserade robotsystem, telefonmateriel samt radiolänkmateriel.

FATU utgick vid sina beräkningar från att arbetsstyrkan vid växjöverkstaden år 1965 skulle uppgå till ca 500 man och uppskattade behovet av verkstadsyta för denna personal till ca 7 500 kvm. Fr. o. m. budgetåret 1966/67 räknade FATU i sin prognos med en arbetsstyrka om ca 800 man och en fördubbling av verkstadsytan. Den genomsnittliga omsättningen per man och år antogs skola uppgå till ca 35 000 kronor, vilket skulle motsvara en total omsättning under år 1965 av ca 17,5 milj. kronor.

På grundval av FATU:s betänkande framlades proposition i ämnet till 1963 års riksdag. Riksdagen beslöt i enlighet med nämnda proposition att en televerkstad, av den typ och storlek som FATU föreslagit, skulle byggas i Växjö och organiseras i form av ett halvstatligt bolag. Bolaget, som fick namnet AB Teleunderhåll (Telub), beviljades ett investeringsanslag för budgetåret 1963/64 om 15 milj. kronor, varjämte staten iklädde sig garanti intill ett belopp av 16 milj. kronor för krediter till bolaget.

Telubs anläggningar (kontor och verkstäder) omfattar för närvarande ca 17 000 kvm. Sammanlagt har i byggnader och maskiner hittills investerats ca 19 milj. kronor. Detta belopp väntas t. o. m. år 1968 komma att öka till ca 26 milj. kronor.

Såsom framgått av den tidigare lämnade redogörelsen har den av Telub bedrivna verksamheten hittills icke på långt när nått den omfattning som FATU i sina beräkningar utgått från. Den produktiva personalen uppgick sålunda under år 1965 till blott 29 man och omsättningen till 2,8 milj. kronor. Innevarande år har genomsnittligt sysselsatts 85 man och budgeterats en sammanlagd fakturering av ca 7 milj. kronor. Som förut nämnts förutsatte FATU i sin prognos att Telub redan år 1965 skulle ha en produktiv arbetsstyrka om ca 500 man och en omsättning av ca 17,5 milj. kronor.

Flera samverkande orsaker torde ha bidragit till att Telubs verksamhet icke utvecklats på det sätt som förutsattes då riksdagen fattade beslut om verkstadens byggande. Bl. a. synes storleken av krigsmaktens behov av teleunderhåll i icke ringa grad ha felbedömts. Vidare har den centralisering av teleunderhållet till Telub som var huvudsyftet med bolagets bildande endast delvis kommit till stånd. Till Telub har exempelvis ännu icke överförts underhållet av radiolänkmaterielen, ett förhållande som i huvudsak också gäller telefonmaterielen. Underhållet av bärbar och transportabel radioutrustning har för marinens del centraliserats till Telub endast i obetydlig omfattning och i fråga om armén till blott cirka femtio procent.

En följd av den ringa sysselsättningen vid Telub är att av bolagets lokaler för närvarande endast omkring en tredjedel kan utnyttjas i produktionen.

För revisorerna framstår ovan berörda förhållanden som i hög grad otillfredsställande. Uppenbart är att en godtagbar förräntning av det förhållandevis stora kapital som investerats i Telub icke kan uppnås med nuvarande låga sysselsättningsgrad. Härför erfordras en mångdubbelt ökad omsättning. Enligt revisorernas mening bör mot bakgrunden härav åtgärder snarast vidtagas i syfte att så långt detta är möjligt tillföra Telub den arbetsvolym som är nödvändig för att bolagets verksamhet i fortsättningen skall kunna bedrivas mera rationellt och lönsamt. Av vikt synes härvidlag i första hand vara att den idé fullföljes som utgjorde huvudanledningen till att Telub bildades, nämligen tanken att helt centralisera vissa huvudgrupper av försvarets teleunderhåll till bolaget.

KOMMUNIKATIONSDEPARTEMENTET

§ 6

Utfallet av automobilskattemedlens specialbudget

Användningen av specialbudgeter inom eller vid sidan av riksstaten har som regel haft till ändamål att möjliggöra en särredovisning av inkomster och utgifter med direkt anknytning till ett särskilt avsnitt av den statliga verksamheten. Vanligen har det därvid gällt att i redovisningen åskådliggöra, att inkomster som uppburits för ett visst ändamål verkligen användes för därmed avsedda utgifter. Sedan systemet började tillämpas i samband med 1911 års budgetreform, har det kommit till användning för en mängd olika redovisningsändamål särskilt under 1920- och 1930-talen. När automobilbeskattningen genomfördes år 1922 i avsikt att skaffa medel för att finansiera kostnaderna för vägväsendet, inrättades en specialstat för medlens redovisning, till en början vid sidan av riksstaten. Fr. o. m. budgetåret 1925/26 inordnades medlen på riksstaten, och fr. o. m. budgetåret 1929/30 inrättades även en fondtitel, automobilskattemedelfonden, över vilken överskott och brister inom specialbudgeten i princip skall regleras med anlitan- de av ett särskilt avsättningsanslag. Automobilskattemedelfondens funktioner kan emellertid numera i praktiken sägas ha övertagits av statens budgetutjämningsfond.

Systemet med specialstater kom efter hand att tillämpas allt sparsammare; de ansågs rubba enhetligheten i redovisningen och försvåra överblicken. För närvarande kvarstår endast automobilskattemedlens specialbudget samt de specialbudgeter som sammanhänger med tillsynen över bank- och försäkringsväsendet.

Reglerna för redovisning av inkomster och utgifter på automobilskattemedlens specialbudget har undergått åtskilliga förändringar under åren, särskilt såvitt gäller utgifterna. Beträffande inkomstsidan gäller att förrättningsavgifterna vid statens bilinspektion och vissa inkomster vid väg- och vattenbyggnadsverket från och med budgetåret 1957/58 tillføres ifrågavarande medel. Däremot ingår icke i automobilskattemedlen den permanenta omsättningsskatten för motorfordon, vilken infördes den 1 december 1956, eller den särskilda skatten på motorbränslen, vilken infördes den 1 februari 1966, liksom ej heller vissa andra indirekta skatter till den del de belastar inköp och drift av motorfordon, såsom tull, allmän varuskatt och energi-

skatt. På utgiftssidan omfattade specialbudgeten ursprungligen endast anslag till förbättrande och underhåll av för automobiltrafiken viktiga vägar och gator. Efter hand har den emellertid utvidgats till att omfatta praktiskt taget alla direkta utgifter för vägväsendet och en mängd utgifter för närstående ändamål. Huruvida en viss utgift rätteligen bör hänföras till specialstaten eller lämnas utanför är givetvis en avvägningsfråga, beträffande vilken någon definitiv lösning icke läser kunna åstadkommas. Biltrafiken tillför nämligen samhället fördelar i många andra former än genom bilskatte-medel, exempelvis indirekt i form av skatteintäkter. Å andra sidan har det allmänna åtskilliga utgifter som på ett eller annat sätt sammanhänger med biltrafiken utan att täckning erhålles av automobilskattemedel, exempelvis på sjukvårdens och domstolväsendets område.

På vissa riksstatsanslag avräknas utgifterna endast till viss andel på automobilskattemedlen. Så är fallet med utgifterna för avlöningar och omkostnader vid väg- och vattenbyggnadsstyrelsen och vid vägförvaltningarna; dessa utgifter avräknas med nio tiondelar av de verkliga kostnaderna (jfr prop. 1954: 112). I fråga om vissa anslag under polisväsendet sker avräkningen mot automobilskattemedlen med vissa bestämda belopp (jfr prop. 1954: 174).

Reservationsanslag avräknas med hela sitt belopp såsom utgifter på automobilskattemedlens specialbudget under det budgetår för vilket de anvisats. Eventuellt uppkommande reservationer redovisas således icke såsom tillgångar för specialbudgeten. I realiteten är dock dylika reservationer direkt jämförbara med den på budgetutjämningsfonden upptagna behållningen av automobilskattemedel; i båda fallen är beloppen avsedda att framdeles tagas i anspråk för vägväsendet och liknande ändamål. Reservationerna har därför medtagits såsom särskilda tillgångsposter i den in- och utgående balansen i efterföljande sammanställning. På utgiftssidan har däremot förts endast de belopp med vilka vederbörande anslag faktiskt belastats, d. v. s. poster som har karaktär av verkliga utgifter.

Inkomster och utgifter på automobilskattemedlens specialbudget under budgetåret 1965/66 framgår av följande uppställning.

Ingående balans den 1/7 1965

Tillgångar:

Reservationer	784 043 869: 81	
Fordran å budgetutjämningsfonden	593 940 753: 75	1 377 984 623: 56

Inkomster:

A. I. 2. a) Fordonsskatt	578 833 088: 96	
2. b) Trafikomläggningsskatt	99 510 716: 01	
2. c) Bensin- och brännoljeskatt	1 537 039 200: 42	
A. II. 17. Inkomster vid väg- och vattenbyggnads- verket	1 351 792: 29	
18. Förrättningsavgifter vid statens bilinspektion	7 586 070: —	2 224 320 867: 68
		<u>3 602 305 491: 24</u>

Utgifter:

VI. KOMMUNIKATIONSDEPARTEMENTET

A. <i>Kommunikationsdepartementet m. m.</i>		
3	Kommittéer m. m.	1 363 655: 02
B. <i>Väg- och vattenbyggnadsväsendet</i>		
<i>Väg- och vattenbyggnadsverket</i>		
<i>Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen:</i>		
1	Avlöningar (9/10 av styrelsens verkliga avlöningar)	14 918 994: 62
2	Omkostnader (9/10 av styrelsens verkliga omkostnader)	2 726 052: 47
<i>Vägförvaltningarna:</i>		
3	Avlöningar (9/10 av förvaltningarnas verkliga avlöningar)	37 024 910: 52
4	Omkostnader (9/10 av förvaltningarnas verkliga omkostnader)	6 258 111: 55
5	De lokala vägnämnderna m. m.	268 034: 77
6	Reglering av vissa skador inom väg- och vattenbyggnadsstyrelsens ämbetsområde	1 528 207: 06
		62 724 310: 99
<i>Vägunderhåll och vägbyggnader</i>		
<i>Väghållningen på landet samt i städer och stadsliknande samhällen, där kronan är väghållare:</i>		
7	Vägunderhållet	480 924 020: 63
8	Byggande av riksvägar	310 003 243: 65
9	Byggande av länsvägar	197 677 455: 97
10	Byggande av ödebygdevägar	10 109 259: 35
11	Byggande av storbroar	30 883 815: 68
		1 029 597 795: 28
<i>Väghållningen i städer och stadsliknande samhällen, som är väghållare:</i>		
12	Bidrag till underhåll av vägar och gator	79 049 500: —
13	Bidrag till byggande av vägar och gator	251 097 450: —
<i>Enskild väghållning:</i>		
14	Bidrag till underhåll av enskilda vägar m. m. ...	36 078 079: 88
15	Bidrag till byggande av enskilda vägar	20 032 633: 40
<i>Diverse ändamål:</i>		
16	Kostnader för övergång till högertrafik	102 239 965: 48
17	Utredningar	677 184: 52
18	Vissa kostnader i samband med internationella vägkongresser	4 739: 09
		489 179 552: 37
C. <i>Vägtrafikväsendet</i>		
<i>Statens bilinspektion:</i>		
1	Avlöningar	953 639: 64
2	Omkostnader	465 414: 83
3	Uppdragsverksamhet	4 727 298: 47
5	Bidrag till trafiksäkerhetsfrämjande åtgärder vid järnvägs korsningar	6 496 135: 28
<i>Statens biltrafiknämnd:</i>		
6	Avlöningar	995 267: 94
7	Omkostnader	146 151: 28
8	Statens trafiksäkerhetsråd m. m.	278 247: 15
9	Trafiksäkerhetsforskning	1 541 957: 68
10	Bidrag till nationalföreningen för trafiksäkerhetens främjande	1 600 000: —
	Äldre anslag 1963/64 C 3	32 331: 36
	» » 1964/65 C 4	100 246: 84
		17 336 690: 47
D. <i>Sjöfart</i>		
<i>Hamnar och farleder</i>		
19	Bidrag till byggande och underhåll av mindre hamnar och farleder	1 471 510: 26

<i>G. Tekniska institut</i>			
1	Statens väginstitut	1 153 242: 11	
2	Statens väginstitut: Utrustning	119 309: 31	1 272 551: 42
<hr/>			
<i>H. Diverse</i>			
Ersättning till statens allmänna fastighetsfond:			
2	Byggnadsstyrelsens delfond	7 480 000: —	
5	Ersättning till trafikföretag för drift av icke lönsamma busslinjer	6 499 500: —	
7	Ersättning till postverket för befordran av tjänsteförsändelser	1 700 000: —	15 679 500: —
<hr/>			
VIII. ECKLESIASTIKDEPARTEMENTET			
<i>E. Högre utbildning och forskning</i>			
<i>Tekniska högskolorna</i>			
Tekniska högskolan i Stockholm:			
67	Avlöningar	290 000: —	
Chalmers tekniska högskola:			
73	Avlöningar	231 000: —	521 000: —
<hr/>			
IX. JORDBRUKSDEPARTEMENTET			
<i>C. Lantbrukets rationalisering och befrämjande av dess produktion, m. m.</i>			
18	Gottgörelse till trädgårdsnäringsen för av dess utövare erlagd bensinskatt	179 587: —	
	Äldre anslag (1964/65 C 18)	196 496: —	376 083: —
<hr/>			
<i>H. Skogsväsendet</i>			
6	Vägbyggnader å skogar i enskild ägo		9 895 147: —
<i>J. Fiskeriväsendet m. m.</i>			
15	Gottgörelse till fiskerinäringsen för av dess utövare erlagd bensinskatt	873 890: —	
	Äldre anslag (1964/65 J 14)	77 840: —	951 730: —
<hr/>			
XI. INRIKESDEPARTEMENTET			
<i>C. Arbetsmarknad m. m.</i>			
9	Allmänna beredskapsarbeten m. m.	212 371 319: 86	
10	Vissa sysselsättningsfrämjande åtgärder för handikappade m. fl.	40 988 097: 82	253 359 417: 68
<hr/>			
<i>E. Polisväsendet</i>			
Rikspolisstyrelsen:			
1	Avlöningar	1 600 000: —	
2	Omkostnader	120 000: —	
Polisverket:			
3	Inköp av motorfordon m. m.	7 200 000: —	
4	Underhåll och drift av motorfordon m. m.	15 200 000: —	
Lokala polisorganisationen:			
7	Avlöningar	83 000 000: —	
8	Omkostnader	8 700 000: —	
9	Utrustning	2 700 000: —	
Statspolisorganisationen:			
13	Gottgörelse till polisdistrikten	6 057 607: 59	
18	Vissa ersättningar åt befattningshavare vid polisväsendet m. m.	250 000: —	124 827 607: 59
<hr/>			

XII. CIVILDEPARTEMENTET

C. Pensionering

1 Personalpensionsförmåner m. m.		25 200 000: —
	Summa utgifter	<u>2 033 756 551: 08</u>

Utgående balans den 30/6 1966Tillgångar

Reservationer.....	916 430 412: 78	
Fordran å budgetutjämningsfonden	<u>652 118 527: 38</u>	1 568 548 940: 16
		<u>3 602 305 491: 24</u>

Revisorernas uttalande. Automobilskatte­medlen utgör numera den enda inom riksstaten kvarstående specialbudgeten av någon betydelse. Redovisningsformen gör det möjligt att följa i vad mån vissa statsinkomster som direkt härledes ur motorfordonstrafiken, främst fordonsskatt och bensinskatt, kommer till användning för väg- och vägtrafikväsendet eller närstående ändamål. De på specialbudgeten uppkommande differenserna mellan inkomster och utgifter salderas år från år. Slutbeloppet visar alltså icke årsresultatet utan det slutliga saldot efter hela den tid systemet varit i tillämpning.

Inkomster och utgifter som hänför sig till automobilskatte­medlen redovisas såväl i riksstaten som i budgetredovisningen blandade med övriga poster, och någon särredovisning av medlen förekommer icke. I syfte att möjliggöra en samlad överblick över dessa medel har revisorerna sedan ett antal år tillbaka i sin berättelse intagit en sammanställning av automobilskatte­medlens specialbudget för det senast förflutna budgetåret.

Alltsedan budgetåret 1954/55 har ett överskott förelegat på specialbudgeten. Överskottet steg under loppet av fem budgetår från 53 till 766 milj. kronor och har därefter varierat. Utvecklingen framgår av följande uppställning, i vilken beloppen avrundats till jämna miljontal kronor.

Budgetår	Reservationer	Överskott	Summa behållning
1954/55	398	53	451
1955/56	512	259	771
1956/57	681	287	968
1957/58	548	588	1 136
1958/59	383	743	1 126
1959/60	365	766	1 131
1960/61	376	747	1 123
1961/62	400	687	1 087
1962/63	509	742	1 251
1963/64	498	828	1 326
1964/65	784	594	1 378
1965/66	916	652	1 568

Under budgetåret 1965/66 har inkomsterna uppgått till 2 224 milj. kronor och utgifterna till 2 034 milj. kronor. Inkomsterna överstiger alltså utgifterna med 190 milj. kronor. Samtidigt har reservationerna stigit med 132 milj. kronor, varför automobilskattemedlens fordran på budgetutjämningsfonden ökat med 58 milj. kronor. Den 30 juni 1966 utvisar specialbudgeten som följd härav en behållning å 1 568 milj. kronor, varav 916 milj. kronor i form av reservationer på anvisade men för sitt ändamål ännu icke utnyttjade anslag samt 652 milj. kronor som fordran å budgetutjämningsfonden. Sistnämnda belopp motsvarar alltså vad som vid budgetårets utgång influtit i automobilskattemedel men ännu icke anvisats för vägväsendet och övriga med dessa medel avsedda ändamål.

Att outnyttjade automobilskattemedel är avsedda att framdeles komma vägväsendet till godo innebär icke att någon fondering i egentlig mening förekommer. Det såsom behållning angivna beloppet visar endast specialbudgetens ställning vid budgetårets slut. Det må även anmärkas att utfallet av specialbudgeten icke lämnar något slutligt svar på frågan, huruvida automobilbeskattningen är rättvist utformad eller i vad mån vägväsendets krav tillgodoses från det allmännas sida. Såsom inledningsvis framhållits förekommer nämligen i den allmänna budgeten såväl inkomster som utgifter med betydande belopp, vilka äger nära samband med biltrafiken men likväl icke redovisas över automobilskattemedlens specialbudget.

§ 7

Förverkligandet av vägplan för Sverige

I november 1957 framlade väg- och vattenbyggnadsstyrelsens delegation för översiktlig vägplanering resultatet av sitt arbete i form av en »Vägplan för Sverige». Denna långsiktiga principplan räknade med en upprustning av det allmänna statsbidragsberättigade väg- och gatunätet i riket för mer än 21 miljarder kronor, av vilket belopp 16,8 miljarder kronor belöpte på landsbygdens vägar. Utbyggnadsbehovet avsåg tiden fram till år 1975, men delegationen hade begränsat sitt investeringsprogram till den närmaste tioårsperioden med början fr. o. m. år 1958. Beträffande landsbygdens vägar hade delegationen förutsatt att 40 procent av totalbehovet skulle investeras under de första tio åren.

Vägplanen framlades för riksdagen genom 1959 års statsverksproposition. Härvid anfördes att planen syntes vara ägnad att tjäna till ledning för de kommande årens arbete med upprustning av vägarna. Det syntes önskvärt att väg- och vattenbyggnadsverket finge fasta riktlinjer av statsmakterna för den medelstildelning som vore att påräkna på längre sikt. Å andra sidan måste beaktas att utredningen ej haft att göra någon avvägning mellan väginvesteringar och andra investeringar i samhället. Väginvesteringarnas omfattning borde därför liksom tidigare årligen prövas med beaktande av samtliga på frågan inverkan faktorer.

Vad i statsverkspropositionen anförts i dessa delar godkändes av riksdagen. Statsutskottet erinrade om att det under en följd av år understrukit nödvändigheten av att en plan för de fortsatta väginvesteringarna fastställdes. Utskottet förordade att vägplanen i princip godtoges som ett program härför. Detta innebure emellertid icke ett ställningstagande till den föreslagna totala omfattningen av investeringarna under hela perioden eller ens under tioårsperioden 1958—1967.

Det i vägplanen föreslagna riksvägnätet omfattade omkring 13 900 km och beräknades draga en kostnad av ca 8 000 milj. kronor. Lägst 60 procent av trafikarbetet på landsbygden beräknades inom en relativt snar framtid komma att försiggå på dessa vägar. De övriga allmänna vägarna på landsbygden benämndes i planen länsvägar och omfattade huvudparten av de ditillsvarande länsvägarna, av vilka en ej obetydlig del föreslagits bli riksvägar, samt ödebygdsvägarna. Länsvägarna skulle omfatta 79 000 km, men denna väglängd beräknades efter hand komma att öka till ca 81 000 km. Kostnaderna för länsvägnätets utbyggnad beräknades till 10 830 milj. kronor. Delegationen bedömde det vara ett oeftergivligt krav att en omfattande upprustning av länsvägnätet företogs parallellt med riksvägsutbyggnaden.

Enligt delegationen var vägplanen grundad på en ingående inventering av de faktiska behoven. I särskilda, i delegationens betänkande intagna tabeller (s. 157 och 180) har den för upprustning föreslagna väglängden och kostnaderna för arbetena fördelats på de olika länen. Vissa delar av denna länsvisa specifikation har återgivits i de här nedan redovisade uppställningarna (tab. A och B).

Delegationens förslag syftade endast till en allmän bedömning av de kostnader som kunde komma att föränledas av länsvägnätets upprustning. Den närmare planeringen borde utföras på länsplanet i samråd med väg- och vattenbyggnadsstyrelsen. Denna lokala bedömning motiverades bl. a. med de förändringar i vägbehovet som föränleddes av samhällets och näringslivets utveckling. Sålunda erinrades om att omläggningar i skogstransporterna, särskilt förskjutningarna från flottning till lastbil, medförde variation i de krav som ställdes på vägarna. I samma riktning verkade strukturomvandlingen inom jordbruket samt den fortskridande urbaniseringen. Även nedläggningen av trafiksvaga järnvägar och förändringar på sjöfartens område kunde få återverkningar för vägväsendets del.

Under senare år har i statsverkspropositionen lämnats en redogörelse för storleken av de faktiska investeringarna i vägar och gator i förhållande till vägplanens utgiftsprogram. I statsverkspropositionen för innevarande år lämnas denna redogörelse i tabellform (VI ht, s. 41), avseende dels landsbygdens och dels städerna. Tabellen återgives här nedan för landsbygdens del och med beloppen i milj. kronor. I statsverkspropositionen angives åren 1965 och 1966 med beräknade belopp. I nedanstående tabell har det beräknade beloppet för år 1966 utelämnats. Det belopp som angivits som beräknat för ordinarie vägarbeten för år 1965 överensstämmer med vad som enligt senare erfarenheter faktiskt förbrukats.

År	Vägplanen	Ordinarie vägarbeten	Vissa vägbyggnadsarbeten	Beredskapsarbeten	Totalt i förhållande till vägplanen
1958	330	320	4	90	+ 84
1959	360	355	3	248	+ 246
1960	410	360	6	245	+ 201
1961	480	370	15	131	+ 36
1962	570	386	15	130	- 39
1963	670	434	18	263	+ 45
1964	770	500	11	304	+ 45
1965	870	560	1	285	- 24
Summa	4 460	3 285	73	1 696	+ 594

I statsverkspropositionen anföres vidare att beredskapsarbetena under perioden 1958—1965 kan beräknas ha uppgått till ca 34 procent av de totala investeringarna i landsbygdens vägnät. Till största delen har dessa

arbeten avsett vägföretag i flerårsplanerna. Härigenom har åtskilliga företag kommit till utförande tidigare än som förutsatts i planerna. I de redovisade beloppen för beredskapsarbeten ingår kostnaderna för vissa smärre förbättringsarbeten vid vägunderhållet. För åren 1959—1964 har dessa kostnader uppgått till sammanlagt omkring 217 milj. kronor.

Under samma tidsperiod har i vägplanen för städernas del räknats med en investering av 1 410 milj. kronor. De faktiskt förbrukade beloppen uppgick till 1 176 milj. kronor för ordinarie arbeten och 51 milj. kronor för beredskapsarbeten. Totalt i förhållande till vägplanen innebär denna investering en försening av arbeten för en kostnad av 183 milj. kronor.

I fråga om det faktiska utfallet av investeringarna i städernas vägar och gator bör beaktas att kronan fr. o. m. den 1 januari 1961 har övertagit väg- och gatuhållningen för ca 1 100 km vägar och gator inom städernas områden, främst genom- och förbifartsleder med delvis motorvägstandard. Kostnaderna för iordningställande av dessa trafikleder belastar därefter anslagen till byggande av riks- och länsvägar.

Vägupprustningen på landsbygden har under en följd av år i betydande utsträckning koncentrerats till riksvägarna och de genomgående länsvägarna. Denna inriktning av vägbyggnadsverksamheten har ansetts motiverad av den avsevärt större trafikökningen på ifrågavarande vägar än på övriga delar av vägnätet. Resultatet från 1963 års trafikräkningar visar att numera 70 procent av trafikarbetet nämnda år utfördes på riksvägarna och de genomgående länsvägarna. Dessa vägar utgjorde sammanlagt endast 26 procent av den totala väglängden. Riksvägarna, som omfattade 13 procent av hela vägnätet, svarade ensamma för 54 procent av trafikarbetet.

Revisorerna har från väg- och vattenbyggnadsstyrelsen inhämtat vissa uppgifter angående färdigställda väglängder och kostnader därför under den tid som vägplanen varit i tillämpning. De erhållna uppgifterna, som är specificerade på de olika länen, har återgivits i följande två tabeller och där sammanställts med motsvarande material från vägplanen, sådant detta redovisas i den s. k. delegationens betänkande år 1958. Tabell A avser färdigställd väglängd i km och tabell B nedlagda kostnader. Härvid är främst att märka att uppgifterna avser arbeten som färdigställts under de aktuella åren 1958—1965. Därav följer att viss del av kostnaderna kan belöpa på tiden före år 1958 och att andra kostnader kan ha nedlagts på vägarbeten under de angivna åren men icke medräknats i totalbeloppen emedan arbetena ännu icke färdigställts. Vidare må framhållas att uppgifterna avser samtliga ordinarie arbeten; beträffande beredskapsarbeten innefattar tabellerna däremot endast sådana som utförts med anlitan- de av medel som stått till väg- och vattenbyggnadsstyrelsens förfogande men däremot icke den grupp av arbeten som utförts med av arbetsmarknadsstyrelsen disponerade medel. De sistnämnda arbetena är däremot med-

Tabell A Färdigställda väg- och brobyggnadsföretag i väg- och vattenbyggnadsstyrelsens regi åren 1958—1965; väglängd i km

Län	Vägplanen			Färdigställt	
	Motor- och riksvägar	Länsvägar	Summa	Km	%
(A +) B	520	2 710	3 230	256	7,9
C	345	1 740	2 085	235	11,2
D	515	2 160	2 675	173	6,5
E	580	3 600	4 180	348	8,3
F	665	3 780	4 445	323	7,3
G	625	3 260	3 885	339	8,7
H	705	3 170	3 875	272	7,0
I	115	1 360	1 475	136	9,2
K	175	1 300	1 475	100	6,8
L	585	3 000	3 585	259	7,2
M	505	3 480	3 985	230	5,6
N	285	2 200	2 485	221	8,9
O	285	2 300	2 585	156	6,0
P	650	4 450	5 100	332	6,5
R	605	3 360	3 965	278	7,0
S	665	4 100	4 765	473	9,9
T	500	2 280	2 780	278	10,0
U	385	2 100	2 485	230	9,3
V	605	4 130	4 735	453	9,6
X	740	2 800	3 540	474	13,4
Y	800	4 800	5 600	489	8,7
Z	755	4 270	5 025	563	11,2
AC	1 110	7 650	8 760	1 006	11,5
BD	1 180	7 000	8 180	1 112	13,6
Summa	13 900	81 000	94 900	8 735	9,2

räknade i de kostnadsuppgifter som redovisas i statsverkspropositionen. Av det belopp, i runt tal 1 420 milj. kronor, som utgör summan av beredskapsarbeten under ifrågasvarande tid belöper 496 milj. kronor eller 35 procent på arbetsmarknadsverkets beredskapsarbeten.

Revisorernas uttalande. Den år 1959 godkända vägplanen för Sverige utgör en långsiktig plan för upprustning av det allmänna och statsbidragsberättigade väg- och gatunätet i riket. Den innefattar arbeten för mer än 21 miljarder kronor, avsedda att utföras under tiden 1958—1975. Till grund för planen ligger en förberedande utredning som verkställdes av väg- och vattenbyggnadsstyrelsens delegation för översiktlig vägplanering och vars resultat i allt väsentligt godtogs vid 1959 års beslut i frågan. I denna utredning gjordes en ingående inventering av det föreliggande upprustningsbehovet, vilket specificerades på de olika länen med angivande av dels erforderliga vägsträckor av olika standard och dels kostnaderna för arbetena.

Under senare år har i statsverkspropositionen lämnats en redogörelse för storleken av de faktiska investeringarna i vägar och gator i förhållande

Tabell B Färdigställda väg- och brobyggnadsföretag i väg- och vattenbyggnadsstyrelsens regi åren 1958—1965; kostnad i milj. kronor

Län	Vägplanen			Nedlagd kostnad			Nedlagd kostnad i % av vägplanen
	Motor- och riksvägar	Länsvägar	Summa	Ord. arb.	Ber. arb.	Totalt	
(A +) B	1 250	550	1 800	248	26	274	15,2
C	240	170	410	69	7	76	18,5
D	410	340	750	92	8	100	13,3
E	435	450	885	163	14	177	20,0
F	295	340	635	105	19	124	19,5
G	180	360	540	88	7	95	17,6
H	335	360	695	95	6	101	14,5
I	10	60	70	13	2	15	21,4
K	110	160	270	48	9	57	21,1
L	200	250	450	85	13	98	21,8
M	410	450	860	115	3	118	13,7
N	355	260	615	88	—	88	14,3
O	480	240	720	128	4	132	18,3
P	450	800	1 250	186	9	195	15,6
R	200	330	530	84	2	86	16,2
S	285	900	1 185	105	43	148	12,5
T	230	390	620	103	17	120	19,4
U	305	240	545	75	12	87	16,0
V	220	550	770	138	13	151	19,6
X	275	580	855	151	28	179	20,9
Y	410	720	1 130	169	126	295	26,1
Z	245	510	755	115	74	189	25,0
AC	340	820	1 160	165	105	270	23,3
BD	330	1 000	1 330	147	224	371	27,9
Summa	8 000	10 830	18 830	2 775	771	3 546	18,8

till vägplanens utgiftsprogram. Redogörelsen innefattar totalbelopp för hela landet med fördelning i huvudsak på ordinarie vägarbeten och beredskapsarbeten. Någon fördelning på de olika länen lämnas icke i detta sammanhang, och ej heller annorstädes finnes, såvitt revisorerna har sig bekant, någon dylik specifikation meddelad.

Med stöd av material som inhämtats från väg- och vattenbyggnadsstyrelsen har revisorerna i två här ovan intagna tabeller med fördelning på länen lämnat uppgifter om färdigställda vägsträckor samt kostnaderna för väg- och broarbeten under åren 1958—1965. Uppgifterna avser sådana vägarbeten som utförts på landsbygden med anlitande av medel som stått till väg- och vattenbyggnadsstyrelsens förfogande. Som jämförelsematerial har revisorerna återgivit motsvarande uppgifter enligt vägplanen. I särskilda kolumner har angivits de procenttal som utgör förhållandet mellan vägplanens beräkningar och faktiskt färdigställda vägsträckor respektive faktiskt nedlagda kostnader.

Såsom framgår av den inledningsvis lämnade redogörelsen kan de framräknade procenttalen icke anses ge en exakt bild av det sätt på vilket vägplanen hittills förverkligats. I detta hänseende må bl. a. framhållas

att vägplanen, särskilt såvitt gäller länsvägnätet, icke gör anspråk på att vara ett konkret och till sina detaljer definitivt fastställt program för vägupprustningen; tvärtom har förutsatts att de förändringar som successivt inträffar i samhällets och näringslivets struktur kan ge anledning till förskjutningar i fråga om vägbehoven. Vägplanen innehåller icke heller några riktlinjer för den turordning som bör iakttagas mellan de olika länen eller mellan vägbyggnader av olika standard.

De förenämnda sammanställningarna utvisar i huvudsak att norrlands-länen i fråga om såväl färdigställd vägsträcka som nedlagda kostnader kunnat realisera en högre andel av vägplanens beräknade investeringsprogram än det för riket genomsnittliga. Detta förhållande sammanhänger med att beredskapsmedel anvisats till dessa län i vida högre omfattning än till andra delar av landet. Det må här anmärkas att de vägarbeten som färdigställts i arbetsmarknadsstyrelsens regi — och som icke omfattas av redogörelsen — i likhet med väg- och vattenbyggnadsstyrelsens beredskapsarbeten utförts huvudsakligen i nyssnämnda län.

För vissa län redovisas en förhållandevis låg andel färdigställd vägsträcka, ehuru andelen inom samma län förbrukade medel ej företer samma avvikelse från genomsnittet. Det kan förutsättas att vägstandarden i dessa fall har medverkat i avsevärd mån, d. v. s. att de färdigställda vägsträckorna omfattar en jämförelsevis hög andel motorvägar, riksvägar eller i storbroar ingående vägdelar.

§ 8

Kostnaderna för övergång till högertrafik

När riksdagen år 1963 fattade beslut om övergång från vänstertrafik till högertrafik, hade frågan därom varit aktuell sedan slutet av 1920-talet. Ett flertal utredningar hade verkställts rörande ärendets trafiktekniska sida och om kostnaderna för reformen. År 1955 företogs en allmän folkomröstning, och problemet om Sveriges ställning som vänstertrafikland hade även behandlats i Nordiska rådet.

Kostnaderna för en trafikomläggning hade under åren beräknats till varierande belopp, vilket belyses av följande uppställning.

Utredning	Beräknad övergång år	Kostnad (milj. kr.)
1939 års högertrafikkommitté.....	1943	16
Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen.....	1946	27
Ingeniörsvetenskapsakademiens transportforskningskommission....	1958—59	150
1954 års högertrafikkommitté.....	1959	215
Allmänna ingenjörbyrå AB.....	1965	325

År 1960 tillkallades inom kommunikationsdepartementet en särskild sakkunnig för att biträda med utredning av kostnaderna vid övergång till högertrafik. Den sakkunnige avgav den 31 oktober 1961 ett betänkande i ämnet (SOU 1961: 62). Utredningens kostnadsberäkningar var därvid baserade på 1961 års prisnivå. Beräkningarna framlades enligt tre alternativ, som skilde sig till beloppen med hänsyn till om övergången skulle äga rum år 1965, 1966 eller 1967. De framräknade kostnaderna för en övergång till högertrafik år 1967 angavs av utredningen till i runt tal 340 milj. kronor, varvid dock samtidigt framhölls att många ovissa faktorer påverkade kostnadsberäkningar av ifrågavarande slag. En specifikation av beräkningarna återgives i den första sifferkolumnen av nedanstående tabell.

Ändamål	Kostnad vid övergång 1967 (milj. kr.)	D:o med 18 % förhöjning
Spårvägstrafik	48,0	56,6
Busstrafik	176,3	208,0
Väg- och gatuhållning samt järnvägar	87,1	102,8
Skogsbruk	2,0	2,4
Försvaret	1,7	2,0
Bensinstationer m. m.	7,0	8,3
Utbildning och upplysning	8,0	9,4
Administration	3,6	4,2
Oförutsett	5,3	6,3
Summa kronor	339,0	400,0

1961 års betänkande remitterades för yttrande till ett stort antal myndigheter och organisationer. Kostnadsberäkningarna betecknades i remissvaren nästan genomgående som rimliga och väl underbyggda. Statskontoret framhöll i sitt yttrande att beräkningarna i huvudsak vore baserade på uppgifter som infordrats från berörda företag och institutioner. I flertalet fall syntes utredningen ha helt godtagit uppgiftslämnarnas beräkningar. Den tillämpade metoden syntes enligt statskontoret knappast kunna medföra en underskattning av de kostnader en trafikomläggning skulle förorsaka. Landsorganisationen ansåg att beräkningarna gav intryck av att vara tilltagna något i överkant genom att utredningen överskattat vissa konsekvenser av en övergång. Svenska omnibusägareförbundet framhöll att de beräkningar som avsåg busstrafiken syntes vara omsorgsfullt genomförda och ge realistiska resultat. Riksrevisionsverket underströk att utredningen i flera avseenden måst grunda sina beräkningar på osäkra antaganden. Svenska stadsförbundet fann ej anledning att rikta några väsentliga erinringar mot beräkningarna i vad de gällde städernas kostnader.

Beträffande speciella frågor framfördes från remissmyndigheternas sida vissa erinringar och påpekanden. Sålunda framhöll Svenska omnibusägareförbundet i fråga om avgränsningen av de kostnader som kunde komma att bli föremål för ersättning, att gottgörelse borde kunna utgå även för indirekta kostnader, såsom exempelvis inkomstbortfall av olika slag. Länsstyrelsen i Älvsborgs län ifrågasatte om det belopp som utredningen upptagit för utbildning och upplysning vore tillräckligt. Samma länsstyrelse liksom även statskontoret ansåg att de beräknade kostnaderna för administration syntes alltför lågt beräknade.

Frågan om övergång till högertrafik förelades 1963 års riksdag genom propositionen nr 58. Föredragande departementschefen erinrade därvid om att utredningens kostnadsberäkningar i allt väsentligt lämnats utan erinran vid remissbehandlingen. Såsom även framhållits av utredningen vore det emellertid givet att beräkningarna grundats på en del mer eller mindre osäkra faktorer, men som helhet syntes de böra godtagas. Med hänsyn till att de utförts år 1961 och att trafikomläggningen förutsattes skola äga rum först år 1967 syntes det emellertid befogat att räkna med en kostnad av omkring 400 milj. kronor. Att närmare ange kostnadsbeloppet syntes icke vara möjligt. Kostnaderna för omläggningen borde i sin helhet bäras av bilisten.

Av den andra sifferkolumnen i omstående tabell framgår hur den angivna kostnadsuppräknings fördelar sig på de olika delposterna.

Som allmän princip borde enligt propositionen gälla, att ersättning borde utgå för alla kostnader som hade omedelbart samband med trafikomläggningen och som vore nödvändiga för dess genomförande, oavsett om den ersättningsberättigade utgjordes av statligt verk, kommun, trafikföretag eller annan. Å andra sidan borde någon vinst icke göras genom ersättningen

eller kostnader för standardförbättringar täckas därav. I propositionen angavs de riktlinjer efter vilka ersättningsreglerna borde utformas, men det ansågs icke möjligt att i detalj fixera efter vilka närmare grunder som ersättning borde utgå. Den mångfald olika spørsmål man här ställdes inför borde närmare utredas och övervägas av det organ som anförtroddes administrationen av trafikomläggningen, och det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att fastställa regler för ersättningsfrågornas bedömande.

Med bifall till propositionen fattade riksdagen beslut om övergång till högertrafik under år 1967. I juli 1963 inrättades statens högertrafikkommission med uppgift att planlägga och leda omläggningen. Kommissionen skulle bl. a. vaka över att erforderliga arbeten på vägar, gator och trafiksignaler blev utförda, pröva planer och kostnadsberäkningar som upprättades av väghållare, trafikföretag och andra, i samarbete med myndigheter och organisationer m. fl. planlägga och genomföra utbildnings- och upplysningsverksamhet samt besluta i frågor om ersättning för kostnader till följd av trafikomläggningen.

Samtidigt med nämnda beslut reglerades finansieringen av trafikreformen genom att riksdagen med bifall till propositionen 1963:59 införde en särskild trafikomläggningsskatt på motorfordon. Skatten skulle utgå under ettvarv av åren 1964—1967 och bestämdes till belopp som varierade med fordonens viktklasser. Skatten beräknades inbringa det erforderliga beloppet 400 milj. kronor.

Genom kungörelsen 1964:99 har Kungl. Maj:t meddelat bestämmelser om ersättning av statsmedel för kostnader till följd av övergången till högertrafik. Ersättning skall enligt kungörelsen utgå till väghållare, trafikföretag eller annan med belopp som motsvarar nödvändig kostnad, inräknat administrationskostnader, jämte fem procent ränta på utlagda medel. Kostnad som är att anse som ringa skall icke ersättas.

Bland åtgärder som berättigar till ersättning nämnes i kungörelsen bl. a. ombyggnad eller ändring av trafikplats, vägskäl, hållplats, parkeringsplats m. m., flyttning, ändring eller ersättande av vägmärke, trafiksignal och linjemarkering, ombyggnad eller ändring av redskap för väg- och gatuhållning, ombyggnad av spårvagn, buss eller annat fordon, tidigareläggning eller försening av trafikföretags anskaffning av fordon samt sådant företags bibehållande av fordon som eljest skolat utranteras, ombyggnad eller flyttning av bensinstation samt annan åtgärd som är jämförlig med de sålunda uppräknade. Den som gör anspråk på ersättning har att upprätta plan med kostnadsberäkning rörande åtgärden, och planen skall ingivas till kommissionen för godkännande.

I en särskild inom kommunikationsdepartementet upprättad promemoria har närmare anvisningar meddelats rörande kungörelsens tillämpning och bedömningen av vissa ersättningsfrågor.

I propositionen 1964:199 framlades förslag rörande statlig långivning

för anskaffning av högertrafikbussar i sådana fall då anskaffningen skedde tidigare än normalt. Förslaget godkändes av riksdagen. I december 1964 utfärdade Kungl. Maj:t föreskrifter för långivningen.

I december 1964 beslöt Kungl. Maj:t att övergången till högertrafik skulle äga rum den 3 september 1967 (SFS 1964: 900).

I enlighet med vad som förutsattes i tredje lagutskottets utlåtande i anledning av propositionen 1963: 58 har riksdagen i samband med de årliga anslagsäskandena för trafikreformens genomförande hållits underrättad om huvuddragen av omlägningsarbetets planering och genomförande. I 1964 års statsverksproposition anmäldes dock endast att vissa utredningar och inventeringar igångsatts men ännu icke hunnit fullföljas.

I 1965 års statsverksproposition lämnades en redogörelse för omlägningsarbetets fortskridande, bl. a. rörande utfärdade anvisningar och pågående planering. Bland frågor som kunde inverka på kostnaderna anmäldes därvid att antalet bussar som måste anpassas till högertrafik komme att bli något större än beräknat. Ombyggnadskostnaderna för vissa busstyper hade även visat sig bli avsevärt högre än som uppgavs till 1960 års utredning. Å andra sidan hade trafikföretagen och industrien funnit vissa medel att sänka kostnaderna för anpassning av bussparken till högertrafik. Innan trafikföretagen inkommit med sina planer och kostnadsberäkningar vore det icke möjligt att bedöma det slutliga utfallet. Detsamma gällde väg- och gatukostnaderna. Väghållarna beräknades icke inkomma med planer m. m. förrän i början av år 1965. Skolöverstyrelsen hade för kommissionen anmält ett omfattande medelsbehov, överslagsvis beräknat till mer än 8 milj. kronor, för intensifiering av trafikundervisningen, men bedömandet av denna fråga borde anstå i avvaktan på statsmakternas beslut i anledning av bilförarutredningens väntade betänkande.

I propositionen 1965: 105 angående utgifter på tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1964/65 lämnades ytterligare uppgifter rörande ombyggnad och nyanskaffning av fordon. Omställningen av bussparken hade gått snabbare än man räknat med, och krav på ersättning förelåg nu beträffande mer än hälften av linjetrafikföretagens bussbestånd.

I 1966 års statsverksproposition redogjordes till en början för innehållet i en av högertrafikkommissionen avlämnad skrivelse den 2 september 1965. Därifördes bl. a. att kommissionen utfört en inventering av de busslinjer som kunde komma i fråga för trafik med s. k. dispensbussar, d. v. s. bussar som hade dörrar för på- och avstigning mot vägens mitt. Det syntes enligt kommissionen finnas anledning antaga att utrymmet för användning av dispensbussar var väsentligt mindre än som tidigare förutsatts, i varje fall under tiden före övergången. I samarbete med väghållarna hade vidare genomförts en inventering av behovet av ombyggnadsarbeten på vägar och gator. Inventeringen visade att relativt kostnadskrävande ändringar erfordrades vid trafikplatser och större vägskal.

Enligt nyssnämnda skrivelse hade kommissionen vidare under våren 1965 åt en särskild arbetsgrupp uppdragit att överse tidigare gjorda beräkningar av kostnaderna för trafikomläggningen samt lägga upp riktlinjer för en fortlöpande kostnadsuppföljning. Vidare hade till kommissionen inkommit ett stort antal framställningar om ersättning för ombyggnad av olika typer av småbussar för personbefordran samt för ombyggnad av skåpbilar, butiksbussar, kylbussar etc. Kommissionen hade funnit det angeläget att närmare klarlägga vilka fordonstyper som behövde byggas om och därför påbörjat en utredning i frågan.

I 1966 års statsverksproposition redogjordes även för innehållet i en från högertrafikkommissionen inkommen skrivelse den 18 november 1965, i vilken kommissionen redovisat resultatet av den översyn som företagits av tidigare gjorda beräkningar av kostnaderna för högertrafikomläggningen. Kommissionen hade däri erinrat om att 1960 års utredning beräknat kostnaderna till omkring 340 milj. kronor och att detta belopp vid 1963 års riksdagsbeslut uppräknats till 400 milj. kronor. Trots en ogynnsam utveckling av bl. a. verkstadskostnaderna hade det vid uppgörelser angående ombyggnad av buss- och spårvägsparken visat sig möjligt att hålla kostnaderna härför inom ungefärligen den kostnadsram som man tidigare räknat med. Däremot hade pris- och löneutvecklingen samt den fortlöpande trafikökningen givit anledning antaga, att det icke skulle bli möjligt att genomföra erforderliga ombyggnadsarbeten m. m. på vägar och gator utan en avsevärd ökning av de beräknade kostnaderna. Vidare hade ombyggnad aktualiserats för vissa fordon som inte beaktats vid de tidigare beräkningarna. Dessutom hade framkommit vissa andra icke tidigare förutsedda kostnadskrävande objekt. Slutligen hade ett närmare studium av hur trafiksäkerhetsarbetet skulle bedrivas givit vid handen, att den tidigare beräknade kostnaden för upplysningsverksamhet måste komma att väsentligt överskridas. Den arbetsgrupp som tillkallats för att se över kostnadsberäkningarna hade funnit att kostnaderna för övergång till högertrafik numera kunde beräknas till 595 milj. kronor i 1965 års prisläge. Den nya beräkningen hade gjorts under hänsynstagande till reglerna i ersättningskungörelsen och de i anslutning till denna utfärdade tillämpningsföreskrifterna. — Gentemot arbetsgruppens beräkningar hade kommissionen och föredragande departementschefen icke funnit anledning till erinran. Ej heller framfördes erinringar från vederbörande utskotts eller riksdagens sida.

Revisorerna återkommer i det följande till den närmare specifikationen av de merkostnader för omläggningen som innefattas i högertrafikkommissionens nu berörda skrivelse.

Med skrivelse den 25 augusti 1966 har högertrafikkommissionen hemställt om anslag för trafikomläggningen för budgetåret 1967/68. Kommissionen har däri anmält att arbetet med planläggning och anvisningar nu i huvudsak var avslutat. Sålunda förelåg bl. a. en generalplan för informations- och utbildningsverksamheten. Vaghållarnas planläggning av erforderliga egent-

liga ombyggnadsarbeten på vägar och gator beräknades vara avslutad under år 1966. En stor del av dessa arbeten hade utförts. Av de ca 7 500 bussar som måste omställas för högertrafik var den 1 juli 1966 omkring 3 600 förberedda, varjämte 2 300 nya bussar var beställda för leverans före omläggningensdagen. Återstoden, ca 1 600 bussar, beräknades bli ombyggda under det år som ännu stod till förfogande. Vidare anförde kommissionen att det nu beräknade totalbeloppet, i runt tal 600 milj. kronor, var angivet i 1965 års priser. I den mån uppkommande fördyringar till följd av pris- och löneutvecklingen icke kompenseras av besparingar räknade kommissionen i varje fall med att fördyringen icke skulle bli av sådan storlek att icke framställning om medel härför kunde anstå. De arbetsuppgifter som kvarstode efter utgången av år 1967 syntes kunna överföras till annan myndighet, och kommissionens kansliorganisation starkt begränsas eller upphöra från och med nämnda årsskifte.

Den vid 1963 års riksdag beslutade trafikomläggningsskatten har hittills inbringat följande i kronor angivna nettobelopp.

Budgetår	Beräknat i riksstaten	Nettoinkomst
1963/64	90 000 000	87 647 108
1964/65	95 000 000	93 666 718
1965/66	100 000 000	99 510 716

I riksstaten för innevarande budgetår har inkomstiteln i fråga uppförts med ett belopp av 110 milj. kronor.

Gottgörelser enligt ersättningskungörelsen och övriga kostnader för förberedelsearbetet har utbetalats successivt efter hand som åtgärderna godkänts av kommissionen. För detta ändamål har å riksstatens sjätte huvudtitel uppförts ett särskilt reservationsanslag med rubriken Kostnader för övergång till högertrafik. Medel under detta anslag anvisades första gången i samband med beslutet om trafikomläggningen och därefter under ettvarit av följande budgetår. För budgetåret 1964/65 förstärktes anslaget genom medelsanvisning på tilläggsstat. Från anslaget bestrides även kostnaderna för kommissionens administration. Anslagsanvisning och medelsförbrukning framgår av följande uppställning.

Budgetår	Anvisat anslag, kronor	Medelsförbrukning, kronor
1963/64.....	10 000 000	2 029 680
1964/65.....	65 000 000	61 467 888
1965/66.....	100 000 000	102 239 965
1966/67.....	220 000 000	
	<u>Summa anvisat</u>	
	395 000 000	
1967/68 (äskat av kommissionen).....	196 000 000	
	<u>Summa beräknat t. o. m. 1967/68</u>	
	591 000 000	

Frågan om den anslagstekniska redovisningen av långivningen för anskaffande av högertrafikbussar i vissa fall löstes icke i samband med beslutet år 1964. Följande år anvisades emellertid ett särskilt investeringsanslag å 25 milj. kronor för detta ändamål under fonden för låneunderstöd. För budgetåret 1966/67 anvisades ytterligare 50 milj. kronor under samma anslag.

I detta sammanhang må omnämnas att riksdagen innevarande år till behandling förehått ett genom motion (II: 377) framfört förslag om förnyad prövning av det principbeslut som innebar att kostnaderna för högertrafikens genomförande i sin helhet skulle bäras av bilismen. Enligt motionen borde en omprövning göras av frågan, huruvida de merkostnader på omkring 200 milj. kronor som nu beräknades bli erforderliga skulle i sin helhet avräknas mot automobilskattemedel eller till någon del hänföras till allmänna skattemedel. Bevillningsutskottet erinrade om att de genom trafikomläggningsskatten inflytande medlen beräknades täcka utgifterna för reformen fram t. o. m. budgetåret 1966/67. I fråga om reformens fortsatta finansiering ansåg utskottet icke erforderligt att nu uppta denna fråga till prövning. Motionen föranledde icke någon riksdagens åtgärd.

Revisorerna har funnit det vara av intresse att redovisa orsakerna till den avsevärda skillnad i beräkningen av kostnaderna som föreligger mellan 1960 års utredning och den överarbetning som år 1965 företogs av högertrafikkommissionen. I det föregående har omnämnts att utvecklingen beträffande priser och löner ävensom den fortlöpande trafikökningen medfört en allmän kostnadsstegring i förhållande till läget år 1961, som låg till grund för 1960 års utredning. Det må vidare erinras om att 1963 års beslut i allt väsentligt byggde på den specifikation av ersättningsobjekt och delkostnader som lämnats av utredningen. Det år 1963 beräknade totalbeloppet, 400 milj. kronor, hade åstadkommits genom en allmän uppräknings av kostnadsbeloppen i den föregående utredningen med omkring 18 procent.

För att närmare belysa den angivna skillnaden lämnas på efterföljande sida en specifikation av de delposter som angivits vid de olika kostnadsberäkningarna.

De av 1960 års utredning beräknade kostnaderna för spårvägstrafiken grundades på vissa av spårvägsföretagen utarbetade antaganden, vilka av utredningen betecknades som i flera avseenden osäkra. De jämförelsevis låga kostnaderna för omläggningen i Stockholm sammanhänger med att spårvägstrafiken därstädes i stor omfattning beräknats kunna ersättas av busstrafik, om övergången skedde först år 1967. Utöver den kostnad som angavs för omläggningen av spårvägstrafiken i Göteborg kunde enligt 1960 års utredning komma en ytterligare kostnad av 8,8 milj. kronor, därest en eventuell nyanskaffning av 30 motorvagnar icke kunde undvikas. 1965 års beräkning av kostnaderna för omställning av buss- och spårvägsparken har till större delen kunnat grundas på fastställda planer eller på uppgifter rö-

	1961	1963	1965
1. Spårvägar			
a. Stockholm	6,7	7,9	
b. Göteborg	28,8	34,0	
c. Malmö	3,9	4,6	
d. Norrköping	5,7	6,7	
e. Hälsingborg	2,7	3,1	
	<hr/>		
Summa (avrundat)	48,0	56,0	56,0
2. Bussar			
a. Ombyggnad	105,5	124,5	
b. Kapitalkostnad för tidigare anskaffning eller utranering.	28,1	33,2	
c. Uppställning	3,5	4,1	
d. Trafikprovisorier	14,0	16,5	
e. Ändring av fasta anläggningar	3,5	4,1	
f. Diverse kostnader	5,7	6,7	
g. Utlåning och förhyrning	3,0	3,6	
h. Ändring av bussar, godkända endast för beställningstrafik, samt vissa andra fordon	4,5	5,3	57,0
i. Oförutsett och utjämning	8,5	10,0	
	<hr/>		
Summa (avrundat)	176,3	208,0	260,0

rande aktuella ärenden. I övrigt har beräkningarna baserats på delbeslut rörande vissa fordon samt på uppskattningar med ledning av kostnaderna för de fordon som redan varit föremål för beslut. Även om vissa risker angivits kunna föreligga för en ökning av den tidigare beräknade kostnaden för spårvägar och bussar, d. v. s. sammanlagt 260 milj. kronor, har 1965 års arbetsgrupp icke funnit anledning att frångå denna.

En avsevärd kostnadsskillnad förekommer däremot beträffande delposten 2 h, som avser ändring av bussar, godkända endast för beställningstrafik, samt vissa andra fordon. 1960 års utredning framhöll att denna grupp till stor del utgjordes av personbilar som registrerats såsom bussar och att åtskilliga andra fordon i gruppen redan torde ha varit försedda med högerdörrar. Vissa andra kommersiella fordon kunde dock av trafiksäkerhetsskäl behöva ändras. Utredningen stannade för en beräknad kostnad av 4,5 milj. kronor.

Vid 1965 års beräkning hade till kommissionen inkommit ett stort antal framställningar om ersättning för ombyggnad av olika typer av småbussar för personbefordran samt skåpbilar, butiksbussar, kylbussar, invalidbilar m. m. Kommissionen hade företagit en undersökning rörande kostnaderna för nödvändig ombyggnad av här avsedda fordonstyper och funnit dessa kostnader böra uppskattas till 57 milj. kronor i 1965 års prisläge. Därav hänförde sig drygt 20 milj. kronor till ombyggnad av skåpbilar, 8 milj. kronor till vissa lastbilar, 7 milj. kronor till invalidbilar och ca 6 milj. kronor till butiksbilar. Undersökningen hade baserats på tillgänglig officiell fordonstatistik, vilken kompletterats på olika sätt. Enligt kommissionens uppfattning måste åtgärder vidtagas i fråga om de berörda fordonstyperna. Detta har även förutsatts i ersättningskungörelsen och anvisningarna till denna.

	1961	1963	1965
3. Väg- och gatuhållning			
a. Flyttning av vägmärken.....	8,8	10,4	22,0
b. Flyttning av trafiksignaler vid gatukors, broar m. m.	9,5	11,2	22,0
c. Ändring av vägska, trafikplatser, busshållplatser, parkeringsplatser m. m.	23,6	27,8	104,0
d. Ommålning av trafiklinjer	1,8	2,1	} 47,6
e. Ändring och nyanskaffning av maskiner.....	11,4	13,5	
f. Tillkommande anordningar m. m. fram till år 1967	23,2	27,4	
Summa (avrundat)	78,3	92,4	195,6

1960 års utredning hade från samtliga vägförvaltningar ävensom från de städer och samhällen som är egna väghållare inhämtat uppgifter i fråga om de beräknade kostnaderna för flyttning av vägmärken och trafiksignaler, ändring av trafikplatser samt nyanskaffning och ändring av vägmaskiner. Efter genomgång och bearbetning av det insamlade materialet hade de av utredningen angivna beloppen framräknats. Delposten under f, avseende tillkommande anordningar, hade därvid minskats med 1,3 milj. kronor, motsvarande beräknade besparingar genom att vissa vägmärken under tiden fram till övergången provisoriskt placerades på den sida av vägen som rätteligen passade för högerkörning.

1965 års omräkning innebär beträffande denna post en merkostnad av 103,2 milj. kronor i förhållande till 1963 års beslut. De nya beräkningarna har grundats på en i samarbete med väghållarna företagen inventering av behovet av ombyggnadsarbeten på vägar och gator. Det hade enligt kommissionen icke möjligt att basera beräkningarna på planer med kostnadsberäkningar, eftersom sådana dittills endast i begränsad utsträckning kommit in från väghållarna. Förutom av den allmänna prisuppgången kunde kostnadsstegringen förklaras av volymökningar. Sålunda hade antalet vägmärken och trafiksignaler ökat kraftigt. På grund av att många vägar blivit belagda eller försedda med oljegrus hade omfattningen av trafiklinjemålningen ökat. Vidare ingick icke i de uppgifter från väghållarna som låg till grund för den tidigare kostnadsberäkningen regelmässigt kostnader för projektering och administration. Enligt ersättningskungörelsen vore även dessa kostnader ersättningsgilla och utgjorde en icke ringa del av de år 1965 beräknade kostnaderna.

I en särskild inom högertrafikkommissionen utarbetad promemoria den 26 oktober 1965, vilken legat till grund för 1965 års omräkning av kostnaderna för ändring av vägar, gator och fasta anläggningar, lämnas vissa uppgifter som ytterligare belyser skiljaktigheterna beträffande ifrågavarande kostnader. Sålunda hade 1960 års utredning icke räknat med dubbelring av vägmärken. Kommissionen hade emellertid sedermera funnit att väghållarnas resurser icke medgav flyttning av vägmärken i direkt anslutning till trafikomläggningen. Det syntes därför bli nödvändigt att nya varnings-, påbuds- och förbudsskyltar uppsattes på vägens högra sida samtidigt som märkena bibehölls på vänster sida fram till dagen H. Beträffan-

de trafiksignaler har anmärkts att särskilt nytillkomna sådana visat sig åtskilligt mera komplicerade än tidigare och därför kostsammare att ändra. Beträffande kostnaderna för ändring av vägskäl och trafikplatser m. m. har framhållits att de aktuella ombyggnadsarbeten det här vore fråga om i huvudsak utgjordes av mindre arbeten, där den manuella insatsen var betydande, och att arbetslönerna under den angivna mellantiden stigit i högre grad än genomsnittskostnaderna för vägbyggnadsarbeten, där maskiner i större utsträckning kom till användning (arbetslöner 30 %, vägbyggnadskostnader 18,5 %). Väghållarnas år 1961 lämnade uppgifter syntes även i vissa fall ha baserats på ofullständiga utredningar. Slutligen har beträffande kostnaderna för ommålning av trafiklinjer och dylika vägmarkeringar erinrats om att den sammanlagda vägsträcka som var försedd med permanent beläggning eller oljegrus under de senaste fyra åren ökat med 34 procent.

	1961	1963	1965
4. <i>Järnvägar</i>	8,8	10,4	=
5. <i>Skogsbruk</i>	2,0	2,4	=
6. <i>Försvaret</i>	1,7	2,0	=

Beträffande dessa tre poster har någon anledning till uppräknings mellan 1963 och 1965 års uppskattningar icke ansetts föreligga. Posten för järnvägar avser huvudsakligen ändringsarbeten vid korsning mellan järnväg och väg. Skogsbrukets kostnader hänför sig till ombyggnad av plogar och andra vägmaskiner samt flyttning av vägmärken, stolpar och pålar m. m. Under posten till försvaret har räknats med kostnader för ändring av bussar och plogar, ändring av skyltar och refuger samt flyttning av drivmedelsanläggningar, siktförbättringar m. m.

	1961	1963	1965
7. <i>Bensinstationer m. m.</i>	7,0	8,3	13,0

1961 års kostnadsbelopp angavs efter samråd med Svenska petroleum institutet, som grundade sin uppskattning på en utredning från år 1954. Det då framräknade beloppet, 5 milj. kronor, borde enligt institutets mening alltså vara användbart efter omräkning till aktuell prisnivå. 1960 års utredning framhöll härjämte att ändringsarbeten syntes bli erforderliga även vid vissa andra serviceanläggningar utmed vägarna, såsom verkstäder, motell m. m., men något delbelopp för denna post har icke angivits.

År 1965 hade planer angående ändring av bensinstationer ännu icke ingivits till kommissionen, men med ledning av uppgifter från det nyssnämnda institutet hade kostnaderna för ändring av bensinstationer omräknats till 12 milj. kronor. Härtill borde läggas ett belopp av 1 milj. kronor för ändring av verkstäder och motell m. m.

	1961	1963	1965
8. <i>Utbildning och upplysning</i>			
a. Skrifter, instruktörer, undervisningsmateriel, film m. m.	2,2	2,6	} 18,0
b. Fortsatt upplysningsverksamhet, affischering, körriktningsmarkeringar, personlig vägledning, upplysning för utländska besökare m. m.	2,2	2,6	
c. Specialister och konsulter	0,4	0,5	
d. NTF, egen administration	1,8	2,1	
e. TV, radio, press	1,4	1,6	12,0
Summa	8,0	9,4	30,0

I fråga om posterna under a—d hade 1960 års utredning samrått med nationalföreningen för trafiksäkerhetens främjande, som verkställt en översiktlig planläggning av den erforderliga upplysningsverksamheten och vars beräkningar i huvudsak godtagits av utredningen. Föreningen hade utgått från att huvuddelen av den upplysning som avsetts äga rum genom television, radio och i skolorna skulle bestridas av nämnda institutioners egna anslag. Utredningen ansåg sig emellertid för denna verksamhet böra inräkna ett kostnadsbelopp av 1,4 milj. kronor.

1965 års beräkningar är utförda med stöd av en inom högertrafikkommissionen utarbetad promemoria med vissa riktlinjer för trafiksäkerhetsarbetet. Promemorian följer icke samma uppdelning på verksamhetsgrenar som använts vid 1961 års beräkningar, och kostnadsbeloppen kan därför icke fördelas enligt denna disposition. I likhet med utredningen har kommissionen avsett att begagna sig av frivilliga krafter i upplysnings- och trafiksäkerhetsarbetet, men dessa insatser har förutsatts kräva en viss samordning. För denna verksamhet, vilken delvis skulle ankomma på länsrepresentanter som kommissionen anlidade i varje län, samt för stöd åt organisationerna har beräknats 4,3 milj. kronor. För handledning och utrustning åt organisationernas medlemmar och traktamenten åt militär personal har räknats med 0,7 milj. kronor och för provisoriska skyltar och markeringar på vägbanor m. m. 2,8 milj. kronor. Vidare har beräknats för vissa undersökningar m. m. i samband med informationsverksamheten 2,1 milj. kronor och för vissa åtgärder under uppföljningsskedet 2 milj. kronor. För åtgärder av informations- och utbildningskaraktär under den närmaste tiden efter omläggningen har beräknats 5,9 milj. kronor. Kommissionen har utgått från att press, radio och television kommer att ägna omlägningsarbetet ett spontant intresse men har ansett att kostnaderna därför likväl kan beräknas bli betydande. Bl. a. måste en effektiv presstjänst skapas och kommissionen själv driva en målinriktad informationsverksamhet i dessa media, bl. a. genom annonsering. Kommissionen beräknade därför de sammanlagda kostnaderna för att utnyttja press, radio och television till 12 milj. kronor. Till det angivna totalbeloppet kunde komma ett ytterligare medelsbehov av 6 milj. kronor för utbildning och ersättningar i samband med skolornas medverkan i upplysningsarbetet.

	1961	1963	1965
9. <i>Industri och handel</i>	—	—	13,0
10. <i>Taxistationer</i>	—	—	1,0

För ovan angivna ändamål har särskilda belopp icke medräknats av 1960 års utredning. Vid 1965 års omräkning har emellertid kommissionen erinrat om att tillämpningsföreskrifterna till ersättningskungörelsen förutsatte att industri- och handelsföretag kunde nödgas bygga om in- och utfarter vid fabriksanläggningar och varuhus samt att lastbryggor, vagnvågar och liknande anordningar kunde behöva ändras eller flyttas. Några samlade uppgifter om erforderliga åtgärder fanns icke tillgängliga vid omräkningen, men med ledning av uppgifter som inhämtats från några industriföretag beräknade kommissionen de totala kostnaderna under rubriken *Industri och handel* till 13 milj. kronor. Härjämte upptogs ett beräknat belopp av 1 milj. kronor för flyttning av taxistationer som kunde bli nödvändigt i samband med omläggningen av tätorternas trafiksystem.

	1961	1963	1965
11. <i>Administration</i>	3,6	4,2	8,0

1960 års utredning förutsatte att den centrala ledningen av planläggning och genomförande av trafikreformen skulle anförtros åt väg- och vattenbyggnadsstyrelsen. Inom styrelsen borde därvid inrättas en särskild byrå eller avdelning för högertrafikfrågor, och vissa personalförstärkningar skulle samtidigt bli erforderliga. Vidare borde till ämbetsverket knytas två särskilda nämnder, vilka hade att biträda vid det mycket intima samarbete som förutsattes komma att bedrivas med andra myndigheter, organisationer och företag.

Kostnadsökningen för detta ändamål sammanhänger i avsevärd mån med att administrationen förlagts till en fristående myndighet, varjämte löneutvecklingen till stor del inverkat. Därtill kommer att såväl upplysningsverksamheten med därav föranledda vetenskapliga utredningar som handläggningen av ärenden rörande tidigare inte förutsedda objekt medfört ökat personalbehov.

Det må i detta sammanhang nämnas att högertrafikkommissionens egna administrationskostnader i statförslaget för budgetåret 1967/68 angivits till 1,9 milj. kronor, varav 1,7 milj. kronor för avlöningar och 0,2 milj. kronor för omkostnader. I augusti innevarande år omfattade kommissionens kansliorganisation 43 tjänstemän, varav 13 på trafiksäkerhetsavdelningen, 11 på juridisk-administrativa avdelningen och återstoden fördelade på trafik-, väg- och gatu- samt utredningsavdelningarna jämte en pressdetalj.

	1961	1963	1965
12. <i>Oförutsett</i>	5,3	6,3	5,0

I de tidigare kostnadsberäkningarna hade under de särskilda rubrikerna medtagits vissa belopp för oförutsedda utgifter. Med hänsyn till arten och omfattningen av de aktuella arbetena samt svårigheten att verkställa noggranna beräkningar och överblicka alla uppkommande kostnader hade likväl efter sammanställning av samtliga delposter även upptagits en särskild post för oförutsett. Vid 1965 års omräkning har oförutsedda utgifter icke inräknats i de olika delposterna. Däremot har upptagits en särskild post för smärre omställningsåtgärder och oförutsett.

Nedanstående tabell utvisar en sammanställning av de olika i det föregående behandlade delposterna samt deras slutbelopp i milj. kronor.

	1961	1963	1965	Merkostnad 1963—1965
1. Spårvägar	48,0	56,0	56,0	—
2. Bussar och andra fordon	176,3	208,0	260,0	+ 52,0
3. Väg- och gatuhållning	78,3	92,4	195,6	+ 103,2
4. Järnvägar	8,8	10,4	10,4	—
5. Skogsbruk	2,0	2,4	2,4	—
6. Försvaret	1,7	2,0	2,0	—
7. Bensinstationer	7,0	8,3	13,0	+ 4,7
8. Utbildning och upplysning	8,0	9,4	30,0	+ 20,6
9. Industri och handel	—	—	13,0	+ 13,0
10. Taxistationer	—	—	1,0	+ 1,0
11. Administration	3,6	4,2	8,0	+ 3,8
12. Oförutsett	5,3	6,3	5,0	— 1,3
Summa kronor	339,0	399,4	596,4	197,0

Revisorernas uttalande. Frågan om övergång till högertrafik har varit aktuell sedan slutet av 1920-talet och gjorts till föremål för ett flertal utredningar. Kostnaderna har därvid angivits till mycket varierande belopp. Sålunda beräknade väg- och vattenbyggnadsstyrelsen i början av 1940-talet att en trafikreform förlagd till år 1946 skulle draga en kostnad av 27 milj. kronor. Olika kalkyler för övergång under åren 1958, 1959 och 1965 har givit totalbelopp som växlat mellan 150 och 325 milj. kronor.

År 1960 tillkallades en särskild utredningsman med uppdrag att företa en förnyad beräkning av de kostnader som en övergång till högertrafik kunde antagas medföra. Resultatet av nämnda arbete redovisades i ett betänkande, avlämnat i oktober 1961. Utredningsmannen utgick därvid från att beslut om övergång skulle fattas av 1962 års riksdag. Kostnaderna beräknades till 340 milj. kronor under förutsättning att trafikreformen genomfördes år 1967.

Betänkandet remitterades för yttrande till ett stort antal myndigheter och organisationer och lämnades därvid i huvudsak utan erinran. Kostnadsberäkningarna betecknades nästan genomgående som rimliga och väl underbyggda. Endast enstaka myndigheter anmälde tveksamhet inför uppskattningen av vissa delposter, däribland beträffande utbildning och upplysning samt administration.

Med bifall till propositionen nr 58 fattade 1963 års riksdag beslut om

övergång till högertrafik under år 1967. Såvitt gällde kostnaderna framhölls därvid att 1961 års kalkyler grundats på en del mer eller mindre osäkra faktorer men att de som helhet syntes böra godtagas. Med hänsyn till att sistnämnda beräkningar baserats på prisläget år 1961 borde man dock enligt propositionen räkna med en förhöjning av det erforderliga kostnadsbeloppet. Detta angavs nu till 400 milj. kronor, erhållet genom en allmän uppräknig med 18 procent. Kostnaderna för omläggningen förutsattes i sin helhet böra bäras av bilismen; i detta syfte infördes i samband med 1963 års beslut en särskild trafikomläggningsskatt på motorfordon, vilken skulle uttagas under åren 1964—1967 och förutsattes inbringa det erforderliga beloppet.

Kort efter 1963 års riksdagsbeslut tillsattes statens högertrafikkommision med uppgift att planlägga och leda omläggningen. I början av år 1964 utfärdades en särskild kungörelse med närmare bestämmelser om de grunder, enligt vilka ersättning för av omläggningen påkallade åtgärder skulle utgå. I slutet av samma år fastställdes dagen H till den 3 september 1967. Fr. o. m. budgetåret 1963/64 har även medel anvisats å ett särskilt anslag, från vilket ersättningar och administrationskostnader bestrides.

Under åren 1964 och 1965 inkom efter hand till högertrafikkommissionen framställningar om ersättning för ombyggnads- och omläggningståtgärder, beräknade enligt de bestämmelser som lämnats i ersättningskungörelsen och anvisningarna till denna. Våren 1965 synes inom kommissionen misstanke ha uppstått om att de ursprungliga kostnadsberäkningarna icke skulle visa sig hållbara. Kommissionen igångsatte då en förnyad beräkning, som resulterade i att trafikomläggningen bedömdes erfordra ett totalbelopp av 595 milj. kronor. Förhållandet tillkännagavs i en skrivelse till Kungl. Maj:t den 18 november 1965, vilken även innehöll en specifikation av de omräknade delbeloppen och orsakerna till uppkomna avvikelser. Den nya kostnadsberäkningen anmäldes för riksdagen i 1966 års statsverksproposition i samband med anslagsäskandet för högertrafikomläggningen för innevarande budgetår.

Av den framställning om anslag för samma ändamål som innevarande höst ingivits av högertrafikkommissionen framgår icke annat än att totalbeloppet 595 milj. kronor skall visa sig förslå för att täcka samtliga av trafikomläggningen föranledda ersättningar och övriga kostnader. En reservation måste givetvis göras för eventuellt opåräknade pris- och lönestegringar under den tid som återstår innan erforderliga åtgärder är vidtagna och ersättningarna reglerade.

De av högertrafikkommissionen i november 1965 framlagda kostnadsberäkningarna föranledde icke någon erinran från departementschefens sida, och ej heller riksdagen fann anledning att vid behandlingen av frågan göra något särskilt uttalande. Den avsevärda skillnaden mellan de beräkningar som förelåg vid riksdagsbehandlingen år 1963 och de sedermera anmälda

har emellertid givit anledning till debatt, såväl inom riksdagen som på annat håll, och frågan har därvid särskilt gällt beskaffenheten av det underlag som förelåg vid bedömningen år 1963. På grund härav har revisorerna ansett det vara av intresse att lämna den jämförande sammanställning av kostnadsberäkningarna som intagits i den ovan lämnade redogörelsen.

Till en början må erinras om att de tidigare beräkningarna framlagts med den reservationen att de innehöll åtskilliga osäkra faktorer. Vidare har 1963 års kostnadsbelopp angivits med utgångspunkt i 1961 års prisläge med ett allmänt tillägg av 18 procent, under det att 1965 års totalbelopp grundats på 1965 års priser. Det är även att märka att beräkningarna åren 1961 och 1963 utförts utan detaljerad kännedom om under vilka förutsättningar gottgörelse skulle komma att lämnas till väghållare, trafikföretag och andra sakägare; vid 1965 års beräkning hade man däremot med stöd av ersättningskungörelsen vunnit ökad klarhet i detta hänseende. Man hade i sistnämnda fall även att bygga på ett mera konkret underlag genom att ersättningsanspråk i ej ringa omfattning börjat inkomma till kommissionen och där förelåg för granskning och avgörande.

Vad beträffar de olika ändamål som ingår i kostnadsberäkningarna visar sammanställningen att vissa delposter från början upptagits med sådana belopp att några merkostnader icke väntas uppstå. Så är förhållandet beträffande ombyggnad och nyanskaffning vid spårvägar och bussar i allmän trafik samt kostnaderna under de tre rubrikerna Järnvägar, Skogsbruk och Försvaret. I fråga om övriga fordon som redovisats tillsammans med bussar i allmän trafik har emellertid en betydande merkostnad framträtt. År 1963 beräknades för ombyggnad av dylika fordon omkring 5,3 milj. kronor. Kommissionen har sedermera funnit att ombyggnad måste bli aktuell beträffande ett betydande antal fordon — såsom mindre bussar, skåpbilar, lastbilar, invalidfordon och butiks-bilar — och att det sammanlagda medelsbehovet för detta ändamål i 1965 års prisläge kan beräknas till 57 milj. kronor.

Den mest betydande avvikelser mellan de olika beräkningarna föreligger i fråga om posten till väg- och gatuhållning. För detta ändamål beräknades år 1963 92,4 milj. kronor och år 1965 195,6 milj. kronor, d. v. s. en skillnad på 103,2 milj. kronor. De åtgärder som här avses utgöres huvudsakligen av flyttning och ändring av vägmärken och trafiksignaler, omläggning av vägska, trafikplatser och hållplatser, ommålning av trafiklinjer samt ändring och nyanskaffning av väghållningsmaskiner och utrustning till sådana. 1960 års utredning utgick vid sin beräkning från uppgifter som inhämtats från vägförvaltningarna samt från de omkring 115 städer och köpingar som var egna väghållare. Uppgifterna hade i huvudsak godtagits av utredningen, dock efter en viss bearbetning som medförde att det anmälda behovet minskade med omkring 2 milj. kronor. Den efter omräkning angivna merkostnaden har grundats på inkomna ersättningsanspråk samt på en förnyad inventering av förutsebara arbeten, i viss utsträckning under

medverkan av personal från högertrafikkommissionen. Åtskilliga nya arbetsobjekt eller utvidgning av tidigare planer har därvid framkommit, och dessa har visat sig mera kostnadskrävande än vad från början antagits. Som exempel kan nämnas att vägmärken i stor utsträckning måste dubblas på grund av att resurser icke beräknas föreligga för att flytta dylika märken vid det starkt tidsbegränsade övergångstillfället.

Under delposten till utbildning och upplysning räknades i 1961 års betänkande, i enlighet med den uppskattning som gjorts av nationalföreningen för trafiksäkerhetens främjande, med 8 milj. kronor, vilket belopp år 1963 uppräknades till 9,4 milj. kronor. År 1965 räknade högertrafikkommissionen med 30 milj. kronor för samma ändamål. Direkta jämförelser mellan dessa belopp synes icke möjligt att göra, eftersom beräkningarna utförts enligt olika metoder. I huvudsak förklaras ökningen med att kommissionen förutsatt en betydligt mera omfattande och personalkrävande verksamhet. Härjämte har kommissionen räknat med ytterligare kostnader för mer än 10 milj. kronor för anlitande av radio, television och press.

Av den differens på 195 milj. kronor som föreligger mellan de olika beräkningarna svarar alltså de nu nämnda tre delposterna för omkring 176 milj. kronor. Av återstoden hänför sig 14 milj. kronor till två delposter, för vilka särskilda belopp icke upptagits i de tidigare kostnadskalkylerna. Kommissionen har sålunda beräknat 13 milj. kronor under rubriken Industri och handel — avseende de ombyggnadsarbeten som kan påkallas vid exempelvis fabriker och varuhus för in- och utfarter, lastbryggor m. m. — samt 1 milj. kronor för flyttning av taxistationer. En uppräknings har även företagits av det beräknade beloppet för ändring av bensinstationer, ytterligare förhöjt med 1 milj. kronor för ändringar i anslutning till verkstäder och motell m. m. Slutligen har kommissionen upptagit 8 milj. kronor för administration, vilket innebär i runt tal en fördubbling av tidigare beräknat belopp.

Den här företagna efterhandsgranskningen utvisar enligt revisorernas bedömning, att huvuddelen av de merkostnader som beräknats uppkomma i samband med trafikomläggningen är att hänföra till ökade volymer av erforderliga ombyggnadsarbeten, ökad omfattning av förberedande verksamhet samt högre pris- och löneläge än det förutsedda. I dessa hänseenden vill det synas revisorerna, att utredningen med den korta tid som stått till förfogande icke lämpligen kunnat bedrivas på annat sätt än genom inhämtande av uppgifter från de av omläggningen berörda och att det knappast torde ha varit möjligt att beräkna kostnaderna utan risk för betydande felmarginaler. Beträffande vissa andra merkostnader borde emellertid en mera exakt förhandsbedömning ha varit möjlig. Särskilt torde detta gälla beträffande den betydande delpost som avser ändringar av andra fordon än trafikbussar, d. v. s. skåpbilar, lastbilar och liknande specialfordon. Detsamma synes gälla de tillkommande posterna för dubbling av vägmärken, om-

byggnader vid industriens och handels fastigheter, taxistationer, verkstäder och motell samt den medverkan som påräknas från allmänna massmedia. Sammanlagt torde dessa ändamål representera merkostnader av omkring 80 milj. kronor. Enligt revisorernas mening borde senast i samband med beslutet år 1963 större klarhet ha förelegat beträffande den ungefärliga omfattning i vilken sådana åtgärder skulle bli erforderliga och huruvida ersättning i dylika fall skulle utgå av statsmedel.

Herr *Allard* har icke deltagit i behandlingen av förevarande ärende.

Handelsflottans pensionsanstalt

Sedan 1860-talet ombesörjer handelsflottans pensionsanstalt särskild pensionering av sjöfolk.

Intill år 1938 ordnades sjöfolkets åldersförsörjning på skilda vägar. Dels utgick från sjömanshus s. k. årsunderstöd, som baserades på avkastningen av sjömännens och redarnas avgifter samt på avkastningen av vissa kapitaltillgångar, dels lämnade pensionsanstalten ett begränsat antal årliga pensioner med anlitande huvudsakligen av statliga medel i form av föeringsanslag av tullmedel och särskilda tilläggsanslag. Sjömännen var även inbegripna i den år 1913 införda folkpensioneringen och i den försäkring för olycksfall i arbete som tillkom år 1916.

Genom beslut av 1938 års riksdag företogs en omorganisation på förevarande område, innebärande att handelsflottans pensionsanstalt skulle svara för en försäkringsbetonad pensionering för sjömännen själva, medan sjömanshusens verksamhet med bibehållande av understödsprincipen skulle avse enbart änkor efter sjömän. År 1943 genomfördes ånyo förbättringar av sjöfolkspensioneringen, syftande till en försäkringsmässigt uppbyggd pensionering. Sjömanspensionen skulle vara sammansatt av två delar, nämligen en hyresavgiftspension, som grundades på och helt bekostades av sjömannens egna avgifter (6 procent av hyran), samt en tilläggs pension, som bekostades av redarna (3 1/2 procent av hyran) och staten. Hyresavgifterna fonderades, medan redarnas och statens bidrag avsågs för omedelbar förbrukning. Manskapspensionen utgick från 55 år; lägre pensionsbelopp upphörde vid 67 år, under det att högre belopp utgick även fortsättningsvis ehuru med avsevärd reducering. Systemet var i detta hänseende utformat så att det kompletterade folkpensioneringen. Omorganisationen gällde främst manskapsskatterna. Befälskategorierna — som i slutet av 1930-talet kollektivavtalsvägen anslutits till särskilda pensionskassor — kvarstod emellertid vid de förmåner som tillerkänts dem enligt äldre bestämmelser. För sistnämnda grupper utgick pensionen livsvarigt från 60 års ålder. Pensionen var obligatorisk endast för sjömän i utrikes fart, men anstalten tillhandahöll därjämte olika former av frivillig pensionsförsäkring, bl. a. för sjömän i såväl utrikes som inrikes fart och (från år 1946) för livbåtsmän hos sjöräddningssällskapet.

Den år 1959 genomförda allmänna tilläggs pensioneringen kom automatiskt att bli tillämplig även på sjöfartsnäringsen, ehuru vissa särbestämmelser meddelades beträffande avgiftsuttaget för arbetsgivare. I samband härmed framträdde behovet att omorganisera den särskilda pensioneringen för

sjöfolk, bl. a. i syfte att undvika dubbelpensionering. På grundval av särskild utredning och en inom handelsdepartementet utarbetad promemoria godkändes vid 1961 års riksdag nya bestämmelser om sjöfolks pensionering (prop. nr 80). De förändringar som härvid företogs innebar i förhållande till tidigare bestämmelser att systemet i högre grad koncentrerades till den kategori sjöfolk som kunde räkna lång seglationstid. Pensionsnivån för dessa grupper höjdes avsevärt. Vid seglationstider om 350 månader eller däröver skulle årlig pension under tiden 55—67 år utgå med omkring 7 000 kronor, beräknat med utgångspunkt i dåvarande löneläge inom sjömansyrket. Befäls pensionerna inom handelsflottans pensionsanstalt skulle i princip helt upphöra. Vid övergången till det nya systemet skulle emellertid gälla, att dessförinnan intjänad pension skulle utgå enligt dittills gällande bestämmelser. Person tillhörande befälskategorierna, vilken förvärvat rätt till befäls pension, skulle följaktligen utfå sin pension enligt den äldre ordningen.

Beträffande finansieringen av sjömanspensioneringen skilde sig det nya systemet från det äldre därigenom att de ombordanställdas egna avgifter slopades och redaravgiften gavs formen av en kollektivavgift, beräknad i förhållande till de utbetalda kontantlönerna till manskap i utrikes fart. I fullfunktionsstadiet beräknades systemet komma att belastas med årliga pensionsutgifter om ungefär 5,5 milj. kronor. För bestridande av dessa utgifter skulle i främsta rummet anlitas viss del av tidigare hopsparade hyresavgifter, den s. k. stödfonden om 80—90 milj. kronor, vars årliga avkastning uppskattades till 2,7 milj. kronor. Då det tidigare statsbidraget, 1,6 milj. kronor, skulle avvecklas, skulle hela återstoden eller 2,8 milj. kronor täckas av redaravgifter, vilka därvid måste höjas till 2,8 procent av utgående kontantlöner.

Debitering och uppbörd av arbetsgivarnas avgifter till allmänna tilläggs-pensioneringen är enligt 1959 års pensionsreform samordnad med debitering och uppbörd av arbetsgivarnas avgifter för obligatorisk yrkesskadeförsäkring i riksförsäkringsverket samt deras bidrag till sjukförsäkringen och moderskapshjälpen. Arbetsgivarna lämnar årligen särskilda uppgifter för fastställande av underlaget för avgiftsberäkningen. Riksförsäkringsverket beräknar avgifterna. Uppbördens sker i regel genom verket, om summan av avgifterna och bidragen överstiger 1 000 kronor, och eljest i samband med de allmänna skatterna.

Möjligheterna för en samordning i administrativt hänseende mellan sjömanspensioneringen och den allmänna tilläggs-pensioneringen ägnades uppmärksamhet i samband med 1961 års omorganisation. Pensioneringen enligt dittills gällande reglemente för handelsflottans pensionsanstalt byggde såsom nämnts på en samverkan mellan sjömanshusen och anstalten. I administrationen av den allmänna tilläggs-pensioneringen medverkade främst skattemyndigheterna, de allmänna sjukkassorna och dåvarande riksförsäk-

ringsanstalten. I den utredning som föregick omorganisationen diskuterades de svårigheter som skulle uppkomma vid en inkoppling av skattemyndigheter och sjukkassor på arbetet med anstaltspensioneringen. Enligt utredningen vore det över huvud taget svårt att finna en organisation som kunde vara mera lämpad för den erforderliga personregistreringen än sjömanshusen eller den centrala anordning för registrering av mönstrade sjömän som kunde komma att ersätta dåvarande lokala register. Utredningsmannen stannade därför för att liksom dittills utnyttja sjömanshusen, vilka erbjöde en beprövad och relativt enkel metod att administrera pensioneringen.

Vid förslagets remissbehandling ifrågasatte statskontoret och dåvarande pensionsstyrelsen om icke utbetalningen av sjömanspensionerna borde ske genom delegationen för pensionsutbetalning. Pensionsstyrelsen erinrade därjämte om lämpligheten att administrativt anknyta pensioneringen till dåvarande statens pensionsanstalt.

I den nyssnämnda departementspromemorian anfördes i denna fråga att den förestående omorganisationen, främst borttagandet av hyresavgifterna, otvivelaktigt innebure att bättre förutsättningar skapats för en administrativ samordning med den allmänna tjänstepensioneringen. Praktiska svårigheter kvarstode emellertid; i avvaktan på erfarenheterna från den allmänna tjänstepensioneringen borde man följa utredningens förslag. Redaravgifterna borde inlevereras direkt till pensionsanstalten. Sjömanshusens uppgifter begränsades till den erforderliga kontrollen av avgiftsberäkningen samt registrering av pensionsgrundande inkomst för varje inskriven sjöman.

I propositionen 1961:80 framhöll föredragande departementschefen att det hade varit önskvärt att redan i föreliggande sammanhang ställning hade kunnat tagas till formerna för administrering av sjömanspensioneringen. Ytterligare överväganden syntes dock vara erforderliga och i avvaktan härpå borde promemorians förslag godtagas. 1961 års riksdag beslöt även i enlighet härmed.

Rätten till sjömanspension enligt 1961 års bestämmelser regleras i Kungl. Maj:ts reglemente för handelsflottans pensionsanstalt (SFS 1961:302). Den tillkommer svensk sjöman som under mer än 72 månader varit såsom manskap för utrikes fart påmönstrad svenskt handelsfartyg. Pensionsrätten kan inträda redan vid fyllda 55 år, om påmönstringstiden uppgår till minst 120 månader. Med svensk sjöman likställs utländsk sjöman som från och med det år han uppnått 50 års ålder oavbrutet varit mantalsskriven här i riket.

Till manskapet hör sjöman som antagits av redaren eller befälhavaren och icke tillhör fartygs- eller maskinbefälet eller är radiotelegrafist eller ekonomiföreståndare. Som befäl i detta hänseende betraktas ekonomipersonal som genom kollektivavtal fått pensionsförmåner hos sjöbefälets pen-

Utvecklingen av verksamheten 1939/40—1965/66

	1939/40	1945/46	1951/52	1957/58	1963/64	1964/65	1965/66
Nya pensioner	353	304	392	671	623	792	702
Upphörda pensioner	211	219	281	489	596	611	600
Antal pensioner vid årets slut	3 754	4 109	4 807	6 616	7 256	7 437	7 539
Pensionsbelopp	833 000	990 400	1 441 500	2 862 500	3 320 300	3 447 000	3 661 400
därav pensioner enl. äldre bestämmelser ..	833 000	925 600	698 600	360 700	185 100	161 100	139 500
hyresavgiftspension (1944 års regl.)		4 600	89 100	321 500	705 100	786 700	882 400
tilläggs pension (»)		60 200	501 900	2 178 100	2 367 200	2 391 600	2 491 400
sjömanspension (1961 års regl.)....					39 100	73 800	137 300
pensioner till livbåtsmän			1 100	2 278	23 800	33 800	10 800
Återbet. av hyresavgifter enl. övergångsbest.							
t. 1961 års reglemente: Antal					32	53	78
Belopp					13 000	26 300	38 800
Administrationskostnader: Avlöningar	18 900	32 700	48 100	70 000	99 300	108 700	117 600
Omkostnader ..	2 800	5 100	5 400	7 500	19 300	14 500	15 800
Antal anställda	2	4	4	4	4	5	5
Totala inkomster	1 649 700	3 988 600	7 685 200	10 814 000	9 597 100	9 684 500	10 355 700
därav redaravgifter		746 000	1 598 100	1 968 000	3 903 900	3 900 600	3 884 300
hyresavgifter	664 800	1 528 700	3 318 200	4 258 600	1 000	100	
friv. avgifter för livbåtsmän		23 000	8 600	8 500	5 400	5 800	3 200
statsbidrag t. pensioneringskostn. ...	536 000	1 361 100	1 473 300	1 600 000			
räntor	86 500	298 700	1 153 900	2 841 100	5 685 900	5 777 000	6 440 000
tonavgifter	335 000						
Nettobehållning (bokförda värdet)	2 738 300	10 606 700	39 443 500	79 664 700	125 879 700	131 994 000	138 517 000

sionskassa. Seglationen måste vara fullgjord före fyllda 60 år och innan pension av något slag uttagits från pensionsanstalten.

Rätt till sjömanspension upphör med utgången av månaden närmast före den under vilken sjömannen uppnår 67 års ålder.

Beträffande pensioner som utgår enligt 1944 års pensionssystem gäller att den årliga pensionen kan utbytas mot engångsbelopp om årsbeloppet understiger 200 kronor. Nämnade belopp var tidigare bestämt till 40 kronor men höjdes innevarande år (SFS 1966:23) i syfte att undvika det administrativa merarbete som utbetalande av årliga pensioner innebär jämfört med utbetalning av engångsbelopp.

Verksamheten vid handelsflottans pensionsanstalt regleras genom Kungl. Maj:ts instruktion av år 1944 (med ändr. 1951). Anstaltens uppgifter består väsentligen i behandling av pensionsansökningar, utbetalning av pensioner och uppbörd av redaravgifter. Tidigare förvaltade anstalten även fondmedlen, men denna uppgift överflyttades år 1951 på statskontoret.

Av vidstående tabell framgår bl. a. antalet utbetalade pensioner, summa pensionsbelopp av skilda slag samt anstaltens inkomster och utgifter för administration.

Anstaltens beslutande organ utgöres av en direktion med fyra av Kungl. Maj:t utsedda ledamöter jämte anstaltens direktör.

Anstaltens personal utgöres av direktören (Ae 27), en assistent (Ae 17), en kansliskrivare (Ao 11), ett kontorsbiträde (Ae 5) och ett extra skrivbiträde med arvodesanställning. I avlöningsstaten är medel inräknade för arvode till försäkringsteknisk expertis (25 000 kronor).

I anstaltens tillgångar ingår en s. k. förvaltningsfond, vars avkastning vid anstaltens tillkomst på 1860-talet ansågs vara tillräcklig för bestridande av administrationskostnaderna. Sedan länge räcker avkastningen av denna fond endast till en mindre del av kostnaderna. Bristen täcktes t. o. m. budgetåret 1961/62 genom statsbidrag. Därefter bestrides skillnaden av inflytande redaravgifter. Anslagstekniskt är detta för närvarande reglerat så, att under riksstatens sjätte huvudtitel uppföres ett obetecknat anslag, benämnt Handelsflottans pensionsanstalt: Administrationskostnader, å 1 000 kronor. I den av Kungl. Maj:t fastställda årliga staten för anstalten upptages avlöningar och omkostnader samt — såsom särskilda uppbördsmedel — inflytande fondmedel med ett belopp som med 1 000 kronor understiger summan av utgifterna. För budgetåret 1966/67 upptager staten följande belopp.

	Kronor
Avlöningar.....	155 000
Omkostnader.....	52 000
	<hr/>
	Summa utgifter 207 000
Särskilda uppbördsmedel: Inflytande fondmedel	206 000

Behållningen på pensionsanstaltens fonder uppgick vid utgången av senaste budgetår till följande belopp (i runda krontal).

Förvaltningskostnadsfonden	251 000
Pensionsfonden	26 759 000
Hyresavgiftsfonden	91 549 000
Sjömanspensionsfonden	19 483 000
Westzyntii fond	37 000
Fonden för frivillig pensionering av livbåtsmän	439 000
	<hr/>
Summa	138 518 000

För *förvaltningskostnadsfonden* har uppgifter lämnats i det föregående. Från *pensionsfonden* bestrides kostnaderna för tilläggspensioner och frivilliga pensioner enligt 1944 års reglemente samt för pensioner enligt äldre bestämmelser.

Från *hyresavgiftsfonden* bestrides kostnaderna för hyresavgiftspensioner enligt 1944 års reglemente.

Från *sjömanspensionsfonden* bestrides kostnaderna för sjömanspensioner enligt 1961 års reglemente.

Westzyntii fond är en donationsfond med syfte att verka för höjning av sjöfolkets sociala ställning. Avkastningen behålles i regel inom fonden men har under senaste budgetår disponerats för visst understöd.

Från *fonden för frivillig pensionering av livbåtsmän* bestrides pensioner enligt särskilt avtal med Svenska Sällskapet för Räddning af Skeppsbrutne.

Såsom framgår av den här intagna tabellen var antalet nya pensioner under budgetåret 1964/65 osedvanligt stort och har under följande budgetår minskat. Förhållandet förklaras därav att sjömanshusen under förstnämnda budgetår gjorde särskilda undersökningar av sina register för att efterforska pensionsberättigade sjömän som av förbiseende underlåtit att söka pension från pensionsanstalten. Sedan dessa sjömän erhållit kännedom om sina rättigheter inträffade en ansvällning av antalet pensionsansökningar. Antalet ansökningar till följd härav kan väntas sjunka något även under innevarande budgetår.

Enligt 13 § instruktionen åligger det anstalten att vart femte år genom försäkringstekniskt och statistiskt sakkunnig person verkställa utredning, huruvida de för pensionsanstalten gällande pensioneringsföreskrifterna kan anses svara mot de tillgångar och inkomster över vilka anstalten för framtiden kan beräknas föfoga. Sedan några år tillbaka har anstalten i samband med framställning om anslag för nästkommande budgetår anmält, att viss risk föreligger att pensionsfonden på längre sikt kan visa sig otillräcklig. En undersökning i nämnda syfte beräknas komma i gång under hösten 1966.

I sin innevarande höst avgivna anslagsframställning har direktionen meddelat, att den sedan flera år inom sig diskuterat vägar till förenkling av såväl avgiftssystemet som pensionssystemet. Avgiftssystemet har betecknats som tungarbetat både för rederierna och för sjömanshusen. Pensionssystemet förutsätter noggrann bokföring av varje månadslön som en sjöman intjänar

i utrikes fart. Endast en mycket ringa del av det omfattande arbetet med denna bokföring kan väntas få praktisk betydelse.

Vidare har direktionen erinrat om att statskontoret i en år 1966 avgiven rapport föreslagit att de nuvarande sjömanshusen skall upphöra och deras hittillsvarande arbetsuppgifter på visst sätt uppdelas mellan sjöfartsstyrelsen och arbetsmarknadsverket. I samband härmed har statskontoret starkt understrukt angelägenheten av en förenkling av pensioneringssystemet. Enligt vad direktionen inhämtat avsåg sjöfartsverket att framlägga detaljerat förslag till ett förenklat system för mönstring och registrering av sjömän. I anslutning härtill har direktionen anmält sin avsikt att framlägga förslag till nya och enklare riktlinjer för sjömanspensioneringen och dess finansiering. Den s. k. femårsundersökningens uppläggning skulle även komma att påverkas härav.

Flertalet pensioner utbetalas av pensionsanstalten kvartalsvis. Endast om pensionen uppgår till jämförelsevis högt belopp sker utbetalningen månadsvis. Antalet utbetalningar varierar vid varje utbetalningstillfälle; å ena sidan tillkommer nya pensioner, å andra sidan upphör pensioner genom frånfälle eller då pensionären uppnår 67-årsgränsen. Följande tabell lämnar uppgifter om antalet utbetalningar enligt skilda reglementen under september innevarande år.

Pensionskategori	Antal pensionstagare	Årspension i genomsnitt kronor
<i>1939 års regl.</i>	564	225: 70
<i>1944 års regl.</i>		
Befäl med pension intill 200 kr.	421	123: 80
Befäl med årspension över 200 kr.	2 063	482: 44
Manskap med årspension intill 200 kr.	1 423	130: 20
Manskap med årspension över 200 kr.	2 394	518: 12
Årspensioner över 1 500 kr.	170	1 877: 99
<i>1944 och 1961 års regl.</i>	246	1 886: 36
<i>1961 års regl.</i>	16	1 287: 75
<i>Övriga, bl. a. pensioner med spec. utbetalningsförhållanden</i>	161	— — —
	Summa	7 458

För att erhålla en mera detaljerad bild av ifrågavarande pensioner har revisorerna stickprovsvis genomgått utbetalningslistan för december 1965, avseende pensionsbeloppen för ett kvartal. Listan innehåller till en början 631 utbetalningsposter enligt 1939 års reglemente. Praktiskt taget samtliga dessa poster uppgår till belopp mellan 40 och 80 kronor, motsvarande årspensioner mellan 160 och 320 kronor.

Antalet utbetalningar enligt 1944 års reglemente uppgår vid samma tillfälle till 6 465. Av detta antal har revisorerna genomgått 20 procent. Då ur-

valet kan förutsättas vara representativt för hela antalet, kan pensionerna enligt 1944 års reglemente beräknas fördela sig på följande storleksgrupper.

Antal pensioner	Procent av hela antalet	Kvartalsvis utbetalat belopp kronor	Motsvarar årspension kronor
500	9,7	0—25	0—100
1 295	20,0	25—50	100—200
1 070	16,5	50—75	200—300
940	14,5	75—100	300—400
655	10,1	100—125	400—500
535	8,3	125—150	500—600
665	10,3	150—200	600—800
255	4,0	200—250	800—1 000
250	3,9	250—375	1 000—1 500
175	2,7	375—	1 500—

Slutligen verkställdes vid angivna tillfälle utbetalning av 172 kvartalsbelopp, sammansatta av pensioner enligt såväl 1944 som 1961 års reglementen. Beloppen varierade i huvudsak mellan 200 och 600 kronor. Genomsnittsbeloppet utgjorde 421 kronor, motsvarande en årlig pension av omkring 1 280 kronor.

Revisorernas uttalande. Handelsflottans pensionsanstalt ombesörjer sedan början av 1860-talet en särskild pensionering av sjöfolk. Väsentliga omarbetningar av pensionssystemet för denna yrkeskategori genomfördes genom beslut av 1938 och 1943 års riksdagar. Besluten syftade till att åstadkomma en försäkringstekniskt uppbyggd pensionering, grundad på dels avgifter av sjömännen själva och av redarna, dels bidrag av statsmedel.

Den år 1959 genomförda allmänna tilläggspensioneringen kom automatiskt att bli tillämplig även på de i sjöfartsnäringsen anställda. Till följd härav och för att undvika dubbelpensionering företogs år 1961 en omorganisation av sjöfolkets speciella pensionssystem. Pensionerna skulle i fortsättningen utgå under åren närmast före 67-årsåldern och avsågs därigenom komma att utgöra ett försörjningsstöd för sjömän under de levnadsår, då utkomstmöjligheterna i yrket beräknades ha minskat men folkpension och tilläggspension ännu icke börjat utgå. I samband härmed slopades såväl sjömannens egna avgifter som statsbidraget, och pensionskostnaderna kom i fortsättningen att åvila rederiföretagen, vilket även — bortsett från ett mindre statsbidrag — blev fallet med administrationskostnaderna för verksamheten.

Enligt 1961 års reglemente för handelsflottans pensionsanstalt utgår pension till manskap som seglat i utrikes fart. Minst 72 seglationsmånader medför pension under åldern 60—67 år; pensionsrätt kan dock inträda redan vid fyllda 55 år, därest påmönstringstiden uppgår till minst 120 månader.

Handelsflottans pensionsanstalt har att pröva pensionsansökningar, ut-

betala pensioner och ombesörja uppbörden av avgifter. Då de äldre bestämmelserna alltjämt gäller beträffande personal med redan grundad pensionsrätt, har anstalten att tillämpa ett flertal olika pensionsreglementen, och den ombesörjer även pensioneringen av vissa speciella kategorier av inom sjöfarten anställda, främst befäl och livbåtsmän. Redovisningen av sjöfolkets sjötjänstgöringsmånader åvilar däremot sjömanshusen. Pensionsfonderna med ett bokfört värde av omkring 138 milj. kronor förvaltas av statskontoret.

Vid 1961 års omorganisation övervägdes möjligheterna till en samordning i administrativt hänseende mellan sjöfolkspensioneringen och den allmänna tilläggspensioneringen. Vissa förslag framfördes att anknyta arbetsuppgifterna till något av de statliga organ som var verksamma på pensionsområdet. Närmare erfarenheter ansågs emellertid först böra vinnas rörande frågan om hur tilläggspensioneringen skulle komma att verka. I avvaktan härpå stannade statsmakterna år 1961 för att administrationen av sjöfolkspensioneringen skulle bibehållas i dittillsvarande form.

Såsom framgår av den föregående redogörelsen har direktionen för pensionsanstalten framhållit, att vissa överväganden nu är aktuella beträffande ifrågavarande pensionsförhållanden. En förenkling har ansetts påkallad beträffande såväl avgiftssystemet som pensionssystemet. Oklarhet har även uppgivits råda i fråga om de nuvarande fondernas tillräcklighet på lång sikt för de åtaganden som pensionsbestämmelserna innebär. Direktionen har anmält sin avsikt att upptaga dessa frågor till närmare utredning.

Revisorerna vill understryka angelägenheten av att dessa överväganden snarast kommer till stånd. Revisorerna vill tillika framhålla att tillräcklig erfarenhet nu torde ha vunnits angående verkningarna av den allmänna tilläggspensioneringen och att tiden därför bör vara inne att till slutlig prövning upptaga frågan om möjligheterna att åvägbringa en anknytning av sjömanspensioneringen till den allmänna tilläggspensioneringen eller alternativt till den pensionering som ankommer på statens personalpensionsverk.

Efter framställning från direktionen för pensionsanstalten genomfördes innevarande år en ändring av 1944 års pensionsreglemente av innebörd att pensioner som icke uppgår till 200 kronor per år kan utbytas mot engångsbelopp. Ändringen syftade till att åstadkomma förenkling av arbetet inom anstalten. Revisorerna har vid behandlingen av förevarande ärende iakttagit att den stora mängden av de från pensionsanstalten utbetalade pensionerna uppgår till påfallande små belopp. De omkring 600 pensioner som utbetalas enligt 1939 års bestämmelser rör sig samtliga om årsbelopp mellan 160 och 320 kronor, vilket innebär kvartalsvisa utbetalningar på mellan 40 och 80 kronor. Av de omkring 6 500 pensioner som grundas på 1944 års reglemente avser 30 procent sådana som kan utbytas mot engångsbelopp enligt den innevarande år vidtagna författningsändringen. Ytterligare 30 procent av

antalet pensioner enligt sistnämnda reglemente uppgår icke till högre årsbelopp än mellan 200 och 400 kronor och en lika stor andel omfattar pensioner mellan 400 och 800 kronor per år. Endast en tiondel av antalet avser högre belopp än nu nämnts liksom även de till ett antal av omkring 170 uppgående pensioner som utbetalas enligt 1961 års bestämmelser. Oavsett hur pensioneringen i organisatoriskt hänseende kommer att gestalta sig synes det revisorerna i vart fall motiverat, att gränsen för utbyte av årliga pensioner mot engångsbelopp sättes avsevärt högre än vad som för närvarande är fallet. Huvuddelen av det administrativa arbete som nu åvilar pensionsanstalten skulle genom en dylik avlösning kunna avvecklas. Denna fråga bör enligt revisorernas mening upptagas till prövning i samband med den nu förestående utredningen, vilken synes böra bedrivas under medverkan av från pensionsanstalten fristående sakkunskap.

§ 10

Utbäring av expressbrev och telegram

Postverkets expressutdelning innebär icke att försändelse befordras snabbare mellan olika adressorter, utan särbehandlingen inträder först på adressorten. Gällande bestämmelser om expressutdelning finnes intagna i allmänna poststadgan. Där föreskrives att expressutdelning kan förekomma beträffande annan försändelse än korshand och inbetalningskort. Vill avsändare att sådan försändelse eller avi därom skall tillställas adressaten så snart som möjligt efter försändelsens framkomst till adressorten och oberoende av den övriga postens utdelning, skall avsändaren vid försändelsens avlämnande till postbefordran erlægga en särskild avgift om 1 krona. Expressutdelning kan emellertid enligt poststadgan med säkerhet påräknas endast inom vissa postanstalters (de flesta postkontors och postexpeditioners) postutdelningsområden. Närmare upplysning i detta hänseende lämnas i postanstaltsförteckningen. I övrigt ansvarar postverket icke för att expressutdelning ovillkorligen kan ske. Även annan postanstalt än nu nämnts vidtager emellertid i möjligaste mån åtgärder för att försändelsen så fort som möjligt kommer adressaten till handa.

Ytterligare begränsningar i expressutdelningen har stadgats i fråga om rekommenderade och assurerade försändelser samt medel för postanvisningar och utbetalningskort. Dessa utlämnas med expressbud endast vid de postkontor och postexpeditioner där förhållandena så medger. På enahanda sätt utbäres expresspaket endast då så utan olägenhet kan ske.

Expressförsändelse eller i förekommande fall avi om dylik försändelse tillställs adressaten så skyndsamt som möjligt. I allmänhet kan dock icke påräknas att utdelning äger rum i Stockholm, Göteborg och Malmö tidigare än kl. 7 eller senare än kl. 21 och på andra orter tidigare än kl. 8 eller senare än kl. 20.

Försök att till adressaten avlämna expressförsändelse eller avi göres endast en gång. Har försöket ej lyckats upphör försändelsen att betraktas som expressförsändelse och dess utlämnande försiggår i den ordning som gäller för försändelser i allmänhet.

Som ovan nämnts erhåller allmänheten kännedom om de orter där expressutdelning kan förekomma genom den av poststyrelsen utgivna förteckningen över postanstalter i Sverige. Därin angives även om expressutdelning äger rum dagligen eller endast på vardagar. De i förteckningen upptagna postanstalterna uppgår till omkring 3 500. Expressutdelning är ordnad vid omkring 1 080 anstalter, därav daglig expressutdelning vid omkring 70 procent av antalet.

Det årliga antalet av postverket behandlade försändelser företer intill det senaste året en successivt stigande kurva och uppgår för närvarande till mer än 1,5 miljard. Hur stor del av denna postmängd som utgöres av expressförsändelser kan icke exakt angivas. Obligatoriska uppgifter till årsstatistiken i detta hänseende har icke lämnats av postverket sedan år 1922. En statistisk undersökning av postverkets expressbrevrörelse företogs i september 1953 och lämnade som resultat ett beräknat antal som express be-tecknade brev-försändelser (vanliga brev, rek och ass) av omkring 1,58 miljon per år. I november 1956 företogs en ny sådan undersökning, omfattande samtliga slag av expressförsändelser. För helt år räknat uppskattades antalet expressförsändelser uppgå till 2,1 miljoner, varav omkring 1,8 miljon vanliga brev-försändelser. Den procentuella fördelningen på skilda slag av utdelade försändelser utvisade att vanliga brev utgjorde den övervägande delen eller 87,3 procent samt rek och ass tillhoppa 5,3 procent. Paket ingick i materialet med 6,7 procent samt postanvisningar och utbetalningskort med 0,7 procent.

Sistnämnda undersökning omfattade en vecka (den 13—19 nov.). Nedanstående förteckning belyser de utdelade försändelsernas fördelning på olika postdistrikt med särredovisning för storstäderna.

Distrikt m. m.	Antal expressförsändelser under en vecka
<i>Södra</i>	
Malmö 1	1 858
Övriga	4 824
	Summa 6 682
<i>Västra</i>	
Göteborg 1	3 198
Övriga	3 350
	Summa 6 548
Östra	3 558
<i>Stockholm</i>	
Stockholm 1	10 272
Övriga	4 740
	Summa 15 012
Mellersta	4 614
Nedre Norrland	1 707
Övre Norrland	1 999
	Summa för hela landet 40 120

Som nämnts finnes någon enhetlig statistik av senare datum icke tillgänglig. På vissa postanstalter föreligger dock för internt bruk avsedda uppgifter som ger en uppfattning om nuläget. Vid postanstalten Stockholm 1, som distribuerar expressförsändelser till innerstaden men ej till förorterna, har följande antal försändelser redovisats.

År	Antal express- försändelser	Genomsnitt per dag
1961.....	689 783	1 890
1962.....	706 116	1 936
1963.....	695 598	1 906
1964.....	730 198	1 995
1965.....	748 689	2 046

En jämförelse med ovan intagna tabell för år 1956 utvisar en ökning för postanstalten Stockholm 1 med omkring 40 procent. Med en antagen genomsnittlig ökning för hela landet med 30 procent skulle antalet expressförsändelser för närvarande kunna uppskattas till 2,7 miljoner, därav 2,34 miljoner vanliga brevörsändelser.

Beträffande organisationen och arbetsrutinen för utdelningen finnes några generella bestämmelser icke utfärdade. Förhållandena varierar i hög grad från ort till ort. Vid postanstalter med en daglig expressförsändelsemängd av ej alltför obetydlig omfattning, främst större och medelstora städer, finnes vanligen särskild personal anställd för försändelsernas utdelning till adressaterna. Denna företages som regel med bil, moped eller cykel. Personalen kan i vissa fall disponeras uteslutande för expressförsändelsernas behandling, i andra fall kan göromålen kombineras med andra, exempelvis tömning av brevlådor eller transport av post till filialkontor, järnvägsstation el. dyl. Kombination med den ordinarie brevtöbäringen förekommer dock mera sällan. De tider under dagen då expressposten anländer till postanstalten varierar likaledes i hög grad, beroende på de för varje ort gällande postförande transportlägenheterna. Överslagsvis kan beräknas att minst två tredjedelar av försändelserna har anlämt under natten, morgonen eller förmiddagen i så god tid att den kan utdelas tillsammans med eller samtidigt med ordinarie postutdelning. I dessa fall medför beteckningen express icke med säkerhet att en försändelse når adressaten snabbare än vanlig post. När expressförsändelserna särskiljes och utdelas utan samband med ordinarie post kan t. o. m. inträffa att post med den ordinarie utdelningen kommer adressaten till handa tidigare än en expressförsändelse. Den expresspost som anländer till adressortens postanstalt efter sista ordinarie utbäringstur utsändes på enahanda sätt med särskild personal och transportmedel. Föreskriften att expressförsändelse skall tillställas adressaten så snart som möjligt tillämpas som regel så, att dröjsmål på en eller några timmar kan medgivas för att flera försändelser skall kunna utdelas med samma tur. Vanligen kan dessa turer anslutas till någon under eftermiddagen ankommande postförande transportlägenhet. Om expressförsändelse är inlämnad på adressorten kan även utdelningstur med enstaka försändelse bli nödvändig.

Bestämmelser om utbäring av telegram från telegrafanstalt till adressat finnes intagna i televerkets författningssamling, Instruktion för stationerna.

Där föreskrives att telegram skall avlämnas snarast möjligt under den tid vederbörande teleanstalt är öppen. Efter överenskommelse med adressat får dock lyckönskningstelegram samlas för avlämning vid avtalad tidpunkt. Vid telestation med nattjänst utsändes telegram i regel endast mellan kl. 8 och 22. Telegram utsändes dock icke senare än att det kan beräknas vara hos adressaten före kl. 22. Telegram utbäres utan kostnad för adressaten inom stationens utbäringsområde, vilket till sin utsträckning fastställes av distriktschefen. Utbäringsområdet omfattar i allmänhet de platser som ligger inom ett avstånd från stationen av 2 km fågelvägen räknat, dock att platser dit färdvägen överstiger 3 km undantages. I stad, köping eller municipal-samhälle omfattar utbäringsområdet som regel även hela det i sammanhang bebyggda området.

Telegram skall under vissa i instruktionen angivna förutsättningar tillställas adressaten per telefon. Så sker exempelvis då adressaten bor utanför teleanstalts utbäringsområde och kan anträffas per telefon, då adressaten bor inom utbäringsområdet och telefonavlämning av olika skäl bedömes vara fördelaktigare, då det gäller att vinna tid för att telegrammet skall fylla sitt ändamål och då större dröjsmål med utbäring kan förutses. Telegram som efter uttelefonering skall utsändas till adressat inom utbäringsområdet kan antingen postas eller utbäras, beroende på adressatens önskemål. Uttelefonerat lyxtelegram skall alltid utsändas efter utskrivning på lyxblankett.

Antalet telegrafanstalter i landet år 1965 framgår av denna uppställning.

Telegrafstationer	62
Filialtelegrafstationer	12
Telegrafexpeditioner	958
Telegraminlämningsställen	82
Telegramutbäringsställen	170
Summa	1 284

Utbäring av telegram förekommer icke från filialtelegrafstationer eller telegraminlämningsställen. Antalet anstalter med telegramutbäring uppgick sålunda till 1 190.

Telegrafstationerna i Stockholm, Göteborg och Malmö hålles öppna dygnet runt. Övriga större stationer hålles öppna kl. 8—21, medan de mindre som regel är öppna vardagar kl. 8.30—21 samt sön- och helgdagar kl. 9—21.

Till skillnad från postförsändelser och expressbrev, som under en följd av år ökat i antal, företer telegramtrafiken en till övervägande del nedåtgående kurva. Antalet taxerade telegram uppgick år 1945 till 7,3 milj. och hade i början av 1950-talet ökat till 8,8 milj. Därefter har antalet telegram successivt nedgått och utgjorde under budgetåret 1964/65 6,3 milj. Om härvid bortses från telegram som avsänts från Sverige till utlandet samt

transittelegram utvisar televerkets statistik för sistnämnda budgetår följande antal telegram.

Inländska telegram	3 240 000
Därav telegram på lyxblankett	2 770 000
Andelen lyx av antalet inländska	85,5 %
Telegram från utlandet till Sverige.....	1 250 000
Därav telegram på lyxblankett	55 000

Utbäring av telegram från telegrafstationer och telegrafexpeditioner med mera omfattande telegramtrafik ombesörjes av vid televerket anställd personal, försedd med bil, moped eller cykel. Vid det stora flertalet telegrafexpeditioner är antalet telegram alltför ringa för att bereda sysselsättning åt särskild för ändamålet anställd personal. Dessa telegrafexpeditioner anlitar som regel tillfällig, utomstående arbetskraft, vars arbetsförhållanden och ersättning regleras genom kontrakt.

Som ovan nämnts intages icke årliga uppgifter om antalet expressförsändelser vid postanstalterna. Ej heller finnes löpande uppgifter tillgängliga rörande det antal telegram som årligen utbäres vid varje telegrafstation eller telegrafexpedition. För att ge en uppfattning om dessa verksamhetsgrenars omfattning må här återgivas vissa av revisorerna inhämtade uppgifter i dessa hänseenden från vederbörande post- och telegrafanstalter i ett antal städer. Uppgifterna, som redovisas i runda tal, är ungefärliga; de är angivna efter en uppskattning som grundar sig på statistik under någon eller några stickprovsvisa valda veckor.

Stad	Ungefärligt invånarantal	Antal express- försändelser per dag	Antal tele- gramutbä- ringar per dag
Malmö	249 000	600	550
Uppsala	87 000	165	200
Linköping	72 000	100	110
Eskilstuna	64 000	65	115
Jönköping	53 000	45	65
Lund	46 000	90	135
Växjö	30 000	60	45
Landskrona	29 000	30	40

Frågan om ett samarbete mellan postverket och televerket beträffande ifrågavarande serviceuppgifter i syfte att minska behovet av personal och transporter och eventuellt åstadkomma andra rationaliseringar har tid efter annan aktualiserats, senast i postutredningens år 1962 avgivna betänkande angående postverkets organisation, men synes hittills icke ha lett till resultat.

Revisorernas uttalande. Antalet till postverket för postbefordran överlämnade försändelser med beteckningen express har liksom postmängden i övrigt sedan en följd av år visat en stigande tendens. Löpande statistik över expressposttrafiken finnes icke tillgänglig, men antalet försändelser av den-

na art kan uppskattningsvis angivas till 2,7 milj. per år. Antalet telegram som televerket har att tillställa inländska adressater är däremot i sjunkande; det angives i televerkets senast offentliggjorda årsberättelse till omkring 4,5 milj.

Utbäring av expressbrev och telegram, d. v. s. den verksamhet som innefattar transporten av meddelandet från vederbörande station eller expedition på adressorten till adressaten, företer betydande inbördes likheter vid de båda verken. Beträffande såväl expressförsändelser som telegram gäller att de skall tillställas adressaten utan dröjsmål, även om vissa begränsningar i verkens skyldigheter är medgivna. Särskilt må härvid erinras om att uttelefonering av telegram till mottagare medför vissa lättnader beträffande utbäring. Överensstämmelse förekommer vidare i det avseendet att såväl postverket som televerket för överbringande av expressförsändelse respektive telegram har särskild personal, antingen anställd för ändamålet eller knuten till verket genom kontrakt, vilken för sina transportuppgifter anlitar bil, moped eller cykel. Verksamheten bedrivs i stor utsträckning inom samma lokala områden, vanligen en tätort och dess närmaste omgivning, och ofta från samma utgångspunkt. De post- och teleanstalter som utgör centralpunkter för verksamheten på varje ort är nämligen i tämligen stor utsträckning belägna nära varandra eller t. o. m. i samma byggnad. Slutligen förekommer likhet i fråga om tjänstgöringstider. Verksamheten bedrivs, förutom på dagtid, under eftermiddags- och kvällstimmar intill kl. 21 eller 22.

Ehuru nu berörda arbetsmoment vid de båda kommunikationsverken har ett flertal beröringspunkter och utföres i närbesläktad statlig verksamhet, förekommer såvitt revisorerna kunnat iakttaga praktiskt taget icke något samarbete vid uppgifternas fullgörande, bortsett från att telegram som uttelefonerats till adressat sedermera kan i brevform befordras med posten. Det synes enligt revisorernas mening knappast finnas anledning antaga att några väsentliga rationaliseringsresultat skulle kunna åstadkommas genom ett samarbete i berörda hänseende i de tre största städerna. Uppgifterna torde där vara så omfattande att vardera verket kan sysselsätta en arbetsgrupp med åtskilliga anställda. Organisationen torde därvid kunna avpassas efter ett tämligen konstant behov och ojämnheter i arbetsbelastningen regleras genom tjänstgöringsföreskrifter. Utbäringen torde under sådana förhållanden lämpligen böra ordnas i vederbörande verks egen regi. I övriga städer och tätorter med såväl expresspostutdelning som telegramutbäring torde däremot ett samarbete i en eller annan form kunna medföra icke obetydliga fördelar. Främst torde förutsättningar kunna föreligga för ett bättre utnyttjande av personal och transportmedel, men det synes även sannolikt att åtgärder i angiven riktning skulle kunna leda till förbättrad betjäning av allmänheten, exempelvis genom utvidgning av de områden där utbäringen äger rum, snabbare avverkning av arbetsbalans under högtrafik, ökad kännedom om adressförhållanden m. m. Det må härvid nämnas att

såväl postverket som televerket flerstädes har vissa svårigheter med rekryteringen av ifrågavarande personalkategorier, beträffande vilka kortvariga anställningstider och täta personalbyten förekommer i större utsträckning än på andra håll inom verken.

Eftersom ifrågavarande verksamhet utformats med åtskilliga variationer med hänsyn till olikheter i trafikomfattning, kommunikationsförhållanden, kundkretsens struktur m. m. torde det icke utan närmare utredning kunna angivas i vilka former ett samarbete kan antagas ge bästa resultat. En samverkan kan åstadkommas antingen genom upprättandet av en gemensam transportorganisation eller genom att ettdera verket till det andra överlåter transportuppgifter under viss del av arbetsdygnet, exempelvis under de tider av lågbelastning då personalen icke har full sysselsättning och utbärings-turerna avser endast ett fåtal eller t. o. m. enstaka objekt. Även andra former av samordning är givetvis tänkbara.

Revisorerna får sammanfattningsvis föreslå att poststyrelsen och telestyrelsen till utredning och övervägande upptager frågan om de fördelar som kan vara att vinna på ett närmare samarbete vid utbäring av expressförsändelser och telegram och om de former i vilka en dylik samverkan skulle kunna bedrivas. Lämpligheten av här ifrågasatta åtgärder synes böra prövas genom försöksverksamhet i begränsad omfattning.

§ 11

Överlåtelse av telefonabonnemang

Telefonväsendet i landet har under de senaste decennierna undergått en betydande utveckling. Antalet huvudabonnemang har stigit från drygt 0,5 milj. år 1935 till omkring 2,9 milj. år 1966. De senaste fem åren har ökningen utgjort i genomsnitt omkring 123 000 årligen. Den stigande levnadsstandarden i samverkan med den internationellt sett låga taxenivån i vårt land beräknas medföra, att nuvarande starka efterfrågan på nya telefonabonnemang och apparater i stort sett kommer att bestå under hela 1960-talet. Under den därpå följande tioårsperioden kan ökningen väntas avtaga något, med hänsyn till att praktiskt taget varje hushåll då beräknas ha fått åtminstone ett huvudabonnemang.

Antalet nytillkomna huvudabonnemang utgjorde under budgetåret 1965/66 omkring 175 000 och antalet annullerade omkring 33 000. En nytillträdande abonnent har enligt telefontaxan att i samband med installationen av apparat erlägga en inträdesavgift av 300 kronor. Televerkets inkomster av inträdesavgifter på telefonnätet uppgick under budgetåren 1963/64 och 1964/65 till 55,6 respektive 58,2 milj. kronor.

Televerkets egen kostnad för nyinstallering av telefonapparat kan icke exakt uppgivas; dels kan tveksamhet råda om vilka utgiftsposter som bör medräknas, dels varierar kostnaderna väsentligt med hänsyn till abonnenternas olika bostadsorter och avstånden till stationerna. En överslagsmässig beräkning har emellertid givit följande ungefärliga belopp:

Apparaten och dess innerledning	kr.	180
Ytterledning (till telestation).....	»	680
Individuell stationsutrustning (relä, samtalsräknare m. m.) »		320

Summa kronor 1 180

Såsom nämnts utgör de angivna beloppen genomsnitt av kostnader. Be-
träffande den första och den tredje posten, dvs. arbeten och utrustning i
abbonentens bostad och på telestationen, är dock variationerna icke särskilt
stora. Kostnader enligt dessa två poster på tillhoppa i runt tal 500 kronor
förekommer alltså normalt, oberoende av var apparaten installeras. Den
andra posten, kostnader för yttre ledning, varierar däremot högst avsevärt.
Beloppet 680 kronor är beräknat på en genomsnittlig ledningslängd av 2 km.
Vidare är att märka att de nu angivna kostnadsposterna avser endast såda-
na som förekommer för varje abonnent och uteslutande för dennes räkning.
Därvid har alltså ej räknats med kostnader för andel i mellanortsnätet och
för gemensam stationsutrustning. Sådana kostnader, vilka måhända kan

beräknas till ungefär samma belopp som de speciella installationskostnaderna, bör rätteligen tagas i betraktande när det gäller att beräkna de faktiska merkostnader som televerket har att bära för nytillträdande abonnenter.

I vissa fall behöver nytillträdande abonnent icke erlagga inträdesavgift. Så är förhållandet vid s. k. överlåtelse av abonnemang. Enligt 34 § av televerkets instruktion för stationerna (del IV) föreskrives, att överlåtelse av abonnemang på annan innehavare får, under förutsättning att samtliga resterande avgifter för abonnemanget erlägges, efter stationsföreståndares prövning medgivnas utan särskild avgift under någon av följande förutsättningar, nämligen vid affärs-, egendoms- eller arrendeöverlåtelse, vid avgång från tjänst till efterträdaren, mellan arbetsgivare och i hans tjänst anställd person vid överflyttning av betalningsansvaret för den senares bostadstelefon samt mellan föräldrar och barn, medlemmar i gemensamt hushåll och mellan samboende.

I en anmärkning till paragrafen har närmare föreskrifter meddelats för tillämpning av bestämmelserna. Med affärs-, egendoms- eller arrendeöverlåtelse avses i detta sammanhang överlåtelse av affärs-, jordbruks- eller liknande rörelse. Enbart övertagande av exempelvis affärslokal kan således icke godtagas som skäl för överlåtelse av abonnemang. I tveksamma fall bör rörelsens övertagande styrkas genom företeende av köpekontrakt eller liknande handling. Såsom egendom anses i regel icke bostadsvilla eller bostadslägenhet i bostadsförening.

Rörande det årliga antalet överlåtelser av huvudabonnemang finnes någon samlad statistik icke tillgänglig. Med ledning av uppgifter från omkring en femtedel av antalet gällande huvudabonnemang och under år 1964 verkställda nyabonnemang kan dock antalet beräknas till omkring 70 000 per år. Därest inträdesavgifter erlades för samtliga dessa överlåtelser, skulle inkomstsumman uppgå till omkring 21 milj. kronor årligen.

Önskemål om överlåtelse anmäles vanligen per telefon till vederbörande telefonstation. Personal därstädes ifyller en för ändamålet avsedd blankett, som tillställs abonnemangsinnehavaren för underskrift. Blanketten innehåller uppgifter om namn och adresser, telefonnummer, anledning till överlåtelser och uppgifter som erfordras för katalogen. Blanketten skall underskrivas av såväl den frånträdande abonnenten, vilken därigenom för sin del medgiver överlåtelser, som den tillträdande, vilken åtager sig betalningsansvaret för de periodiska avgifterna. Underskriften innehåller även en försäkran att den uppgivna anledningen till överlåtelser är riktig.

Sedan blanketten i underskrivet skick återställts till telestationen granskas den därstädes, varefter beslut fattas i ärendet. För den stora mängden av enkla överlåtelseärenden torde handläggningen ske rutinmässigt. Tveksamma fall överlämnas till vederbörande befattningshavare i chefsställning, vanligen telekommisarien eller chefen för försäljningsavdelningen. Denne kan

därvid föranstalta om ytterligare utredning, exempelvis infordrande av köpekontrakt vid affärsöverlåtelse.

Revisorerna har granskat ett 1 000-tal överlåtelse för att erhålla en uppfattning om deras karaktär och den praxis som tillämpas därvid. Ett mindre antal (omkring 15 procent) av blanketterna utvisar sådana förhållanden att det måste anses tveksamt om någon överlåtelse i egentlig mening föreligger, exempelvis namnändring i samband med giftermål eller ändring av firmanamn. Omkring 16 procent avser överlåtelse mellan föräldrar och barn; omkring hälften av dessa fall har samband med dödsfall. Omkring 30 procent gäller överlåtelse mellan makar; av dessa är makes frånfälle den vanligast förekommande orsaken (14 procent), därjämte angives skilsmässa (9 procent) eller har någon närmare förklaring icke angivits. Giftermål har angivits som överlåtelseorsak i 9 procent av fallen. Överlåtelse av affärsrörelse representerar 11 procent av materialet och överlåtelse mellan bolag och enskilda 6 procent. Beträffande 9 procent av fallen har andra, varierande skäl till överlåtelsen uppgivits. Däribland förekommer sålunda överlåtelse mellan farföräldrar (morföräldrar) och barnbarn, mellan svärföräldrar och svärson (svärdotter), mellan syskon samt mellan arbetsgivare och anställda. I vissa av dessa fall angives att samboende förelegat, i andra fall icke.

Beträffande samtliga nu nämnda kategorier av abonnemangsöverlåtelse angives stundom att överlåtelsen kombineras med flyttning till ny adress.

Revisorernas uttalande. Antalet huvudabonnemang på telefon uppgår f. n. till närmare 2,9 miljoner och beräknas inom något årtionde ha nått det läget, att praktiskt taget varje hushåll har åtminstone en telefon. Senaste budgetår utgjorde antalet nytillkomna abonnemang 175 000 och antalet annullerade 33 000, innebärande en ökning med 142 000 i runda tal.

Av nytillträdande abonnent uttager televerket en inträdesavgift på 300 kronor. Inkomsterna av dessa avgifter tillför f. n. televerket ett årligt belopp av 59 milj. kronor. De kostnader som televerket har att bära för nyinstallation av telefoner beräknas emellertid till närmare 1 200 kronor per abonnemang och täcker således icke på långt när självkostnaderna. Av nämnda belopp avser omkring 500 kronor kostnader för installation och material inom abonnentens bostad eller lokal och på telefonstationen, d. v. s. kostnader som förekommer vid varje nyinstallation oavsett avståndet mellan bostad och station, under det att återstoden avser en genomsnittlig kostnad för mellanliggande ledningar. Härvid har icke räknats med investeringskostnader för andel i mellanorts nätet och för gemensam stationsutrustning; sistnämnda kostnader torde kunna uppskattas till ungefär lika stort belopp som den nämnda installations- och ledningskostnaden.

Enligt av televerket utfärdade bestämmelser utgår icke någon inträdes-

avgift för vissa grupper av nytillträdande abonnenter. S. k. överlåtelse av telefonabonnemang medges utan avgift exempelvis vid övertagande av rörelse och vid överlåtelse mellan föräldrar och barn och mellan samboende. Antalet sådana kostnadsfria överlåtelser kan beräknas till omkring 70 000 per år, motsvarande en teoretisk avgiftssumma av 21 milj. kronor.

Revisorerna har stickprovsvis granskat ett antal överlåtelser av telefonabonnemang för att erhålla en uppfattning om den praxis som i detta hänseende tillämpas. Såvitt revisorerna kunnat finna, sker överlåtelse som regel tämligen rutinmässigt. På en för ändamålet avsedd blankett antecknar televerket — vanligen efter muntliga uppgifter av abonnenten — vissa erforderliga uppgifter, bl. a. det uppgivna skälet för överlåtelsen, och blanketten översändes till vederbörande för underskrift. Någon närmare undersökning av förhållandena företages endast i undantagsfall; när så sker synes det vanligen gälla de närmare omständigheterna vid affärsövertagande.

Huvuddelen av de granskade fallen har icke givit revisorerna anledning till särskilt uttalande. Uppenbarligen är någon inträdesavgift icke motive-rad i de förhållandevis ofta förekommande fall, då abonnemang vid dödsfall övertages av efterlevande make, vid övertagande mellan makar i samband med giftermål, vid skillnad i äktenskap och då affärsrörelse i sin helhet övergår till ny innehavare. I åtskilliga andra fall torde det emellertid enligt revisorernas mening kunna ifrågasättas, om icke bedömningen av avgiftsbefrielse borde göras efter mera restriktiva grunder än för närvarande. Det synes sålunda antagligt, att överlåtelse mellan föräldrar och barn — där något krav på samboende icke gäller — ofta mera har karaktär av nyteckning av abonnemang. Särskilt synes så vara förhållandet, då överlåtelse äger rum från dödsbo och abonnemanget utnyttjas av någon av delägarna för erhållande av telefon på annan adress. Karaktären av nytillträdande kan även tänkas föreligga i åtskilliga fall, då samboende uppgives som skäl för överlåtelsen. Det bör härvid märkas, att någon närmare prövning av förhållandena icke företages och att abonnemang stundom överlåtes i flera etapper med korta tids mellanrum.

Revisorerna har vid granskningen även påträffat ett mindre antal fall, där överlåtelsen icke, såvitt framgår av blankettens uppgifter, täckes av de meddelade bestämmelserna eller där oklarhet i detta hänseende synes råda.

På grund av det anförda vill revisorerna föreslå, att televerket överväger en mera restriktiv tillämpning av s. k. överlåtelse av telefonabonnemang samt att den uppgiftsblankett som kommer till användning utformas så, att den regelmässigt möjliggör en utförligare beskrivning av de förhållanden som åberopas för avgiftsbefrielse. Revisorerna förutsätter härvid, att den prövning som företages av överlåtelseärenden icke medför ett så omfattande administrativt arbete, att mera avsevärda kostnader förändras därav.

§ 12

AB Trafikrestauranger

T. o. m. år 1938 drevs restaurangrörelsen i statens järnvägars tåg och tågfärjor samt restaurang- och hotellrörelsen m. m. vid ett flertal statens järnvägars stationer av ett enskilt restaurangaktiebolag, vars stamaktier tillhörde svenska trafikförbundet under det att preferensaktiekapitalet var i enskild ägo. Sedan riksdagens revisorer år 1934 påkallat en omprövning av de principer enligt vilka vinsten av rörelsen fördelades, framlades för 1937 års riksdag en proposition (nr 199) med förslag att rörelsen skulle övertagas av ett helt statligt företag. I propositionen framhölls bl. a. att det tidigare restaurangbolaget under en följd av år redovisat betydande årliga vinster, ehuru rörelsen i själva verket icke varit vinstgivande. Bolaget hade nämligen icke kunnat erlægga sådan hyra för de av statens järnvägar tillhandahållna, för rörelsens bedrivande erforderliga lokalerna och vagnarna m. m. som varit nödvändigt för täckande av statens järnvägars kostnader för desamma, ens om bolagets vinst helt disponerats för detta ändamål. Rörelsen kunde alltså icke i och för sig betraktas som en ekonomiskt bärande affär men vore givetvis av utomordentlig betydelse för statens järnvägars persontrafik. Sedan riksdagen godkänt det i propositionen framlagda förslaget, har ifrågasvarande restaurang- och hotellrörelse omhänderhaftas av det helt statliga AB Trafikrestauranger. Enligt bolagsordningen är riksdagens revisorer berättigade att granska bolagets förvaltning och räkenskaper.

Till belysande av utvecklingen under den tidsperiod under vilken bolaget hittills varit i verksamhet lämnas följande sammanställning. För åren 1939—1950 redovisas uppgifterna som genomsnitt av tre årsgrupper. Härvid är att märka att samtliga år i gruppen 1943—1945 visat underskott men övriga år redovisats med vinst.

År	Omsättning kronor	Nettoresultat kronor	Arrende till SJ kronor
1939—1942 (genomsnitt)	11 179 000	4 000	1 187 000
1943—1945 »	16 173 000	— 73 000	1 424 000
1946—1950 »	23 565 000	89 000	1 690 000
1951	27 866 000	5 000	1 700 000
1952	31 834 000	5 000	1 500 000
1953	34 989 000	15 000	1 550 000
1954	37 909 000	11 000	2 000 000
1955	39 649 000	12 000	2 200 000
1956	39 423 000	16 000	1 900 000
1957	38 319 000	7 000	2 150 000
1958	40 031 000	10 000	2 250 000
1959	44 769 000	15 000	3 400 000
1960	51 176 000	12 000	3 100 000
1961	54 674 000	12 000	3 100 000
1962	58 209 000	6 000	800 000
1963	63 689 000	7 000	1 152 000
1964	69 941 000	1 000	500 000
1965	75 503 000	3 000	321 000

Under bolagets tidigare verksamhetsår fanns i ett avtal mellan statens järnvägar och bolaget intagen en föreskrift om att arrendebeloppet för av järnvägen tillhandahållna lokaler och vagnar m. m. som erfordrades för rörelsens bedrivande skulle utgå med 10 procent av rörelsens omsättning. Under mitten av 1940-talet visade det sig emellertid icke möjligt för bolaget att vidhålla denna överenskommelse, vilken därför modifierades genom tilläggsbestämmelser. I praktiken har härefter den ordningen tillämpats, att det av rörelsen uppkommande överskottet inlevereras till statens järnvägar såsom arrende, bortsett från ett mindre belopp som redovisas som årsvinst och vilket torde äga huvudsakligen formell betydelse. Arrendet är emellertid långt ifrån tillräckligt för att bestrida statens järnvägars samtliga investerings- och driftkostnader för lokaler, vagnar, färjor m. m. Dessa kostnader torde numera kunna uppskattas till omkring 14 milj. kronor, varav huvudparten avser järnvägsvagnar. Härvid bör dock anmärkas att restaurangrörelsen, särskilt på vagnar och färjor, beräknas indirekt bidra till ett vidmakthållande av järnvägens trafikinkomster.

Arrendet till statens järnvägar innefattar ersättning för lokalutrymmen, vagnar och färjor m. m. samt huvuddelen av den fasta inredning som däri ingår. All lös inredning och övriga lösa inventarier anskaffas och bekostas däremot av bolaget. Dit hör i främsta rummet möbler, armatur, textilier och mattor samt servis och linne. Som regel ankommer även på bolaget att bekosta i köksutrustningen ingående apparatur, exempelvis kyl- och värme-skåp, samt till serveringen hörande anordningar av speciell natur.

Följande sammanställning av intäkter och kostnader för år 1965 torde ge en summarisk bild av rörelsens omfattning. Uppgifterna grundar sig på bolagets vinst- och förlusträkning, men en något ökad specificering har företagits.

<i>Intäkter</i>	Kronor
Bruttovinst av restaurangrörelsen	36 979 000
Bruttovinst av hotellrörelsen (logi)	248 000
Räntor	303 000
Diverse intäkter	2 278 000
	<hr/>
Summa kronor	39 808 000
 <i>Kostnader</i>	
Löner	25 737 000
ATP och andra personalförsäkringar	2 010 000
Övriga pensionskostnader	1 598 000
Övriga personalkostnader	2 086 000
Inredning och reparation	551 000
Arrende och hyror till SJ	321 000
Övriga hyror	186 000
Avskrivning på kioskbyggnader	12 000
Avskrivning på inventarier	900 000
Avskrivning på inredning	37 000
Avskrivning på goodwill	15 000
Reklam	334 000
Övriga omkostnader	5 958 000
Räntor	1 000
Skatter	59 000
Årets vinst	3 000
	<hr/>
Summa kronor	39 808 000

De såsom bruttovinst av restaurang- och hotellrörelse redovisade inkomstposterna avser bruttoinkomst av försäljningen med avdrag huvudsakligen för råvaruinköp och varuskatt. Sistnämnda kostnader belöpte sig för år 1965 till omkring 34,8 respektive 3,6 milj. kronor.

Bolagets omsättning har under de tre senaste åren fördelat sig på de olika rörelsegrenarna på följande sätt (beloppen angivna i 1 000-tal kronor).

	1963	1964	1965
Restaurangvagnar och tågförsäljning	17 865	19 132	20 898
Tågfärjor	8 047	8 802	9 012
Stationära restauranger och hotell.....	24 909	28 110	29 678
Stationära kiosker	12 868	13 897	15 915
Summa	63 689	69 941	75 503

Bolagets restaurangrörelse bedrivs dels vid stationära restauranger eller byfféer på 26 olika orter, huvudsakligen större järnvägsknutar, dels på restaurangvagnarna och dels på de tågfärjor som utgår från Malmö och Trelleborg. Även ett antal kiosker ingår i rörelsen; denna rörelse är dock som regel av statens järnvägar utarrenderad till annan företagare. Hotellrörelse drives på fyra orter.

I sin år 1958 avgivna berättelse lämnade riksdagens revisorer en redogörelse för det ekonomiska utfallet av AB Trafikrestaurangers rörelse i sin helhet och beträffande vissa rörelsegrenar i de tre största städerna. Revisorererna konstaterade inledningsvis att rörelsens överskott icke varit tillräckligt att täcka statens järnvägars egna drift- och kapitalkostnader för de nytigheter som ställts till förfogande, främst i form av lokaler och vagnar. Revisorererna hade vidare funnit att resultatet i förhållande till bruttoinkomsterna visade stora skiftningar mellan olika orter och även på samma ort mellan olika år. I viss utsträckning hade detta förklarats av att vid de fasta anläggningarna förändringar i driften förekommit och rationaliseringsåtgärder vidtagits i syfte att på längre sikt vinna ett bättre affärsresultat. På några orter syntes emellertid resultatbeloppen mer än annorstädes vara i behov av en närmare granskning. Det sagda gällde främst rörelserna i Stockholm, Göteborg och Malmö. I Stockholm hade restaurangrörelsen under åren 1952—1956 visat underskott med 768 000 kronor och restaurangvagnarna under åren 1952—1957 underskott med 1 605 000 kronor. Under sistnämnda tidsperiod hade underskott uppkommit även beträffande restaurangvagnarna i Göteborg och Malmö med 124 000 respektive 230 000 kronor. Det ville synas som om det gynnsamma resultatet av rörelserna vid byfféer, kiosker och perrongförsäljningar finge bära förlusterna vid restauranger och restaurangvagnar. Det syntes revisorererna angeläget att en ingående analys av orsakerna till nyssnämnda underskott samt ett klarare redovisningssystem för de olika rörelsegrenarna kunde åstadkommas. Om restaurangerna i Stockholm och Malmö icke visade sig lönsamma, kunde det ifrågasättas om rörelserna borde fortsättas i sin dåvarande form i dessa städer, vilkas cen-

trala delar vore väl rustade med näringsställen av god standard. Det kunde antagas att en utvidgning av byfférörelsen skulle tillgodose såväl rimliga krav på service för den resande allmänheten som ekonomiska synpunkter. Såvitt gällde restaurangvagnarna syntes svårigheter ha förelegat att erhålla ett gynnsamt utfall på linjer som förde restaurangvagnar med table d'hôte-måltider av traditionell typ, medan de mindre personalkrävande byffévagnarna lämnade bättre netto. Även beträffande vagnrörelsen syntes man därför böra överväga ett ökat utnyttjande av sistnämnda serviceform.

Den nu berörda av revisorerna företagna granskningen omfattade tiden t. o. m. år 1957. Revisorerna har funnit det vara av intresse att taga del av rörelsens utveckling under de därefter följande verksamhetsåren. Uppgifter rörande omsättning och överskott i form av arrende till statens järnvägar har lämnats i den inledningsvis återgivna tabellen.

I fråga om de stationära restaurangerna har en betydande renovering av lokaler och inredning samt förnyelse av inventarier och utrustning företagits på praktiskt taget samtliga de orter där sådan rörelse bedrivits. Samtidigt har en omläggning ägt rum beträffande serveringsformerna. Den tidigare vanliga restaurangtypen har flerstädes ersatts av andra serveringsformer, betecknade byffé, grill, bar el. dyl., i stor utsträckning med självservering. Stockholmsavdelningen har sedan 1958 varit föremål för en successiv genomgripande omdaning, omfattande såväl försäljningslokaler som kök, förråd m. m. En betydande utvidgning av rörelsen har även företagits i Stockholm, så att servering nu bedrivs inom sammanlagt sju olika lokaler med skilda grader av standard, utspisningsresurser och priser. En fullständig ombyggnad företogs vidare åren 1961—1962 i Göteborg, innefattande även utvidgning av rörelsen till fyra skilda serveringsenheter. Vid malmöavdelningen har en viss utvidgning av rörelsen ägt rum. På några stationer där driften icke visat sig bärande har försök gjorts att med mindre omfattande ändringar och kapitalinsatser höja omsättning och lönsamhet. Om dessa ansträngningar icke givit avsett resultat har rörelsen på angivna orter nedlagts. Ombyggda och nystartade restauranger har eljest visat god omsättningsutveckling. På några platser där bolaget tidigare icke bedrivit någon verksamhet har kiosker öppnats, i vissa fall i anslutning till statens järnvägars busstrafik.

På fyra orter har hotellrörelsen nedlagts på grund av bristande kundunderlag. År 1959 inrättades ett provkök i Stockholm, avsett för förbättring av recept och köksmaskiner samt för träning av personal. — En ny tåg färja sattes år 1958 i trafik på leden Trelleborg—Sassnitz. Tillskottet åstadkom till en början en avsevärd ökning av färjornas omsättningsbelopp. Detta minskade åter då en tysk färja från år 1960 började trafikera samma led.

Genom samarbete med statens järnvägar har även restaurangrörelsen på järnvägsvagnarna undergått en icke oväsentlig förnyelse. År 1960 beställdes 21 byffévagnar av ny typ, omfattande byffé- och kaféavdelning jämte kök

och avsedda för snabbservering. Dessa vagnar har efter hand levererats och tagits i bruk. Renovering och ombyggnad har även företagits beträffande äldre restaurang- och kafévagnar, i vilka självservering i viss utsträckning anordnats.

För att belysa den ekonomiska utvecklingen lämnar revisorerna i det följande vissa från AB Trafikrestauranger inhämtade uppgifter rörande resultatet under åren 1958—1965 med specifikation på olika verksamhetsgrenar. Nedanstående tabell A avser sålunda nettobidraget från skilda avdelningar, redovisat i 1 000-tal kronor; med nettobidrag avses det överskott som uppkommer sedan från bruttointäkten dragits kostnaderna för råvaruinköp, personallöner och inredningskostnader men däremot icke kostnaderna för huvudkontorets verksamhet, avskrivningar på inventarier o. dyl., skatter, äldre pensionskostnader samt vissa andra gemensamma utgifter. På grund av omläggningar i kontosystem m. m. har uppgifterna icke kunnat lämnas enligt en enhetlig princip för hela tidsperioden.

Tabell A

	1958	1959	1960	1961	1962	1963	1964	1965
Stationära restauranger, byfféer, hotell, kiosker och perrongförsäljning ..	+ 2 345	+ 2 765	+ 2 800	+ 2 789	+ 3 002	+ 3 449	+ 3 753	+ 5 299
Vagnar och tågserveringar	+ 286	+ 397	+ 411	+ 584	+ 648	- 93	- 1 284	- 998
Färjor	+ 1 233	+ 1 738	+ 1 396	+ 1 131	+ 933	+ 1 601	+ 1 314	+ 537
Ofördelade kostnader och intäkter inklusive huvud- kontor	- 1 391	- 1 687	- 1 465	- 1 340	- 3 684	- 3 840	- 3 382	- 4 641
Summa	+ 2 473	+ 3 213	+ 3 142	+ 3 164	+ 899	+ 1 117	+ 401	+ 197
Arrende exkl. särsk. hyror till SJ	- 2 250	- 3 400	- 3 100	- 3 100	- 800	- 1 050	- 400	- 194
Förändrad lagerreserv	- 213	+ 202	- 30	- 52	- 93	- 60	—	—
Redovisad vinst.....	+ 10	+ 15	+ 12	+ 12	+ 6	+ 7	+ 1	+ 3

Den nu återgivna ekonomiska redogörelsen har från bolagets sida kompletterats med vissa ytterligare uppgifter och kommentarer. Till en början har framhållits att kostnaderna för inredning av restauranglokaler och för konsultationer i samband därmed under en tidigare period varit utomordentligt låga. En påtaglig eftersläpning i modernitetshänseende hade därför inträtt, vilket i sin tur bl. a. minskat försäljningen. Den upprustning av lokaler m. m. som numera igångsatts hade fr. o. m. år 1962 medfört ökade kostnader. Även om dylika kostnader efter hand kunde minska något vore upprustningen icke att anse som helt avslutad. En viss förnyelse med ej alltför långa mellanrum vore en normal företeelse inom näringen.

Vidare har bolaget framhållit att de stationära rörelsernas lönsamhet utvecklats gynnsamt. Bland dessa rörelser ingick dock ett antal restauranger på mindre orter, vilka icke hade tillräckliga intäkter om man beaktade alla

kostnader. De drevs emellertid som stöd åt vagnverksamheten, eftersom det skulle medföra större kostnader att inrätta enbart vagnfurnering på ifrågakvarnande orter. Till skillnad från de stationära rörelserna hade vagnarnas resultat däremot väsentligt försämrats, i vart fall sedan år 1962. Härvid vore främst att märka att bolaget åren 1962—1964 efter styrelsebeslut successivt genomfört en ändrad prispolitik på vagnarna, vilken medfört att prisnivån icke följt med i den allmänna uppgång som förekommit inom restaurangnäringen i övrigt. De metoder för kostnadsfördelning som tillämpats i bolaget intill år 1962 hade varit oklara, och det vore därför icke möjligt att med säkerhet fastställa om resultaten före och efter denna tidpunkt var inbördes jämförbara. Om alla kostnader beaktades torde emellertid vagnarna icke under något av de redovisade åren ha nått full kostnadstäckning. Detta borde ses mot bakgrunden av att restaurangrörelsen i vagnarna mer än övriga rörelsegrenar vore en serviceverksamhet åt den resande allmänheten.

Att färjornas resultat kunnat variera ganska kraftigt mellan olika år har av bolaget uppgivits i väsentlig mån sammanhånga med ändringar i tullbestämmelserna. Nedgången åren 1961 och 1962 avsåg främst m/s Malmöhus och hänförde sig till minskning av tobaksförsäljning. År 1965 utvisade en nedgång även för den färjerörelse som baseras i Trelleborg. Huvudorsaken härtill var att trafiken på Travemünde utökats till att omfatta hela året. Sett över en längre period hade dock resultatet av färjorna hållit en stabil nivå.

En väsentlig faktor för bedömandet av den totala resultatutvecklingen utgör dock enligt vad bolaget framhållit den snedbelastning av ekonomien som åstadkommits genom att pensioneringskostnader icke belastat rörelsen i tillräcklig omfattning under tidigare år. Enligt ett år 1960 ingånget avtal har tjänstemännens pensionsförmåner samordnats med den allmänna tilläggspensioneringen. För kompletterande pensionsförmåner bildades år 1962 en ny stiftelse — AB Trafikrestaurangers Pensionsstiftelse — vilken anslutits till pensionsregistreringsinstitutet (PRI). Till denna PRI-stiftelse har i 1962 års bokslut avsatts dels 646 000 kronor för åren 1960—1961 och dels 440 000 kronor för år 1962. Genom sin tidigare pensionsstiftelse för tjänstemän hade bolaget varje år bekostat de för året utbetalda pensionerna. Avsättningarna till PRI-stiftelsen och ATP-avgifterna innebar en fondbildning. Bolagets resultat belastades därför fr. o. m. år 1962 och under ett flertal år såväl med direkta pensioneringsutgifter som med avsättningar för täckande av gjorda pensionsåtaganden för tjänstemän. Under år 1962 har bolaget dessutom burit pensioneringskostnader genom PRI-stiftelsen för åren 1960 och 1961.

Den inledningsvis intagna tabellen visar att det överskott som i form av arrende kunnat inbetalas till statens järnvägar under åren 1958—1961 varit

avsevärt högre än tidigare år men att därefter en påtaglig nedgång inträffat. Såsom redan framhållits är emellertid storleken av dessa arrendebe-
lopp icke ägnade att belysa lönsamheten för de olika rörelsegrenarna. En
mera rättvisande bild i detta hänseende förutsätter att utfallet justeras
främst med hänsyn till den ojämna belastning som orsakats av pensione-
ringskostnadernas finansiering under olika år. En ytterligare justering för-
anledes av att inkomsterna för år 1961 tillförts en engångsersättning för
goodwill m. m. som bolaget erhållit i samband med nedläggningen av Hotell
Skandia i Stockholm. Nedanstående tabell B utvisar det arrende som kunnat
inlevereras om nu angivna justeringar förelagits. En specificering har där-
efter gjorts för att belysa resultatutvecklingen för dels färjetrafiken och dels
stationära rörelser och vagnrörelse.

Tabell B

(1 000-tal kronor)

	1954—58	1959	1960	1961	1962	1963	1964	1965	
Arrende	2 100	3 400	3 100	3 100	800	1 152	500	321	
För höga pensionskostnader					988	844	983	699	
För låga pensionskostnader	885	974	173	136					
Goodwill av hotellförsäljning.....				625					
Justerat arrende	1 215	2 426	2 927	2 339	1 778	1 996	1 483	1 020	
Avgår nettobidrag färjor.....	1 233	1 738	1 396	1 131	933	1 601	1 314	537	
Resultatutveckling för stationära rörelser och vagnrörelse	—	18	688	1 531	1 208	855	395	169	483

Nedanstående uppställning visar hur omsättningen under år 1965 fördelar
sig på olika varuslag.

Mat.....	29 764 000	Vin	1 566 000
Kaffe	6 433 000	Starköl	4 216 000
Maltdrycker	4 380 000	Sprit	5 074 000
Läskedrycker.....	2 222 000	Logi	248 000
Tobak	5 269 000	Kioskvaror	7 888 000
Diverse varor	8 443 000		
		Summa kronor	75 503 000

Revisorernas uttalande. Genom beslut av 1937 års riksdag bildades AB
Trafikrestauranger såsom ett helt stalligt företag med uppgift att driva
restaurang- och hotellrörelse i anslutning till statens järnvägars stationer
samt på järnvägens tåg och tågfärjor. Det i huvudsak enskilda företag som
tidigare omhänderhaft denna uppgift hade under en följd av år redovisat
överskott men hade i själva verket icke varit vinstgivande, eftersom före-
taget icke kunnat till statens järnvägar erlægga den hyra som varit ekono-
miskt betingad för att täcka kostnaderna för av järnvägen tillhandahållna
lokaler, vagnar och utrymmen på färjor m. m.

I sin år 1958 angivna berättelse lämnade riksdagens revisorer en översikt
av bolagets driftresultat för åren 1939—1957. Revisorerna konstaterade att
det belopp som bolaget årligen inlevererat såsom arrende till statens järn-
vägar och vilket i huvudsak motsvarade nettovinsten av verksamheten vis-

serligen ökats avsevärt under den angivna tidsperioden men att det icke på långt när varit tillräckligt för att statens järnvägar skulle erhålla gottgörelse för tillhandahållandet av lokaler, vagnar och andra utrymmen som ställdes till förfogande. Å andra sidan borde beaktas att bolaget genom sin verksamhet medverkade till en ökning av järnvägens trafikinkomster. Revisorerna riktade även uppmärksamheten på att vissa delar av bolagets verksamhet lämnat mycket ojämnt resultat och att icke oväsentliga underskott redovisats på vissa orter, särskilt under 1950-talet. Sålunda hade de restaurangvagnar som baserades på Stockholm, Göteborg och Malmö under ett flertal år utvisat underskott med sammanlagt mer än 2 milj. kronor och restaurangrörelsen vid Stockholms centralstation under loppet av fem år ett underskott med 768 000 kronor. Revisorerna förordade med anledning härav vissa utredningar och åtgärder, för vilka närmare redogjorts i det föregående.

Revisorerna har under innevarande år tagit närmare del av AB Trafikrestaurangers verksamhet såvitt gäller tidsperioden 1958—1965. Omsättningen har under denna tid ökat från 38 milj. kronor år 1957 till 75 milj. kronor år 1965. Av ökningen kan drygt hälften antagas belöpa på allmän prisstegring inom näringen och återstoden på en mera omfattande försäljning. Revisorerna vill till en början framhålla att rörelsen givits en inriktning som överensstämmer med revisorernas år 1958 framförda önskemål. Företagets serverings- och ekonomilokaler med därtill hörande inredning och utrustning har undergått en omfattande förnyelse, vilket kan antagas ha bidragit till den ökade försäljningen. En särskild aktivitet har ägnats de tidigare svaga rörelserna i de tre största städerna, där ett gynnsamt resultat numera erhållits. På andra orter med ringa kundunderlag och bristande lönsamhet har restaurang- och hotellrörelser avvecklats. Vid såväl de stationära som de rörliga enheterna har en ökad differentiering av serverings-systemet genomförts, främst i riktning mot ökad självservering. Den utveckling som i dessa hänseenden ägt rum finner revisorerna tillfredsställande.

Vad härefter gäller frågan om företagets ekonomiska utveckling framgår av den ovan intagna redogörelsen att bolagets till statens järnvägar inlevererade arrende för lokaler, vagnar m. m. — vilket bortsett från en mindre vinst utgör det egentliga överskottet av driften — alltjämt icke varit tillräckligt för att täcka järnvägens egna kostnader för dessa objekt. Arrendebeloppen ökade under åren 1958—1961 till i genomsnitt omkring 3 milj. kronor men har under åren därefter nedgått till i genomsnitt 0,7 milj. kronor, vilket är lägre än vad som under något tidigare år inlevererats. Genomsnittet för de åtta år som den granskade tidsperioden omfattar uppgår till 1,8 milj. kronor och är alltså obetydligt högre än genomsnittet för samtliga tidigare år, 1,6 milj. kronor. Härvid är att märka att järnvägens självkostnader för lokaler m. m. numera uppskattas till mångdubbelt högre belopp än tidigare.

Den kraftiga nedgång av arrendebeloppen som kännetecknar de senaste fyra årens resultatredovisning återspeglar emellertid icke den faktiska vinstutvecklingen inom företaget. Såsom bolaget framhållit har fr. o. m. år 1962 varje verksamhetsår påförts betydande pensionsutgifter, vilka bort belasta tidigare år. Om dessa kostnader fördelas på de verksamhetsår som de rätteligen tillhör och sedan den ytterligare justering verkställts som följer av att en engångsersättning för goodwill frånräknas, framträder en avsevärt jämnare lönsamhetskurva. Det genomsnittliga arrendebeloppet blir med denna beräkning 2,2 milj. kronor under åren 1958—1961 och 1,6 milj. kronor under åren 1962—1965.

Ehuru den ekonomiska utvecklingen följaktligen varit avsevärt jämnare än vad resultatredovisningen ger vid handen, kvarstår likväl att lönsamheten visat en nedåtgående tendens. En specifikation av inkomster och kostnader på de olika rörelsegrenarna utvisar att de stationära restaurangerna lämnat ett tämligen gynnsamt resultat, oaktat denna del av verksamheten haft att bära betydande kostnader för lokalernas nyinredning och upprustning. Restaurangdriften och övrig rörelse på färjorna har visat en stabil lönsamhet om resultatet bedömes under ett större antal år. De två senaste årens minskning av överskottet från denna gren har uppgivits sammanhänga med de ändringar som företagits i fråga om rätten att tullfritt införa vissa varor; den minskade resefrekvens som orsakats därav har främst drabbat malmöfärjan.

I motsats till nu nämnda rörelsegrenar, vilka lämnat överskott i bolagets vinstredovisning, har rörelsen på järnvägsvagnarna utvisat ett negativt resultat, liksom fallet varit under bolagets hela verksamhetstid. Förlusterna beräknas för de två senaste åren till mellan 2 och 3 milj. kronor per år. Denna del av rörelsen är i lägre grad än övriga delar av den natur att resultatet kan påverkas av bolagets åtgärder. Rörelsen drives icke i vinstsyfte utan utgör ett nödvändigt servicemoment inom järnvägstrafiken och påverkar därvid järnvägens trafikinkomster. Såväl omfattningen av restaurationen som dess standard bestämmes även av järnvägen. De allmänna prishöjningar som under de senaste åren företagits inom restaurangnäringen i övrigt har enligt vad bolaget uppgivit icke tillämpats i samma utsträckning på tågens restauranger och andra utspisningsavdelningar, vilket skulle ha medfört en förskjutning i den relativa prisnivån med omkring 10 procent. Denna omständighet skulle i avsevärd mån ha bidragit till det för vagnrörelsen svaga utfallet. Det må även framhållas att de jämförelsevis små enheter som kännetecknar denna rörelsegren begränsar möjligheterna att företa genomgripande rationaliseringsåtgärder.

1958 års revisorer framhöll önskvärdheten av ett klarare redovisningssystem inom vissa delar av bolagets rörelse i syfte att bereda möjligheter att redovisningsmässigt isolera de mindre lönsamma avsnitt som på skilda håll kunde förefinnas. Såvitt revisorerna kunnat finna har dessa synpunk-

ter numera tillgodosetts; det kontosystem som användes lämnar tillräckliga möjligheter att analysera resultatet på olika orter och verksamhetsdelar. En begränsning föreligger dock när det gäller att beräkna de faktiska kostnaderna för sådana stationära restauranger, vilkas kök och förråd ombesörjer furnering och förberedelsearbete även för ett antal vagnrestauranger.

Det arrende som AB Trafikrestauranger har att inleverera till statens järnvägar är enligt avtal fastställt till att utgå med 10 procent av rörelsens omsättning. Då det från mitten av 1940-talet icke visade sig möjligt för bolaget att uppfylla denna överenskommelse, modifierades den genom tilläggsbestämmelser men är i princip alltjämt gällande. Enligt revisorernas mening innehåller bestämmelsen icke någon lämplig och realistisk metod för beräkning av arrendebelopp av ifrågavarande natur. Med hänsyn till att de fasta restaurangerna drives under förutsättningar som är i huvudsak jämförbara med motsvarande rörelse i enskild regi, medan samma förhållande icke föreligger beträffande de rörliga verksamhetsdelarna, synes det böra övervägas att bolaget betalar en i stort sett marknadsmässigt bestämd hyra för de lokaler som tillhör den stationära driften, under det att arrendeuppgörelsen för övriga utrymmen m. m. träffas med beaktande av de speciella villkor som gäller för sistnämnda verksamhetsgrenar. Därigenom skulle det enligt revisorernas mening bli möjligt att klarare överblicka lönsamheten för den del av rörelsen som bolaget har möjlighet att företagsmässigt påverka.

FINANSDEPARTEMENTET

§ 13

Vissa iakttagelser angående skatteuppbörden m. m.

I enlighet med för riksrevisionsverket gällande instruktion har ämbetsverket till revisorerna överlämnat vissa redogörelser för resultatet av skatteuppbörden. Dessa avser den ordinarie uppbörden av dels preliminär A- och B-skatt under uppbördsåret 1965—66 (tabell 1 och 2), dels kvarstående skatt enligt 1965 års taxering (tabell 3). Redogörelserna omfattar vidare resultatet av restindrivningen t. o. m. utgången av år 1965 i fråga om 1959—60 — 1964—65 års preliminära B-skatt samt kvarstående skatt enligt 1958—1963 års taxeringar. Redogörelserna omfattar slutligen resultatet av indrivningen beträffande å ena sidan alla slag av medel som under år 1965 och tiden januari—augusti 1966 redovisats till länsstyrelserna i utmätningsmännens månadsräkningar samt å andra sidan vissa särskilda slag av månadsräkningsmedel som redovisats under nämnda tidsperioder.

Av redogörelserna framgår bl. a., att under uppbördsterminerna uppbördsåret 1965—66 preliminärskatt inflöt med ett sammanlagt belopp av 21 256 milj. kronor, varav 17 093 milj. kronor såsom A-skatt (80 procent) och 4 163 milj. kronor (20 procent) såsom B-skatt. Närmast föregående år uppgick under uppbördsterminerna influten preliminärskatt till 18 171 milj. kronor. Preliminärskatten har således ökat med 3 085 milj. kronor. Av den debiterade B-skatten, 4 263 milj. kronor, restfördes 170 milj. kronor (4 procent). För erhållande av en fullständig bild av preliminärskatteuppbörden måste till tidigare nämnda belopp läggas de fyllnadsinbetalningar av preliminärskatt som verkstälts efter uppbördsårets utgång. Med fyllnadsinbetalningar avses sådana skatteinbetalningar som gjorts inom viss tid efter utgången av uppbördsåret och som medtages vid avräkningen av den preliminära skatten mot den slutliga. För uppbördsåret 1965—66 uppgick inbetalningarna av sådant slag till 1 217 milj. kronor, varav 363 milj. kronor (30 procent) såsom A-skatt och 854 milj. kronor (70 procent) såsom B-skatt. För närmast föregående uppbördsår inflöt såsom fyllnadsinbetalningar 1 205 milj. kronor, av vilket belopp 294 milj. kronor (24 procent) utgjorde A-skatt och 911 milj. kronor (76 procent) B-skatt. Enligt årets taxering belöper sig det sammanlagda beloppet av den ränta med nio procent som med vissa begränsningar utgår å kvarstående skatt till 88 milj. kronor, vilket innebär en ökning med 19 milj. kronor jämfört med närmast föregående års taxering.

Vad årets fyllnadsinbetalningar beträffar har i fråga om A-skatt de största beloppen inbetalats i Stockholms stad (75,7 milj. kronor), Stockholms län (48,6 milj. kronor), Malmöhus län (44,9 milj. kronor) samt Göteborgs och Bohus län (30,4 milj. kronor).

Beträffande B-skatten, som i huvudsak avser aktiebolag m. fl. juridiska personer, har de största beloppen inbetalats i Stockholms stad (227,7 milj. kronor), Malmöhus län (87,3 milj. kronor), Stockholms län (76,8 milj. kronor), Göteborgs och Bohus län (60,1 milj. kronor) och Västernorrlands län (44,7 milj. kronor).

Under uppbördsåret 1965—66 inbetalades av svenska aktiebolag B-skatt med ett sammanlagt belopp av 1 592 milj. kronor. Närmast föregående år uppgick beloppet till 1 370 milj. kronor. Av tabell 2 framgår att större differenser icke föreligger mellan vad som debiterats och vad som influtit. I vissa län överstiger influtna belopp debiterade belopp, vilket sammanhänger med att i de influtna beloppen även ingår under löpande uppbördsår verkställda överbetalningar. De största beloppen har inbetalats i Stockholms stad (542,3 milj. kronor), Göteborgs och Bohus län (218,5 milj. kronor) och Malmöhus län (128,6 milj. kronor).

Den kvarstående skatten enligt 1965 års taxering uppgick till 1 980 milj. kronor; av detta belopp restfördes 332 milj. kronor (17 procent). Av den kvarstående skatten enligt närmast föregående års taxering, 1 349 milj. kronor, restfördes 222 milj. kronor (16 procent). Den kvarstående skatten har ökat i samtliga län. Den största ökningen uppvisar Stockholms stad (102 milj. kronor), Malmöhus län (58 milj. kronor), Stockholms län (53 milj. kronor) och Göteborgs och Bohus län (44 milj. kronor). I fråga om uppbördsresultatet har en förbättring inträtt i 9 län, och en försämring i övriga 16 län. Den högsta inflytandeprocenten uppvisar Kronobergs län (90,58 procent), Skaraborgs län (89,28 procent), Jönköpings län (88,49 procent) och Hallands län (88,18 procent). Den lägsta förekommer i Stockholms stad (76,91 procent), Stockholms län (78,33 procent), Göteborgs och Bohus län (79,25 procent) och Norrbottens län (81,44 procent).

Den kvarstående skatten enligt 1966 års taxering beräknas uppgå till omkring 2 374 milj. kronor och den överskjutande preliminära skatten till omkring 1 484 milj. kronor (tabell 1).

Av 1959—60 års restförda B-skatt, 117,5 milj. kronor, vilken numera är preskriberad för indrivningsåtgärder, har t. o. m. 1965 års utgång 28,9 milj. kronor avkortats, 77,5 milj. kronor levererats och 10,8 milj. kronor avskrivits. Såsom oredovisat kvarstod 0,3 milj. kronor. I tabellerna över restindrivningen har levererade belopp ställts i relation till restförda, varvid avdrag gjorts för avkortade belopp med hänsyn till att avkortningsförfarandet är en från restindrivningen skild företeelse. Efter denna beräkningsgrund har 88 procent levererats och 12 procent avskrivits.

Av den restförda skatten enligt 1958 års taxering, 134,4 milj. kronor, har

t. o. m. 1965 års utgång 17,8 milj. kronor avkortats, 91,8 milj. kronor levererats och 24,3 milj. kronor avskrivits. Såsom oredovisat kvarstod således 0,5 milj. kronor. Levererat belopp har även här ställts i relation till vad som efter avkortning återstått att indriva. De sålunda framräknade relationstalen utvisar att 79 procent levererats och 21 procent avskrivits.

I tabell 4 återfinnes en sammanställning över resultatet av restindrivningen i fråga om preliminär B-skatt för uppbördsåren 1959—60 — 1964—65 (B 59—B 64).

Av tabell 5 framgår indrivningsresultatet beträffande kvarstående skatt enligt 1958—1963 års taxeringar (K 59—K 64).

I tabell 6 återfinnes en summarisk sammanställning över indrivningens förlopp under år 1965 i fråga om till länsstyrelserna redovisade uppbördsmedel.

Av tabellerna 7—9 framgår indrivningsresultatet under år 1965 i fråga om särskilt uppdebiterad A-skatt, preliminär allmän varuskatt samt arbetsgivaravgifter enligt lagen om allmän försäkring.

Tabell 1. Preliminär, slutlig, kvarstående och överskjutande skatt för beskattningsåret 1965.

Län	Influten preliminär skatt									Restförd prel. B-skatt		S:a infl. o. restf. prel. skatt	Slutlig skatt	Kvarstående skatt		Å kvar- stående skatt påförd ränta	Över- skjuta- nde prel. skatt
	Under uppbördsterminerna				Såsom fyllnadsinbetalningar				S:a prel. skatt								
	Prel. A-skatt		Prel. B-skatt		Prel. A-skatt		Prel. B-skatt			Milj. kr.							
	Milj. kr.	% av s:a infl. o. restf. prel. skatt	Milj. kr.	% av s:a infl. o. restf. prel. skatt	Milj. kr.	% av s:a infl. o. restf. prel. skatt	Milj. kr.	% av s:a infl. o. restf. prel. skatt	Milj. kr.		Milj. kr.	Milj. kr.	Milj. kr.	Milj. kr.	% av slut- lig skatt	Milj. kr.	Milj. kr.
Stockholms stad	2 683,46	68	934,47	23	75,71	2	227,69	6	3 921,33	41,78	1	3 963,11	4 090,85	382,30	9	16,34	254,04
Stockholms	1 722,77	81	249,53	12	48,63	2	76,80	4	2 097,73	16,11	1	2 113,84	2 207,79	217,62	10	8,53	130,67
Uppsala	398,73	79	80,71	16	9,29	2	13,08	2	501,81	3,26	1	505,07	536,73	59,28	11	2,19	28,82
Södermanlands ..	508,31	78	106,64	16	8,00	1	23,47	4	646,42	3,99	1	650,41	678,82	66,77	10	2,42	39,06
Östergötlands ..	742,16	77	166,83	17	12,54	1	39,17	4	960,70	5,33	1	966,03	1 011,27	101,43	10	3,65	56,04
Jönköpings	553,15	78	123,90	17	12,44	2	16,79	2	706,28	3,97	1	710,25	746,46	83,32	11	2,98	48,84
Kronobergs	278,32	76	71,66	19	4,71	1	9,65	3	364,34	2,27	1	366,61	389,52	46,58	12	1,56	23,94
Kalmar	385,27	78	96,53	19	3,61	1	6,73	1	492,14	3,77	1	495,91	538,00	61,71	11	2,34	34,36
Gotlands	75,27	73	22,39	22	1,12	1	3,32	3	102,10	1,32	1	103,42	109,16	13,53	12	0,41	8,11
Blekinge	276,59	80	53,31	15	3,63	1	9,35	3	342,88	2,82	1	345,70	363,28	37,39	10	1,36	22,76
Kristianstads . .	427,81	73	129,67	22	8,23	1	17,49	3	583,20	5,99	1	589,19	627,58	78,36	12	2,80	41,54
Malmöhus	1 491,79	74	389,82	19	44,87	2	87,33	4	2 013,81	13,37	1	2 027,18	2 141,04	234,28	11	9,18	123,41
Hallands	301,52	74	86,13	21	6,45	2	10,42	2	404,52	2,96	1	407,48	430,91	54,15	13	1,92	31,30
Göteborgs o. Bo- hus	1 610,59	75	423,55	20	30,39	1	60,14	3	2 124,67	15,33	1	2 140,00	2 183,61	188,36	9	7,08	144,42
Älvsborgs	757,18	79	154,48	16	14,12	1	26,42	3	952,20	6,00	1	958,20	985,42	101,61	10	3,49	70,53
Skaraborgs	420,50	73	121,10	21	8,57	1	24,06	4	574,23	4,56	1	578,79	617,16	76,87	12	2,85	39,83
Värmlands	534,21	78	108,73	16	9,19	1	27,22	4	679,35	4,20	1	683,55	711,12	72,65	10	2,35	46,15
Örebro	560,57	80	114,78	16	8,70	1	16,27	2	700,32	4,05	1	704,37	726,55	69,63	10	2,54	47,74
Västmanlands ..	549,35	76	130,12	18	6,07	1	30,41	4	715,95	4,21	1	720,16	744,15	61,82	8	2,16	40,52
Kopparbergs ..	528,22	78	125,47	18	9,85	1	13,61	2	677,15	4,07	1	681,22	691,86	69,11	10	2,31	46,33
Gävleborgs	564,33	81	97,28	14	9,12	1	22,97	3	693,70	4,91	1	698,61	721,01	70,23	10	2,47	47,10
Västernorrlands	551,18	75	121,38	17	8,30	1	44,74	6	725,60	5,16	1	730,76	741,85	64,53	9	2,17	50,94
Jämtlands	225,28	79	44,78	16	3,23	1	7,86	3	281,15	2,61	1	283,76	294,09	33,64	11	1,05	24,20
Västerbottens ..	409,70	76	90,52	17	8,63	1	26,06	5	534,91	3,64	1	538,55	566,35	65,41	12	2,23	38,11
Norrbottens	536,16	79	119,52	17	7,25	1	13,52	2	676,45	4,60	1	681,05	696,69	63,90	9	2,10	45,11
Hela riket	17 092,42	75	4 163,30	18	362,65	2	854,57	4	22 472,94	170,28	1	22 643,22	23 551,27	2 374,48	10	88,48	1 483,87

Tabell 2. Resultatet av den ordinarie uppbörden av preliminär B-skatt för uppbördsåret 1965—66 i fråga om svenska aktiebolag med fördelning efter län.

Län	Debiterade belopp (mkr.)	Influtna belopp (mkr.)
Stockholms stad	547,49	542,32
Stockholms	77,77	75,59
Uppsala	16,35	16,33
Södermanlands	35,32	35,25
Östergötlands	53,73	53,66
Jönköpings	28,37	28,61
Kronobergs	12,46	12,74
Kalmar	14,85	14,78
Gotlands	1,38	1,38
Blekinge	12,35	12,31
Kristianstads	20,24	20,05
Malmöhus	128,39	128,59
Hallands	13,00	13,10
Göteborgs o. Bohus	219,06	218,49
Älvsborgs	37,49	35,24
Skaraborgs	20,83	20,75
Värmlands	37,28	37,21
Örebro	32,66	33,11
Västmanlands	61,25	61,11
Kopparbergs	60,56	59,52
Gävleborgs	31,68	31,62
Västernorrlands	51,01	50,61
Jämtlands	9,60	9,59
Västerbottens	16,00	15,97
Norrbottnens	64,51	63,95
Hela riket	1 603,63	1 591,88

Tabell 3. Resultatet av den ordinarie uppbörden av kvarstående skatt enligt 1965 års taxering med fördelning efter län.

Län	Debiterade belopp (kr.)	Influtna belopp (kr.)	Inflytande-procent	Restförda belopp (kr.)
Stockholms stad ..	324 074 616	249 250 275	76,91	74 824 341
Stockholms	172 876 318	135 416 297	78,33	37 460 021
Uppsala	49 415 872	41 863 699	84,72	7 552 173
Södermanlands	48 307 879	41 444 576	85,79	6 863 303
Östergötlands	80 408 343	70 043 293	87,11	10 365 050
Jönköpings	74 965 182	66 333 109	88,49	8 632 073
Kronobergs	41 572 266	37 654 555	90,58	3 917 711
Kalmar	61 633 461	53 128 821	86,20	8 504 640
Gotlands	11 962 653	10 362 959	86,63	1 599 694
Blekinge	31 376 199	26 309 961	83,85	5 066 238
Kristianstads	67 211 119	58 221 261	86,62	8 989 858
Malmöhus	175 524 861	149 391 700	85,11	26 133 161
Hallands	47 986 470	42 314 006	88,18	5 672 464
Göteborgs och Bohus	157 212 112	124 584 118	79,25	32 627 994
Älvsborgs	90 729 833	76 029 816	83,80	14 700 017
Skaraborgs	64 941 511	57 980 539	89,28	6 960 972
Värmlands	59 021 974	50 927 220	86,29	8 094 754
Örebro	56 374 332	48 592 820	86,20	7 781 512
Västmanlands	54 141 023	45 560 946	84,15	8 580 077
Kopparbergs	58 581 896	50 284 129	85,84	8 297 767
Gävleborgs	59 287 488	49 100 125	82,82	10 187 363
Västernorrlands	56 956 109	48 402 309	84,98	8 553 800
Jämtlands	29 691 454	24 902 579	83,87	4 788 875
Västerbottens	52 046 365	45 719 516	87,84	6 326 849
Norrbottnens	53 538 393	43 603 559	81,44	9 934 834
Hela riket	1 979 837 729	1 647 422 188	83,21	332 415 541

Tabell 4. Restindrivningen beträffande preliminär B-skatt för uppborgsåren 1959—60, 1960—61, 1961—62, 1962—63, 1963—64 och 1964—65 (B 59—B 64) t. o. m. år 1965. Uppgifterna om resultatet efter ett års indrivning avser förhållandena vid utgången av det kalenderår under vilket den sista av de sex uppborgsterminerna infallit.

Län		Guldna poster i % av restförda efter avdrag för avkortade						Levererat belopp i % av restfört efter avdrag för avkortat					
		B 59	B 60	B 61	B 62	B 63	B 64	B 59	B 60	B 61	B 62	B 63	B 64
Stockholms stad	Efter 1 år	32	32	32	32	35	22	44	32	32	29	31	20
	» 2 »	56	55	55	53	52		67	58	58	56	50	
	» 3 »	65	64	63	61			75	68	67	61		
	» 4 »	70	69	66				80	73	69			
	» 5 »	73	71					82	75				
	» 6 »	76						83					
Stockholms	» 1 »	48	51	53	52	57	54	47	48	52	48	55	52
	» 2 »	63	66	69	72	69		65	66	70	71	69	
	» 3 »	73	75	78	80			75	77	80	79		
	» 4 »	80	82	82				81	82	83			
	» 5 »	83	84					85	84				
	» 6 »	84						85					
Uppsala	» 1 »	67	68	68	69	67	69	68	69	68	71	67	81
	» 2 »	77	79	79	80	79		80	80	80	83	79	
	» 3 »	83	84	84	85			86	85	85	88		
	» 4 »	86	86	86				89	88	86			
	» 5 »	86	87					89	89				
	» 6 »	87						90					
Södermanlands	» 1 »	75	76	72	77	82	79	74	78	77	78	82	81
	» 2 »	89	89	91	91	90		89	90	93	92	91	
	» 3 »	94	93	94	94			94	94	95	95		
	» 4 »	95	94	95				96	96	96			
	» 5 »	95	95					96	96				
	» 6 »	95						96					
Östergötlands	» 1 »	54	58	58	60	67	65	57	62	61	61	70	65
	» 2 »	75	76	78	80	80		79	80	81	83	83	
	» 3 »	83	83	84	86			86	87	87	89		
	» 4 »	86	86	87				88	89	89			
	» 5 »	87	87					89	90				
	» 6 »	87						90					
Jönköpings	» 1 »	57	60	63	60	73	69	60	62	62	59	72	67
	» 2 »	76	77	84	83	85		82	81	82	84	86	
	» 3 »	82	83	90	87			88	86	89	88		
	» 4 »	85	89	92				90	90	91			
	» 5 »	87	90					91	91				
	» 6 »	88						91					
Kronobergs	» 1 »	71	75	74	76	72	77	70	78	73	77	72	77
	» 2 »	86	86	87	88	87		88	89	88	90	88	
	» 3 »	90	90	93	93			92	93	94	94		
	» 4 »	92	92	94				94	95	95			
	» 5 »	93	92					95	95				
	» 6 »	93						95					

Län		Guldna poster i % av restförda efter avdrag för avkortade						Levererat belopp i % av restfört efter avdrag för avkortat					
		B 59	B 60	B 61	B 62	B 63	B 64	B 59	B 60	B 61	B 62	B 63	B 64
Kalmar	Efter 1 år	70	72	72	71	68	65	72	72	71	71	69	70
	» 2 »	83	85	85	86	81		85	86	85	86	82	
	» 3 »	90	90	91	90			90	91	91	91		
	» 4 »	92	92	92				92	93	93			
	» 5 »	92	93					93	95				
	» 6 »	92						93					
Gotlands	» 1 »	79	77	80	83	81	90	84	82	82	85	84	93
	» 2 »	91	92	93	93	94		94	94	94	94	95	
	» 3 »	94	94	96	95			96	96	96	95		
	» 4 »	95	95	96				96	97	97			
	» 5 »	95	95					96	97				
	» 6 »	95						96					
Blekinge	» 1 »	44	44	48	50	58	57	50	47	48	50	55	56
	» 2 »	63	67	66	73	72		70	72	67	74	73	
	» 3 »	73	75	76	82			79	80	77	83		
	» 4 »	77	82	84				83	85	87			
	» 5 »	81	88					86	90				
	» 6 »	83						87					
Kristianstads	» 1 »	52	55	55	54	64	63	53	53	56	53	63	59
	» 2 »	76	76	77	78	78		77	78	80	79	78	
	» 3 »	82	84	86	85			84	85	88	86		
	» 4 »	86	87	88				87	89	90			
	» 5 »	87	88					89	89				
	» 6 »	88						89					
Malmöhus	» 1 »	42	44	46	48	51	47	48	49	51	51	56	51
	» 2 »	63	66	68	71	67		71	73	75	77	75	
	» 3 »	72	74	76	78			79	81	82	83		
	» 4 »	75	78	79				82	84	85			
	» 5 »	77	79					84	86				
	» 6 »	77						84					
Hallands	» 1 »	64	65	69	65	70	68	65	66	68	63	70	69
	» 2 »	77	79	81	83	83		78	81	81	84	83	
	» 3 »	84	84	87	89			86	86	87	90		
	» 4 »	88	87	90				89	90	91			
	» 5 »	91	90					92	92				
	» 6 »	91						92					
Göteborgs och Bohus	» 1 »	39	41	42	44	52	44	41	42	40	43	55	44
	» 2 »	59	59	62	65	63		62	63	64	69	67	
	» 3 »	68	70	72	72			71	73	75	77		
	» 4 »	72	74	75				76	77	78			
	» 5 »	75	75					78	78				
	» 6 »	75						73					
Älvsborgs	» 1 »	76	72	75	75	78	75	79	75	75	76	78	76
	» 2 »	85	84	86	87	86		88	87	87	89	87	
	» 3 »	89	89	89	91			91	91	91	92		
	» 4 »	91	90	91				93	93	93			
	» 5 »	91	91					93	93				
	» 6 »	92						93					

Län		Guldna poster i % av restförda efter avdrag för avkortade						Levererat belopp i % av restfört efter avdrag för avkortat					
		B 59	B 60	B 61	B 62	B 63	B 64	B 59	B 60	B 61	B 62	B 63	B 64
Skaraborgs	Efter 1 år	67	69	68	66	73	70	66	69	67	64	71	69
	» 2 »	86	87	85	88	87		88	87	86	89	87	
	» 3 »	91	91	90	93			93	92	91	94		
	» 4 »	93	93	92				94	93	93			
	» 5 »	94	93					95	94				
	» 6 »	94						95					
Värmlands	» 1 »	55	57	59	57	70	72	52	54	53	52	66	67
	» 2 »	79	80	81	85	85		79	80	81	84	83	
	» 3 »	86	88	89	91			87	88	89	91		
	» 4 »	89	91	91				90	91	91			
	» 5 »	91	92					91	92				
	» 6 »	91						91					
Örebro	» 1 »	53	52	55	57	55	62	51	50	50	54	53	62
	» 2 »	66	66	69	72	71		66	65	67	70	72	
	» 3 »	75	76	79	81			74	76	79	81		
	» 4 »	81	82	85				81	82	85			
	» 5 »	84	85					85	86				
	» 6 »	85						86					
Västmanlands	» 1 »	61	63	62	63	61	62	63	62	58	62	59	61
	» 2 »	82	83	84	85	80		84	84	83	86	80	
	» 3 »	87	89	88	89			89	90	88	91		
	» 4 »	90	90	89				91	92	89			
	» 5 »	91	91					92	93				
	» 6 »	91						92					
Kopparbergs	» 1 »	57	59	64	63	63	60	52	52	58	58	59	56
	» 2 »	70	72	75	75	76		68	68	73	73	73	
	» 3 »	79	81	83	84			80	79	83	82		
	» 4 »	85	87	87				86	85	87			
	» 5 »	88	90					88	88				
	» 6 »	89						90					
Gävleborgs	» 1 »	57	58	59	60	61	65	54	57	54	57	60	61
	» 2 »	73	73	75	75	77		72	72	74	74	79	
	» 3 »	81	84	86	83			81	84	84	83		
	» 4 »	86	88	88				86	88	88			
	» 5 »	88	89					88	90				
	» 6 »	88						88					
Västernorrlands	» 1 »	65	67	71	65	73	76	72	70	72	68	74	73
	» 2 »	86	86	87	87	87		90	89	88	89	88	
	» 3 »	91	90	91	92			94	93	93	93		
	» 4 »	92	92	92				95	94	93			
	» 5 »	93	92					95	94				
	» 6 »	93						95					
Jämtlands	» 1 »	73	72	73	71	72	80	70	69	69	71	69	78
	» 2 »	87	88	88	90	90		85	87	88	90	88	
	» 3 »	93	94	94	94			92	94	93	93		
	» 4 »	95	95	95				94	95	95			
	» 5 »	96	96					95	96				
	» 6 »	96						95					

Län	Guldna poster i % av restförda efter avdrag för avkortade						Levererat belopp i % av restfört efter avdrag för avkortat					
	B 59	B 60	B 61	B 62	B 63	B 64	B 59	B 60	B 61	B 62	B 63	B 64
Västerbottens Efter 1 år	67	69	71	75	76	83	67	66	72	75	76	81
» 2 »	83	83	86	88	90		85	83	89	90	92	
» 3 »	89	90	92	94			90	92	94	95		
» 4 »	92	93	94				93	95	96			
» 5 »	94	94					94	95				
» 6 »	94						94					
Norrbottens » 1 »	52	57	62	63	70	71	55	59	64	65	72	75
» 2 »	78	82	84	84	86		82	85	86	87	88	
» 3 »	87	89	91	91			90	91	93	93		
» 4 »	91	93	94				92	94	95			
» 5 »	93	94					94	95				
» 6 »	93						94					

Tabell 5. Restindrivningen beträffande kvarstående skatt enligt 1958, 1959, 1960, 1961, 1962 och 1963 års taxeringar (K 59—K 64) vid utgången av resp. första, andra, tredje, fjärde, femte och sjätte kalenderåret efter det skatten förfallit till betalning.

Län		Guldna poster i % av restförda efter avdrag för avkortade						Levererat belopp i % av restfört efter avdrag för avkortat					
		K 59	K 60	K 61	K 62	K 63	K 64	K 59	K 60	K 61	K 62	K 63	K 64
Stockholms stad	Efter 1 år	51	50	49	49	48	41	48	45	41	43	40	31
	» 2 »	59	59	57	57	54		60	57	54	55	46	
	» 3 »	63	63	62	60			66	64	62	59		
	» 4 »	64	64	63				69	67	64			
	» 5 »	65	65					71	68				
	» 6 »	65						72					
Stockholms	» 1 »	65	67	67	68	70	67	49	52	53	55	57	52
	» 2 »	72	73	74	75	75		60	64	67	69	67	
	» 3 »	75	77	79	78			67	72	74	74		
	» 4 »	77	79	80				71	76	76			
	» 5 »	78	80					72	76				
	» 6 »	79						73					
Uppsala	» 1 »	64	65	69	61	67	71	65	63	67	67	65	65
	» 2 »	70	70	75	66	72		74	72	77	76	74	
	» 3 »	73	73	77	69			78	77	81	79		
	» 4 »	75	74	79				80	79	83			
	» 5 »	75	75					80	81				
	» 6 »	75						81					
Södermanlands	» 1 »	67	68	72	70	73	72	67	69	71	74	73	76
	» 2 »	75	75	78	77	77		79	79	82	84	82	
	» 3 »	77	78	81	78			83	84	85	87		
	» 4 »	79	79	82				85	85	86			
	» 5 »	80	80					86	86				
	» 6 »	80						86					
Östergötlands	» 1 »	62	64	67	66	68	70	61	60	67	66	71	69
	» 2 »	70	71	74	73	75		73	71	78	77	80	
	» 3 »	74	75	77	75			78	76	82	80		
	» 4 »	76	77	79				80	78	83			
	» 5 »	77	78					82	79				
	» 6 »	77						82					
Jönköpings	» 1 »	68	61	60	62	72	70	63	62	63	67	67	66
	» 2 »	75	67	69	79	74		74	74	76	79	75	
	» 3 »	79	72	77	81			79	80	82	83		
	» 4 »	81	76	79				82	82	84			
	» 5 »	83	77					83	83				
	» 6 »	83						84					
Kronobergs	» 1 »	72	76	76	76	77	79	70	72	74	76	75	72
	» 2 »	80	82	83	83	86		80	83	85	87	85	
	» 3 »	82	84	85	86			84	88	88	89		
	» 4 »	83	86	86				84	90	90			
	» 5 »	83	86					86	90				
	» 6 »	83						86					

Län		Guldna poster i % av restförda efter avdrag för avkortade						Levererat belopp i % av restfört efter avdrag för avkortat					
		K 59	K 60	K 61	K 62	K 63	K 64	K 59	K 60	K 61	K 62	K 63	K 64
Kalmar	Efter 1 år	70	71	71	71	74	73	70	70	69	71	70	70
	» 2 »	78	78	80	80	80		80	79	80	81	80	
	» 3 »	81	82	83	83			84	84	84	84		
	» 4 »	83	83	84				85	86	85			
	» 5 »	83	83					86	86				
	» 6 »	83						86					
Gotlands	» 1 »	72	75	77	77	78	81	77	77	78	77	81	84
	» 2 »	80	82	83	83	84		85	85	87	85	88	
	» 3 »	83	85	85	85			87	88	89	87		
	» 4 »	84	86	86				88	89	90			
	» 5 »	84	86					88	89				
	» 6 »	84						88					
Blekinge	» 1 »	59	60	62	62	65	70	58	58	54	57	60	60
	» 2 »	68	70	71	74	76		71	71	69	74	75	
	» 3 »	74	74	78	80			78	78	79	83		
	» 4 »	76	78	83				81	82	85			
	» 5 »	78	81					83	86				
	» 6 »	79						83					
Kristianstads	» 1 »	66	67	68	66	71	72	62	59	63	64	67	64
	» 2 »	76	76	77	78	78		76	72	76	79	78	
	» 3 »	80	81	82	82			82	77	83	83		
	» 4 »	82	83	84				84	79	85			
	» 5 »	84	83					86	80				
	» 6 »	84						86					
Malmöhus	» 1 »	57	57	59	59	61	58	55	56	58	60	60	55
	» 2 »	65	66	67	67	67		65	67	69	71	69	
	» 3 »	69	68	70	69			70	72	74	75		
	» 4 »	70	70	71				72	74	76			
	» 5 »	72	71					73	76				
	» 6 »	72						73					
Hallands	» 1 »	72	74	75	75	78	81	65	66	70	69	72	75
	» 2 »	79	81	82	82	84		76	78	81	79	80	
	» 3 »	83	84	85	85			83	83	86	85		
	» 4 »	85	86	87				85	86	88			
	» 5 »	86	87					87	88				
	» 6 »	86						87					
Göteborgs och Bohus	» 1 »	52	53	55	55	57	57	49	48	46	50	53	48
	» 2 »	61	62	63	63	63		63	59	60	63	62	
	» 3 »	66	67	68	67			69	67	67	68		
	» 4 »	68	69	70				71	70	69			
	» 5 »	70	70					73	71				
	» 6 »	71						74					
Älvsborgs	» 1 »	71	70	74	73	74	74	72	72	73	74	75	71
	» 2 »	77	77	80	80	80		79	81	82	82	82	
	» 3 »	79	80	83	82			82	85	86	86		
	» 4 »	81	82	84				85	87	87			
	» 5 »	82	83					86	87				
	» 6 »	82						86					

Län		Guldna poster i % av restförda efter avdrag för avkortade						Levererat belopp i % av restfört efter avdrag för avkortat					
		K 59	K 60	K 61	K 62	K 63	K 64	K 59	K 60	K 61	K 62	K 63	K 64
Skaraborgs	Efter 1 år	72	75	75	73	74	77	71	73	72	70	75	73
	» 2 »	80	82	82	82	81		82	84	82	84	85	
	» 3 »	84	85	86	85			88	88	86	87		
	» 4 »	85	86	87				89	89	87			
	» 5 »	86	86					90	90				
	» 6 »	86						90					
Värmlands	» 1 »	62	64	65	66	69	72	61	63	62	65	68	66
	» 2 »	70	72	74	76	76		73	74	74	79	79	
	» 3 »	74	76	79	79			78	79	80	84		
	» 4 »	76	78	79				81	82	82			
	» 5 »	78	78					82	83				
	» 6 »	78						82					
Örebro	» 1 »	57	58	61	59	62	65	51	54	52	56	59	57
	» 2 »	65	66	69	69	70		61	65	67	71	71	
	» 3 »	70	71	74	73			68	72	75	77		
	» 4 »	72	73	76				72	75	79			
	» 5 »	73	75					75	78				
	» 6 »	74						76					
Västmanlands	» 1 »	63	65	67	67	66	64	63	62	64	71	63	58
	» 2 »	70	72	75	74	73		76	76	77	81	73	
	» 3 »	73	76	78	76			80	82	81	85		
	» 4 »	74	77	79				82	84	83			
	» 5 »	76	78					84	85				
	» 6 »	76						84					
Kopparbergs	» 1 »	63	65	68	67	66	68	62	55	61	60	60	56
	» 2 »	71	73	75	74	72		74	70	73	72	71	
	» 3 »	76	77	80	78			81	77	81	78		
	» 4 »	78	80	81				83	81	84			
	» 5 »	80	81					85	83				
	» 6 »	81						86					
Gävleborgs	» 1 »	60	62	63	62	63	64	54	55	58	60	60	57
	» 2 »	69	70	72	71	71		67	68	72	71	72	
	» 3 »	74	75	77	75			74	76	78	78		
	» 4 »	77	78	79				78	80	80			
	» 5 »	79	79					81	82				
	» 6 »	79						81					
Västernorrlands	» 1 »	65	66	69	67	72	74	67	66	67	70	71	69
	» 2 »	72	73	76	77	78		77	76	77	82	79	
	» 3 »	76	76	80	80			82	80	82	85		
	» 4 »	77	78	81				84	82	83			
	» 5 »	78	79					86	83				
	» 6 »	78						86					
Jämtlands	» 1 »	70	72	75	76	76	81	69	68	68	73	75	74
	» 2 »	78	79	82	83	84		80	80	78	83	85	
	» 3 »	82	83	85	85			84	85	83	86		
	» 4 »	84	84	86				86	87	84			
	» 5 »	85	85					87	88				
	» 6 »	85						87					

Län	Guldna poster i % av restförda efter avdrag för avkortade						Levererat belopp i % av restfört efter avdrag för avkortat					
	K 59	K 60	K 61	K 62	K 63	K 64	K 59	K 60	K 61	K 62	K 63	K 64
Västerbottens Efter 1 år	70	72	72	72	75	75	66	63	65	69	74	73
» 2 »	79	80	81	81	83		77	79	80	81	86	
» 3 »	83	84	85	85			83	84	88	86		
» 4 »	86	86	87				86	87	90			
» 5 »	87	87					87	88				
» 6 »	87						87					
Norrbottnens » 1 »	53	54	58	58	61	64	56	55	58	60	63	68
» 2 »	65	65	68	69	71		72	71	73	72	74	
» 3 »	72	72	74	75			80	80	79	79		
» 4 »	76	76	78				84	84	82			
» 5 »	78	79					86	86				
» 6 »	79						87					

Tabell 6. Resultatet av restindrivningen under år 1965.

Kronofogdedistrikt	Utestående 1 januari	Restfört	Avkortat
Stockholms stad	174 918 791	140 002 629	14 038 455
Stockholms län			
Danderyds	12 117 142	13 799 251	2 063 729
Handens	4 010 097	5 394 771	683 082
Huddinge	6 746 874	6 668 920	661 582
Nacka	4 308 279	5 581 362	673 249
Norrtälje	3 778 181	3 743 331	431 111
Sollentuna	6 395 417	8 702 800	545 246
Solna	9 545 403	10 504 239	1 156 574
Södertälje	4 313 523	5 201 486	587 847
Uppsala län			
Uppsala	9 632 796	11 462 137	1 103 991
Södermanlands län			
Eskilstuna	3 846 711	6 528 221	529 738
Katrineholms	1 926 775	3 613 693	397 344
Nyköpings	2 374 443	4 109 759	267 585
Östergötlands län			
Linköpings	4 256 923	7 095 616	469 029
Motala	4 915 363	5 247 944	420 229
Norrköpings	6 273 104	10 758 187	723 766
Jönköpings län			
Eksjö	3 561 531	6 183 104	527 083
Jönköpings	5 097 391	6 195 226	825 035
Värnamo	2 511 702	4 855 889	244 616
Kronobergs län			
Växjö	4 706 202	8 399 204	990 357
Kalmar län			
Kalmar	3 992 842	6 279 735	562 550
Oskarshamns	2 281 077	3 289 631	287 690
Västerviks	4 154 144	5 494 791	534 073
Göteborgs län			
Visby	1 794 618	3 654 755	218 005
Blekinge län			
Karlshamns	5 991 104	5 365 668	562 046
Karlskrona	4 267 102	5 349 019	321 617
Kristianstads län			
Hässleholms	3 849 334	4 700 473	337 935
Kristianstads	8 475 104	10 022 966	643 760
Ängelholms	3 037 369	5 616 373	312 551
Malmöhus län			
Eslövs	1 505 638	3 612 507	149 356
Hälsingborgs	10 645 180	10 195 242	534 125
Landskrona	2 651 573	2 549 469	153 087
Lunds	3 794 448	4 477 399	500 216
Malmö	19 462 883	25 700 703	2 738 332
Trelleborgs	1 670 128	2 148 312	142 816
Ystads	2 442 788	3 066 261	232 067
Hallands län			
Halmstads	3 798 613	4 963 756	333 231
Varbergs	3 325 194	5 343 661	669 298
Göteborgs och Bohus län			
Göteborgs	45 434 219	46 635 665	1 495 300
Uddevalla	5 191 313	7 033 208	282 475

Belopp att indriva	Avskrivel	% ¹	Levererat	% ¹	Utestående 31 december	% ¹
300 882 965	8 354 104	2,8	31 146 157	10,3	261 382 700	86,9
23 852 664	802 544	3,4	7 731 289	32,4	15 318 823	64,2
8 721 786	264 577	3,0	2 777 323	31,9	5 679 881	65,1
12 754 212	103 092	0,8	3 093 468	24,3	9 557 648	74,9
9 216 392	297 616	3,2	2 874 258	31,2	6 044 514	65,6
7 090 401	257 666	3,6	2 713 202	38,3	4 119 534	58,1
14 552 971	100 748	0,7	3 834 701	26,3	10 617 519	73,0
18 893 068	813 714	4,3	5 650 870	29,9	12 428 477	65,8
8 927 162	45 671	0,5	2 226 396	24,9	6 655 095	74,6
19 990 942	685 802	3,4	7 205 233	36,1	12 099 907	60,5
9 845 194	405 866	4,1	4 593 370	46,7	4 845 952	49,2
5 143 124	154 297	3,0	2 516 549	48,9	2 472 275	48,1
6 216 617	125 056	2,0	3 338 799	53,7	2 752 757	44,3
10 883 510	403 755	3,7	4 504 890	41,4	5 974 863	54,9
9 743 078	635 144	6,5	3 401 092	34,9	5 706 835	58,6
16 307 525	1 415 906	8,7	7 378 629	45,2	7 512 987	46,1
9 217 552	236 964	2,6	4 020 505	43,6	4 960 081	53,8
10 467 582	488 844	4,7	3 533 724	33,7	6 445 009	61,6
7 122 975	199 592	2,8	3 451 399	48,5	3 471 983	48,7
12 115 049	100 131	0,8	6 108 636	50,4	5 906 282	48,8
9 710 027	374 815	3,9	4 093 105	42,1	5 242 104	54,0
5 283 018	250 648	4,7	2 259 145	42,8	2 773 219	52,5
9 114 862	223 994	2,4	4 153 434	45,6	4 737 427	52,0
5 231 368	98 929	1,9	2 999 088	57,3	2 133 350	40,8
10 794 726	415 107	3,8	4 421 176	41,0	5 958 439	55,2
9 294 504	165 209	1,8	3 372 873	36,3	5 756 420	61,9
8 211 872	77 574	1,0	3 096 839	37,7	5 037 459	61,3
17 854 310	471 851	2,6	6 206 404	34,8	11 176 049	62,6
8 341 191	136 343	1,6	4 513 227	54,1	3 691 616	44,3
4 968 789	45 947	0,9	2 658 764	53,5	2 264 075	45,6
20 306 297	109 625	0,5	4 814 680	23,7	15 381 990	75,8
5 047 955	361 293	7,1	1 659 964	32,9	3 026 698	60,0
7 771 631	394 356	5,1	2 476 972	31,9	4 900 296	63,0
42 425 254	748 398	1,8	11 680 891	27,5	29 995 958	70,7
3 675 624	112 264	3,1	1 383 655	37,6	2 179 702	59,3
5 276 982	365 954	6,9	2 093 175	39,7	2 817 848	53,4
8 429 138	195 357	2,3	3 373 839	40,0	4 859 937	57,7
7 999 557	23 237	0,3	4 139 366	51,7	3 836 952	48,0
90 574 584	2 924 341	3,2	23 665 430	26,1	63 984 807	70,7
11 942 046	41 970	0,4	4 442 229	37,2	7 457 845	62,4

¹ I procent av belopp att indriva.

Kronofogdedistrikt	Utestående 1 januari	Restfört	Avkortat
Älvsborgs län			
Alingsås	2 116 258	3 983 893	402 139
Borås	7 285 052	12 357 500	1 171 354
Trollhättans	1 731 517	3 249 192	336 678
Vänersborgs	2 237 289	5 203 947	517 484
Skaraborgs län			
Falköpings	1 557 214	2 979 549	161 614
Lidköpings	2 407 590	4 758 299	323 115
Mariestads	2 021 719	2 695 299	143 431
Skövde	3 925 426	4 112 931	261 966
Värmlands län			
Arvika	3 102 518	3 629 445	390 096
Karlstads	5 591 481	7 299 249	519 676
Kristinehamns	2 158 526	2 828 822	86 393
Sunne	1 939 023	3 182 250	174 965
Örebro län			
Hallsbergs	2 855 603	3 097 746	376 482
Karlskoga	3 676 642	2 232 571	717 493
Lindesbergs	3 274 772	3 195 126	459 156
Örebro	6 102 857	7 675 208	783 632
Västmanlands län			
Köpings	4 325 922	4 369 888	373 697
Västerås	8 986 906	11 222 150	1 432 709
Kopparbergs län			
Avesta	3 743 003	3 491 005	245 355
Borlänge	3 105 585	3 174 848	256 333
Falun	4 243 702	4 907 150	475 140
Ludvika	2 197 478	2 118 264	352 227
Mora	3 339 812	3 506 407	121 341
Gävleborgs län			
Gävle	8 668 848	7 168 325	965 315
Hudiksvalls	4 812 505	5 885 767	730 995
Sandvikens	2 937 030	3 032 153	299 749
Söderhamns	4 432 829	5 310 609	590 947
Västernorrlands län			
Härnösands	2 283 460	3 876 297	502 566
Sollefteå	1 885 437	2 880 899	250 342
Sundsvalls	6 301 545	8 654 728	530 731
Örnsköldsviks	2 190 847	3 287 093	540 906
Jämtlands län			
Östersunds	6 354 026	9 030 329	628 906
Västerbottens län			
Lycksele	2 905 063	5 106 403	281 252
Skellefteå	2 775 799	4 014 444	379 868
Umeå	4 478 058	5 221 060	532 659
Norrbottens län			
Bodens	3 091 800	3 077 097	422 388
Gällivare	2 847 983	2 393 415	256 323
Haparanda	4 410 561	5 065 759	692 185
Kiruna	1 809 084	2 024 510	273 240
Luleå	3 982 261	4 180 249	517 273
Piteå	4 454 853	3 521 074	280 084
Hela riket	565 549 203	628 548 313	57 108 383
Hela riket utom Stockholms stad....	390 630 412	488 545 684	43 069 928

Belopp att indriva	Avskrivet	% ¹	Levererat	% ¹	Utestående 31 december	% ¹
5 698 012	214 744	3,8	3 151 430	55,3	2 331 835	40,9
18 471 198	755 800	4,1	7 682 161	41,6	10 033 233	54,3
4 644 031	92 418	2,0	1 896 908	40,8	2 654 704	57,2
6 923 752	99 614	1,4	3 398 057	49,1	3 426 080	49,5
4 375 149	259 989	5,9	2 121 513	48,5	1 993 642	45,6
6 842 774	123 315	1,8	3 550 702	51,9	3 168 754	46,3
4 573 587	88 998	1,9	1 997 584	43,7	2 486 996	54,4
7 776 391	218 854	2,8	3 461 621	44,5	4 095 915	52,7
6 341 867	69 212	1,1	3 284 131	51,8	2 988 518	47,1
12 371 054	604 765	4,9	4 811 708	38,9	6 954 578	56,2
4 900 955	12 140	0,2	1 563 009	31,9	3 325 807	67,9
4 946 308	84 561	1,7	2 362 560	47,8	2 499 184	50,5
5 576 867	651 439	11,7	2 610 315	46,8	2 315 108	41,5
5 191 720	258 264	5,0	1 524 597	29,4	3 408 853	65,6
6 010 742	355 401	5,9	2 412 781	40,1	3 242 556	54,0
12 994 433	604 178	4,6	4 676 591	36,0	7 713 660	59,4
8 322 113	227 431	2,7	3 100 167	37,3	4 994 516	60,0
18 776 347	946 364	5,0	6 904 578	36,8	10 925 400	58,2
6 988 653	132 729	1,9	1 594 204	22,8	5 261 715	75,3
6 024 100	137 013	2,3	1 717 464	28,5	4 169 621	69,2
8 675 712	155 625	1,8	2 403 848	27,7	6 116 237	70,5
3 963 515	98 562	2,5	1 269 635	32,0	2 595 318	65,5
6 724 878	14 032	0,2	2 346 117	34,9	4 364 729	64,9
14 871 858	661 481	4,4	4 113 825	27,7	10 096 544	67,9
9 967 277	354 205	3,5	4 550 704	45,7	5 062 367	50,8
5 669 434	—	—	1 762 581	31,1	3 906 849	68,9
9 152 491	241 615	2,6	3 942 786	43,1	4 968 087	54,3
5 657 191	192 376	3,4	2 818 271	49,8	2 646 543	46,8
4 515 994	125 955	2,8	2 194 273	48,6	2 195 760	48,6
14 425 542	414 099	2,9	5 398 691	37,4	8 612 749	59,7
4 937 034	137 823	2,8	2 308 725	46,8	2 490 482	50,4
14 755 449	316 664	2,2	7 246 772	49,1	7 192 009	48,7
7 730 214	141 828	1,8	4 212 858	54,5	3 375 524	43,7
6 410 375	159 890	2,5	3 413 830	53,3	2 836 654	44,2
9 166 459	64 933	0,7	4 399 603	48,0	4 701 921	51,3
5 746 509	138 213	2,4	1 899 811	33,1	3 708 482	64,5
4 985 075	366 085	7,3	1 864 765	37,4	2 754 222	55,3
8 784 135	667 743	7,6	4 204 292	47,9	3 912 094	44,5
3 560 354	293 111	8,2	1 530 358	43,0	1 736 882	48,8
7 645 237	433 039	5,7	2 909 803	38,0	4 302 392	56,3
7 695 843	216 351	2,8	4 374 385	56,8	3 105 109	40,4
1 136 989 133	34 559 160	3,1	342 592 760	30,1	759 836 942	66,8
836 106 168	26 205 056	3,1	311 446 603	37,3	498 454 242	59,6

¹ I procent av belopp att indriva.

Tabell 7. Indrivningen av särskilt uppdebiterad A-skatt under år 1965.

Län	Utestående 1 januari	Restfört	Avkortat	Belopp att indriva	Avskrivet	¹ %	Levererat	¹ %	Utestående 31 december	¹ %
Stockholms stad	13 767 280	9 851 917	1 392 478	22 226 719	—	—	1 592 140	7,2	20 634 579	92,8
Stockholms	3 728 177	4 211 817	26 030	7 913 964	141 618	1,8	1 822 094	23,0	5 950 252	75,2
Uppsala	949 871	697 483	30 270	1 617 084	162 405	10,1	380 290	23,5	1 074 389	66,4
Södermanlands	806 172	709 629	5 691	1 510 110	138 267	9,2	522 968	34,6	848 875	56,2
Östergötlands	2 369 490	2 144 812	25 785	4 488 517	499 638	11,1	966 104	21,5	3 022 775	67,4
Jönköpings	883 663	1 194 798	18 181	2 060 280	133 922	6,5	712 099	34,6	1 214 259	58,9
Kronobergs	430 598	642 063	5 064	1 067 597	11 839	1,1	506 077	47,4	549 681	51,5
Kalmar	1 204 131	1 098 156	23	2 302 264	200 233	8,7	566 889	24,6	1 535 142	66,7
Gotlands	94 037	242 135	—	336 172	178	—	145 427	43,3	190 567	56,7
Blekinge	570 242	748 017	1 593	1 316 666	64 255	4,9	195 005	14,8	1 057 406	80,3
Kristianstads	981 225	1 816 432	3 239	2 794 418	69 574	2,5	1 002 087	35,9	1 722 757	61,6
Malmöhus	4 451 780	4 817 610	34 501	9 234 889	330 281	3,6	2 219 074	24,0	6 685 534	72,4
Hallands	274 581	508 281	6 314	776 548	24 757	3,2	314 378	40,5	437 413	56,3
Göteborgs och Bohus	4 027 437	2 393 217	26 159	6 394 495	354 575	5,5	1 476 716	23,1	4 563 204	71,4
Älvsborgs	1 662 183	2 033 767	3 487	3 692 463	194 694	5,3	1 100 424	29,8	2 397 345	64,9
Skaraborgs	1 054 263	1 302 771	1 836	2 355 198	167 219	7,1	1 038 804	44,1	1 149 175	48,8
Värmlands	1 338 381	1 486 339	697	2 824 023	157 337	5,6	772 567	27,3	1 894 119	67,1
Örebro	1 647 412	1 186 586	15 300	2 818 698	538 326	19,1	820 919	29,1	1 459 453	51,8
Västmanlands	1 252 926	872 376	14 792	2 110 510	268 515	12,7	665 916	31,6	1 176 079	55,7
Kopparbergs	2 344 054	1 555 010	12 377	3 886 687	90 164	2,3	674 007	17,4	3 122 516	80,3
Gävleborgs	2 112 281	1 467 504	23 111	3 556 674	75 920	2,1	889 655	25,0	2 591 099	72,9
Västernorrlands	1 171 265	1 078 128	3 603	2 245 790	109 838	4,9	521 599	23,2	1 614 353	71,9
Jämtlands	748 654	504 590	1 552	1 251 692	50 722	4,0	323 917	25,9	877 053	70,1
Västerbottens	898 487	791 685	14 134	1 676 038	112 470	6,7	582 465	34,8	981 103	58,5
Norrbottnens	3 052 830	1 403 831	2 921	4 453 740	216 564	4,9	2 041 603	45,8	2 195 573	49,3
Hela riket	51 821 420	44 758 954	1 669 138	94 911 236	4 113 311	4,3	21 853 224	23,0	68 944 701	72,7
Hela riket utom Stockholms stad	38 054 140	34 907 037	276 660	72 684 517	4 113 311	5,6	20 261 084	27,9	48 310 122	66,5

¹ Procent av belopp att indriva.

Tabell 8. Indrivningen av särskilt uppdebiterad preliminär allmän varuskatt under år 1965.

Län	Utestående 1 januari	Restfört	Avkortat	Belopp att indriva	Avskrivet	¹ %	Levererat	¹ %	Utestående 31 december	¹ %
Stockholms stad	11 769 558	9 788 592	1 226 674	20 331 476	182 312	0,9	1 353 884	6,7	18 795 280	92,4
Stockholms	4 690 603	5 364 839	643 412	9 412 030	178 703	1,9	2 641 740	28,1	6 591 587	70,0
Uppsala	1 210 901	1 245 944	45 352	2 411 493	75 008	3,1	550 451	22,8	1 786 034	74,1
Södermanlands	736 691	1 704 360	98 632	2 342 419	42 846	1,8	1 134 385	48,4	1 165 188	49,8
Östergötlands	2 384 693	3 514 416	231 508	5 667 601	365 889	6,5	2 607 840	46,0	2 693 872	47,5
Jönköpings	1 354 983	1 705 396	155 821	2 904 558	90 671	3,1	1 287 227	44,3	1 526 660	52,6
Kronobergs	642 023	982 337	63 177	1 561 183	—	—	715 619	45,8	845 564	54,2
Kalmar	1 323 303	2 255 610	136 229	3 442 684	93 626	2,7	1 640 661	47,7	1 708 397	49,6
Gotlands	185 744	441 107	1 968	624 883	10 777	1,7	335 479	53,7	278 627	44,6
Blekinge	570 475	699 748	33 230	1 236 993	7 395	0,6	389 534	31,5	840 064	67,9
Kristianstads	1 970 369	2 145 428	85 214	4 030 583	70 169	1,7	1 507 973	37,4	2 452 441	60,9
Malmöhus	4 197 502	6 063 633	303 361	9 957 774	177 316	1,8	3 053 446	30,7	6 727 012	67,5
Hallands	1 222 338	1 207 154	112 235	2 317 257	50 681	2,2	987 177	42,6	1 279 399	55,2
Göteborgs och Bohus	3 656 413	3 985 290	134 669	7 507 034	93 460	1,2	2 665 108	35,5	4 748 466	63,3
Älvsborgs	1 691 248	3 389 246	274 381	4 806 113	115 407	2,4	2 022 831	42,1	2 667 875	55,5
Skaraborgs	881 165	1 405 265	51 171	2 235 259	35 228	1,6	1 055 656	47,2	1 144 375	51,2
Värmlands	1 645 666	2 245 946	111 814	3 779 798	56 696	1,5	1 359 623	36,0	2 363 479	62,5
Örebro	2 349 594	2 232 582	231 431	4 350 745	202 006	4,6	1 592 855	36,6	2 555 884	58,8
Västmanlands	1 689 060	1 707 366	163 427	3 232 999	104 323	3,2	1 132 908	35,1	1 995 768	61,7
Kopparbergs	2 321 514	2 211 381	168 611	4 364 284	24 260	0,6	988 025	22,6	3 351 999	76,8
Gävleborgs	2 121 414	2 360 175	485 462	3 996 127	112 557	2,8	1 409 773	35,3	2 473 797	61,9
Västernorrlands	1 125 892	2 242 284	30 960	3 337 216	46 057	1,4	1 499 417	44,9	1 791 742	53,7
Jämtlands	717 157	998 920	44 256	1 671 821	15 072	0,9	771 032	46,1	885 717	53,0
Västerbottens	1 040 770	2 363 686	139 219	3 265 237	28 891	0,9	1 862 575	57,0	1 373 771	42,1
Norrbottnens	2 242 719	2 207 498	279 332	4 170 885	272 288	6,5	1 768 627	42,4	2 129 970	51,1
Hela riket	53 741 795	64 468 203	5 251 546	112 958 452	2 451 638	2,2	36 333 846	32,2	74 172 968	65,6
Hela riket utom Stockholms stad	41 972 237	54 679 611	4 024 872	92 626 976	2 269 326	2,4	34 979 962	37,8	55 377 688	59,8

¹ Procent av belopp att indriva.

Tabell 9. Indrivningen av arbetsgivaravgifter m. m. under år 1965.

Län	Utestående 1 januari	Restfört	Avkortat	Belopp att indriva	Avskrivet	¹ %	Levererat	¹ %	Utestående 31 december	¹ %
Stockholms stad	8 975 619	11 620 297	1 817 150	18 778 766	137 178	0,7	1 780 811	9,5	16 860 777	89,8
Stockholms	3 087 015	5 164 040	504 476	7 746 579	42 401	0,5	2 824 998	36,5	4 879 180	63,0
Uppsala	589 857	1 056 247	51 177	1 594 927	11 389	0,7	639 003	40,1	944 535	59,2
Södermanlands	525 765	1 724 178	88 849	2 161 094	25 241	1,2	1 159 456	53,6	976 397	45,2
Östergötlands	1 192 982	2 574 492	189 541	3 577 933	137 355	3,8	1 664 263	46,5	1 776 315	49,7
Jönköpings	1 135 672	2 259 080	177 563	3 217 189	69 484	2,2	1 584 350	49,2	1 563 355	48,6
Kronobergs	684 466	1 314 399	104 972	1 893 893	—	—	979 688	51,7	914 205	48,3
Kalmar	976 551	1 850 017	141 740	2 684 828	43 504	1,6	1 198 329	44,6	1 442 995	53,8
Gotlands	144 290	246 466	15 701	375 055	—	—	257 824	68,7	117 231	31,3
Blekinge	678 233	1 572 936	33 281	2 217 888	37 541	1,7	865 719	39,0	1 314 628	59,3
Kristianstads	865 869	2 422 772	174 524	3 114 117	4 373	0,2	1 454 975	46,7	1 654 769	53,1
Malmöhus	3 163 889	5 989 904	313 749	8 840 044	142 423	1,6	2 560 260	29,0	6 137 361	69,4
Hallands	620 776	970 454	101 443	1 489 787	3 664	0,2	741 812	49,8	744 311	50,0
Göteborgs och Bohus.	2 759 807	4 676 269	344 312	7 091 764	98 564	1,4	2 832 635	39,9	4 160 565	58,7
Älvsborgs	1 240 258	3 297 295	201 923	4 335 630	34 035	0,8	2 191 419	50,5	2 110 176	48,7
Skaraborgs	1 118 480	2 023 803	153 642	2 988 641	91 931	3,1	1 384 635	46,3	1 512 075	50,6
Värmlands	1 257 777	1 835 137	158 174	2 934 740	28 670	10,0	1 225 555	41,7	1 680 515	57,3
Örebro	1 012 262	1 856 361	162 434	2 706 189	132 470	4,9	1 091 140	40,3	1 482 579	54,8
Västmanlands	1 170 745	2 107 280	139 606	3 138 419	95 008	3,0	1 392 494	44,4	1 650 917	52,6
Kopparbergs	1 221 634	2 658 931	171 020	3 709 545	12 095	0,3	876 987	23,7	2 820 463	76,0
Gävleborgs	1 457 951	2 589 744	196 954	3 850 741	28 193	0,7	1 509 622	39,2	2 312 926	60,1
Västernorrlands	1 362 872	2 252 212	320 541	3 294 543	56 099	1,7	1 539 822	46,7	1 698 622	51,6
Jämtlands	575 776	922 351	75 193	1 422 934	4 473	0,3	691 000	48,6	727 461	51,1
Västerbottens	1 039 943	1 557 660	139 386	2 458 217	33 379	1,4	1 224 476	49,8	1 200 362	48,8
Norrbottens	1 673 021	2 205 455	129 504	3 748 972	209 224	5,6	1 735 015	46,3	1 804 733	48,1
Hela riket	38 531 510	66 747 780	5 906 855	99 372 435	1 478 694	1,5	35 406 288	35,6	62 487 453	62,9
Hela riket utom Stockholms stad	29 555 891	55 127 483	4 089 705	80 593 669	1 341 516	1,7	33 625 477	41,7	45 626 676	56,6

¹ Procent av belopp att indriva.

Revisorernas uttalande. Såsom av den av riksrevisionsverket överlämnade redogörelsen framgår, inflöt under uppbördsåret 1965—66 såsom A-skatt 17 093 milj. kronor och såsom B-skatt 4 163 milj. kronor. Detta innebär att jämfört med närmast föregående uppbördsår A-skatten ökat med 2 580 milj. kronor och B-skatten med 505 milj. kronor. Vidare uppgick fyllnadsinbetalningarna för uppbördsåret 1965—66 till 1 217 milj. kronor, varav 363 milj. kronor utgjorde A-skatt och 854 milj. kronor B-skatt. Av sistnämnda belopp avser 604 milj. kronor aktiebolag m. fl. juridiska personer och 250 milj. kronor i huvudsak fysiska personer. Jämfört med närmast föregående uppbördsår har fyllnadsinbetalningarna ökat med 12 milj. kronor. Resultatet av den ordinarie uppbörden av preliminär B-skatt för uppbördsåret 1965—66, då 96,01 procent inflöt, innebär en försämring med 0,17 procent jämfört med närmast föregående uppbördsår. I fråga om resultatet av den ordinarie uppbörden av den kvarstående skatten enligt 1965 års taxering må nämnas att inflytandeprocenten uppgick till 83,21; motsvarande tal enligt närmast föregående års taxering var 83,52.

Den kvarstående skatten enligt årets taxering beräknas, såsom förut omtalats, uppgå till omkring 2 374 milj. kronor och den överskjutande preliminära skatten till omkring 1 484 milj. kronor. Jämfört med de uppgifter som vid motsvarande tidpunkt förra året förelåg i fråga om 1965 års taxering har den kvarstående skatten ökat med ca 401 milj. kronor och överskottsskatten med 219 milj. kronor. Den kvarstående skatten uppgår till 10 procent av den slutliga skatten, vilket innebär att den kvarstående skattens andel i den slutliga skatten är oförändrad jämfört med närmaste föregående års taxering.

Att innevarande år ingå på en närmare bedömning av indrivningsresultatet inom de olika kronofogdedistriktet låter sig svårligen göra med hänsyn till den förhållandevis korta tid som förflutit sedan exekutionsväsendet omorganiserades. En sådan bedömning blir möjlig först sedan en under en längre tidsperiod förd statistik med fördelning på skatteslag och uppbördsår kunnat färdigställas. Med anledning härav har revisorerna — utöver vad som ovan skett och vad som under nästföljande paragraf anförts om indrivningsverksamheten vid kronofogdemyndigheten i Stockholm — icke funnit anledning ingå på någon ytterligare granskning av uppbördsresultatet.

Revisorerna vill i sammanhanget uttala sin tillfredsställelse över att det av förra årets revisorer framförda önskemålet om en mera nyanserad och allsidig utformning av riksrevisionsverkets uppbördsstatistik numera tillgodosetts.

Organisationsföredragandenas verksamhet

Enligt 6 § allmänna verksstadgan (SFS 1965:600) och Kungl. Maj:ts cirkulär till statsmyndigheterna den 16 februari 1951 (SFS nr 81) angående rationaliseringsverksamhet inom den civila statsförvaltningen skall myndighets chef tillse att en eller vid behov flera tjänstemän utses att som organisationsföredragande ägna särskild uppmärksamhet åt arbetsrationalisering. Vid vissa större myndigheter har organisations- eller rationaliseringsavdelningar av mera permanent karaktär inrättats. I dessa fall är regelmässigt chefen för avdelningen föredragande i organisationsfrågor.

Vid myndighet utan egen rationaliseringsavdelning äger tjänsteman som är organisationsföredragande åtnjuta särskilt lönetillägg. Detta tillägg utgör för närvarande 75 kronor för månad vid myndighet med högst 100 anställda och 150 kronor för månad vid annan myndighet. Då två eller flera tjänstemän innehar uppdraget som organisationsföredragande fördelas tillägget mellan dem enligt arbetsgivarens bestämmande.

Revisorerna har funnit det vara av intresse att genom en rundskrivelse till ett 30-tal myndigheter införskaffa vissa uppgifter rörande organisationsföredragandenas tjänsteställning, arbetsförhållanden och verksamhet. Vidare har uppgifter införskaffats rörande i vilken utsträckning samråd i organisations- och rationaliseringsfrågor förekommit mellan organisationsföredraganden och statskontoret samt vilka fördelar respektive nackdelar som ansetts vara förbundna med systemet med särskild organisationsföredragande.

Av de inkomna svaren framgår att sex av de tillfrågade myndigheterna har mer än en organisationsföredragande. En större myndighet har fyra organisationsföredragande och de tillfrågade fyra länsstyrelserna vardera två, en för landskansliet och en för landskontoret.

Vid sju myndigheter har byråchefer och vid fyra myndigheter har avdelningsdirektörer utsetts till organisationsföredragande. Länsstyrelserna har valt förste länsassessorer, taxeringsintendenten och i något fall länsassistenter. I övrigt har till organisationsföredragande förordnats huvudsakligen tjänstemän med byrådirektörs tjänsteställning.

Det huvudsakliga innehållet i övrigt i de avgivna svaren redovisas här nedan.

Kriminalvårdsstyrelsen har framhållit att organisationsföredraganden är sekreterare i företagsnämnden och att han har att fullgöra rationaliseringsuppdrag som nämnden överlämnar till honom. Samråd mellan organisa-

tionsföredraganden och statskontoret har förekommit i viss utsträckning. Föredraganden utgör enligt styrelsens mening en nödvändig kontakt med statskontoret, och genom hans verksamhet hålles intresset för besparingar och förenklingar vid liv. En planmässigt bedriven rationaliseringsverksamhet med samordning och uppföljning av mera vittomfattande förslag kräver emellertid andra resurser. Anordningen med en organisationsföredragande, som jämte sina övriga uppgifter skall sköta hithörande göromål, är således klart otillräcklig vid ett verk av kriminalvårdsstyrelsens storlek och med dess mångskiftande arbetsuppgifter.

Försvarets civilförvaltning har upplyst att rationaliseringsarbetet, vilket ledes av organisationsföredraganden, huvudsakligen bedrivs genom arbetsgrupper i vilka föredraganden ingår. Något samråd med statskontoret har icke förekommit beroende på att statskontoret icke haft möjlighet att befatta sig med frågorna.

Civilförvaltningens erfarenhet av systemet med organisationsföredragande har varit god. Systemet har emellertid icke givit tillräckliga resurser för rationaliseringsverksamheten vid förvaltningen. Med större resurser, som skulle erhållas främst om organisationsföredraganden kunde avlastas vissa löpande arbetsuppgifter, skulle flera rationaliseringsobjekt kunna tagas upp. Även arbetsgrupperna skulle kunna arbeta effektivare, om icke medlemmarna vore överhopade med löpande uppgifter.

Fortifikationsförvaltningen har meddelat att förvaltningen har inrättat ett organisationskontor bestående av tre tjänstemän. Chefen för kontoret är tillika organisationsföredragande. Samråd med statskontoret har förekommit endast vid ett fåtal tillfällen och då avsett frågor i anslutning till val av kontorsmaskiner vid nyanskaffning.

Fortifikationsförvaltningen har framhållit att det under den tid organisationskontoret varit inrättat kunnat konstateras, att en organisationsenhet av detta slag väl fyller sin plats vid en förvaltning av fortifikationsförvaltningens storlek och att det är till uppenbar fördel att ha tillgång till personal som kan ägna större delen av sin tid åt kontorstjänstens utformning och därtill hörande frågor.

Arméförvaltningen har upplyst att förvaltningen inrättat ett organisationskontor med sju befattningshavare, vilka handlägger ärenden angående verkets kontorsorganisation och inre rationaliseringsverksamhet, anskaffning och underhåll av inventarier, kontorsmateriel m. m. samt lokalfrågor.

Marinförvaltningen har anfört att chefen för det organisationskontor som finnes inrättat inom förvaltningens administrativa byrå är organisationsföredragande i marinförvaltningen. Dessutom har uppdragits åt chefen för verkstadsbyråns centralsektion att vara organisationsföredragande för den rationaliseringsverksamhet som bedrivs vid ämbetsverket underställda verkstäder.

I databehandlingsfrågor har ett intimt samråd ägt rum mellan marinför-

valtningens datasystemkontor och statskontoret. Vidare har samråd förekommit i sådana frågor där statskontoret är remissinstans, såsom vid anskaffning av viss maskinutrustning m. m.

Marinförvaltningen har slutligen anfört att ämbetsverket ansett det vara en fördel att förlägga rationaliseringsverksamheten till speciella organ, enär större resurser därigenom erhålles.

Flygförvaltningen har meddelat att ett organisationskontor omfattande åtta befattningshavare inrättats vid förvaltningen. Chefen för kontoret är föredragande i frågor om kontorsrationalisering.

Försvarets sjukvårdsstyrelse har meddelat att samråd mellan styrelsens organisationsföredragande och statskontoret har ägt rum i stor utsträckning, bl. a. under förberedelsearbetet för organiserande av ADB-enhet inom verket.

En nackdel med nuvarande system är enligt styrelsen att uppdraget som organisationsföredragande måste skötas vid sidan av andra tidskrävande arbetsuppgifter.

Socialstyrelsen har framhållit att styrelsen inrättat en administrativ sektion, som påbörjat en översyn av arbetsrutinerna hos styrelsen och underlydande organ. Chefen för denna sektion är organisationsföredragande hos styrelsen. Vidare har anställts en förste byråsekreterare för i första hand rationaliserings- och organisationsfrågor.

Enligt socialstyrelsens mening är det fördelaktigt att en tjänsteman har till särskild uppgift att bevaka möjligheterna till rationalisering, taga erforderliga initiativ och vara kontaktman med statskontoret. Vid den knapphet på personal som för närvarande råder är det emellertid svårt att kunna avdela tillräckliga resurser för rationaliseringsarbetet vid sidan av det löpande arbetet. Särskilda tjänster för det mera löpande rationaliseringsarbetet bör därför inrättas hos verken i ökad utsträckning. Verken kan därigenom också, exempelvis genom cirkulationstjänstgöring av tjänstemän från statskontoret, tillföras för ändamålet lämpligt skolad personal.

Medicinalstyrelsen har upplyst att organisationsföredragandens arbetsuppgifter utföres såsom bisyssla av byrådirektören på överdirektörsavdelningen. Något samråd med statskontoret har icke förekommit.

En fördel med särskild organisationsföredragande är, enligt styrelsens mening, att denne har en överblick över hela verket och därför bättre kan samordna ifrågakommande organisations- och rationaliseringsåtgärder. Såsom en nackdel har angivits svårigheten att kunna avsätta erforderlig tid till uppgiften, då uppdraget är en bisyssla och det ordinarie arbetet regelmässigt kräver avsevärd övertid.

Sjöfartsstyrelsen har meddelat att en särskild tjänsteman (avdelningsdirektör) står till generaldirektörens förfogande för organisations- och rationaliseringsfrågor m. m. Ifrågavarande tjänsteman är tillika chef för kanslibyråns personalsektion.

Organisationsföredraganden har upplyst att samråd med statskontoret förekommer och att samarbetet är mycket tillfredsställande.

Såsom fördelar med systemet med organisationsföredragande har styrelsen framhållit, att ärenden som hänför sig till vardagsrationaliseringens område är ur olika aspekter »kända inifrån» och kan av detta skäl på ett smidigt och enkelt sätt klaras av. Vidare är systemet ekonomiskt sett billigt. En nackdel är att, på grund av organisationsföredragandens övriga arbetsuppgifter, rationaliseringsarbetet ej blir utfört i önskvärd takt.

Byggnadsstyrelsen har anfört att styrelsens organisationsföredragande innehar sitt uppdrag jämsides med den krävande befattningen som chef för administrativa byråns allmänna avdelning. Byggnadsstyrelsen saknar egen personal för organisations- och rationaliseringsfrågor, vilket anses vara synnerligen olyckligt för verksamheten. Styrelsen har under ett flertal år påpekat denna brist och i sina anslagsäskanden framfört önskemål om heltidsanställd personal för dessa frågor.

Samråd med statskontoret har i viss mån förekommit vid utformning av diarie- och arkivsystem.

Byggnadsstyrelsen framhåller vidare att nuvarande system med en organisationsföredragande, vars primära arbetsuppgifter är andra än »vardagsrationaliseringen», är för ett verk av byggnadsstyrelsens storlek en nackdel. Behov föreligger av en fortlöpande översyn och åtgärder genom en speciellt inriktad och utbildad befattningshavare, till vars förfogande står biträde för sammanställningar, mindre undersökningar etc. Styrelsen erinrar om att byggnadsstyrelseutredningen på sin tid föreslog inrättandet av en organisationsavdelning inom styrelsen, vilket förslag emellertid ej bifölls, då arbetsuppgifterna avsågs skola utföras av statskontoret. Någon hjälp av statskontoret med ifrågavarande uppgifter har dock i brist på resurser endast i mycket begränsad utsträckning kunnat erhållas.

Luftfartsstyrelsen har meddelat att chefen för verkets kanslibyrå är organisationsföredragande. Ärendena handlägges med hjälp av en nyinrättad organisationsdetalj som har att ägna sig åt »vardagsrationalisering».

Statskontoret har nyligen på Kungl. Maj:ts uppdrag i samråd med luftfartsverket verkställt en mycket omfattande utredning rörande verkets organisation, verksamhet, ekonomi m. m. I samband därmed och även i andra frågor har värdefulla kontakter uppehållits med statskontoret.

Enligt luftfartsstyrelsens mening får det anses vara en fördel att styrelsen har tillgång till ett organ som ansvarar för och sammanhåller organisations- och rationaliseringsfrågor. Det är också av största värde att organisationsföredraganden i kraft av sin ställning kan gå in i olika byråers verksamhet och taga erforderliga initiativ.

Generaltullstyrelsen har meddelat att det vid styrelsens personalbyrå finnes inrättad en särskild organisationsavdelning. Chefen för avdelningen tjänstgör såsom organisationsföredragande.

Samarbete med statskontoret har förekommit bl. a. i samband med organisationsundersökningar som statskontoret utfört vid tullverket.

Kontrollstyrelsen har anfört att någon särskild organisationsavdelning med till denna mera fast knuten personal icke finnes. Såsom organisationsföredragande fungerar chefen för byrån för administrativa och tekniska ärenden.

Samråd med företrädare för statskontoret har förekommit i några fall beträffande val av kontorsmaskiner samt i frågor rörande databehandling.

Skolöverstyrelsen har meddelat att en direkt under verksledningen lydande fristående utredningssektion inrättats, vars chef fungerar såsom organisationsföredragande. Sektionens arbetsuppgifter fullgöres dels genom enhetliga utredningar och organisationsundersökningar, dels genom täta informella samråd med olika arbetsenheter. Samråd sker kontinuerligt med statskontoret, främst i frågor avseende databehandling.

Styrelsen anser att institutionen i fråga har stora fördelar ur statskontorets synvinkel genom att kontakt kan hållas med viss person vid myndighet. Denna person lär sig med tiden även känna olika arbetsenheter och personer inom statskontoret, vilket starkt underlättar myndighets kontakter med det centrala rationaliseringsorganet.

Där särskild rationaliseringsavdelning icke finnes inrättad, får organisationsföredraganden som regel alltför liten tid över för denna sin funktion.

Riksarkivet har framhållit att verket haft positiva erfarenheter av det nuvarande systemet med organisationsföredragande. Samråd med statskontoret har ägt rum i vissa frågor, särskilt under år 1965, då riksarkivet i samråd med statskontoret verkställde en utredning angående riksarkivets organisation.

Riksantikvarieämbetet har anfört att den väsentliga fördelen med systemet med organisationsföredragande synes ligga i att en särskild tjänsteman har intresse och ansvar för att hithörande frågor observeras och blir föremål för utredning och eventuella förslag. Frånsett att flera av de genomförda förslagen medfört ekonomiska fördelar för statsverket, torde systemet vara av värde från trivselsynpunkt. Några nackdelar kan riksantikvarieämbetet ej anföra.

Lantbruksstyrelsen har upplyst att arbetet som organisationsföredragande fullgöres i mån av tid antingen på föredragandens eget initiativ eller efter anmodan av i första hand chefen för administrativa byrån. Samråd har i stor utsträckning förekommit med statskontoret.

Styrelsen anser att tanken bakom organisationsföredragandeinstitutionen är god. Under gynnsamma förhållanden torde också en organisationsföredragande kunna göra den insats som man förväntar av honom. Härför förutsattes dock att det organ inom vilket han arbetar icke är för stort, att organets uppgifter är tämligen ensartade och att han själv har tid att i mera väsentlig mån ägna sig åt rationaliseringsarbetet och kan påräkna

biträde av därtill lämpad personal icke blott för erforderliga undersökningar utan även för genomförandet och fullföljandet av olika rationaliseringsförslag. Brister det i dessa hänseenden torde organisationsföredraganden vara på förhand dömd att misslyckas i denna sin uppgift.

Inom lantbruksstyrelsen finnes icke några befattningshavare som har till huvudsaklig uppgift att syssla med organisationsfrågor och som skulle kunna ställas till organisationsföredragandens förfogande såsom biträden. Mot bakgrunden av dessa förhållanden är det icke ägnat att förvåna att resultatet av organisationsföredragandens arbete icke motsvarar de förväntningar man haft på institutionen. Det utgående arvodet är avsett att stimulera föredraganden till ökade insatser, men skall hans arbete få verklig effekt kräves andra åtgärder, främst att biträdes hjälp med erforderliga kvalifikationer ställes till hans förfogande. För styrelsens del torde dock härmed sammanhängande problem icke tillfredsställande kunna lösas på annat sätt än att särskild personal anställas med uppgift att uteslutande ägna sig åt det interna rationaliseringsarbetet.

Statens jordbruksnämnd har framhållit att fördelen med arrangemanget med organisationsföredragande är, att det finns en speciellt utsedd befattningshavare som ägnar särskilt intresse och särskilt arbete åt organisations- och rationaliseringsfrågorna.

Samråd har i viss utsträckning ägt rum mellan organisationsföredraganden och statskontoret.

Skogsstyrelsen har meddelat att organisations- och rationaliseringsarbetet till stor del bedrivs hos styrelsen genom särskilda arbetsgrupper, som står under organisationsföredragandens ledning.

Samråd i form av underhandskontakter med statskontoret har förekommit, företrädesvis angående databehandlingsfrågor.

Styrelsen anser att anordningen med en särskild organisationsföredragande torde få anses ha fallit väl ut.

Fiskeristyrelsen har meddelat att chefen för styrelsens administrativa byrå fungerar såsom organisationsföredragande. Samråd med statskontoret har förekommit beträffande ändrade former för finansiering av undersökningar inom fiskeriintendentorganisationen.

Fördelarna med organisationsföredragandesystemet kan, enligt styrelsens mening, sägas bestå i en permanent bevakning av organisationsfrågorna genom en i de speciella förhållandena insatt tjänsteman. Nackdelarna ligger närmast i att årsrapporterna till statskontoret icke systematiskt bearbetas vidare därstädes.

Kommerskollegium har anfört att under de första åren av organisationsföredragandens verksamhet genomfördes ett betydande antal förenklingar av arbetet på kollegiets olika byråer, medan verksamheten under senare år varit av mer begränsad omfattning.

Samråd med statskontoret har förekommit endast under hand och i enstaka frågor.

Kommerskollegium framhåller vidare, att en befattningshavare med andra arbetsuppgifter i allmänhet torde ha svårt att medhinna mera ingående rationaliseringsundersökningar. Även av andra skäl torde en effektivare ordning vara att statskontoret företar rationaliseringsundersökningar hos de olika myndigheterna.

Patent- och registreringsverket har meddelat att verket har fyra organisationsföredragande, fördelade på verkets olika verksamhetsområden.

Statskontoret har biträtt vid rationaliseringsundersökning i verket och dessutom vid olika tillfällen kontaktats.

Patent- och registreringsverket anser att det vore önskvärt att organisationsföredraganden kunde ägna mer tid åt rationaliseringsarbete.

Överstyrelsen för ekonomisk försvarsberedskap har framhållit att organisationsföredraganden för närvarande ingår i den ADB-grupp som i samarbete med statskontoret och statistiska centralbyrån genomför en systemuppläggning inom överstyrelsen. Organisationsföredraganden har därigenom fått tillfälle att på en helt annan och bredare bas än tidigare medverka i rationaliseringsarbetet. En verksamhet av denna art synes betydligt mera meningsfull än de förhållandevis begränsade insatser som eljest synes möjliga för organisationsföredraganden.

Överstyrelsen framhåller vidare att någon form för ledning av rationaliseringsarbetet inom ett ämbetsverk synes nödvändig. Detta torde bäst ske genom ett speciellt organ inom verket, vars uppgift bör vara att seriöst och kontinuerligt granska verkets traditionella arbetsformer och anpassa dessa till modernare arbetsmetoder. I den mån automatisk databehandling införes torde rationaliseringsarbetet kunna knytas till den organisationsenhet som tillskapas för att omsätta ADB-systemet. I andra fall kan exempelvis inom ramen för en administrativ byrå finnas en rationaliseringsgrupp, sammansatt på lämpligt sätt och i rationaliseringsfrågor direkt underställd vederbörande generaldirektör eller motsvarande. Med en dylik uppläggning torde organisationsföredragandens nuvarande arbetsuppgifter kunna övertagas av sålunda föreslagna organisationsenheter.

Överståthållarämbetet har beträffande ämbetets kansliavdelningar framhållit att en arbetsgrupp för översyn av organisationsfrågor inrättats. I denna arbetsgrupp ingår organisationsföredraganden. I samband med organisationsgruppens tillsättande hemställdes om all den hjälp från statskontorets sida som befanns möjlig. Det bistånd av statskontoret som kunnat lämnas har i stort sett begränsats till samråd. Avdelande av befattningshavare inom statskontoret för att delta i arbetet har icke vara möjligt. Särskilt värdefull medverkan från statskontorets sida har erhållits vid utformning av blanketter.

Fördelen med en bland verkets befattningshavare utsedd organisationsföredragande är uppenbarligen att denne är väl insatt i verkets speciella arbetsförhållanden. Den största nackdelen med systemet är att arbetsuppgifterna är av sådan omfattning, att de icke kan medhinnas som bisyssla av en befattningshavare vars tjänst kräver full arbetsinsats.

Överståthållarämbetets skatteavdelning har två organisationsföredragande. Något samråd mellan dessa och statskontoret har icke förekommit. Fördelen med särskilda organisationsföredragande inom skatteavdelningen är, att föredragandena är väl insatta i avdelningens speciella arbetsförhållanden samt att organisations- och rationaliseringstanken hålles levande hos personalen. Nackdelen är att organisationsföredragande måste utses bland befattningshavare, vilkas tjänster kräver full arbetsinsats.

Länsstyrelsen i Gotlands län har framhållit att särskild organisationsföredragande finnes på såväl landskansliet som landskontoret.

Någon aktivitet i organisationsfrågor har enligt landskontorets mening under senare år icke förmärkts från statskontorets sida.

Landskontoret har såsom en fördel med systemet med organisationsföredragande framhållit, att det finnes åtminstone en befattningshavare som bör känna särskilt ansvar för att följa utvecklingen på det kontors-tekniska området och som statskontoret kan vända sig till vid initiativ i rationaliseringsfrågor och verksamhet för samordning av rationaliseringsverksamheten.

Länsstyrelsen har även framhållit såsom ett önskemål att inom statskontoret måtte förordnas någon tjänsteman att särskilt syssla med länsstyrelsernas rationaliseringsfrågor och att vara kontaktman med länsstyrelsernas organisationsföredragande. Många problem är gemensamma för alla länsstyrelser, varför varje förbättring av arbetsrutiner och kontorsutrustning m. m. har stor betydelse.

Länsstyrelsen i Malmöhus län har meddelat att organisationsföredragande förordnats såväl på landskansliet som på landskontoret. Båda är dessutom förordnade som ledamöter i länsstyrelsens företagsnämnd.

En nackdel med systemet med organisationsföredragande är att denne, som skall fullgöra sitt uppdrag vid sidan av sina övriga arbetsuppgifter, varken hinner i tillräcklig utsträckning göra undersökningar eller diskutera sina eventuella förslag med berörda tjänstemän under tjänstetid, vilket dock är en förutsättning för verksamhetens bedrivande. Vidare är anslagen i regel för snävt tilltagna och möjligheten att anskaffa moderna hjälpmedel mycket beskuren. Befattningshavarnas uppgifter som organisationsföredragande och övriga arbetsuppgifter bör avvägas på lämpligt sätt. Inom större länsförvaltningar torde utrymme finnas för heltidsanställd organisationsföredragande för de myndigheter som ingår i länsförvaltningen.

Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län har meddelat att en organisationsföredragande finnes på landskansliet och en på landskontoret.

Länsstyrelsen har framhållit att behov av särskild organisationsföredragande erfarenhetsmässigt visat sig föreligga. Länsstyrelsen ifrågasätter dock huruvida det hitintills tillämpade förfarings sättet, att viss tjänsteman förordnas att jämsides med övriga tjänsteåligganden fullgöra åligganden som organisationsföredragande, kan anses vara rationellt. Det förefaller länsstyrelsen synnerligen angeläget att det — i varje fall inom de större förvaltningarna — inrättas en särskild tjänst som organisationsföredragande. Denne skulle härigenom få väsentligt större möjlighet att genom egna initiativ föreslå lämpliga rationaliseringar och omläggningar av arbetsrutiner samt i övrigt kunna anlitas för att undanröja uppkommande störningar i arbetet.

Länsstyrelsen i Norrbottens län har meddelat att länsstyrelsen har två organisationsföredragande, en på landskansliet och en på landskontoret.

Länsstyrelsen har vidare framhållit att det är en fördel att en tjänsteman i central position har att bevaka organisations- och rationaliseringsfrågor. När det gäller andra sektioner än organisationsföredragandens egen blir dock hans möjligheter att påverka frågorna begränsad till utrustningsfrågor, lokalfrågor och dylikt, medan initiativet till det interna arbetets rationalisering måste åvila sektionens chef och tjänstemän.

Samråd med statskontoret har ägt rum endast vid val av personsökaranläggning.

Arbetsmarknadsstyrelsen har anfört att styrelsen har två organisationsföredragande. Arbetet har delvis uppdelats mellan föredragandena, delvis som gemensamma utredningar.

Samråd med statskontoret har förekommit vid åtskilliga tillfällen.

Arbetsmarknadsstyrelsen har framhållit att fördelarna med systemet med organisationsföredragande är att en tjänsteman härigenom fortlöpande ägnar sig åt rationalisering inom ifrågavarande myndighets verksamhetsområde. Den avgörande nackdelen är att uppgiften skall fullgöras vid sidan av vederbörande tjänstemans ordinarie uppgifter. Insatserna torde härigenom begränsas för de flesta organisationsföredragandes vidkommande. De tjänstemän som utses till organisationsföredragande torde därför åtminstone delvis och tidvis böra frigöras från sina ordinarie arbetsuppgifter.

Bostadsstyrelsen har meddelat att gemensam organisationsföredragande utsetts för bostadsstyrelsen och länsbostadsnämnderna.

Samråd mellan organisationsföredraganden och statskontoret har förekommit i enstaka fall, företrädesvis i samband med kurser som anordnats av statskontoret. Hänvändelse har också gjorts vid några tillfällen i vissa spörsmål, varvid statskontoret dock förklarat sig icke kunna hjälpa till, när resurser saknades.

Några nackdelar av systemet med särskild organisationsföredragande har icke förmärkts. Inom ett verk med flera fackbyråer och lokala förvaltningar är behovet av en samordnande organisationsföredragande synnerligen stort.

Revisorernas uttalande. Enligt riksrevisionsverkets senaste årsbok uppgick de statliga myndighetskostnaderna för budgetåret 1964/65 till ett sammanlagt belopp av 4 383,1 milj. kronor. Motsvarande summa för budgetåret 1955/56 utgjorde 1 737,2 milj. kronor. Under den ifrågavarande tioårsperioden har således kostnaderna för den statliga administrationen stigit med 2 645,9 milj. kr. eller med i runt tal 152 procent. Vid bedömandet av denna utveckling får självfallet hänsyn tagas till den försämring av penningvärdet som inträffat under senare år. Även med beaktande härav framstår emellertid ökningen av statens egentliga förvaltningskostnader som högst betydande.

I stort sett kan den angivna utgiftsstegringen sägas vara en återspeglning av den allmänna statliga expansionen inom skilda samhällsområden, varigenom utökade eller helt nya arbetsuppgifter anförtrotts de statliga förvaltningsorganen. Från statsmakternas sida har dock samtidigt olika åtgärder vidtagits i syfte att hålla förvaltningskostnaderna under fortlöpande uppsikt och om möjligt begränsa dem. Bland dessa åtgärder intager rationaliseringsverksamheten en framträdande plats. Ansvaret härför åvilar i första hand statskontoret, som bl. a. har ett centralt planlägga och i samverkan med vederbörande verk utföra eller medverka vid rationaliseringsundersökningar inom statliga förvaltningsgrenar, men därutöver har hos flertalet statsmyndigheter antingen inrättats interna organisationsavdelningar eller tillsatts särskilda organisationsföredragande med uppgift att ägna uppmärksamhet åt rationaliseringsfrågor inom den ifrågavarande myndighetens eget ämbetsområde.

Som framgår av det föregående har revisorerna ansett sig böra inhämta vissa upplysningar om denna sistnämnda del av den statliga rationaliseringsverksamheten. Innan revisorerna närmare ingår på därvid gjorda iakttagelser, vill revisorerna helt allmänt uttala att verksamheten i fråga måste anses vara av stor betydelse. Visserligen är många av de problem som sammanhänger med förvaltningsarbetet av den art, att de lämpligen bör studeras och åtgärdas utifrån en gemensam utgångspunkt, men å andra sidan är det ofta blott inom vederbörande myndighet själv som ett visst problem kan upptäckas och framgångsrikt angripas. Med hänsyn till förvaltningskostnadernas storlek är det också högst angeläget, att intresset för rationalisering ständigt hålles levande inom varje enskilt ämbetsverk och att alla möjligheter till besparingar, stora som små, omsorgsfullt tillvaratages.

Såvitt revisorerna kunnat finna av de upplysningar som inhämtats vid den ovan redovisade undersökningen, är emellertid förhållandena på förevarande område icke i allo tillfredsställande. Medan vid vissa myndigheter organisationsföredraganden framlagt och medverkat till genomförandet av en mängd förslag till organisatoriska förbättringar och rationaliseringsåtgärder i övrigt, har vid andra myndigheter organisationsföredraganden visat tämligen ringa aktivitet. Att institutionen i fråga således icke alltid gi-

vit det utbyte som man hoppades på vid dess inrättande, torde främst bero på att organisationsföredraganden har att fullgöra de arbetsuppgifter som ankommer på honom i denna hans egenskap vid sidan av andra göromål, ofta av mycket ansvarsfull natur, vilka utgör hans egentliga tjänsteålganden. Dessa löpande ärenden kan mången gång taga hela eller större delen av hans arbetstid i anspråk. Uppdraget som organisationsföredragande får härigenom gärna karaktären av en bisyssla, vilket näppeligen befordrar en mera helhjärtad och metodisk insats.

Mot bakgrunden av nu anförda omständigheter finner revisorerna det vara önskvärt, att ökad uppmärksamhet ägnas frågan om på vad sätt organisationsföredragandena skall kunna beredas erforderlig tid för att fullgöra det rationaliseringsarbete som är förutsatt. I många fall torde detta spörsmål kunna lösas blott genom att permanenta tjänster inrättas för ändamålet. Det kan vidare ifrågasättas om icke vid vissa större myndigheter särskilda organisationsavdelningar borde tillskapas. En förstärkning av myndigheternas möjligheter att befatta sig med hithörande spörsmål skulle självfallet i ett ingångsskede leda till vissa utgiftsstegringar. Genom de rationaliseringsvinster i form av personalbesparingar m. m. som står att hämta vid en systematiskt bedriven verksamhet av förevarande slag blir emellertid förhållandet på något längre sikt det motsatta. En effektivisering av systemet med särskilda organisationsföredragande torde över huvud taget vara en viktig förutsättning för — vid sidan av andra — att de svällande administrationskostnaderna skall kunna hållas på en rimlig nivå.

En fråga i sammanhanget som kräver särskilt beaktande gäller kontakten mellan organisationsföredragandena och statskontoret. Enligt vad revisorerna kunnat finna är för närvarande denna kontakt ofta mycket bristfällig och ibland obefintlig, vilket kan få till följd att kännedomen om de rationaliseringsåtgärder som genomförts vid viss statlig myndighet icke får den vidare spridning som vore önskvärd. Det torde emellertid få anses ankomma på statskontoret att samordna den hithörande verksamheten hos olika statliga myndigheter. Erfarenheter och rön från den praktiska vardagsrationaliseringens område bör således i största möjliga utsträckning ställas till olika myndigheters förfogande. Med hänsyn härtill är det enligt revisorernas mening angeläget, att ett intimt och fortlöpande samarbete kommer till stånd mellan statskontoret och de olika organisationsföredragandena.

Behovet av ömsesidigt utbyte av erfarenheter gör sig gällande med särskild styrka inom länsförvaltningen. Anledningen härtill är självfallet att länsstyrelserna sinsemellan uppvisar betydligt större likheter i fråga om arbetsuppgifter och organisationsformer än de centrala ämbetsverken, vilket i hög grad underlättar möjligheten att vid samtliga länsstyrelser tillämpa en och samma lösning av visst problem. Motsvarande gäller i icke

ringa utsträckning för andra länsorgan. En särskild befattningshavare på statskontoret torde därför böra utses att såsom kontaktman bevaka ifrågasvarande samordning.

Enligt revisorernas mening bör anordningen med organisationsföredragande inom statsförvaltningen snarast underkastas en översyn enligt nu angivna riktlinjer.

Arbetstidskontroll och effektivitetsmätning inom statsförvaltningen

Enligt den av statistiska centralbyrån utarbetade statistiken över tjänstemän inom statlig och statsunderstödd verksamhet år 1964 utgjorde antalet statstjänstemän nämnda år 255 142. År 1944 var motsvarande tal 169 537 och år 1954 213 135. Sedan år 1944 har antalet statstjänstemän således ökat med över 85 000 personer eller med något över 50 procent. Ökningen upp gick under denna tid för affärsverkens del till omkring 56 procent och för allmänna civilförvaltningen och försvarsväsendet till nära 47 procent.

År 1964 utbetalade staten i löner till löneplansplacerade tjänstemän ett sammanlagt belopp av drygt 6,4 miljarder kronor.

1965 års långtidsutredning har i sin huvudrapport rörande svensk ekonomi 1966—1970 redovisat den tjänsteproduktion som bedrivs av staten och kommunerna och som är avsedd för offentlig konsumtion (t. ex. undervisning, hälso- och sjukvård, försvar, förvaltning m. m.). Härvid har angivits att de offentliga tjänsterna år 1955 tagit i anspråk 16,6 procent av landets totalproduktion. År 1965 hade motsvarande andel stigit till 20,0 procent. Beräkningen innefattar icke de affärsdrivande verksamhetsområdena, såsom statens järnvägar, televerket och statens vattenfallsverk. Av långtidsutredningen framgår vidare att den av myndigheterna planerade utbyggnaden under åren 1965—1970 skulle kräva att personalstyrkan utökades med drygt 100 000 personer. Kalkylen har gjorts utan att någon arbetstidsförkortning medräknats. Utredningen har även gjort en kalkyl över arbetskraftsvolymens utveckling under ovannämnda period och därvid kommit fram till att åldersgruppen 16—64 år kan förväntas komma att omfatta en successivt allt mindre del av befolkningen.

Med hänsyn till bristen på arbetskraft, den ogynnsamma åldersutvecklingen och den förkortning av arbetstiden som ytterligare torde vara att förvänta har frågan om den tillgängliga arbetskraftens utnyttjande kommit att alltmer aktualiseras. För att bilda sig en uppfattning om arbetseffektiviteten inom den statliga verksamheten för närvarande har revisorerna till ett 30-tal myndigheter ställt bl. a. nedanstående frågor.

1. Kontrolleras i särskild ordning att den fastställda arbetstiden fullgöres? Vilka anordningar har i så fall vidtagits för denna kontroll?
2. Förekommer dagligen en eller flera kaffepauser? Inräknas dessa i den ordinarie arbetstiden?
3. Finnes något system för mätning av effekten av det arbete som utföres av olika personalkategorier och hur är det i så fall utformat?
4. Föreligger för närvarande brist på personal av viss kategori eller med viss utbildning?

Det huvudsakliga innehållet i de avgivna svaren redovisas här nedan.

Fortifikationsförvaltningen har framhållit att erforderlig kontroll av arbetstiden utövas av respektive avdelningschef. Kaffepauser förekommer, i regel förlagda till eftermiddagen. Något generellt medgivande härom har icke lämnats, men ämbetsverket har med hänsyn till trivseln samt till den praxis som synes ha utvecklats sig både inom statliga och privata företag icke velat motsätta sig kaffepauser. Dessa inräknas i den ordinarie arbetstiden.

System för mätning av arbetseffektiviteten förekommer icke.

Viss brist på ingenjörspersonal föreligger, främst personal med högre teknisk utbildning, samt på kontorspersonal. Under senare tid har det även visat sig svårt att rekrytera juridiskt utbildad personal.

Försvarets intendenturverk har framhållit att vederbörande sektionschef kontrollerar att den fastställda arbetstiden fullgöras. Särskilda anordningar för kontroll har emellertid icke vidtagits. En daglig kaffepaus om maximalt 15 minuter inräknas i arbetstiden.

Något system för mätning av arbetseffekten finnes icke.

Brist föreligger beträffande personal för ADB-arbete, ingenjör- och kontorspersonal, officerare samt underofficerare i arvodestjänster.

Armé-, marin- och flygförvaltningarna har meddelat att stickprovvis kontroll göres att den fastställda arbetstiden iakttages. En vädrings- och kaffepaus om högst 15 minuter förekommer dagligen. Vid flygförvaltningen inräknas pausen icke i den ordinarie arbetstiden.

Något system för mätning av effekten av tjänstemännens arbete förekommer icke. Anledningen härtill har uppgivits vara att något tillförlitligt system för mätning av kontorsarbete icke torde finnas. Vid arméförvaltningens vapenavdelning har emellertid mätning av det arbete som utföres av den tekniska personalen påbörjats. Personalen lämnar därvid uppgifter veckovis till vederbörande sektionschefer om tidsåtgång för olika aktiviteter, både objektbundna och icke objektbundna. Dessa uppgifter bearbetas därefter centralt inom vapenavdelningen, varvid uppgifterna jämföres med i objektplanerna beräknade tider.

Brist på personal föreligger vid de nämnda myndigheterna främst i fråga om lägre kontorspersonal men även beträffande viss tekniskt utbildad personal.

Riksförsäkringsverket har upplyst att något system för mätning av arbetseffekten ej finnes förutom på verkets tekniska byrå där stansning och kontrollstansning utföres på ackord. Vidare har vid granskning av s. k. arbetsgivaruppgifter, för vilket arbete huvudsakligen sysselsättes biträdespersonal, föreskrivits att uppgift veckovis skall lämnas på antalet färdigbehandlade arbetsgivaruppgifter och den tid som åtgått för detta arbete.

Verket har stor brist på kvalificerad kontorspersonal samt stansningspersonal.

Socialstyrelsen har upplyst att någon arbetskontroll icke förekommer och

ej heller något system för mätning av arbetseffektiviteten. Styrelsen har vidare uppgivit att det förekommer att tjänstemän, om arbetet så tillåter, tar en kaffepaus om högst 15 minuter. Denna inräknas i arbetstiden.

Brist på personal med socionomutbildning, heltidsanställda läkare och psykologer föreligger liksom på biträdespersonal.

Medicinalstyrelsen har uppgivit att stickprov utföres med jämna mellanrum för att kontrollera att fastställd arbetstid fullgöres. En kaffepaus om 15 minuter har godtagits i praxis och inräknas i den ordinarie arbetstiden. System för mätning av effekten av det arbete som utföres av de olika personalkategorierna finnes ej.

Medicinalstyrelsen har vidare uppgivit att en mycket stor brist på kontorspersonal av alla kategorier föreligger.

Sjöfartsstyrelsen har meddelat att kontroll av arbetstidens fullgörande verkställs stickprovsvis. En eller flera kaffepauser förekommer hos styrelsen såväl före som efter lunchrasten. Förslag har efter samråd mellan styrelsen, företagsnämnden och personalorganisationerna utarbetats om att en kaffepaus om 15 minuter på eftermiddagen skall få förekomma. Kaffepauser inräknas i arbetstiden.

Styrelsen har vidare meddelat att effektivitetsmätning för närvarande ej förekommer men att ett nytt konteringssystem avses skola införas, vilket innebär att varje befattningshavare dagligen skall ifylla en tidrapport som ligger till grund för fördelning av vederbörandes närvarolön på olika kostnadsställen, arbetsobjekt m. m.

Sjöfartsstyrelsen har ansett det önskvärt med vissa riktlinjer beträffande kaffepauser inom statsförvaltningen.

Byggnadsstyrelsen har upplyst att kontroll av att arbetstiden fullgöres icke för närvarande utövas men att vid planerad sammanflyttning till en eller två lokaler stickprovsvis granskning kan komma att göras.

Mätning av arbetseffektiviteten förekommer för närvarande icke inom styrelsen. Vissa effektivitets- och kvantitetsundersökningar har emellertid utförts, särskilt beträffande maskinskrivningsarbete.

En kaffepaus om 10—15 minuter uttages vid valfri tid på eftermiddagen.

Byggnadsstyrelsen lider i första hand brist på arkitekter och byggnadsingenjörer samt personal för maskinskrivning, enklare kontorsgöromål och kartritning. Rekryteringssvårigheter föreligger även beträffande administrativ personal med akademisk utbildning.

Poststyrelsen har meddelat att kontroll medelst stämpelklockor endast förekommer vid postverkets industrier. Inom postgirobokföringen tillämpas ett system med nummerbrickor, vilket i huvudsak ger samma kontrollmöjligheter som ett tidur.

Styrelsen har vidare anfört följande.

System för mätning av arbetsinsatsen på olika arbetsområden är under utveckling i takt med kravet på ökad effektivitet. Inom de funktioner med rutinbetonat arbete, där arbetsmängden är mätbar och någorlunda kon-

stant, har prestationslön införts. Sålunda tillämpas vid postbanken prestationstillägg för stansningsarbete och för vissa rutingöromål (nummerläggning, sortering och kreditslagning) vid postanvisningsrevisionen. Utredning om applicering av liknande system för andra högrepetitiva arbetsmoment, t. ex. vissa sorteringsgöromål, pågår f. n. inom postbanken, varvid i arbetsstudiet ingår även mätningar med MTM- och UOS-teknik. Vidare tillämpas på försök prestationslön i brevbäringen (vid postkontoret i Västerås), och undersökning av möjligheterna att införa prestationslön även i transport- och sorteringsarbetet pågår.

Inom postverkets mera arbetskrävande områden, brevbäring och kassatjänst, söker man i största möjliga utsträckning noga avpassa personalstyrkan efter det dokumenterade behovet, »skräddarsy» personaluppsättningen. Som följd härav erhålles en indirekt mätning av effektiviteten. Inom brevbäringen har man således med ledning av omfattande statistik och ingående tidsstudier kommit fram till vissa normer för beräkning av arbetstiden för ett brevbärandistrict, s. k. syntetisk tidberäkning, vilket möjliggör en nära nog exakt anpassning av personalstyrkan efter det verkliga behovet.

På grundval av mycket ingående teoretiska och praktiska studier har allmänna riktlinjer utfärdats för kassatjänstens organisation. Dessa riktlinjer är avsedda att bidra till att normera service och finna grunder för bästa möjliga organisation av den postala kassatjänsten. En standardnorm har uppställts för kassaexpeditionerna, som innebär, att den genomsnittliga väntetiden för kunder i kö skall så nära som möjligt ansluta sig till den tid, som det i genomsnitt tar att betjäna en kund, vilken tid genom undersökningar konstaterats vara c:a en minut. Anpassningen av kassatjänsten vid postanstalterna till den angivna standarden och avvägningen i samband därmed av personalstyrkan har lett till ökad effektivitet i servicen i kassorna.

Som tidigare nämnts tillämpas inom postverket fr. o. m. 1.7.65 en ny metod för arbetslagsredovisning i syfte att få en bättre bild av personalinsatsens storlek och fördelning på olika arbetsområden. Med utgångspunkt från denna redovisning avser man att framdeles kunna ställa de utförda arbetsprestationerna i relation till den använda arbetstiden och på så sätt komma fram till ett system för mätning av effektiviteten.

Fr. o. m. budgetåret 1966/67 tillämpas sålunda på försök ett system för budgetering av bl. a. personalkostnaderna. Därvid skall 71 postkontor, en postdirektion och en avdelning hos poststyrelsen budgetera erforderlig personalstyrka, uttryckt i timmar, för var och en av månaderna juli—december 1966 med fördelning på olika arbetsområden. För poststyrelsens byråer och postdirektionernas avdelningar kommer vidare under hösten att — med ledning av de uppgifter som erhålles genom arbetslagsredovisningen — fastställas anslagsramar för den personalinsats, uttryckt i timmar, som varje byrå resp. avdelning har att förfoga över under det kommande budgetåret. Även vid postbanken tillämpas försöksvis (sedan 1.4.66) ett system för personalbudgetering. Avsikten är bl. a. att detta i sinom tid skall ingå som ett led i en mera allmänt tillämplig effektivitetskontroll.

Telestyrelsen har framhållit att systematiserad kontroll förekommer inom verkstadsrörelsen därigenom att televerkstädernas grindpassager stängs på bestämt klockslag och tillträde därefter måste ske genom vakt. Något system för mätning av effekten av det arbete som utföres av televerkets

kontorspersonal (ca 5 300 anställda) finnes ej utarbetat. Inom några regionala förvaltningsenheter pågår emellertid försök till utarbetande av ifrågasvarande slag.

Televerket har stor brist på bl. a. teknisk personal men även på telefonist- och kontorspersonal.

Järnvägsstyrelsen har meddelat att vid centrala och regionala organ inom statens järnvägar kan överenskommelse träffas lokalt om kafferast, varvid arbetstiden förlänges i motsvarande mån.

I drifttjänsten användes ett system med s. k. normtal för beräkning av personalbehov och mätning av arbetsprestationer. Normtalen för olika slag av arbeten grundar sig dels på studier, dels på av personalen lämnade tidsuppgifter.

Statistiska centralbyrån har meddelat att kontroll av efterlevnaden av arbetstidsbestämmelserna utövas genom personalsekreterarna vid varje byrå. Vid verkets datamaskincentral kontrolleras arbetstiden genom stämpelur.

En vädringspaus om 10 minuter under vilken personalen kan dricka kaffe förekommer varje eftermiddag. Denna paus ingår i arbetstiden.

Prestationsmätning enligt MTM-systemet förekommer vid verkets datamaskincentral, stansningsdetaljen, men planeras genomföras vid flera av verkets enheter.

Verket har under det senaste året haft svårigheter att rekrytera maskinskrivningspersonal samt yngre biträdespersonal för statistiska arbetsuppgifter.

Statistiska centralbyrån har vidare framhållit önskvärdheten av att problem av den art, varom revisorerna nu gjort förfrågningar, kan få en för hela statsverket samlad lösning.

Generaltullstyrelsen har meddelat att några särskilda anordningar för kontroll av arbetstider ej vidtagits men att stickprovsmässig tillsyn förekommer. För personal med monotont arbete, såsom stansningspersonal m. fl., förekommer dagligen två pauser om 10 minuter, en på förmiddagen och en på eftermiddagen. För övrig personal tillämpas en paus som är förlagd till för- eller eftermiddagen.

Styrelsen tillämpar sedan år 1964 premielön beträffande stansning av hålkort inom statistiska avdelningen. Ersättning till stansoperatriserna utgår i form av dels lön enligt vederbörandes löneklass, dels tillägg därtill för vad som presteras utöver en fastställd normprestation. I övrigt användes icke något system för mätning av arbetseffekten.

Verket har för närvarande brist på kammarskrivarutbildad personal och biträden med maskinskrivningsutbildning.

Riksarkivet och *riksantikvarieämbetet* har framhållit att tjänstegrenschefer och sektionschefer har att kontrollera att arbetstiden fullgöres. Särskilda anordningar härför har icke vidtagits. Kaffepaus om högst 15 minuter har sedan länge medgivits under förutsättning att göromålen så tillåter. Kaffepausen inräknas i arbetstiden.

Något system för mätning av effekten av det utförda arbetet finnes icke. Personalbrist föreligger främst beträffande utbildad kontorspersonal.

Riksantikvarieämbetet har vidare bl. a. anfört att mer rigorös kontroll av den akademiskt utbildade personalen med kulturminnesvårdande och antikvariska uppgifter ej är möjlig eller ens lämplig. Härtill kommer att övertidsarbete — utan ersättning — förekommer för praktiskt taget all akademiskt utbildad personal. Beträffande biträdespersonalen, som i stort sett tillfredsställande iakttar arbetstiderna, må nämnas att läget på arbetsmarknaden och den svaga konkurrenskraften för de statliga lönerna tvingar till en viss försiktighet från verksledningens sida. Det har förekommit att anställda, som i och för sig väl fyllt sin uppgift men av någon anledning önskat en viss elasticitet i fråga om arbetstiden, lämnat verket då de uppmanats att iaktta arbetstiderna.

Kungl. biblioteket har upplyst att avdelningscheferna har uppsikt över att gällande arbetstider fullgöres. Kaffepauser uttages individuellt i varierande utsträckning under förutsättning dels av avdelningschefens tillstånd och dels av inarbetande av motsvarande tid.

Något utarbetat system för mätning av arbetseffekten finnes icke och torde vara svårt att utforma med hänsyn till biblioteksarbetets natur. Statistik över tryckerileveranser, förvärv, katalogiseringsverksamhet, bokbindning, in- och utlåning, fotoservice m. m. gör det emellertid möjligt att jämföra arbetsprestationerna mellan olika verksamhetsår.

Veterinärstyrelsen har uppgivit att byrå- och sektionschefer kontrollerar att fastställd arbetstid fullgöres. Två kortare kaffepauser (10—15 minuter) förekommer inom verket, en på förmiddagen och en på eftermiddagen. Pauserna inräknas i den ordinarie arbetstiden.

System för mätning av arbetseffektiviteten förekommer icke.

Skogsstyrelsen och *fiskeristyrelsen* har meddelat att särskilda kontrollanordningar beträffande arbetstidens fullgörande icke synes erforderliga. Kaffepaus förekommer under eftermiddagarna.

System för mätning av arbetseffektiviteten finnes icke.

Fiskeristyrelsen har framhållit att svårighet föreligger att få kontorspersonal.

Lantmäteristyrelsen har framhållit att särskilda anordningar för kontroll av att den fastställda arbetstiden iakttages ej ansetts erforderliga.

Stora svårigheter föreligger att anställa kompetent skrivmaskinspersonal. Den stora rörligheten beträffande ifrågavarande personal skapar problem.

Statens pris- och kartellnämnd har meddelat att varje byråchef är ansvarig för att personalen på hans byrå iakttager den fastställda arbetstiden. Någon kontroll i särskild ordning förekommer emellertid icke. En daglig kaffepaus om 20 minuter inräknas i den ordinarie arbetstiden.

System för mätning av arbetseffektiviteten förekommer icke.

Rekryteringssvårigheter föreligger för nämnden sedan länge inom prak-

tiskt taget alla personalkategorier, vilket medfört långa vakanser på olika befattningar.

Patent- och registreringsverket har anfört att arbetstidernas fullgörande övervakas av cheferna på respektive arbetsenheter. En kort kaffepaus, förlagd till eftermiddagen, förekommer. Verket har framhållit att kaffepausen får anses ha en stimulerande effekt och höjer prestationsförmågan.

Mätning av arbetseffektiviteten göres genom rapporter som avlämnas beträffande ingenjör- och juristpersonalens utförda arbete. I övrigt kontrolleras i möjligaste mån utfört arbete genom granskning av siffer- och andra uppgifter som lämnas.

Patent- och registreringsverket har framhållit att brist på personal föreligger i fråga om samtliga kategorier.

Länsstyrelsen i Stockholms län har upplyst att arbetskontroll företages varje morgon, varefter vederbörande sektionschef lämnar en rapport till avdelningschefen rörande sin personal. En kafferast om högst 15 minuter får uttagas.

I princip förekommer icke någon mätning av arbetseffektiviteten. Erfarenhetsmässigt har emellertid framkommit vissa mått på normala prestationer. Sålunda skall jurist- och landskanslistpersonalen vid provningsnämndens kansli dagligen uppsätta omkring 10—15 förslag till nämndens beslut. Det är då fråga om besvärsmål av normal svårighetsgrad. Beträffande biträdespersonalen vet föreståndarinnan för skrivcentralen vad som normalt bör medhinnas på en dag. På länsstyrelsens datasektion skall visst antal kort stansas per dag, och personal som upplägger person- och fastighetsregister skall hinna bereda ett visst antal uppgifter per dag. På länsbyrån för folkbokföringen skall biträdespersonalen hinna med ett visst antal tryck per dag samt kunna präglä ett visst antal plåtar.

Länsstyrelsen har framhållit att viss brist på akademiskt utbildad personal föreligger. Vidare är omsättningen på kontorsbiträden alltför stor. Länsstyrelsen har i detta sammanhang anfört följande.

Enligt länsstyrelsens mening borde en friare lönesättning ordnas för i vart fall biträdespersonalen. För att få ut mer arbetsprestation av biträdespersonalen borde något slag av prestationslönesystem genomföras. För närvarande kan länsstyrelsen inte behålla ung nyanställd personal, när det finns för få beföringstjänster. Resultatet blir en omfattande nyanställning av personal och anställande av extra personal vid toppbelastningar för att länsstyrelsens arbetsuppgifter skall kunna fullgöras. Det sistnämnda föranleder onödigt stora ekonomiska kostnader för statsverket. Beträffande arbetsledarna för biträdespersonalen borde dessa erhålla särskilt arvode härför. Arbetsledarens uppgift som handledare är synnerligen viktig för att effektiviteten i arbetet skall kunna upprätthållas.

Länsstyrelserna i Kristianstads, Värmlands och Västerbottens län har framfört i huvudsak samma synpunkter som länsstyrelsen i Stockholms län.

Civilförsvarsstyrelsen har framhållit att behov av särskild kontroll av att arbetstiden fullgöres ej ansetts föreligga. Paus för vädring av tjänstelokalerna förekommer på eftermiddagarna. Befattningshavarna har då möjlighet att inta varm dryck.

System för mätning av arbetseffektiviteten förekommer icke.

Styrelsen har viss brist på maskinskrivningskunniga kontorsbiträden och personal med juridisk och teknisk utbildning.

Revisorernas uttalande. Den statliga tjänstemannakåren i vårt land har under de senaste årtiondena befunnit sig i oavbruten tillväxt. Enligt den av statistiska centralbyrån särskilt utarbetade personalstatistiken uppgick sålunda det totala antalet statstjänstemän år 1944 till 169 537 personer. År 1954 hade detta antal stigit till 213 135 och år 1964 till 255 142, vilket på 20 år innebär en ökning med mer än 50 procent. Av de båda huvudgrupper som särskiljes i statistiken utvisar affärsverken den största stegringen, uppgående till nära 56 procent, medan motsvarande tal för allmänna civilförvaltningen och försvarsväsendet stannar vid knappt 47 procent. I sammanhanget må även nämnas att av staten år 1964 till löneplansplacerade tjänstemän utbetalade löner representerar ett sammanlagt belopp av drygt 6,4 miljarder kronor, fördelade sig med 2,8 miljarder kronor på affärsverken och med 3,6 miljarder kronor på förvaltningen i övrigt.

I den av 1965 års långtidsutredning avgivna huvudrapporten om svensk ekonomi 1966—1970 redovisas vissa uppgifter om de offentliga tjänsternas omfattning och utveckling under senare år. Därmed åsyftas den tjänsteproduktion som bedrivs av staten och kommunerna och som är avsedd för offentlig konsumtion, varav följer att sådan verksamhet som kännetecknar exempelvis statens järnvägar, televerket och statens vattenfallsverk icke här medtagits. De ifrågavarande uppgifterna ger bl. a. vid handen, att de offentliga tjänsterna år 1955 tog i anspråk 16,6 procent av landets totalproduktion och att år 1965 motsvarande andel hade stigit till 20,0 procent. Vidare framgår att den utbyggnad som planerats av myndigheterna på förevarande område skulle kräva att antalet sysselsatta (utan arbetstidsförkortning) ökade med drygt 100 000 från år 1965 till år 1970. Samtidigt väntas det generellt sett arbetsföra befolkningsskiktet, d. v. s. åldersgruppen 16—64 år, komma att omfatta successivt allt mindre del av befolkningen.

Mot bakgrunden av nu anförda omständigheter har revisorerna funnit det vara av intresse att utröna, huruvida inom den statliga verksamheten några särskilda anordningar vidtagits för att kontrollera att den fastställda arbetstiden fullgöres samt huruvida något system för mätning av effekten av det utförda arbetet finnes. De svar som avgivits av de i sådant syfte tillfrågade myndigheterna har redovisats i det föregående.

Såsom närmare framgår av undersökningen förekommer hos flertalet

myndigheter icke någon mera regelbunden kontroll av att den fastställda arbetstiden verkligen fullgöres. Hos vissa myndigheter utövas kontroll stickprovsvis, och beträffande andra har endast angivits att vederbörande avdelningschef eller motsvarande har att ansvara för att bestämmelserna härutinnan efterleves. I en del fall har även framhållits att man beträffande skriv- och kontorspersonal sett sig nödsakad godtaga att arbetstiderna icke i allo iakttages. Anledningen till att arbetstidskontroll sålunda utförts med en viss försiktighet från myndigheternas sida har angivits vara, att eljest en besvärande personalavgång och nyanställningssvårigheter kan befaras uppkomma. De nämnda problemen uppges av de tillfrågade myndigheterna i första hand bero på den statliga lönesättningens stelhet och bristande konkurrenskraft.

En daglig kaffepaus förekommer hos flertalet statliga myndigheter. Den inräknas vanligtvis i den ordinarie arbetstiden och är som regel förlagd till eftermiddagen. Hos vissa myndigheter förekommer kaffepaus såväl på förmiddagen som på eftermiddagen. Kaffepausen, som vanligtvis uppgår till 10 å 20 minuter, är i allmänhet icke reglerad i fastställd arbetsordning. Att den därför bestämda tiden icke överskrides kontrolleras som regel icke.

De brister som sålunda kan konstateras i kontrollen av att den fastställda arbetstiden inom statsförvaltningen verkligen iakttages är enligt revisorernas mening ägnade att inge betänkligheter. Trots det ständigt växande antalet statstjänstemän befinner sig många myndigheter i ett ansträngt personalläge, samtidigt som nya anspråk på personalförstärkningar framföres, vilka svårligen kan tillgodoses inom ramen för tillgängliga eller förväntade arbetskraftsresurser. I en sådan situation kräves mer än någonsin att den personal som faktiskt står till buds utnyttjas så effektivt som möjligt. En grundförutsättning härför är i sin tur att den fastställda arbetstiden tillvaratages i full omfattning. Att försöka kompensera en lönesättning som icke anses konkurrenskraftig med ett medvetet eftersättande av kontrollen i ovannämnda hänseenden finner revisorerna vara principiellt felaktigt och till sina praktiska konsekvenser äventyrligt.

Att en paus om ca 15 minuter medges under eftermiddagen kan synas ändamålsenligt. Helt okontrollerade och flera gånger dagligen återkommande kafferaster torde emellertid icke verka befrämjande på arbetseffektiviteten.

Inom industriell drift har som bekant sedan länge tillämpats olika former av arbetstidskontroll. I vad mån samma metoder kan användas i administrativ verksamhet undandraget sig revisorernas bedömande. Av ovan anförda skäl är emellertid revisorerna av den bestämda uppfattningen, att ett system med en på lämpligt sätt anordnad kontroll av ankomst- och avgångstider samt lunch- och kafferasttider bör införas inom den statliga förvaltningen. Mest ändamålsenligt torde därvidlag vara att till vägledning för de enskilda myndigheternas handlande generella föreskrifter utfärdas i ämnet.

Hur betydelsefullt det än är att gällande arbetstidsbestämmelser verkligen iakttages, framstår det helt naturligt såsom långt viktigare att personalen effektivt utnyttjas under den tid som den aktuella tjänstgöringen omfattar. Något system för mätning av arbetseffekten förekommer emellertid som regel icke inom den statliga förvaltningen. Hos ett fåtal myndigheter har dock försök till effektmätning numera påbörjats. Vidare har vissa arbetsuppgifter i samband med automatisk databehandling, såsom stansningsarbete m. m., i stor utsträckning ackordsatts.

I en del fall har prestation av viss arbetskvantitet av visst slag ansetts kunna krävas. Sålunda fordras vid de till länsstyrelserna knutna prövningsnämnderna att ett visst antal förslag till beslut förelägges nämnden varje sammanträdesdag. Likartat är förhållandet vid vissa specialdomstolar, där ett visst antal mål föredrages till avgörande vid varje session. Vad nu sagts gäller självfallet endast om mål av mera rutinbetonad karaktär och med normal svårighetsgrad. Vid statens järnvägars drifttjänst har s. k. normtal uträknats, med hjälp av vilka arbetskraftsbehovet kan beräknas. Normtalen bygger huvudsakligen på av personalen lämnade tidsuppgifter. Postverket har infört prestationslön för viss brevbärarpersonal, vilket bl. a. haft till följd att brevbärarnas tid kunnat utnyttjas på ett effektivare sätt än tidigare. Med ledning av statistik och tidsstudier har vissa normer för beräkning av arbetstiden för brevbärardistrikt framtagits, vilket möjliggjort en nära nog exakt anpassning av personalstyrkan efter det verkliga behovet.

På motsvarande sätt som tidskontrollen varit ett normalt led i personalövervakningen inom den industriella verksamheten har man av ålder provat olika metoder för att mäta effektiviteten av det arbete som presteras. Åtgärder av detta slag har hittills i huvudsak avsett det rent produktiva arbetet, medan kontorsarbetet med hänsyn till sin natur icke ansetts lämpat för dylika mätningar. På senare tid har man emellertid med växande precision lyckats få fram metoder för mätning även av administrativt arbete. Dessa metoder har lämnat ett mycket gott ekonomiskt utbyte och därigenom visat sig vara ett verksamt hjälpmedel i den fortlöpande rationaliseringen. De har dock, som tidigare nämnts, endast i blygsam omfattning kommit till användning inom statlig förvaltning. Revisorerna finner detta otillfredsställande. Såvitt kan bedömas gäller det här en fråga av vital betydelse för möjligheten att höja arbetseffektiviteten inom statsförvaltningen. Enligt revisorernas mening bör därför, exempelvis genom statskontorets försorg, systematiska undersökningar påbörjas i syfte att få fram mätmetoder som kan tjäna som underlag för ett bättre utnyttjande av den tillgängliga personalen och för undvikande av onödiga anställningar.

Sammanfattningsvis vill revisorerna uttala att den ständiga stegringen av antalet statstjänstemän i förening med de prognoser som framlagts beträffande den framtida tillgången på arbetskraft gör det högst angeläget, att frågan om arbetstidskontroll och prestationsmätning inom statsförvaltningen snarast upptages till ingående prövning.

Statens kostnader för förhyrning av lokaler

Huvuddelen av statsverkets kostnader för tillhandahållande av lokaler åt statsmyndigheterna redovisas på statens allmänna fastighetsfond, försvarets fastighetsfond eller på någon av statens affärsverksfonder. Lokalkostnader förekommer emellertid även på andra kapitalfonder och i mindre omfattning på anslag under driftbudgeten.

Under kapitalfonderna bokföres vanligen kostnader såväl för av staten ägda som av staten förhyrda lokaler. Utgifterna för lokalhyror redovisas på fastighetsfonderna under särskild rubrik, betecknad Hyres- och arrendeutgifter m. m. för av fonden förhyrda lokaler och arrenderade markområden. Dessa delposter belastades under budgetåret 1965/66 med utgifter som för statens allmänna fastighetsfond uppgick till närmare 118 milj. kronor och för försvarets fastighetsfond till drygt 21 milj. kronor. Beloppen innefattar, såsom framgår av rubriceringen, icke blott lokalhyror utan även markarrenden. De inbegriper därjämte kostnader för ändringsarbeten i förhyrda lokaler; sistnämnda kostnader kan dock uppskattas till endast en ringa del av totalbeloppet för hyror och arrenden. Även hyresutgifterna på affärsverksfonderna uppgår till betydande belopp. I de stater som fastställts för budgetåret 1965/66 för postverkets, televerkets och statens järnvägars fonder har för sagda ändamål beräknats sammanlagt omkring 62 milj. kronor.

Statsverkets utgifter för hyror och arrenden har undergått en synnerligen stark stegring. Uppställningen på följande sida visar belastningen under ett antal år på delposten Hyror och arrenden, såvitt gäller statens allmänna fastighetsfond och försvarets fastighetsfond.

Den betydande kostnadsstegring som utläses av tabellen kan hänföras till dels ökat behov av lokaler för statliga ändamål och dels prisstegringar för redan disponerade lokaler. Med de stigande byggnadskostnaderna har hyrespriserna för nybyggda lokaler över hela landet ökat kraftigt. Även hyrorna för äldre lokaler har justerats uppåt. På många orter har hyresregleringen för kontorslokaler upphävts, och därmed har en ytterligare anpassning mellan hyrorna för äldre och nyare lokaler ägt rum, särskilt som driftkostnadsdelen av hyrorna också tenderat att stiga. Det ökade lokalbehovet är beroende av dels ökat antal befattningshavare inom redan befintliga statliga myndigheter på grund av verksamhetens breddning eller intensifiering, dels den statliga verksamhetens utvidgning till helt nya områden, stundom genom statsövertagande av samhällliga funktioner som tidigare ombesörjts av kommuner eller på annat sätt. Den kraftiga kostnadsstegring som enligt

Budgetår	Statens allmänna fastighetsfond		Försvarets fastighetsfond
	Totalt	Därav byggnadsstyrelsens delfond	
1940/41.....	2 090 000	1 713 000	632 000
1942/43.....	2 848 000	2 440 000	1 306 000
1944/45.....	3 420 000	2 929 000	1 514 000
1946/47.....	3 934 000	3 431 000	1 402 000
1948/49.....	5 277 000	4 452 000	1 871 000
1950/51.....	6 091 000	4 966 000	2 435 000
1952/53.....	7 603 000	6 250 000	3 156 000
1954/55.....	8 686 000	6 648 000	5 153 000
1956/57.....	11 553 000	8 523 000	6 627 000
1958/59.....	15 144 000	12 047 000	8 321 000
1560/61.....	21 359 000	16 986 000	12 009 000
1961/62.....	24 988 000	19 444 000	12 148 000
1962/63.....	35 310 000	27 935 000	16 005 000
1963/64.....	44 896 000	35 081 000	17 293 000
1964/65.....	65 484 000	51 944 000	18 296 000
1965/66.....	117 833 000	101 438 000	21 057 000

tabellen ägt rum från budgetåret 1964/65 och till följande budgetår utgör exempel härpå; den hänför sig i stor utsträckning till förstatligandet av polis-, åklagare- och exekutionsväsendet. Behovet av nya kontors- och andra lokaler för statsmyndigheterna har väsentligen tillgodosetts genom förhyrning, eftersom denna utväg vanligen löser uppkommande lokalproblem snabbare än byggande av statsägda fastigheter, vilket kräver längre planering. Förhyrningen har givetvis till helt övervägande del avsett lokaler i nybyggda hus med höga hyror. De relaterade omständigheterna har samverkat till den berörda kostnadsutvecklingen.

Nu angivna förhållande har föranlett revisorerna att ägna särskild uppmärksamhet åt statens förhyrning av kontors- och liknande tjänstelokaler. Revisorerna har därvid riktat vissa frågor till ett antal statsmyndigheter som har mera omfattande förhyrningsverksamhet. Frågorna hade följande lydelse.

1. Hur stort är det ungefärliga antal hyresavtal som ingåtts av Eder under vart och ett av åren 1962, 1963 och 1964?
2. Hur stort var antalet vid utgången av år 1964 gällande hyresavtal?
3. Vilket är det högsta respektive lägsta hyresbelopp per m² som Ni under vart och ett av åren 1962, 1963 och 1964 tecknat hyresavtal till?
4. Brukar Ni till Edra hyresavtal knyta klausuler som är avsedda att jämka det avtalade hyrespriset efter ränteutvecklingen eller kostnadsutvecklingen i annat hänseende?
5. Har Ni i något eller några fall avböjt erbjudanden att hyra kontorslokaler på grund av att den begärda hyran efter Edert bedömande varit för hög?
6. Anser Ni Eder ha en sådan personaltillgång att Ni tillfredsställande

kan handläggas de för statsverket ekonomiskt synnerligen betydelsefulla hyresavtalen?

7. Förekommer något samarbete mellan Eder och annan statsmyndighet i fråga om förhyrning av lokaler?

8. Har Ni några synpunkter på frågan om lokalanskaffningen för statsverkets behov (organisation, arbetspraxis m. m.)?

9. Finns det enligt Eder mening behov av några mera generellt avfattade regler för en bedömning i det enskilda fallet, huruvida staten själv skall bygga i stället för att förhyra kontorslokaler?

Svar på revisorernas frågor har inkommit från följande myndigheter, nämligen kriminalvårdsstyrelsen, fortifikationsförvaltningen, medicinalstyrelsen, poststyrelsen, telestyrelsen, järnvägsstyrelsen, vattenfallsstyrelsen, sjöfartsstyrelsen, byggnadsstyrelsen, generaltullstyrelsen, Uppsala universitet, Lunds universitet, domänstyrelsen och arbetsmarknadsstyrelsen.

Av svaren framgår att det största antalet hyresavtal ingåtts av poststyrelsen och byggnadsstyrelsen. Vid utgången av år 1964 uppgick det sammanlagda antalet hyresavtal enligt de inkomna svaren till nära 4 500. Byggnadsstyrelsen har i sitt svar tillfogat att antalet hyresavtal under år 1965 beräknas öka med ca 1 000 för lokaler för polis-, åklagare- och exekutionsväsendet efter förstatligandet den 1 januari 1965. Det torde därför kunna antagas att antalet av staten träffade avtal om förhyrning av lokaler för närvarande överstiger 5 500.

Hyresbeloppen växlar i hög grad. I de under åren 1962—1964 ingångna avtalen uppgår den högsta hyra som avtalats för mera permanent förhyrning av lokaler till 200 kronor per m² och den lägsta till 10 kronor per m². Beloppen i fråga avser s. k. kallhyra. Lokalernas karaktär och läge spelar givetvis stor roll vid hyrans bestämmande, likaså om förhyrningen sker i de största städerna eller på mindre orter. Särskilt på orter där hyresregleringen för kontorslokaler upphört eller snart väntas upphöra reses enligt svaren på fråga nr 4 ofta krav från hyresvärdarnas sida på ett införande i avtalen av klausuler, avsedda att garantera hyresjustering i takt med penningvärdets förändringar.

Vissa myndigheter har icke avböjt erbjudanden att hyra lokaler på grund av att den begärda hyran enligt myndighetens bedömning varit för hög (fråga nr 5). Andra säger sig ha ställts inför nödvändigheten att avböja hyreserbjudande i ett fåtal fall. Motiveringen för att avböja har — förutom att hyran varit för hög — varit att vid sidan av avtalet fordrats tillträdesersättning eller ersättning för övertagande av inventarier.

Tillgången på personal för bestridande av sådana arbetsuppgifter som sammanhänger med förhyrning av lokaler betecknas av nästan samtliga myndigheter som tillfredsställande (fråga nr 6). Avvikande mening har i detta hänseende anförts endast av fortifikationsförvaltningen, som anser behov av personalförstärkning föreligga, och av arbetsmarknadsstyrelsen, som finner det önskvärt att för planeringen av nya lokaler kunna i större

omfattning än vad hittills varit möjligt anlita utomstående expertis på olika områden. Byggnadsstyrelsen lämnar till svar på denna fråga en redogörelse för sin personalsituation och konstaterar att styrelsens hyresavdelning på de senaste 7—8 åren i det närmaste tredubblat sin personal och att avdelningen nu sysselsätter ett 30-tal personer. Styrelsen fortsätter.

Avdelningen är uppdelad i fyra sektioner, stockholms-, landsorts-, polis- och bostadssektionerna, varav de tre förstnämnda är försedda med kanslier, där personalen till största delen är bokföringskunnig. Här sker registrering av och noteringar efter hyreskontrakten för hyresutbetalningarna, som i regel sker kvartalsvis i förskott. Hyresverksamheten är numera komplicerad och det förekommer endast ett ringa antal kontrakt där hyran är oförändrad från kvartal till kvartal. Byggnadsstyrelsen aviseras följaktligen varje kvartal och får stora mängder av hyresbesked där uppgifterna om grundhyra, generella hyrestillägg, räntekompensationstillägg, vatten- och avloppstillägg, bränslekostnader och indextillägg måste kontrolleras innan betalning kan ske. Den stora mängden av dessa avier vållar problem, då felprocenten i debiteringarna visat sig vara ganska hög, vilket resulterar i otaliga telefonsamtal och omfattande korrespondens med värdarna — i många fall privatpersoner som ej satt sig in i de många olika och relativt invecklade bestämmelser som reglerar hyra och skilda slag av tillägg.

I en tid, då verksamheten expanderar mycket kraftigt, uppstår i denna verksamhet liksom eljest problem att i tid rekrytera trimmad personal i tillräcklig omfattning för att kunna klara alla de på hyresavdelningen förekommande arbetsuppgifterna. Den kraftiga toppbelastningen vid kvartalsutbetalningar leder till omfattande övertidsarbete för speciellt kanslipersonalen. Styrelsen söker dock att genom rationaliseringar och på annat sätt komma till rätta med detta problem.

Flertalet myndigheter har på fråga nr 7 uppgivit att samarbete i hyresfrågor med andra statsmyndigheter förekommer i en eller annan form. I vissa fall hembjudes ledigblivna lokaler regelmässigt till byggnadsstyrelsen eller annan statsmyndighet som kan tänkas vara i behov därav. Några myndigheter, bl. a. poststyrelsen och byggnadsstyrelsen, har framhållit att det är naturligt att då de får kännedom om att annan statsmyndighet avser att hyra i samma fastighet, där myndigheten själv planerar förhyrning, samråd upptages med denna statsmyndighet om hyresvillkor m. m.

I sitt svar på fråga nr 8 har *arbetsmarknadsstyrelsen* i nära anslutning till nyss berörda spörsmål framhållit att samarbetet mellan statsmyndigheterna på lokalanskaffningens område måste ytterligare utvecklas. Styrelsen anför vidare.

En föreskrift borde införas att statsmyndigheter som avser att hyra i samma byggnad — för nya kontorshus inträffar det ofta att förhandlingar upptas av mera än en statsmyndighet — skall uppträda gemensamt gentemot hyresvärden. Med den större samlade lokalyta som därvid kommer i fråga ökas möjligheterna att få hyresvärden villig att acceptera en lägre hyra än han begärt. Även utrymmen som lunchrum, sammanträdesrum m. m. skulle därvid kunna anordnas gemensamt för ifrågavarande myndigheter och på så vis medföra besparingar av förhyrda utrymmen.

Fortifikationsförvaltningen betonar att gällande organisation för försvarets lokalfrågor bör bibehållas.

Poststyrelsen understryker att ansvaret för postverkets drift och därmed sammanhängande överväganden, icke minst av ekonomisk natur, faller på styrelsen. Endast en mindre del av verkets lokalbehov avser kontorslokaler i gängse mening. Bedömningen av erforderlig yta och lokalernas disposition samt åtgärder för anskaffning av dessa måste därför direkt åligga styrelsen. Varje annan organisation skulle innebära att arbetet med lokalanskaffningen kompliceras. Härtill kommer att kravet på klara gränser för en myndighets ansvarsområde måste upprätthållas.

Telestyrelsen är inne på samma tankegång, då styrelsen påpekar att televerkets kontorslokaler i regel måste ha nära anknytning till de tekniska driftavdelningarna och att ett samspel därför måste äga rum i fråga om anskaffandet och dispositionen av lokaler för å ena sidan drift- och å andra sidan kontorsändamål.

Vattenfallsstyrelsen uttalar att lokalanskaffningen för statsverkets behov bör i princip omhänderhas av särskild myndighet. Detta gäller speciellt stockholmsområdet men avser icke de större affärsverken, vilka förutsättes ha resurser att själva handha lokalanskaffningen på ett ekonomiskt riktigt sätt.

Vissa av rektorsämbetet vid *Uppsala universitet* framförda synpunkter på den organisatoriska ordningen för förhyrningsverksamheten torde gälla mera generellt för myndigheternas vidkommande. Ämbetet har anfört bl. a. följande.

Behovet av att kunna fatta snara beslut i förhyrningsärenden har visat sig vara mycket stort. Detta betingas dels av att utbudet på lokaler oftast varit mycket tidsbegränsat, dels av att behovet av lokaler uppkommit mycket hastigt. Då universitetet förvaltar sin delfond av statens allmänna fastighetsfond har universitetet själv kunnat företa förhyrningar. Genom den lokala förankringen av dessa ärenden har hyresmarknaden effektivt kunnat bevakas.

Domänstyrelsen finner den nuvarande organisationen riktig men menar att en samordning av lokalanskaffningen för olika statliga organ dock synes böra övervägas.

Kriminalvårdsstyrelsen har funnit att helt ändamålsenliga lokaler icke alltid torde kunna erhållas genom förhyrning. Styrelsen anser att staten i större utsträckning än för närvarande är fallet borde uppföra egna förvaltningsbyggnader. Genom sammanförande av flera förvaltningar synes besparingar kunna genomföras på serviceområdet (telefonväxel, entrébevakning, post- och budskickning, duplicering och fotografering m. m.).

Arbetsmarknadsstyrelsen är av samma mening och uttalar härutinnan följande.

Byggnader för gemensamt statligt ändamål — statliga förvaltningshus — borde kunna uppföras i helt annan utsträckning än nu är fallet. Det statliga

byggandet av kontors- och förvaltningshus är alltför kategoribundet. Nu bygges posthus, telehus, landsstatshus, byggnader för universitet och högskolor, byggnader för försäkringskassor etc. helt med utgångspunkt från den förutsättningen att ett kategorihus skall komma till stånd. Någon samordning mellan olika ändamål sker till synes knappast. Endast bland de myndigheter som hör till landsstaten synes en viss samordning ske. Stelheten i den statliga anslagsredovisningen bör kunna motvägas genom samarbete mellan statsmyndigheterna. I en universitetsstad borde exempelvis post, försäkringskassa och arbetsförmedling mycket väl kunna inrymmas i någon flygel till en byggnad för en universitetsinstitution om blott dess belägenhet lämpade sig för besökande allmänhet.

Fortifikationsförvaltningen anser att underskottet av kontorslokaler i stockholmsområdet så långt möjligt bör täckas genom uppförande av nybyggnader i statens ägo.

Byggnadsstyrelsen erinrar om att styrelsen i en publikation i september 1964 angivit riktlinjerna för lokalanskaffningen för statsverkets behov inom Stockholm. Den nuvarande lokalpolitiken, som huvudsakligen baserades på förhyrningar, borde enligt styrelsens mening brytas och ändamålsenliga lokaler i tillräcklig mängd och med lämplig belägenhet anskaffas genom nybyggnader. Denna synpunkt har närmare utvecklats sålunda.

Liksom annan administrativ verksamhet ställer den statliga förvaltningen krav på ändamålsenliga lokaler. Moderna hjälpmedel framtvingar speciell beskaffenhet och utrustning. Den snabba utvecklingen fordrar flexibilitet och anpassning i lokalernas utformning. Klara tendenser mot stora enheter kan tydligt skönjas. Splittring av de enskilda organen till olika lokaler innebär organisatoriska svårigheter och medför merkostnader. Ett ekonomiskt utnyttjande av utrustning och tjänster förutsätter samordning och samverkan. Organisationsförändringar inom den statliga verksamheten förekommer ofta. Organ expanderar, delas, slås ihop eller avvecklas och nya bildas. Nya arbetsbetingelser skapas. Stora lokalenheter med god flexibilitet ger bäst möjligheter att bemöta en sådan utveckling. En rationell utformning av lokalerna bidrar till ett förbilligande på driftsidan.

De angivna kraven tillgodoses enligt byggnadsstyrelsens mening bäst genom egna byggnader. Dessa borde utformas som generella kontorshus och borde kunna projekteras utan hänsyn till någon bestämd nyttjare. Även när det gällde att tillgodose lokalbehovet i landet i övrigt, särskilt i residensstäderna, borde dessa riktlinjer vara vägledande.

Vissa myndigheter har besvarat frågan om behovet av generellt avfattade regler för en bedömning i det enskilda fallet, huruvida staten själv skall bygga eller förhyra kontorslokaler. Flertalet har ansett det mycket svårt att ge sådana regler och har heller icke ansett behov av sådana föreliggiga. Poststyrelsen efterlyser emellertid riktlinjer för en realistisk kalkyl mellan alternativen förhyrning och eget hus, och även arbetsmarknadsstyrelsen är inne på samma tankegång.

Av de inkomna svaren framgår vidare att olika principer förekommer i

fråga om kontraktsvillkorens utformning då det gäller att reglera hyran i förhållande till de allmänna kostnadsstegringarna. Sålunda accepterar vissa myndigheter, däribland byggnadsstyrelsen, en klausul för reglering av hyran som helt utgår från förändringarna av konsumentprisindex. En annan tillämpad metod innebär en avvägning av hyrans kapitalkostnadsdel med hänsyn till förändringarna av räntan (riksbankens diskonto). Bland klausuler tillhörande det förstnämnda huvudalternativet tillämpas vanligen den indexklausul för långtidskontrakt som enligt överenskommelse i december 1963 rekommenderats av Sveriges fastighetsägareförbund, Sveriges köpmanförbund och Hyresgästernas riksförbund. Klausulen bygger helt på förändringarna i konsumentprisindex (totalindex). Parterna har emellertid uttalat att de är medvetna om att den överenskomna klausulen kan visa sig olämplig när det gäller lägenheter i nyproducerade fastigheter, där ränteförändringarna kan påverka hyran i högre grad. I sådana fall skulle det därför vara påkallat att tillämpa särskild klausul, vari större hänsyn toges till ränteförändringarnas inverkan på hyrorna. Parterna var också överens om att söka utarbeta en rekommendation till indexklausul i sådana fall. Någon sådan klausul har emellertid ännu ej framlagts av parterna.

I särskild skrivelse till *byggnadsstyrelsen* har revisorerna berört frågan om behovet av reservutrymmen för statsmyndigheterna och lämpligheten av att säkerställa en viss tillgång på sådana utrymmen. Härvid har erinrats om att den successiva utökningen av myndigheternas personalstyrkor ställde krav på en viss elasticitet i fråga om kontorslokaler, vilket i sin tur ofta kunde antagas förutsätta att förhyrningen redan från början dimensionerades med tanke härpå. Revisorerna har efterfrågat styrelsens praxis i detta avseende.

Byggnadsstyrelsen har i anledning härav uppgivit, att fristående lokaler för reservändamål icke förhyrdes. Styrelsen eftersträvade emellertid att hyra reservutrymmen i anslutning till för direkt användning ianspråktagna lokaler för att möjliggöra framtida utvidgning. Under den tid reservlokalerna icke behövde disponeras för angivna ändamål kunde de uthyras till annan mindre myndighet, ställas till förfogande för tillfälliga utredningar e. dyl. I andra fall kunde lokalerna med kort uppsägningstid uthyras i andra hand till enskild hyresgäst.

Sistberörda alternativ ger anledning till frågan om möjligheten för statsverket att vid behov taga i anspråk lokaler som uthyrt i andra hand. Det må erinras om att 1942 års hyresregleringslag sedan mitten av 1950-talet är under avveckling. Lagen gäller numera i fråga om bostäder endast inom omkring 170 kommuner och orter. Beträffande andra lokaler än bostäder gäller regleringen endast inom 16 orter. För garage är regleringen slopad i hela landet. Sedan hyresregleringen avvecklats har dock hyresgäst i vissa fall rätt till nytt hyresavtal enligt den s. k. besittningsskyddslagen (SFS

1956: 568). Något hinder för statsmyndigheten att taga lokalerna i anspråk då behovet framträder lär dock icke föreligga under förutsättning att uthyrningens tillfälliga karaktär angivits i hyreskontraktet.

I avsikt att åstadkomma en närmare belysning av den variation som trots rådande förhållanden på hyresmarknaden likväl föreligger i fråga om hyressättning och hyresvillkor i övrigt har revisorerna från *byggnadsstyrelsen* och *arbetsmarknadsstyrelsen* inhämtat uppgifter om vissa konkreta fall, där båda myndigheterna förhyr lokaler i samma fastighet eller eljest uppträtt som spekulanter på hyreslediga lokaler. Ägare och hyresvärd i de aktuella fastigheterna är i flertalet fall enskilda företag. Beträffande dessa ärenden må följande redogörelse lämnas.

A. I en fastighet i kvarteret Sliparen i Solna har byggnadsstyrelsen förhyrt 1 800 m² och arbetsmarknadsstyrelsen 2 100 m² kontorslokaler för en tid av 10 år. Båda hyresavtalen innehåller klausul om att hyresreglerande myndighet skall fastställa hyran. Arbetsmarknadsstyrelsen har avtalat om ett högsta pris av 95 kronor per m² — vilket innebär att grundhyran under kontraktstiden ej kan överskrida detta belopp, även om hyresnämnden beslutar om högre grundhyra — medan byggnadsstyrelsen ej har någon sådan övre gräns. Vidare betalar arbetsmarknadsstyrelsen i avvaktan på fastställelse 90 kronor per m² i preliminär hyra, medan byggnadsstyrelsen betalar 100 kronor per m².

B. I en planerad nybyggnad i kvarteret Vampyren i Eskilstuna, vilken beräknas vara färdigställd i slutet av år 1967, har byggnadsstyrelsen hyrt 860 m² och arbetsmarknadsstyrelsen 2 625 m².

Byggnadsstyrelsen har avtalat om en preliminär hyra av 125 kronor per m² för ifrågakvarterets kontorslokaler. Skulle produktionskostnaderna förändras i mera betydande grad skall också denna hyra ändras. Hyran skall dock fastställas av hyresreglerande myndighet. Om hyresregleringen upphör skall hyran utgå efter 125 kronor per m² eller med det belopp som betingas av ändringarna i produktionskostnaden samt under hyrestiden regleras enligt indexklausul för långtidskontrakt.

Arbetsmarknadsstyrelsen har avtalat om en hyra av 106 kronor per m² vid ränteläget den 4 april 1966 (riksbankens diskonto 5,5 procent). Vid en förändring av diskontot skall denna hyra justeras, uppåt eller nedåt, med 95 öre per m² för varje tiondels procents diskontoändring.

C. Av ett byggnadsföretag hyr byggnadsstyrelsen 479 m² i kvarteret Apollo i Borås för en preliminär grundhyra av 98 kronor per m² och för en tid av fem år. Grundhyran skall fastställas av hyresreglerande myndighet och s. k. generellt tillägg skall utgå. Om hyresregleringen upphör skall hyran regleras efter konsumentprisindex.

Arbetsmarknadsstyrelsen hyr i samma fastighet 2 987 m² och betalar här för 93 kronor per m². Under de första fem åren av hyrestiden, som i detta

fall är tio år, är hyran av speciella skäl reducerad med 10 kronor per m². För övrigt är hyran fast och regleras ej under hyrestiden.

D. Av samma företag hyr byggnadsstyrelsen i kvarteret Björnen i Mariestad 1 484 m² för 120 kronor per m² med konsumentprisindex 193 som bas. Hyran skall justeras i samma mån som index förändras. Arbetsmarknadsstyrelsen har även erbjudits att förhyra lokaler i byggnaden för arbetsförmedlingen i Mariestad på samma hyresvillkor men avböjt med hänsyn till att styrelsen ansett hyreskostnaderna för höga.

E. I kvarteret Koljan i Halmstad hyr byggnadsstyrelsen 573 m² kontorslokaler för 148 kronor per m². Hyran regleras enligt s. k. indexklausul för långtidskontrakt med utgångspunkt i konsumentprisindex 194. Detta innebär att hyran höjes den 1 oktober 1966 med 4 procent till 154 kronor per m².

Arbetsmarknadsstyrelsen erbjöds hyra lokaler i byggnaden, men med hänsyn till att hyran bedömdes för hög avböjde styrelsen erbjudandet redan på ett tidigt stadium.

F. Arbetsmarknadsstyrelsen har tidigare i kvarteret Oden i Skellefteå av en stiftelse hyrt 232 m² utrymme för arbetsförmedlingen i staden. Dessa lokaler hyres nu av byggnadsstyrelsen. Arbetsförmedlingen betalade i kallhyra vid tidpunkten för avflyttningen den 1 maj 1964 16 749 kronor per år. Enligt det hyreskontrakt som upprättats med byggnadsstyrelsen betalas från den 1 januari 1965 en kallhyra av 19 844 kronor per år, vilket innebär en uppräknings av hyran med 18,5 procent.

Revisorernas uttalande. Kostnaderna för förhyrning av tjänstelokaler och andra lokalutrymmen åt statsmyndigheterna uppgår numera till betydande belopp. Under budgetåret 1965/66 belöpte sig utgifterna för hyror och arrenden m. m. under statens allmänna fastighetsfond, försvarets fastighetsfond och de tre affärsverk som svarade för de högsta hyresbeloppen till sammanlagt omkring 200 milj. kronor. Huvuddelen av dessa belopp avser hyror för tjänstelokaler och andra utrymmen i byggnader, under det att en mindre del avser markarrenden och utgifter för ändringsarbeten. Hyreskostnaderna visar även en kraftigt stigande tendens. Under tiden från år 1940 har delposten till hyror och arrenden i staten för den allmänna fastighetsfonden stigit från 2 till 118 milj. kronor och i staten för försvarets fastighetsfond från 0,6 till 21 milj. kronor, allt i runda tal. Den avsevärda utgiftstegringen är i främsta rummet föranledd av det ökade lokalbehov som följer av mera omfattande arbetsuppgifter inom tidigare statliga arbetsfält och den statliga verksamhetens utvidgning till nya delar av samhällsfunktionerna. Exempel på sistnämnda förhållande utgör det nyligen genomförda förstatligandet av polis-, åklagare- och exekutionsväsendet, som svarar för en betydande del av kostnadsökningen fr. o. m. budgetåret 1965/66. De successivt stigande byggnadskostnaderna och det högre ränteläget har även kraftigt bidragit till ökade hyresutgifter.

Revisorerna har genom skrivelse till 14 olika ämbetsverk och myndigheter, vilka tillsammans svarar för en betydande del av de statliga hyresutgifterna, inhämtat vissa uppgifter angående tillämpad praxis i hyresärenden samt efterfrågat myndigheternas erfarenheter och synpunkter på vissa till detta område hörande spörsmål. En sammanfattning av myndigheternas svar har lämnats i den ovan intagna redogörelsen.

Utredningen belyser den utveckling som de senaste åren ägt rum på hyresmarknaden. Hos åtskilliga myndigheter kan en successiv stegring av det högsta tillämpade hyresbeloppet per m² iakttagas under den korta tidrymd av tre år som uppgifterna avser. Hyresavtal har flerstädes träffats, innefattande ett hyresbelopp av 200 kronor per m² lägenhetsyta. Det angivna priset avser kallhyra. Förhållandet torde sammanhånga med att det erforderliga tillskottet av tjänstelokaler vanligen måste anskaffas genom förhyrning i nybyggda fastigheter, där de stegrade byggnadskostnaderna i full utsträckning kommer till synes i hyresnivån. Endast i undantagsfall har det förekommit att myndighet avstår från möjlighet till förhyrning på grund av att den begärda hyran ansetts för hög.

Ett stort antal myndigheter ombesörjer själva den förhyrning som erfordras för tillgodoseende av deras lokalbehov. Dit hör främst de myndigheter som förvaltar egna delfonder av statens allmänna fastighetsfond ävensom affärsverken och försvarets myndigheter. Ytterligare ett antal myndigheter har befogenhet att träffa hyresavtal, men för flertalet mindre myndigheter ordnas lokalanskaffningen genom byggnadsstyrelsen, som i detta hänseende utgör central myndighet. Kostnaderna redovisas i dylikt fall på byggnadsstyrelsens delfond av statens allmänna fastighetsfond. Den självständiga ställning som sålunda tillerkänts ett stort antal myndigheter har ansetts motiverad av de speciella krav som måste ställas på lokaler för skilda ändamål. Fria befogenheter i detta hänseende har även ansetts möjliggöra en noggrannare bevakning av hyresmarknaden och underlätta snabba beslut. I flertalet fall torde vidare göromålen ha en sådan omfattning, att myndigheterna för ändamålet kan avdela särskild personal med tillräcklig kompetens och rutin. Den splittring som sålunda kännetecknar statsverkets lokalförhyrning medför emellertid att frågan om samarbete mellan myndigheterna framstår som särskilt angelägen. Sådant samarbete förekommer i viss utsträckning; som exempel har anförts de fall då en myndighet frånträder lokaler som därigenom kan tagas i anspråk för annat statligt ändamål. I åtskilliga fall sökes även samråd med byggnadsstyrelsen i frågor om lokalförhyrning. Enligt vad som framgår av de inkomna svaren finnes emellertid utrymme för ett betydligt mera intimt samarbete i förhyrningsfrågor, såvitt gäller flera av de myndigheter som har befogenhet till lokalförhyrning. Det torde icke vara ovanligt att flera statliga myndigheter samtidigt uppträder som spekulanter på hyreslediga lokaler, särskilt i nybyggda fastigheter, och det kan förutsättas att ett gemensamt uppträdande i dylika fall är ägnat att

tillförsäkra statsverket fördelaktigare hyresvillkor. I den ovan intagna redogörelsen har exempel anförts på att dylika besparingsmöjligheter föreligger; i där anförda fall har skilda statsmyndigheter träffat avtal om olika hyresbelopp i samma fastigheter. Därest ett samarbete åvägabragtes redan på planeringsstadiet, torde vissa besparingar kunna åstadkommas även genom gemensamt utnyttjande av vissa utrymmen, såsom lunchrum, sammanträdesrum, entrélokaler m. m. Det synes revisorerna önskvärt att ett obligatoriskt samarbete i mera organiserade former kommer till stånd beträffande hyresavtal för statens räkning.

Vid förhyrning av statliga tjänstelokaler eftersträvas av båda parter ofta hyreskontrakt med lång giltighetstid. Dylika avtal förbindes vanligen med tilläggs klausul om hyresförhöjning i relation till förutsedda kostnadsstegringar. Åtskilliga myndigheter, däribland byggnadsstyrelsen, tillämpar den indexklausul för långtidskontrakt som efter överenskommelse rekommenderats av vissa på hyresmarknaden verksamma organisationer och vilken helt bygger på förändringarna i konsumentprisindex. I samband med nämnda överenskommelse noterades emellertid att klausulen kunde visa sig olämplig när det gällde lokaler i nyproducerade fastigheter, där ränteförändringarna kunde påverka hyrorna i högre grad än nämnda index. En alternativ klausul, vari större hänsyn toges till kapitalkostnader, har ställts i utsikt men ännu icke blivit utarbetad. Det synes önskvärt att byggnadsstyrelsen medverkar till att en dylik klausul kommer till användning.

§ 17

De statliga myndigheternas lokalproblem i stockholmsområdet

Den expansion som under senare år kännetecknat den statliga verksamheten och som lett till en fortlöpande kraftig stegring av antalet statstjänstemän har medfört att många av de till stockholmsområdet förlagda myndigheterna blivit alltmer trångbodda. Då det icke visat sig möjligt att genom nybyggnader eller förvärv av äldre fastigheter i erforderlig omfattning tillgodose det ökade behovet av kontorsutrymmen, har myndigheterna tvingats att söka lösa sina lokalproblem genom mer eller mindre tillfälliga förhyrningar. Knappheten på hyresmarknaden har emellertid gjort att myndigheterna härvid ofta fått acceptera lokaler som i olika avseenden varit mindre tillfredsställande. Organisatoriskt sammanhängande enheter inom ett ämbetsverk har exempelvis måst förläggas till lokaler på stort avstånd från varandra. Belysande för den nuvarande lokalsituationen är följande sammanställning, som utvisar fördelningen per den 1 oktober 1966 av kontorslokaler för vissa militära organ inom stockholmsområdet.

Myndighet och adress	Antal rum	
	Kronans hus	Förhyrning
<i>Försvarsstaben</i>		
Östermalmsgatan 87	244	
Östermalmsgatan 68		7
Riddargatan 13	62	
Karlavägen 96	9	
Sandelsgatan 9		3
<i>Arméstaben</i>		
Östermalmsgatan 87	193	
Lidingövägen 28 (K 1)	90	
Karlavägen 96	35	
Riddargatan 13	15	
Framnäsbacken 6, Solna	4	
Tegeluddsvägen 76		45
Sandelsgatan 9		5
<i>Marinstaben</i>		
Tre Vapen	189	
Sibyllegatan 16		10
Brunnsgatan 25/Malmskillnadsgatan 54 ..		3
Skeppsholmen	55	

Myndighet och adress	Antal rum	
	Kronans hus	Förhyrning
<i>Flygstaben</i>		
Tre Vapen	210	
Tegeluddsvägen 76		50
Armfeldtsgatan 23		4
Kommendörsgatan 5		14
<i>Arméförvaltningen</i>		
Tre Vapen	739	
Tegeluddsvägen 76		85
Sandhamnsgatan 41		156
Karlavägen 96	23	
Nybrogatan 89		9
Framnäsbacken 10—12, Solna		45
Kvarnbacksvägen 30	15	
Ing 1, Frösunda	47	
Ursvik	57	
<i>Marinförvaltningen</i>		
Tre Vapen	308	
Vasavägen 80, Lidingö		57
Kampementsgatan 16		15
Sehlstedtsgatan 11		8
Linnégatan 89	13	
Skeppsholmen	180	
<i>Flygförvaltningen</i>		
Tre Vapen	340	
Linnégatan 89	154	
Karlavägen 96	16	
Narvavägen 32		73
Banérgatan 55		13
Sandhamnsgatan 41		234
Sandhamnsgatan 79		55
Tegeluddsvägen 76		18
Birgerjarlsgatan 15		8
<i>Fortifikationsförvaltningen</i>		
Tegelbacken 2	202	
Jakobsgatan 30	183	
Sehlstedtsgatan 11		174
Norrtullsgatan 6		11
Sandhamnsgatan 60		31
Lidingövägen 50		57
Karlavägen 96	7	
<i>Försvarets intendenturverk</i>		
Centralvägen 6 o. 12, Solna		229
Framnäsbacken 6—8		30
Solvalla	9	
Fredrikshovsgatan 6	10	
Torsgatan 4		5

Även i fråga om de civila statsmyndigheterna i stockholmsområdet uppvisar lokalbeståndet en mycket splittrad bild, vilket framgår av nedanstående tablå utvisande läget den 1 oktober 1966.

Myndighet och adress	Antal rum	
	Kronans hus	Förhyrning
<i>Arbetsmarknadsstyrelsen</i>		
Lindhagensgatan 72—76		300
Drottninggatan 83		13
Kungsholmsgatan 84—86		27
Drottningholmsvägen 37		85
<i>Byggnadsstyrelsen</i>		
Hantverkaregatan 29	360	
Kungsholmstorg 12		31
— » — 16		27
Norr Mälarstrand 12		10
Sveavägen 9—11		50
— » — 13—15		51
Frescati	20	
<i>Ecklesiastikdepartementet</i>		
Kanslihuset	70	
Storkyrkobrinken 7	3	
Svartmangatan 9	30	
Stora Nygatan 14	3	
Sandelsgatan 10		4
Kungsgatan 28		8
Sveavägen 166		14
Linnégatan 12—14		3
Västerlånggatan 27		12
Rålambsvägen 7		6
<i>Generaltullstyrelsen</i>		
Skeppsbron 38	193	
Österlånggatan 43		44
<i>Inrikesdepartementet</i>		
Kanslihuset	49	
Storkyrkobrinken 13	23	
Hamngatan 12		9
Drottninggatan 56		8
Regeringsgatan 26		3
Kungsgatan 7		18
Sveavägen 13—15		13
Karduansmakaregatan 8		8
Sveavägen 13—15		3
<i>Justitiedepartementet</i>		
Kanslihuset	52	
Stora Nygatan 2	33	
Storkyrkobrinken 7	21	
Erik Dahlbergsgatan 58—62		18
Brännkyrkagatan 14		18
Norrbackagatan 80		6
Birger Jarlsgatan 20		5

Myndighet och adress	Antal rum	
	Kronans hus	Förhyrning
Rålambsvägen 8—10		12
Sveavägen 24—26		5
— » — 13—15		16
<i>Kommunikationsdepartementet</i>		
Kanslihuset	55	
Storkyrkobrinken 13	14	
Järntorget 84	2	
Storkyrkobrinken 11	10	
Grev Turegatan 38		11
Blasieholmstorg 11		9
Lilla Nygatan 1	5	
Jungfrugatan 15		7
<i>Kontrollstyrelsen</i>		
Näckströmögatan 2		72
Sveavägen 163		8
Agnegatan 19	24	
<i>Lantmäteristyrelsen</i>		
V. Trädgårdsgatan 2	42	
— » — 4	24	
— » — 15		7
Jakobstorg 3		14
Österlånggatan 53	4	
Slakthusplan		3
Birger Jarlsgatan 9		12
Sorteraregatan 23		förråd
<i>Medicinalstyrelsen</i>		
Wallingatan 2	203	
Tunnelgatan 20 B		8
Drottninggatan 71		31
Tegnérgatan 15		17
Landsvägen 54, Sundbyberg		30
<i>Riksförsäkringsverket</i>		
Adolf Fredriks kyrkogata 8	214	
— » — 10		15
— » — 12		12
Wallingatan 3 B		2
— » — 5		11
Engelbrektsgatan 5	181	
Rimbogatan 8		18
Vasagatan 50		17
— » — 52		25
Engelbrektsgatan 4		arkiv
— » — 19		7
David Bagares gata 7		arkiv
<i>Skolöverstyrelsen</i>		
Hantverkaregatan 27	333	
— » — 29	38	
— » — 12		13
— » — 21		29
Agnegatan 29		18

Myndighet och adress	Antal rum	
	Kronans hus	Förhyrning
Sveavägen 21—23		20
Kungsholmstorg 16		7
Kungsholms Hamnplan 8		4
Valhallavägen 191	8	
Artillerigatan 70	40	
<i>Socialdepartementet</i>		
Kanslihuset	55	
Storkyrkobrinken 7	13	
Snickarbacken 7		7
Tegnérgatan 16		3
Sveavägen 166		7
Stora Nygatan 1	5	
Lilla Nygatan 1	12	
Kungsgatan 55		2
Beridarebangatan 17	4	
<i>Statistiska Centralbyrån</i>		
Linnégatan 87	558	
— » — 85		14
Östhammargatan 68		34
Turbinvägen 10, Nacka		54
Birger Jarlsgatan 20		12
— » — 22		11
Ståltrådsvägen 33, Bromma		29
Voltavägen 17, Bromma		74
Sehlstedtsgatan 6		24
Hagagatan 2		arkiv
Banérgatan 9		»
Östermalmsgatan 79		»
Karlavägen 117		»
Gyllenstiernsgatan 10		»
<i>Statskontoret</i>		
Birger Jarlstorg 10	96	
— » — 2	25	
— » — 14	47	
V. Trädgårdsgatan 15		18
Drottninggatan 95 A	22	
— » — 89		10
Österlånggatan 43		37
Vasagatan 36	46	
<i>Väg- och Vattenbyggnadsstyrelsen</i>		
Rålambsvägen 3—5	490	
— » — 7		40
Ulvsundavägen 178, Bromma		26
Fyrverkarbacken 25		31
Skytteholmsvägen 16—18, Solna		30
Gotlandsgatan 71		förråd
Rålambsvägen 8		verkstad
Vibomsvägen 11, Solna		förråd
<i>Överstyrelsen för ekonomisk försvarsberedskap</i>		
Lindhagensgatan 78		58
Fleminggatan 75		10

Myndighet och adress	Antal rum	
	Kronans hus	Förhyrning
Varfvinges väg 26	22	arkiv
Linnégatan 85		
<i>Överståthållarämbetet</i>		
Beridarbangatan 17	90	
Drottninggatan 36		
Fridhemsgatan 47	41	
Grevgatan 36		
Götgatan 76		
		285

Ovan behandlade lokalproblem har såsom förut nämnts till stor del måst lösas genom provisoriska förhyrningar. Följden härav har bl. a. blivit att lokalbyten och andra omdispositioner ofta förekommit. Enligt vad statens transportkontor uppgivit har sedan lång tid tillbaka dagligen ett 25-tal transportarbetare och två fordon varit avdelade för dessa flyttningar. Kostnaderna härför har uppgått till cirka 1 milj. kronor per år enligt följande av transportkontoret uppgjorda kalkyl.

Kostnad för 25 tp-arbetare i 250 dagar om 9 tim/dag..	56 250 tim. à 15: 40 =	866 250: —
» » 1 möbelbuss	2 250 » » 28: 80 =	64 800: —
» » 1 lastbil	2 250 » » 25: 80 =	58 050: —
		Kronor 989 100: —

Revisorernas uttalande. De till stockholmsområdet förlagda statliga myndigheterna har sedan länge haft svårigheter att i erforderlig omfattning tillgodose det behov av utvidgade kontorsutrymmen som uppkommit till följd av den under senare år alltmer ökade verksamheten. Då tillgången på kontorsrum i av kronan ägda fastigheter varit otillräcklig, har förhyrningar i stor utsträckning måst tillgripas. Det har emellertid på grund av rådande knapphet på hyresmarknaden icke alltid varit möjligt att anskaffa lämpligt belägna och tillräckligt rymliga kontorsenheter. Detta har gjort att många myndigheter tvingats splittra sin verksamhet på ett flertal lokaler, ofta på stort avstånd från varandra. Som exempel kan nämnas att av de militära myndigheterna arméförvaltningen och flygförvaltningen inrymts i nio olika fastigheter, arméstaben och fortifikationsförvaltningen i sju, marinförvaltningen i sex, försvarets intendenturverk i fem samt marininstaben och flygstaben i fyra. En liknande splittring kännetecknar de civila myndigheternas lokalbestånd. Riksförsäkringsverkets verksamhet bedrivs t. ex. på tolv olika ställen, justitiedepartementets, ecklesiastikdepartementets och skolöverstyrelsens på tio, inrikesdepartementets och statistiska centralbyråns på nio, kommunikationsdepartementets, statskontorets och lantmäteristyrelsens på åtta, byggnadsstyrelsens på sju o. s. v.

Ofta har mindre enheter från ett flertal myndigheter placerats i en och samma fastighet. För närvarande är t. ex. i fastigheten Sandhamnsgatan 41 inrymda delar av arméförvaltningen och flygförvaltningen, i fastigheten Tegelluddsvägen 76 delar av arméstaben, fortifikationsförvaltningen, arméförvaltningen och flygförvaltningen och i fastigheten Sehlstedtsgatan 11 delar av fortifikationsförvaltningen och centrala sjukvårdsberedningen.

Självklart är att en lokalsplittring av den omfattning det här är fråga om måste ogynnsamt påverka myndigheternas verksamhet i avseende å exempelvis arbetsledning, inbördes kommunikation etc. Uppenbart är vidare att den leder till ökat behov av personal, framför allt skriv- och annan servicepersonal.

De förhyrningar som gjorts för att lösa myndigheternas lokalfrågor har ej sällan haft karaktären av provisorier. Lokalbyten och andra omdispositioner har på grund härav ofta förekommit, vilket orsakat statsverket avsevärda merutgifter för bl. a. möbeltransporter, ombyggnader, inventarieanskaffningar, telefon- och andra installationer m. m. Som exempel på storleken av dessa utgifter kan nämnas att, enligt vad statens transportkontor uppgivit, ett 25-tal transportarbetare med erforderlig bilpark sedan lång tid tillbaka året runt varit sysselsatta med av provisorierna betingade flyttningar. Enbart hithörande kostnader kan beräknas ha uppgått till cirka 1 milj. kronor per år.

Revisorerna är medvetna om att orsaken till ovan angivna missförhållanden i första hand är att söka i bristsituationen på hyresmarknaden och i de restriktioner inom byggnadsbranschen som länge rått. Enligt revisorernas mening skulle emellertid vissa av de med lokalsplittringen och förhyrningsprovisorierna förbundna olägenheterna kunna i väsentlig mån reduceras, om vid fördelningen myndigheterna emellan av ledigblivna lokaler planmässigt eftersträvades att mera permanent sammanföra delar av en och samma myndighet till ett arbetsställe. Revisorerna vill därför förorda att man snarast utreder möjligheterna för en omfördelning av det nuvarande lokalbeståndet i här angiven riktning. I samband med en sådan omfördelning bör enligt revisorernas mening också undersökas, om icke för vissa av myndigheterna en minskning av antalet tilldelade kontorsrum kan genomföras. Det sistnämnda förutsätter självfallet en allsidig prövning och angelägenhetsgradering av samtliga berörda myndigheters lokalbehov. Det torde därför vara lämpligt att hithörande undersökningar verkställas centralt av och i samråd mellan byggnadsstyrelsen och fortifikationsförvaltningen.

ECKLESIASTIKDEPARTEMENTET

§ 18

Dramatiska teatern

Från det under riksstatens åttonde huvudtitel uppförda förslagsanslaget Bidrag till de kungl. teatrarna utgår statsbidrag till Operans och Dramatiska teaterns verksamhet. Anslaget tillkom i samband med statsmakternas beslut år 1964 (prop. nr 66; SU nr 115; rskr nr 250) om ändrade regler för de statliga bidragen till teaterverksamheten, vilket innebar att de tidigare från lotterimedelsfonden utgående bidragen till bl. a. de kungl. teatrarna överfördes till ett särskilt riksstatsanslag. Orsaken till denna omläggning var önskemålet om förbättrad förhandsbedömning och avvägning av de ekonomiska resurser som från statens sida ställdes till förfogande för teaterverksamheten. För de kungl. teatrarnas vidkommande motiverades ändringen i bidragsgivningssystemet också med dels att de statliga bidragen till dessa teatrar under senare år kraftigt ökat, dels att teatrarna framfört regelbundna krav på sådana tilläggsanslag av statsmedel för vilka tillräckliga medel ej kunnat beräknas i förväg.

För var och en av de kungl. teatrarna fastställer Kungl. Maj:t årligen en särskild inkomst- och utgiftsstat. De nu gällande föreskrifterna innebär att det statliga bidraget utgör saldot i den för vederbörande teater gällande inkomst- och utgiftsstaten och att vissa i staten upptagna förslagsvis betecknade poster ej får överskridas utan Kungl. Maj:ts medgivande. Teatrarna har rätt att hos Kungl. Maj:t begära anslag utöver i staten upptagna utgiftsposter för ökning av teatrarnas medelsbehov på grund av avtalsenlig ökning av löneutgifterna eller ökning av de s. k. sociala avgifterna.

I samband med överlämnandet till Kungl. Maj:t av Dramatiska teaterns bokslut för budgetåret 1964/65, vilket utvisade ett kraftigt överskridande av vissa av de i staten upptagna posterna, hemställde teatern att få överskrida nämnda poster dels med i runt tal 560 000 kronor på grund av orsaker av automatisk natur, dels med cirka 970 000 kronor på grund av andra omständigheter. Av sistnämnda belopp belöpte cirka 574 000 kronor på löner till extra personal m. m., cirka 280 000 kronor på övriga utgifter, i första hand ökad reklamverksamhet, samt cirka 80 000 kronor på övriga expenser. I särskild framställning anmälde teatern vidare att ett anslagsöverskridande på grund av annat än automatiska orsaker var oundvikligt också under budgetåret 1965/66 och att ett medelstillskott av högst 300 000 kronor av denna anledning var erforderligt.

I propositionen 1966: 2, från vilken ovanstående redogörelse är hämtad, föreslog Kungl. Maj:t särskilda tilläggsanslag för täckande av de vid Dramatiska teatern uppkomna merkostnaderna. Vid framläggandet av propositionen, som vann riksdagens gillande (SU nr 20, rskr nr 58), anförde föredragande departementschefen bl. a. följande.

Det bokslut för budgetåret 1964/65 som redovisats av Dramatiska teatern liksom det av teatern förutsedda utfallet för budgetåret 1965/66 utvisar överskridanden som dels är av den art att de bör kunna medges av Kungl. Maj:t, dels är sådana som bör underställas riksdagen för prövning. Vid en bedömning av det faktiska ekonomiska utfallet av teaterns verksamhet budgetåret 1964/65 samt det beräknade utfallet budgetåret 1965/66 är det uppenbart att teatern haft svårigheter att anpassa sig till den ordning som gäller för annan statlig eller statsunderstödd verksamhet. Jag vill här understryka att man vid konstruktionen av det nya bidragssystemet till teatern varit medveten om de svårigheter som föreligger när det gäller att beräkna den ekonomiska ramen för teaterverksamhet och anpassat systemet här efter. Sålunda har man bl. a. dels låtit teaterns verksamhet vara oberoende av variationerna i intäkterna, dels lämnat möjlighet för teatern att inom den fastställda utgiftsstaten överföra medel från en post till en annan, i vissa fall dock först efter medgivande av Kungl. Maj:t. Däremot har en förutsättning för konstruktionen varit att bortsett från vissa automatiskt verkande omständigheter den fastställda bidragsramen måste hållas. Jag vill i detta sammanhang erinra om att inkomsterna endast utgör en mindre del eller omkring 1/4 av utgifterna för verksamheten.

Som framgått av min nu lämnade redogörelse har teatern ännu icke lyckats anpassa sig till det nya bidragssystemet eftersom betydande överskridanden av sådan natur som ligger under teaterns direkta kontroll uppkommer under budgetåren 1964/66. Detta finner jag otillfredsställande, och för framtiden måste det oeftergivliga kravet uppställas på teaterns verksamhet att denna planeras så att den rymms inom den av statsmakterna givna ekonomiska ramen.

De anslagsöverskridanden för vilka ovan redogjorts har föranlett riksdagens revisorer att granska Dramatiska teaterns räkenskaper för budgetåret 1964/65. Revisorernas härvid gjorda iakttagelser har sammanställts i en promemoria, vilken tillställts teatern för yttrande. Promemorian har följande lydelse.

1. Kontantkassans storlek är ej till beloppet fixerad utan kassörskan fyller vid behov på kassan genom uttag från checkräkning med i regel kr. 10 000: — per gång. Ur redovisnings- och kontrollsynpunkt synes vissa fördelar kunna vinnas om kassan maximeras till visst belopp. Det till kassörskan utbetalade beloppet utgör härvid redovisningsmedel (förskott), som i dagboken debiteras Diverse personers konto. Från förskottet bestridda utgifter bokförs endast i samband med återfyllnad eller slutredovisning av förskottet. Vid återfyllnad utbetalat belopp krediteras Checkräkningens konto och debiteras vederbörliga konton. På Diverse personers konto sker bokföring blott vid ökning, minskning eller slutredovisning av förskottet. I kontoförteckningen utgår härvid Kassa konto.

2. Ett stort antal kontanta utbetalningar förekommer, i första hand beroende på att betalning av leverantörsfakturor över postgiro i regel endast sker en gång i månaden. För att nedbringa behovet av kontanta medel bör utbetalning över postgiro eller bankgiro (se nedan) ske oftare, lämpligen en gång i veckan.

3. De medel, som erfordras för bolagets löpande utbetalningar, är insatta på checkräkning hos AB Svenska Handelsbanken och övriga medel på kapitalräkning hos samma bank. Av vilken anledning anlitas denna bank? Jämför kungörelsen den 8 juni 1951 (nr 453) om skyldighet för medelsförvaltande statliga myndigheter m. fl. att i vissa fall anlita riksbanken, postgirorörelsen eller Sveriges Kreditbank aktiebolag.

4. Ett stort antal utbetalningar sker varje månad medelst postanvisning och postgiroutbetalningskort, vilket medför stora portokostnader. För att nedbringa kostnaderna i samband med utbetalningar bör det kostnadsfria bankgirosystemet i görligaste mån anlitas. I samband härmed synes även böra undersökas, huruvida icke överenskommelse kan träffas med vederbörande bank om automatisk överföring från kapitalräkningen till checkräkningen i samband med utbetalningar över bankgiro. Med en sådan anordning skulle behovet av medel på den räntelösa checkräkningen avsevärt kunna nedbringas.

5. Ett stort antal räkningar m. m. till ett belopp av cirka kr. 45 000: — från spelåret 1963—1964 har belastat spelåret 1964—1965.

6. Bolaget låter uppsy frackar, kostymer m. m. för skådespelarna hos privata skrädderier till betydande kostnader. Någon uppbördsliiggare över tillkomst och avgång av dessa kläder m. m. föres, såvitt kunnat utrönas, ej. Motvarande gäller inom teatern uppsydda kläder m. m.

7. I mycket liten omfattning synes anbud ha infordrats vid inköp av utrustning, inventarier, tyger m. m. Om möjligt bör pris- och rabattavtal upprättas.

8. Med hänsyn till de stora kostnaderna för elström bör uppgift inhämtas, huruvida konsulent från Stockholms stads elverk rådfrågats beträffande valet av förmånligaste taxa.

9. Inköp av bandspelare, märket Luxor, har skett i allmänna handeln. Vid inköp genom poststyrelsens inköpsavdelning torde väsentligt lägre pris ha kunnat erhållas.

10. Inköp av dammsugare har skett i allmänna handeln. Vid inköp av renhållningsmateriel m. m. bör av försvarets intendenturverk träffade avtal utnyttjas.

11. Stenciler har inköpts från Gestetner AB till högre pris än om inköpet skett genom poststyrelsens inköpsavdelning.

12. I syfte att nedbringa de stora kostnaderna för tryckning av program, blanketter, kuvert m. m. bör kontakt tagas med statskontorets tryckeriexpedition för erhållande av råd och anvisningar beträffande val av lämpliga leverantörer ävensom hjälp med granskning av anbud och fakturor.

13. I juli 1964 har följande försäkringar betalats.

Bolag	Typ av försäkring	Premie kronor
Hansa	Ansvarsförsäkring	375
»	Kollektiv olycksfallsförsäkring	59
Stockholms stads brandstodsbolag	Företagsförsäkring	43
»	Brandförsäkring	300
Skandia	Industriföretagsförsäkring	5 888
»	»	3 005
»	»	8 517
»	Garantiförsäkring	1 772
»	Företagsförsäkring	221
»	»	991

Möjligheten att reducera kostnaderna — eventuellt i samarbete med Kungl. Operan — bör undersökas genom infordrande av anbud även från andra försäkringsbolag.

14. Avtal om bevakning av lokaler m. m. har träffats med AB Svensk Nattvakt. Innan förnyelse av avtalet sker, synes anbud jämväl böra inhämtas från det statsägda bevakningsföretaget Allmänna Bevakningsaktiebolaget.

15. Till innehavaren av serveringsrörelsen i lunchrummet har utbetalats ett månatligt bidrag av kr. 1 200:—, vilket fr. o. m. 1.11. 1964 höjts till kr. 1 400:—. Dessutom har denne i särskild ordning erhållit kr. 5 000:— såsom lån för att täcka sina utgifter för lunchrummet. Uppgift bör inhämtas, huruvida styrelsen fattat beslut om att av statsmedel understödja denna privata rörelse. Vidare bör upplysas, huruvida anbud på sin tid infordrats beträffande serveringsrörelsen.

16. För rätten att sälja konfektyrer inom teatern har AB Marabou erlagt kr. 3 150:—/kvartal. När beloppet synes lågt, bör möjligheten att höja ersättningen undersökas, bl. a. genom infordrande av anbud jämväl från andra företag.

17. I oktober 1964 har till firma Bygg-Oleba, Olle Engkvist AB utbetalats kr. 74 695:—, utgörande ersättning för under tiden 23.9.1963—11.1. 1964 utförda byggnadsarbeten. Uppgift bör lämnas, huruvida anbudsförfarande tillämpats samt efter vilka normer ersättning utgått.

18. Till Hälsokontrollen Metropol AB har utbetalats bl. a. kr. 720:— (12 à kr. 60:—), utgörande ersättning för beställda men ej utnyttjade besök, till vilka återbud ej lämnats. Uppgift bör inhämtas, huruvida åtgärder vidtagits för att förhindra att dylika kostnader uppkomma i fortsättningen.

19. Hår och peruकिनventarier har i stora kvantiteter och till stora belopp inköpts från en privat firma. Innehavaren av firman är anställd såsom perukmakare vid teatern. Han har själv attesterat räkningarna. Lämpligheten härav kan ifrågasättas.

20. Till teaterchefen har enligt styrelsebeslut utbetalats kr. 25 000:— för regiuppdrag. Uppgift bör inhämtas, huruvida arbetet fullgjorts utöver för honom gällande tjänstetid. Erfordras icke Kungl. Maj:ts tillstånd till dylik ersättning?

21. Teaterchefen, som varit sjuk 28.2—30.6.1965, har under tiden 28.2—31.5.1965 uppburit full lön samt under juni 1965 vidkänts avdrag på lönen med 1 250:—. Till ekonomidirektören, som tjänstgjort som t. f. teaterchef, har för tiden 28.2—30.6.1965 utbetalats sammanlagt kr. 5 041:67 i vikariatsersättning (en dag à kr. 41:67, fyra månader à kr. 1 250:—). Förklaring bör lämnas med angivande av huruvida förordnandet av ekonomidirektören såsom tf teaterchef grundar sig på beslut av Kungl. Maj:t. Vidare bör upplysas varför avdrag ej skett på teaterchefens lön under tiden 28.2.—31.5.1965 samt anledningen till att avdraget under juni 1965 är lägre än vederbörligt sjukpenningavdrag.

22. Till Sveriges Industriförbund har erlagts kr. 570:—/kvartal utgörande garagehyra för teaterchefens privata bil. Uppgift rörande anledningen till att denna särskilda förmån medgivits samt huruvida styrelsen godkänt utgiften i fråga synes böra inhämtas.

23. Enligt beslut av teaterchefen skall en cheftjänsteman alltid närvara vid kvällsföreställning. I ersättning för dylik s. k. jourtjänst har utbetalts kr. 100:— per föreställning. Upplysning bör inhämtas, huruvida denna anordning godkänts av styrelsen samt om styrelsen fastställt nämnda ersättning.

24. Till kamreraren har utbetalts dels middagsersättning med kr. 12:—/dag i samband med kvällsarbete, dels ock ersättning med kr. 200:—/dag vid arbete på söndagar. Förklaring bör lämnas, huruvida nämnda ersättningar har stöd i av styrelsen fattade beslut.

25. Vid de tillfällen då föreställning ej givits uppkommer en särskild lönekostnad av kr. 16:58 per gång för att få influtna biljettintäkter nedlagda i nattfack hos bank. Det bör undersökas om icke dessa kostnader kan undvikas.

26. I annonsprovision har till en av de anställda vid teatern utbetalts kr. 3 000:—, utgörande 20 % av den erlagda ersättningen, kr. 15 000:—, för annons i programmen. Enär endast en annonsör förekommit, nämligen AB Svenska Handelsbanken, synes provisionen orimligt hög i förhållande till värdet av det arbete, som nedlagts för att förmedla annonseringen. Förklaring häröver bör inhämtas.

27. Löneförskott och lån till anställda förekommer i en del fall. Återbetalning sker under förhållandevis lång tid. Beträffande löneförskott bör sådant icke överstiga värdet av redan intjänad lön. Lån synes överhuvudtaget ej böra lämnas utan särskilt medgivande av Kungl. Maj:t.

28. I syfte att bereda anställda rabatt på vissa kapitalvaror har bolaget i några fall anskaffat sådana varor och förskotterat kostnaderna härför, vilka sedan återbetalts genom avdrag på vederbörandes lön vid nästkommande avlöningstillfälle. Vidare förskotterar bolaget varje månad kostnaderna för ett antal lotter i Penninglotteriet. Lämpligheten av att bolaget medverkar vid transaktioner av privat natur synes kunna ifrågasättas.

Innehållet i ovanstående promemoria har delgivits Dramatiska teatern, som med anledning härav till revisorerna avgivit följande yttrande.

Punkt 1, 2, 4. De synpunkter som framförts under dessa punkter kommer att beaktas från teaterns sida och bl. a. kommer sannolikt en övergång till bankgirosystem att införas.

3. Teatern har sedan mycket länge tillbaka anlitat Handelsbanken och där erhållit en mycket god och personlig service. Någon anmodan att byta kreditinstitut har tidigare icke gjorts från myndigheters sida. Det kommer att undersökas huruvida annat kreditinstitut kan lämna bättre ekonomiskt utbyte av medelsförvaltningen. Under sådana förhållanden kommer ett byte av bank att övervägas.

5. De räkningar från spelåret 1963/64 som fått belasta spelåret 1964/65 gäller utlägg för det senare spelåret såsom betalning för lagerinköp av materiel etc.

6. Uppsyning av kläder läggs ut på utomstående firmor främst av den anledningen att kostymavdelningen ej alltid hinner med det omfattande arbete som ett par sammanfallande premiärer kan föra med sig. Kläder kan även sys utanför teatern av rent s. a. s. konstnärliga skäl, d. v. s. i de fall där ett utomstående skrädveri har en större kunnighet än kostymavdelningen i det speciella fallet kan prestera. Noggranna kostymlistor förs för varje pjäs och i varje plagg finns isytt ett märke angivande vilken skådespelare som använt plagget i vilken pjäs.

7—14. De synpunkter och förslag som framförts i dessa punkter kommer i den mån de icke redan beaktats att tas hänsyn till vid den fortsatta upphandlingen vid teatern.

15. Det månatliga bidraget är givetvis att se som en företagets subventionering av de anställdas måltider. På samma sätt som innehavaren av lunchrumsrörelsen har fria lokaler, värme, vatten, elström etc. Avsikten är sålunda att garantera teaterns anställda en bra måltid till rimligt pris. Subventioneringens storlek har bedömts i samråd med bolagets revisorer. I samband med den ombyggnad av teatern som förestår och som bl. a. innefattar ett nytt lunchrum kommer anbud på serveringsrörelsen att inhämtas.

16. En omläggning av konfektyrförsäljningen inom teatern utreds för närvarande och i samband härmed kommer den anförda synpunkten att beaktas.

17. De arbeten som åsyftas utfördes på löpande räkning. Flera firmor kontaktades och den firma som kunde på den angivna tiden utföra arbetet fick uppdraget. Dessutom var det angivna företaget väl hemma i teaterhuset och kände till under vilka förhållanden arbetena måste bedrivas med hänsyn till teaterns repetitioner etc.

18. De anställda kommer i fortsättningen att få vidkännas löneavdrag i den mån de ej infinner sig till hälsokontroll efter att ha blivit varslade i god tid. Dessutom är hela frågan beträffande hälsokontroll och teaterläkeri under utredning.

19. Givetvis har kontroll skett att de hårlager som det här gäller verkligen levererats till teatern. Inköpen har gjorts mot bakgrunden av att teatern på detta sätt fått bästa pris vid inköp av hår för tillverkning av peruker. Självfallet är det mindre lämpligt att chefsperukmakaren köper in till sin avdelning från en av honom själv bedriven firma, men inköpen har gjorts enbart av ekonomiska skäl.

20. Teaterchefen och hans närmaste medarbetare har en arbetstid vid teatern som vida överstiger det normala. Den ersättning för fullgjorda

regiuppdrag som utbetalats har skett med Ecklesiastikdepartementets goda minne. Samma förfarande tillämpas för övrigt även vid Operan.

21. Det avdrag om 1 250 kronor som gjordes på teaterchefens lön under juni månad 1965 avsåg av honom skänkta stipendier till elevskolans adepter. Genom att teaterchefen från sjukbädden kunde hålla en viss så gott som daglig kontakt med teatern beslöt styrelsen att något sjukavdrag ej skulle göras på teaterchefens lön. Samtidigt som styrelsen även beslöt att ekonomidirektören som av styrelsen förordnats till teaterchef skulle få utfyllnad av sin lön upp till teaterchefslönen. En underhandsförfrågan till departementet huruvida Kungl. Maj:t skulle fatta beslut i chefsfrågan under Bergmans sjukdom resulterade i att från departementets sida ej uttrycktes något behov av att få ärendet anmält dit.

22. Ärendet är ej formellt anmält i styrelsen, dock är förmånen under hand bringad till styrelsens kännedom.

23. Det är endast vid söndagsjourerna som ersättning med 100 kronor lämnas till dem som tjänstgör på detta sätt. Alltså ej vid föreställningar vanliga kvällar. Styrelsen har godkänt anordningen och ersättningen. Det är att märka i detta sammanhang att de som har denna relativt betungande jourtjänst inte har någon annan veckovilodag än söndagen.

24. Den ersättning som kamreraren uppbär för arbete under söndagar utgår endast i de fall den sammanlagda arbetstiden under söndagen uppgår till 8 timmar eller mera. Den avtalsenliga ersättningen skulle efter de normer som tillämpas vid teatern egentligen överstiga 300 kronor per sådan söndag.

25. Kostnaden i fråga kommer att elimineras genom ett annat arrangemang.

26. Den annonsprovision det här är fråga om har sedermera upphört och var en löneförmån till en av de anställda. Sedan hans lön blivit reglerad på annat sätt har sålunda annonsprovisionen upphört, ehuru han alltså handlägger sådana ärenden.

27—28. Teatern är ett aktiebolag och ingen statlig myndighet. Mot denna bakgrund slår teatern vakt om vissa friheter som rent statliga myndigheter inte har. Det är mot denna bakgrund löneförskotts- och låneverksamheten får ses. Det bör dock anmärkas att när lån beviljas amorteringsplanen alltid läggs så att lånet är helt återbetalt inom spelåret i fråga. Att låta de anställda åtnjuta företagets rabattmöjligheter vid vissa kapitalvaruinköp är en företeelse som är mycket vanlig på den allmänna marknaden. Det kan icke från teaterns sida uppfattas som någon olägenhet eller oegentlighet speciellt som denna förmån begagnas i ytterst ringa omfattning.

Dramatiska teatern har låtit revisorerna ta del av ett av teatern upprättat »preliminärt bokslut» för budgetåret 1965/66. I bokslutet, som återgives här nedan, har teatern för varje post med »s» (sämre) eller »b» (bättre) angivit utgifts- respektive inkomstbeloppens storlek i förhållande till de i vederbörande regleringsbrev angivna.

Utgifter och inkomster	Regl. brev 1965/66	Prel. bokslut 1965/66	s eller b i förhållande till regl. brev
A. Utgifter			
1. Löner, arvoden och andra ersättningar, förslagsvis			
a. Styrelse och teaterchef	82 000	111 080	(s 29 080
	(82 000)	(111 080)	(s 29 080)
b. Artistpersonal, fast anställd			
Skådespelare	2 239 200	2 221 333	b 17 867
Statister	31 600	31 680	s 80
Musik	64 200	64 200	—
Koreografi	25 200	25 200	—
	(2 360 200)	(2 342 413)	(b 17 787)
Artistpersonal, extra anställd			
Skådespelare	152 500	445 540	s 293 040
Statister	91 600	134 495	s 42 895
Musik	59 400	166 059	s 106 659
Koreografi	3 500	6 270	s 2 770
	(307 000)	(752 364)	(s 445 364)
c. Teknisk personal, fast anställd			
Kostymavdelningen	374 400	387 047	s 12 647
Möbel- och attributavdelningen..	290 800	224 853	b 65 947
Dekorationsavdelningen	505 000	421 818	b 83 182
Scenmaskinavdelningen	544 600	472 156	b 72 444
Belysningsavdelningen	399 900	283 546	b 116 354
Perukmakeri	270 400	257 807	b 12 593
	(2 385 100)	(2 047 227)	(b 337 873)
Teknisk personal, extra anställd			
Kostymavdelningen	38 200	29 192	b 9 008
Möbel- och attributavdelningen..	40 200	75 652	s 35 452
Dekorationsavdelningen	68 000	127 865	s 59 865
Scenmaskineriavdelningen	153 400	244 971	s 91 571
Belysningsavdelningen	135 300	193 794	s 58 494
Perukmakeri	22 900	30 596	s 7 696
	(458 000)	(702 070)	(s 244 070)
d. Övrig personal, fast anställd			
Tjänstemän	1 326 285	1 103 288	b 222 997
Bibliotek	30 000	30 000	—
Teaterbetjänte	112 200	103 031	b 9 169
Dörrvakmästare	19 800	17 380	b 2 420
Elefskolan	—	—	—
Uppvärmnings- och ventilations- avdelningen	164 800	134 667	b 30 133
Renhållningsavdelningen	102 200	43 980	b 58 220
Byggnadsreparationer	43 300	43 093	b 207
Skolteatern	83 400	83 230	b 170
	(1 881 985)	(1 558 669)	(b 323 316)
Övrig personal, extra anställd			
Tjänstemän	91 200	123 502	s 32 302
Bibliotek	—	6 568	s 6 568
Teaterbetjänte	78 600	106 549	s 27 949
Dörrvakmästare	118 600	140 549	s 21 949
Elefskolan	7 000	11 680	s 4 680
Uppvärmnings- och ventilations- avdelningen	12 000	18 834	s 6 834
Renhållningsavdelningen	113 000	211 594	s 98 594
Byggnadsreparationer	4 315	415	b 3 900
Skolteatern	139 000	236 442	s 97 442
	(563 715)	(856 133)	(s 292 418)

Utgifter och inkomster	Regl. brev 1965/66	Prel. bokslut 1965/66	s eller b i förhållande till regl. brev
3. <i>Sjukvård m. m., förslagsvis</i>	25 000 (25 000)	17 481 (17 481)	b 7 519 (b 7 519)
4. <i>Expenser</i>			
a. <i>Bränsle</i>	18 000	34 248	s 16 248
Lyse	31 000	99 058	s 68 058
Vatten	5 000	16 045	s 11 045
	(54 000)	(149 351)	(s 95 351)
b. <i>Övriga expenser</i>			
Renhållning	22 000	46 934	s 24 934
Kontorsexpedition och telegram	30 000	68 479	s 38 479
Telefon	20 000	23 335	s 3 335
Annonser	—	—	—
Inventarier ej tillh. scenen	8 000	24 602	s 16 602
	(80 000)	(163 350)	(s 83 350)
5. <i>Övriga utgifter</i>			
a. <i>Fastighetsunderhåll</i>	120 000	186 089	s 66 089
Eldsläckning	90 000	84 124	b 5 876
	(210 000)	(270 213)	(s 60 213)
b. <i>Material och andra kostnader för teaterverksamheten</i>			
Böcker m. m.	45 000	34 279	b 10 721
Elevskolan	—	10 794	s 10 794
Musik	58 000	37 832	b 20 168
Kostymavdelningen	128 000	131 258	s 3 258
Möbel- och attributavdelningen ..	50 000	44 819	b 5 181
Dekorationsavdelningen	230 000	198 962	b 31 038
Scenmaskinavdelningen	135 000	29 590	b 105 410
Belysningsavdelningen	65 000	112 082	s 47 082
Perukmakeri	65 000	51 369	b 13 631
	(776 000)	(650 985)	(b 125 015)
c. <i>Ersättning till författare och översättare</i>	250 000	321 880	s 71 880
	(250 000)	(321 880)	(s 71 880)
d. <i>Utbyte med utländska teatrar och tillfälliga engagemang</i>	1 000	6 146	s 5 146
	(1 000)	(6 146)	(s 5 146)
e. <i>Reklamkostnader</i>			
Reklam och program	275 000	300 979	s 25 979
	(275 000)	(300 979)	(s 25 979)
f. <i>Kostnader för skolteaterverksamheten</i>	600 000	161 010	b 438 990
	(600 000)	(161 010)	(b 438 990)
g. <i>Diverse utgifter</i>			
Allmänna omkostnader	125 000	98 435	b 26 565
Dörrvaktmästare	1 000	189	b 811
Biljettförsäljningsprovision	11 000	7 629	b 3 371
Resor och representation	40 000	29 007	b 10 993
Resor, studiestipendier	—	39 000	s 39 000
	(177 000)	(174 260)	(b 2 740)
2. <i>Huvudmansavgifter för pension, ATP-avgifter och övriga sociala avgifter, förslagsvis</i>	1 465 000 (1 465 000)	1 795 986 (1 795 986)	s 330 986 (s 330 986)
Pensioner	—	23 766	s 23 766
	—	(23 766)	(s 23 766)

Utgifter och inkomster	Regl. brev 1965/66	Prel. bokslut 1965/66	s eller b i förhållande till regl. brev.
Hyror	46 000 (46 000)	51 291 (51 291)	s 5 291 (s 5 291)
Enl. Kungl. Maj:t prop. nr 2 år 1966	300 000 (300 000)	— —	b 300 000 (b 300 000)
Utgifter	12 297 000	12 456 654	s 159 654
B. Inkomster			
1. Recettmedel	3 045 000	2 518 891	s 526 109
2. Program	33 000	—	s 33 000
3. Räntor	30 000	74 826	b 44 826
4. Hyror	69 000	18 292	s 50 708
Inkomster	3 177 000	2 612 009	s 564 991
Underskott hittills	8 820 000		
Enl. Kungl. Maj:ts prop. nr 2 1966	300 000	9 120 000	—
	12 297 000	12 456 654	s 564 991
Utöver anslag i regl. brev:			
Inkomstbortfall	564 991:—		
Utgifter	159 654:—		
Underskott	724 645:—		

Revisorernas uttalande. Från och med budgetåret 1964/65 utgår statsbidrag till de kungl. teatrarnas verksamhet från ett särskilt under riksstatens åttonde huvudtitel uppfört förslagsanslag, benämnt Bidrag till de kungl. teatrarna. Bidragens storlek utgör saldöt i den inkomst- och utgiftsstat som Kungl. Maj:t för varje budgetår fastställer för envar av teatrarna. De i staten upptagna posterna får i princip icke överskridas utan Kungl. Maj:ts medgivande. Teatrarna har emellertid rätt att begära anslag utöver de i staten upptagna utgiftsposterna i den mån ökning av teatrarnas medelsbehov uppkommer till följd av automatiska utgiftsökningar, t. ex. höjda sociala avgifter. Vidare har teatrarna i viss utsträckning möjlighet att inom den fastställda staten överföra medel från en post till en annan.

Såsom tidigare nämnts utvisade Dramatiska teaterns bokslut för budgetåret 1964/65 anslagsöverskridanden av icke automatisk natur på ej mindre än ca 1 milj. kronor, varav ca 574 000 kronor belöpte på löner till extra personal m. m., ca 280 000 kronor på övriga utgifter, i vilka framför allt ingick ökade kostnader för reklamverksamhet, samt ca 80 000 kronor på övriga expenser.

Erforderliga tilläggsanslag för täckande av ovannämnda merkostnader beviljades av innevarande års vårriksdag. Framhållas må emellertid att i den till grund för beslutet liggande propositionen med skärpa underströks, att en betydande del av teaterns anslagsöverskridanden var av sådan art

att de stod under teaterns direkta kontroll och att krav för framtiden måste uppställas på att teaterns verksamhet planerades så, att den rymdes inom den av statsmakterna givna ekonomiska ramen.

Revisorerna har mot bakgrunden av ovan angivna förhållanden ansett sig böra granska Dramatiska teaterns räkenskaper för budgetåret 1964/65. Resultatet av granskningen har sammanfattats i en promemoria, i vilken erinringar framförts i avseende å bl. a. redovisnings- och inköpsfrågor m. m. Teatern, som under hand beretts tillfälle avgiva yttrande över promemorian, har i allt väsentligt förklarat sig skola beakta revisorernas synpunkter. Bland de framförda erinringarna må följande omnämnas.

Betydande belopp nedlägges varje spelår på uppsyning av kostymer och andra klädespersedlar som erfordras för teaterverksamheten. Någon inventarielligare som utvisar tillkomst och avgång av sådana kläder finnes icke upprättad. I stället föres för varje pjäs s. k. kostymistor, av vilka endast framgår vilka plagg som användes i de olika pjäserna. Revisorerna anser det önskvärt att i fortsättningen en noggrannare redovisning av ifrågavarande inventarier kommer till stånd.

I fråga om teaterns upphandlingsverksamhet föreslår revisorerna att pris- och rabattavtal upprättas då det gäller inköp av tyger och andra förnödenheter, att centralupphandling av kontorsmateriel verkställs genom postverkets försorg, att vid inköp av renhållningsmateriel m. m. de av försvarets intendenturverk för statliga myndigheter träffade centralavtalen utnyttjas samt att statskontorets expertis anlitas vid frågor som gäller tryckning av program etc.

Teatern erlägger för närvarande i försäkringspremier cirka 21 000 kronor per år. För att klarlägga om möjligheter föreligger att reducera dessa kostnader förordar revisorerna att anbud på ifrågavarande försäkringar infordras även från andra försäkringsbolag än de nu anlitate.

Ett privat företag har sedan flera år tillbaka mot en oförändrad avgift av 3 150 kronor per kvartal innehaft rätten att sälja konfektyrer inom teatern. Då avgiften, icke minst på grund av penningvärdets förändring, får anses vara alltför låg, föreslår revisorerna att nya anbud infordras på försäljningsrätten.

I vissa fall har förmåner utöver de i gällande anställningsavtal bestämda utgått till de anställda utan att styrelsen eller i förekommande fall Kungl. Maj:t fattat formellt beslut härom. Vad sålunda förevarit finner revisorerna otillfredsställande. Enligt revisorernas mening bör i fortsättningen förmåner av angivet slag som regel icke beviljas de anställda med mindre beslut i ärendet föreligger i behörig ordning.

Upplysningsvis kan i förevarande sammanhang slutligen omnämnas, att revisorerna tagit del av ett av Dramatiska teatern upprättat »preliminärt bokslut» för budgetåret 1965/66. Därav synes framgå att teatern i sin verksamhet under detta budgetår — frånsett automatiska utgiftsökningar — i stort sett hållit sig inom fastställda kostnadsramar.

§ 19

Kungl. teatern

Under föregående paragraf har revisorerna redovisat resultatet av en av dem verkställd granskning av Dramatiska teaterns räkenskaper för budgetåret 1964/65. Revisorerna har i anslutning till denna granskning också undersökt kungl. teaterns räkenskaper för samma budgetår. Bland de iakttagelser som härvid gjorts kan följande omnämnas.

Den av kamreraren omhändertagna kontantkassan, den s. k. huvudkassan, är ej till beloppet fixerad utan fylls vid behov på dels med från biljettkassan kontant kvitterade biljettintäkter, dels med medel som inflyter kontant respektive över postgiro från sådana biljettförsäljningsställen som tidningars depeschkontor etc.

Till kassörskorna i biljettkassan utlämnas biljetter till ett antal som motsvarar en beräknad förbrukning under fjorton dagar. All försäljningspersonal, 5—6 personer, har tillgång till biljetterna. Enligt uppgift har ibland stora kassabrister uppkommit; bl. a. har vid ett tillfälle konstaterats en brist på cirka 8 000 kronor.

Enligt gällande hyreskontrakt erlägger AB Operakällaren för de till bo-laget upplåtta restauranglokalerna dels en grundhyra av 240 000 kronor per år och dels en tilläggshyra som är baserad på restaurangens årsomsättning. Under spelåret 1964/65 uppgick hyrestillägget till 127 040 kronor. Utöver nämnda hyra erlägger restaurangen bränsleersättning enligt fastighetsägareföreningens klausul. Ersättningen uppgick spelåret 1964/65 till 15 720 kronor. Teaterns totala bränslekostnader detta år belöpte sig till cirka 110 000 kronor, varav enligt uppgift omkring hälften föll på de av Operakällaren förhyrda lokalerna.

Utän att något avtal i behörig ordning träffats härom har Operakällaren under en följd av år medgivits rätt att tillfälligtvis disponera den för teaterns repetitioner m. m. avsedda och i teaterbyggnaden inrymda s. k. Rotundan. För upplåtelsen av lokalen, som av restaurangen utnyttjas i samband med större festarrangemang o. dyl., uttages hyresersättning endast i den mån lokalen användes mer än 24 gånger per år, i vilket fall ersättning erlägges med 500 kronor per gång. Teaterns inkomster på ifrågasvarande uthyrning uppgår till cirka 20 000 kronor per år. Det fastställda hyresbeloppet har varit oförändrat sedan flera år tillbaka.

Enligt förenämnda hyreskontrakt äger Operakällaren ensamrätt till försäljning av förfriskningar m. m. inom operabyggnaden i de för teaterpubliken för detta ändamål avsedda lokalerna. Det förutsättes emellertid i avtalet, att särskild hyresöverenskommelse skall träffas mellan parterna då det

gäller försäljningsrätten i de s. k. publikfoajéerna. Oaktat någon sådan överenskommelse icke träffats, har Operakällaren sedan lång tid tillbaka låtit enskild person omhänderha den ifrågakvarande försäljningen. Först fr. o. m. år 1964 har viss ersättning för försäljningsrätten inbetalats till teatern. Ersättningen uppgår för närvarande till omkring 10 000 kronor per år.

Vid representation efter premiärer och i andra liknande sammanhang anlitar teatern Operakällaren för servering av drinkar o. dyl. Enligt uppgift har teatern i förbilligande syfte övervägt att för framtiden i egen regi anordna dylika tillställningar. Operakällaren har emellertid motsatt sig ett sådant arrangemang under återopande av innehålllet i gällande hyreskontrakt.

I sin upphandlingsverksamhet synes teatern icke i tillräcklig grad ha beaktat de möjligheter till besparingar som kan ligga i att anlita statskontorets expertis i frågor rörande tryckning av program etc., att vid inköp av renhållningsmateriel o. dyl. utnyttja de av försvarets intendenturverk för statliga myndigheter träffade centralavtalen samt att använda statens transportkontor i samband med anordnande av person- och godstransporter m. m.

Revisorernas uttalande. Såsom framgått av den lämnade redogörelsen har revisorerna i anslutning till en undersökning av Dramatiska teaterns räkenskaper för budgetåret 1964/65 också granskat kungl. teaterns räkenskapsmaterial för samma budgetår. Revisorerna har under hand berett teatern tillfälle att avge yttrande över de vid granskningen gjorda iakttagelserna, bland vilka följande må omnämnas.

Teaterns huvudkassa, som omhänderhas av kamreraren, är ej till beloppet fixerad utan fylles vid behov på med bl. a. biljettintäkter. Revisorerna anser det från redovisnings- och kontrollsynpunkt önskvärt att kassan bokföres såsom förskott och maximeras till visst belopp. Inkomster av försålda biljetter och program m. m. bör enligt revisorernas mening oavkortade insättas å bank. Teatern har i sitt yttrande hävdat att införande av en fixerad huvudkassa icke är praktiskt genomförbart på grund av de stora variationer som förekommer i fråga om utbetalningar från denna kassa. Teatern avser emellertid att inrätta en särskild sidokassa, fixerad till visst belopp.

För närvarande tillgår biljettförsäljningen inom teatern så, att biljetter motsvarande en förbrukning under cirka 14 dagar utlämnas till försäljningspersonalen, som i regel uppgår till 5—6 anställda. Var och en av dessa har tillgång till biljetterna. Avstämningen av försäljningen mot värdet av förbrukade biljetter blir på grund härav omständlig och tidsödande. Stora kassabrister har ibland konstaterats. Enligt revisorernas mening är det önskvärt att ett effektivare redovisnings- och kontrollsystem införes. Teatern har i sitt yttrande upplyst, att en utredning nu pågår i syfte att undersöka möjligheterna till bättre kontroll över biljettförsäljningen och till ett nytt redovisningssystem med enskilt ansvar.

Den i operabyggnaden inrymda s. k. Rotundan användes av teatern för repetitioner m. m. Under omkring 65 dagar om året uthyres den emellertid till Operakällaren, som utnyttjar lokalen för större festarrangemang o. dyl. Utan att något avtal i behörig ordning träffats har Operakällaren medgivits rätt att kostnadsfritt disponera Rotundan 24 gånger per år. Vid användning av lokalen därutöver erlägger Operakällaren i hyra 500 kronor per gång. Hyresbeloppet har varit oförändrat under en följd av år. För revisorerna framstår det som otillfredsställande att något skriftligt avtal icke upprättats som reglerar villkoren för ovannämnda uthyrning. Teatern har i sitt yttrande uppgivit att, såvitt kunnat utrönas, uthyrningen av Rotundan baserar sig på ett »tillfälligt» hyresavtal. Teaterns uppfattning är att utgående hyresbelopp är för lågt. Den avser därför att upptaga förhandlingar om ändring av hyran.

I fråga om villkoren för Operakällarens rätt att i de s. k. publikfoajéerna till teaterpubliken försälja förfriskningar m. m. har i gällande hyreskontrakt förutsatts, att särskild överenskommelse skall träffas mellan parterna. Trots att något avtal icke ingåtts härom, har Operakällaren sedan lång tid tillbaka överlåtit nämnda försäljningsrätt till enskild person. Först fr. o. m. år 1964 har viss ersättning för försäljningsrätten inbetalats till teatern. För närvarande uppgår ersättningen till omkring 10 000 kronor per år. Enligt revisorernas mening bör i enlighet med hyreskontraktets bestämmelser skriftligt avtal om försäljningsrätten snarast upprättas. Teatern har i sitt yttrande anslutit sig till denna uppfattning.

Vid representation efter premiärer och i andra liknande sammanhang anlitar teatern Operakällaren för servering av drinkar o. dyl. Kostnaderna härför skulle enligt revisorernas uppfattning kunna avsevärt nedbringas, om teatern i egen regi övertog nämnda servering. Teatern har i sitt yttrande förklarat att den övervägt en ändring i av revisorerna antydd riktning. Skilda uppfattningar föreligger emellertid mellan teatern och Operakällaren om tolkningen i berört hänseende av gällande hyreskontrakt. Revisorerna anser det önskvärt att detta spørsmål snarast blir föremål för sakkunnig prövning.

Beträffande teaterns upphandlingsverksamhet har teatern förklarat sig skola beakta av revisorerna framförda besparingsförslag om anlitan av statskontorets expertis i frågor rörande tryckning av program etc., om utnyttjande av statliga centralavtal vid inköp av renhållningsmateriel o. dyl. samt om användande av statens transportkontor vid person- och godstransporter m. m.

JORDBRUKSDEPARTEMENTET

§ 20

Redovisningen av lagervärden i domänverkets bokslut

Enligt föreskrift i gällande instruktion lämnar domänstyrelsen årligen till Kungl. Maj:t en berättelse om domänverkets förvaltning under det närmast förflutna verksamhetsåret. Berättelsen publiceras i serien Sveriges officiella statistik.

I årsberättelsens första avsnitt med rubriken Finanser intages domänverkets balansräkning samt vinst- och förlusträkning per den 31 december. Dessa räkningar är avsedda att lämna ett översiktligt sammandrag av omfattning och förändringar i fråga om domänverkets tillgångar och skulder samt över verksamhetens intäkter, kostnader och driftresultat.

I den senast av trycket utgivna årsberättelsen — avseende år 1964 — har resultaträkningarna det utseende som återgives på följande sidor.

Till vinst- och förlusträkningen har fogats anteckningen att i såväl inkomster som utgifter ingår överföringar mellan olika rörelsegrenar med ett belopp av 223,1 milj. kronor för år 1964 och 207,4 milj. kronor för år 1963.

Principerna för uppställningen av nu återgivna balansräkning samt vinst- och förlusträkning har i huvudsak varit oförändrade sedan år 1936. Till och med år 1941 företedde dock redovisningens delposter åtskilliga avvikelser från vad som därefter tillämpats, främst beroende på olikheter i rörelsens struktur. Den tämligen omfattande skogsindustriella rörelse som tidigare drevs av domänverket övertogs från och med år 1942 av ett statligt bolag (ASSI). Även därefter har vissa ehuru mindre betydelsefulla förändringar vidtagits i redovisningen, främst gällande balansräkningens skuldsida. Såsom exempel härpå kan nämnas att rubrikerna Kyrkofonden och Jämtländska renbetesfjällens skogsfond utgått, under det att vissa skuldposter såsom Lånefonder och Naturvårdsfonden tillkommit.

De båda kontona innehåller mycket begränsade uppgifter om domänverkets virkeslager och övriga lagervärden. På balansräkningens tillgångssida har upptagits en post benämnd Förråd (virkeslager m. m.) med ett belopp av drygt 42 milj. kronor. Vidare lämnas på vinst- och förlusträkningens inkomstsida uppgift om att domänfondens förråd ökat med 3 075 681 kronor.

Vinst- och förlusträkning

	1963	1964	Ökning Minskning (—) 1 000-tal kronor
Utgifter			
Domänstyrelsen	9 918 465	11 044 566	1 126
Skogsförvaltningen, skogsdomänerna . .	345 221 121	365 871 006	20 650
» , sågverken	3 147 408	2 836 786	— 310
» , virkesmagasinen . .	157 828 252	172 403 105	14 575
Jordbruksförvaltningen, jordbruksdomänerna	4 933 673	4 784 749	— 149
Domänfondens förråd (minskning)	—	—	—
Avsättning till förnyelsefonden för återväxtkostnader	40 586 880	44 734 307	4 147
Summa	561 635 799	601 674 519	40 039
Överskott			
Balanserade överskottsmedel	24 226 753	30 701 225	6 474
Totalsumma	585 862 552	632 375 744	46 513
Inkomster			
Skogsförvaltningen, skogsdomänerna . .	366 231 829	403 477 346	37 246
» , sågverken	3 088 073	3 478 540	390
» , virkesmagasinen . .	155 735 589	174 992 030	19 256
Jordbruksförvaltningen, jordbruksdomänerna	8 313 424	8 662 352	349
Domänfondens förråd (ökning)	14 174 532	3 075 681	— 11 099
Disponerat av förnyelsefonden för återväxtkostnader	38 403 299	38 585 384	182
Aktieutdelning och räntor	— 84 194	104 411	189
Totalsumma	585 862 552	632 375 744	46 513

I årsredogörelsens text och tabellbilagor lämnas emellertid åtskilliga mera detaljerade uppgifter om lagervärden. I tabellbilaga 1 med rubriken »Sammanställning av domänfondens driftresultat år 1964» specificeras vissa delposter och värden, som här återgives i utdrag.

Rörelsegrenar m. m.

Kol. 5.

Utgående virkeslagers självkostnadsvärde, frölager, kr.

Kol. 6.

Ingående virkeslagers självkostnadsvärde, frölager, kr.

Kronans skogar, skogsjordbruk m. m.	39 969 690	41 556 277
D:o, frölager	7 917 053	8 286 158
Kronans sågverk	1 160 591	1 666 556
Kronans virkesmagasin	441 587	3 782 997
Summa	49 488 921	55 291 988

I bokslutet verkställd nedskrivning å virkeslager — 8 814 398 — 17 693 147

Om det utgående virkeslagrets självkostnadsvärde, 49 488 921 kronor, minskas med verkställda nedskrivningar, 8 814 398 kronor, erhålles som rest beloppet 40 674 523 kronor. Detta överensstämmer icke med det på balans-

räkningen redovisade förrådsvärdet, som överstiger 42 milj. kronor. Sistnämnda post innehåller nämligen vissa ytterligare tillgångar, bl. a. värdet av förbrukningsartiklar, reservdelar m. m. på maskinstationer och revir samt ett mindre virkesförråd som redovisas på annan fond än domänfonden.

I årsredogörelsens tabellbilaga 2 med rubriken »Sammanställning av kronans skogars inkomster och utgifter samt avkastning år 1964» redovisas i kolumn 12 utgående virkeslagers beräknade självkostnadsvärde jämte frölager samt i kolumn 13 det utgående värdet av samma tillgångar, specificerat på de olika reviren, ävensom sammanräkningar distriktsvis, länsvis och totalt. Motsvarande självkostnadsvärden vid kronans virkesmagasin redovisas i tabellbilaga nr 5. Slutligen återfinnes i redogörelsens textavsnitt i tabell G ut- och ingående självkostnadsvärden av lagren vid kronans sågverk.

En sammanräkning av nu nämnda lagertillgångar ger som resultat att de ingående lagervärdena uppgått till 55 291 988 kronor och de utgående värdena till 49 488 921 kronor, vilket innebär att lagrens självkostnadsvärden

	Självkostnads- värden	Procenttal efter nedskrivning	Bokförda värden
<i>Ingående lager</i>			
Virke, de sex norra distr.	23 469 873	70 %	16 428 911
» , de fem södra »	17 753 640	40 %	7 101 456
Skogsjordbruk	332 764		332 764
Summa virke m. m.	41 556 277		23 863 131
Frö	8 286 158		8 286 158
Sågverk	1 666 556		1 666 556
Virkesmagasin	3 782 997		3 782 997
Summa	55 291 988		37 598 842
<i>Utgående lager</i>			
Virke, de sex norra distr.	23 420 580	90 %	21 078 521
» , de fem södra »	16 180 847	60 %	9 708 508
Skogsjordbruk	368 263		368 263
Summa virke m. m.	39 969 690		31 155 292
Frö	7 917 053		7 917 053
Sågverk	1 160 591		1 160 591
Virkesmagasin	441 587		441 587
Summa	49 488 921		40 674 523
Lagervärdesförändring med självkost- nadsvärden	- 5 803 067		
D:o med bokförda värden efter nedskriv- ning			+ 3 075 681
<i>Nedskrivningseffekt:</i>			
Utgående lager, självkostnadsvärde ..		49 488 921	
» » , nedskrivet		40 674 523	

minskat med 5 803 067 kronor. Emellertid framgår av vinst- och förlusträkningen att domänfondens förråd ökat med 3 075 681 kronor. Differensen, som uppgår till mer än 8,8 milj. kronor, förklaras av de nedskrivningar av lagervärdena som årligen företages i bokslutet. Denna nedskrivning har även såsom ovan nämnts kommit till synes i tabellbilaga 1.

Beträffande nedskrivningen av virkeslager angives i årsredogörelsens textavsnitt under rubriken B. Årets driftsresultat, att i skogsdomänernas bokslut ingående virkeslag i de sex norra distrikten är upptaget till 70 procent av självkostnadsvärdet och till 40 procent i de fem södra, medan det utgående lagret i de sex norra distrikten är värderat till 90 procent av självkostnadsvärdet och till 60 procent i de fem södra distrikten. Beträffande frölager har någon nedskrivning ej förekommit, vilket ej heller varit fallet i fråga om virkesmagasinens lager. Nämnade nedskrivningar angives vara betingade av att domänverket deklarerar inkomst av jordbruksfastighet enligt bokföringsmässiga grunder och därvid tillämpar gällande bestämmelser angående lagervärdering. I vidstående uppställning har från de ovan angivna olika tabellerna sammanställts de av domänverket redovisade lagertillgångarna, dels till självkostnadsvärden och dels till de bokförda värden som erhållits efter nedskrivning. I särskild kolumn angives det procenttal till vilket lager upptagits i de fall då nedskrivning gjorts.

De av domänverket åberopade bestämmelserna angående lagervärdering enligt de grunder som gäller vid taxering av jordbruksfastighet syftar på kommunalskattelagens regler på detta område. I enlighet med Kungl. Maj:ts proposition nr 191 beslöts vid 1951 års riksdag vissa ändringar i kommunalskattelagen, gällande jordbrukares inkomsttaxering. Enligt tidigare gällande bestämmelser taxerades brukare av jordbruksfastighet enligt den s. k. kontantprincipen. Denna innebar att som inkomst redovisades vad som kontant eller i natura kommit jordbrukaren till godo och som utgift upptogs vad som kontant eller i natura utgivits.

Genom lagändringen medgavs jordbrukare rätt att, i likhet med vad som gällde beträffande rörelseidkare, bli taxerad enligt bokföringsmässiga grunder. En dylik rätt hade i praktiken tillämpats även tidigare utan stöd av författningsbestämmelser. Den ansågs ge ett mera rättvisande uttryck för jordbrukarens verkliga skatteförmåga och hade även fördelen att inkomsten blev tagen mera jämnt till beskattning. Avdrag av olika slag kunde därigenom utnyttjas bättre. Nettointäkten påverkades vid detta system icke blott av intäkter och omkostnader utan även av in- och utgående balans beträffande varulager, varufordringar och varuskulder. Fordringar och skulder redovisades som inkomst respektive utgift under det år då de uppkommit, oberoende av om likvid erlagts under året eller icke. Avdrag för värdeminskning, som tidigare förekommit i fråga om byggnader, medgavs nu även beträffande lager. Som villkor för den ifrågavarande taxeringsprincipens till-

lämplighet skulle gälla, att jordbrukaren underkastade sig skyldighet att för taxeringsändamål föra räkenskaper i den omfattning som angavs i 1929 års bokföringslag.

För inkomstredovisningen vid jordbruksfastighet skulle i huvudsak iakttagas samma regler som tidigare gällt för rörelseidkare. I 41 § kommunalskattelagen stadgades i fråga om rörelse att den i räkenskaperna gjorda värdesättningen å tillgångar, avsedda för omsättning eller förbrukning i rörelse, skulle frångås vid inkomstberäkningen endast om särskilda omständigheter därtill föranledde. I praxis hade rörelseidkarna därigenom tillerkänts en långt gående rätt att vid taxeringen göra nedskrivningar å lagrens värde; denna rätt till s. k. fri lagervärdering begränsades dock av bokföringslagens bestämmelse om att bokföringen skulle ske i överensstämmelse med allmänna bokföringsgrunder och med iakttagande av god köpmannased. En ytterligare begränsning stadgades nu i anvisningarna till 41 § kommunalskattelagen, enligt vilka lager vid beskattningsårets utgång icke fick upptagas till lägre belopp än 40 procent av lagrets anskaffningsvärde eller till återanskaffningsvärdet, därest detta var lägre. (Här bortses från den nedskrivning på i praktiken 5 procent som kan medgivas på grund av inkurans.) Den fria lagervärderingen skulle gälla beträffande avverkade skogsprodukter men icke i fråga om djur.

Nettointäkten av jordbruksfastighet framräknas som skillnaden mellan bruttointäkter och avdragsposter enligt följande uppställning.

Bruttointäkter:

- kontanta bruttointäkter
- intäkter i natura
- ingående varuskulder
- utgående lager
- utgående varufordringar.

Avdragsposter:

- kontanta utgifter
- driftkostnader i natura
- värdeinskningsavdrag på byggnader och lager
- ingående lager
- ingående varufordringar
- utgående varuskulder.

Reglerna om rätt för brukare av jord- och skogsfastighet att vid taxering göra inkomstberäkning enligt bokföringsmässiga grunder trädde i kraft fr. o. m. år 1953.

T. o. m. år 1952 tillämpade domänverket kontantprincipen vid bokföring och bokslut. Med stöd av den möjlighet till s. k. fri lagervärdering som öppnades genom berörda lagändring har domänverket fr. o. m. år 1953 tillämpat varierande procenttal för nedskrivning av utgående lagertillgångar, hu-

vudsakligen beträffande virkeslager. I 1953 års berättelse angavs att ingående virkeslager redovisats med självkostnadsvärden, under det att utgående virkeslager upptagits till 50 procent av sagda värde. Uppenbarligen har nedskrivning gjorts av lagren vid kronans skogar; däremot framgår icke av berättelsen i vad mån virkeslager vid sågverk och virkesmagasin omfattats av nedskrivningen. Den 50-procentiga nedskrivningen tillämpades oförändrad t. o. m. år 1957. Fr. o. m. år 1958 har mera skiftande nedskrivningsgrunder kommit till användning. Variationerna har kommit till uttryck dels så att likartade objekt nedskrivits med olika procenttal under skilda år, dels så att under samma år olika grunder tillämpats beträffande virkeslager hos skogsdomänerna, virkesmagasinen och sågverken. År 1962 delades även skogsdomänernas virkeslager i en nordlig och en sydlig grupp med skilda värderingsgrunder. Slutligen må i detta sammanhang nämnas att frölagren, som tidigare icke redovisades i balansräkningen, år 1962 upptogs bland tillgångarna, ehuru med nedskrivet värde, för att fr. o. m. följande år upptagas till hela självkostnadsvärdet.

De skiftande nedskrivningsprinciper som fr. o. m. år 1953 kommit till användning i domänverkets bokslut belyses av följande uppställning, som anger de procenttal till vilka tillgångarna upptagits i den utgående balansen sedan nedskrivning gjorts.

År	Skogsdomänerna		Virkesmagasinen	Frölager
	de sex norra distrikten	de fem södra distrikten		
1952		100		—
1953		50		—
1954		50		—
1955		50		—
1956		50		—
1957		50	—	—
1958		50	60	—
1959		50	100	—
1960		40	100	—
1961		40	100	—
1962	60		100	40
1963	70		100	100
1964	90		100	100
1965	90		100	100

Eftersom värdet av utgående lager upptages bland bruttointäkterna och ingående lager bokföres som avdrag (utgift), kan nedskrivning av lagertillgångar inverka på den vid bokslutet framräknade årsvinsten. Om samma nedskrivningsprocent tillämpas för såväl in- som utgående lager åstadkommes ingen förändring av resultatet, under förutsättning att detta betraktas under en följd av år. Om däremot värdet av en lagertillgång under ett år upptages till hela värdet och ett följande år nedskrivs till en del av värdet, åstadkommes en minskning av vinsten under det senare året. Det avskrivna lagervärdet kvarligger hos företaget som en dold tillgång. En uppskrivning

av lagervärden har givetvis motsatt effekt, d. v. s. bruttointäkterna och därmed årsvinsten ökar; den dolda tillgången tages därigenom fram som vinst i bokslutet.

Den av domänverket år 1962 vidtagna åtgärden att upptaga tidigare icke redovisade frötillgångar i bokföringen — nämnda år till nedskrivet värde och nästföljande år till hela självkostnadsvärdet — har medfört att årsvinsterna dessa båda år ökat med sammanlagt hela självkostnadsvärdet. Bakgrunden till nämnda bokföringstransaktion har angivits vara att frölagret till följd av några osedvanligt goda kottår tillfälligtvis stigit till mycket betydande värden, omkring 8,5 milj. kronor, och därför ansetts böra komma till synes i bokföringen. Det bör i sammanhanget beaktas att lagrets självkostnader representerade avdragsgilla utgifter som domänverket haft att bestrida för inköp av kottar.

Den rörelsevinst som framkommer vid domänverkets bokslut inlevereras regelmässigt till statsverket såsom överskott. I följande tabell redovisas för den nu aktuella tidsperioden dels det faktiskt inlevererade överskottet, dels i bokslutet verkställd nedskrivning å virkeslager, dels dess inverkan på avkastningen, dels slutligen de överskott som skulle ha uppkommit om nedskrivning av lagren ej förekommit. Verksamhetsåren 1950—1952 har medtagits på grund av då rådande speciella konjunktur på virkesmarknaden och dess inverkan på överskottet.

År	Inlevererat överskott kr.	Verkställd nedskrivning kr.	Nedskrivningens inverkan på avkastningen kr.	Överskott utan nedskrivning kr.
1950	39 496 000	—	—	
1951	91 060 000	—	—	
1952	69 873 000	—	—	
1953	32 776 000	— 9 377 000	— 9 377 000	42 153 000
1954	77 494 000	— 8 046 000	+ 1 331 000	76 163 000
1955	64 156 000	— 8 479 000	— 433 000	64 589 000
1956	34 158 000	— 8 984 000	— 505 000	34 663 000
1957	36 430 000	— 12 411 000	— 3 427 000	39 857 000
1958	9 485 000	— 17 285 000	— 4 874 000	14 359 000
1959	22 925 000	— 12 994 000	+ 4 291 000	18 634 000
1960	51 932 000	— 13 677 000	— 683 000	52 615 000
1961	44 554 000	— 14 791 000	— 1 114 000	45 668 000
1962	19 665 000	— 23 505 000	— 8 713 000	28 378 000
1963	24 227 000	— 17 693 000	+ 5 812 000	18 415 000
1964	30 701 000	— 8 814 000	+ 8 879 000	21 822 000
1965	27 946 000	— 9 122 000	— 308 000	28 254 000

Revisorernas uttalande. Genom beslut av 1951 års riksdag genomfördes en ändring av kommunalskattelagen av innebörd att inkomst av jordbruks- och skogsfastighet skulle kunna deklarerars enligt bokföringsmässiga grunder. Brukare av sådan fastighet erhöll därigenom samma möjlighet som tidigare tillkommit rörelseidkare att vid taxeringen åtnjuta avdrag för värdeminskning i varulager, s. k. fri avskrivning. Beslutet har medfört att utgående lager i jordbruk och skogsbruk kan värderas till lägst 40 procent av själv-

kostnadsvärdet; härvid bortses från den ytterligare nedskrivning som kan göras på grund av inkurans. De lagervärden som genom nedskrivning icke kommer till synes i årets vinstresultat kvarliggjer hos företaget eller brukaren som en dold reserv. Vid tillgångarnas försäljning eller alternativt deras uppskrivning till ett högre värde framkommer reserven som vinst i bokslutet. Med lagändringen åsyftades att inkomsterna, sedda över en följd av år, skulle kunna tagas mera jämnt till beskattning och att tillåtna avdrag för bl. a. driftkostnader skulle kunna utnyttjas bättre. I sistnämnda hänseende sammanhänge taxeringsresultatet med garantiskatten på inkomst av fast egendom.

I samband med att nämnda lagändring fr. o. m. ingången av år 1953 trädde i kraft övergick domänverket till att deklarerera inkomst av jordbruk och skogsbruk enligt bokföringsmässiga grunder. Revisorerna har i det föregående redogjort för de principer som domänverket under åren därefter tillämpat vid värdering av utgående virkeslager. Av redogörelsen framgår att virkeslager vid skogsdomänerna, som representerar den övervägande delen av dessa lagers innehåll, upptagits till värden varierande mellan 40 och 90 procent av självkostnadsvärdena. Lagren vid virkesmagasinen har som regel upptagits till självkostnadsvärde bortsett från ett år då nedskrivning till 60 procent företogs. Frölagren, vilka upptogs som tillgång först år 1962, värderades nämnda år till 40 procent för att därefter redovisas till självkostnadsvärdet.

De nedskrivningar med avsevärt varierande procenttal som domänverket sålunda företagit i boksluten har medfört att förskjutningar av de redovisade överskotten kunnat åstadkommas mellan olika år till belopp som varierar mellan 0,3 och 8,9 milj. kronor. I den mån nedskrivningarna har haft till ändamål att vid beräkningen av kommunalskattepliktig inkomst möjliggöra utnyttjande av tillåtna avdrag torde någon erinran icke vara att göra mot åtgärderna. Överskottet på vissa revir eller distrikt, särskilt i Norrland, kan till följd av ringa avverkning och låga priser under något eller några år understiga garantiskattens belopp, så att avdrag för fasta driftkostnader icke kan göras. Domänverket bör i en dylik situation givetvis i samma utsträckning som enskilda företagare utnyttja de möjligheter som gällande bestämmelser erbjuder att till svaga år överskjuta de vinster som uppkommer under år med goda avsättningsresultat. Det vill emellertid synas som om den av domänverket tillämpade nedskrivningen av virkeslager endast i begränsad utsträckning tjänat det nu angivna syftet. Därför talar det förhållandet att nedskrivningarna företages synnerligen likformigt; t. o. m. år 1962 användes en enhetlig för hela landet gällande procentsats, vilken därefter ersattes av två, en för de sex norra distrikten och en för de fem södra. Nedskrivning har därefter gjorts till lägre värden i den södra gruppen, där ifrågakommande bokföringstransaktion kan antagas vara mindre motiverad av skattetekniska orsaker.

Revisorerna vill ifrågasätta huruvida tillräcklig anledning av företagsekonomisk eller annan natur föreligger för domänverket att göra nedskrivningar av virkeslager i sådan omfattning som nu sker. De skäl som enskilda företagare kan åberopa för s. k. fri avskrivning av lagertillgångar torde knappast gälla för ett statligt affärsverks del. Då domänverket icke betalar skatt till staten och har möjlighet att anlita löpande kredit hos riksgäldskontoret, synes anledning knappast föreligga att behålla s. k. dolda reserver av större omfattning inom företaget, varken i syfte att åstadkomma vinstutjämnning i skattehänseende eller för att lösa uppkommande likviditetsproblem. Däremot kan det anses överensstämma med vedertagen praxis i statlig förvaltning att vinster i verksamheten redovisas som överskott för det år under vilket de uppkommer och utan dröjsmål inlevereras till statsverket. Revisorerna anser därför att nedskrivningar av lagertillgångar bör göras endast i den omfattning som är företagsekonomiskt motiverad. Det synes även önskvärt att syftet med nedskrivningarna redovisas i årsberättelserna.

I domänverkets balansräkning uppgives bokförda värdet av in- och utgående förråd. Tillgångsposten avser huvudsakligen värdet av virkeslager och frö efter vidtagna nedskrivningar, men även vissa andra lagertillgångar ingår. På vinst- och förlusträkningen uppgives ökning eller minskning av domänverkets förråd. Denna post, som avser endast lager av virke och frö, påverkas dels av upp- och nedgång i lagrens omfattning, dels av de värdeförändringar som åstadkommits genom upp- eller nedskrivning; i vilken omfattning dessa faktorer inverkat på slutbeloppet framgår dock icke. Enligt uppgifterna i 1964 års vinst- och förlusträkning, vilken anförts som exempel i ovan intagna redogörelse, har domänfondens förråd ökat med drygt 3 milj. kronor. I själva verket har — vilket kan utläsas av årsredogörelsens text- och tabellbilagor — självkostnadsvärdet av virkeslagren nedgått med 5,8 milj. kronor; den redovisade lagerökningen har åstadkommits genom upplösning av lagerreserv med 8,8 milj. kronor. Revisorerna finner det önskvärt att de företagna reservförändringarna kommer till synes även i domänverkets vinst- och förlusträkning. Därigenom skulle det faktiska resultatet av årets rörelse komma klarare till uttryck. Det må framhållas att en dylik öppen redovisning av förändringar i lagerreserver som tidigare allmänt betecknades som »dolda» numera i allt större utsträckning börjat tillämpas i boksluten för större enskilda företag.

INRIKESDEPARTEMENTET

§ 21

Länsstyrelsernas upphandling av kontorsförnödenheter

Enligt Kungl. Maj:ts kungörelse den 7 december 1945 (nr 850) angående upphandling av kontorsmateriel för statsverkets behov skall sådan upphandling verkställas av poststyrelsen. Från skyldigheten att i nu nämnt avseende anlita poststyrelsen är järnvägsstyrelsen och telestyrelsen med underlydande förvaltningar undantagna. Sortimentlista över kontorsmateriel som tillhandahålles genom poststyrelsens försorg skall utgivas av styrelsen. Om myndighet anser att mera allmänt behov föreligger av kontorsartikel som icke återfinnes på listan, bör styrelsen av myndigheten underrättas härom. Vidare stadgas i kungörelsen att poststyrelsen äger att med leverantör avtala om fast köp av i sortimentslistan upptagna artiklar. Därast myndighet finner det möjligt att upphandla artikel till lägre kostnad än det pris som poststyrelsen betingar sig, bör myndigheten underrätta styrelsen därom. Slutligen har bestämts att såvitt möjligt enhetlig standard å kontorsartiklar bör eftersträvas.

På riksstaten är under elfte huvudtiteln uppfört ett särskilt anslag till länsstyrelsernas expenser. Förutom för angivet ändamål får anslaget disponeras för att bestrida vissa kostnader enligt uppbördsförordningen, vissa kostnader för landshövdingarnas tjänstebostäder och kostnaderna för viss kursverksamhet m. m. Under anslaget anvisat belopp har för de tre sistförflutna budgetåren uppgått till respektive 12,6, 14,3 och 17,4 milj. kronor, medan de verkliga utgifterna redovisats med respektive 12,4, 14,2 och 18,4 milj. kronor, allt i runda tal. För innevarande budgetår har anslaget upptagits med närmare 37,4 milj. kronor. Medelsförstärkningen beror väsentligen på att maskinhyrorna för datakontoren väntas stiga med över 10 milj. kronor, att för viss utrustning för datakontoren beräknats ytterligare 1,7 milj. kronor och att länsstyrelsernas expensutgifter i övrigt förutsatts komma att öka med drygt 7,8 milj. kronor.

Revisorerna har funnit det vara av intresse att utröna omfattningen av länsstyrelsernas upphandling av kontorsförnödenheter samt huruvida och i vilken utsträckning nämnda upphandling verkställts inom ramen för av poststyrelsen eller av annan statlig myndighet träffade avtal om central upphandling för statsverkets behov. I anledning härav har följande frågor tillställts samtliga länsstyrelser.

Länsstyrelse	Upphandling i tusental kronor under nedannämnda budgetår									Total upphandling av kontorsförnödenheter		
	genom postverket			genom annan myndighet			utan anknytning till annan myndighet					
	1963/64	1964/65	1965/66	1963/64	1964/65	1965/66	1963/64	1964/65	1965/66	1963/64	1964/65	1965/66
Stockholms län	80	129	150	44	64	113	46	53	72	170	246	335
Uppsala län	36	39	45	8	6	11	14	17	17	59	63	74
Södermanlands län	—	—	—	—	—	—	10	10	10	39	50	83
Östergötlands län	37	50	49	20	20	30	30	28	31	87	98	110
Jönkopings län	56	56	56	10	10	10	35	35	35	101	101	101
Kronobergs län	—	—	—	—	—	—	—	—	—	100	126	158
Kalmar län	27	34	35	—	—	—	58	69	98	86	103	133
Gotlands län	12	13	23	—	—	—	4	4	6	16	17	30
Blekinge län	29	53	56	19	33	53	3	28	39	51	104	149
Kristianstads län	60	64	78	11	6	19	8	9	17	80	80	115
Malmöhus län	102	127	207	46	84	223	84	130	236	233	342	667
Hallands län	33	34	37	16	23	86	9	3	5	59	61	128
Göteborgs och Bohus län	118	148	155	102	341	127	57	297	51	278	788	335
Älvsborgs län	94	98	112	27	78	65	21	61	78	142	237	255
Skaraborgs län	30	31	40	6	6	10	13	22	28	50	59	78
Värmlands län	55	55	57	133	82	103	6	20	35	195	158	196
Örebro län	49	54	68	41	38	47	10	10	12	100	102	127
Västmanlands län	37	67	45	14	28	69	25	40	36	77	136	151
Kopparbergs län	33	34	62	22	135	20	29	119	119	87	289	202
Gävleborgs län	23	40	36	77	53	136	5	5	5	105	108	177
Västernorrlands län	48	53	45	26	45	81	23	37	50	98	137	177
Jämtlands län	20	19	30	—	—	—	24	31	24	44	49	54
Västerbottens län	28	34	33	—	—	—	16	17	13	44	52	47
Norrbottnens län	31	33	50	12	10	12	5	3	3	49	48	66
Summa	1 040	1 265	1 469	634	1 062	1 215	535	1 048	1 020	2 350	3 554	3 948
Medeltal	47	57	66	35	59	67	23	46	44	98	148	165

1. Till vilka belopp har länsstyrelsen under vart och ett de tre senaste budgetåren upphandlat kontorsförnödenheter för länsstyrelsens eget behov?

2. Hur stor del av ovannämnda belopp är för samma tid att hänföra till upphandling:

- a) genom postverkets centralupphandling,
- b) genom annan myndighets centralupphandling,
- c) utan anknytning till annan statlig myndighet?

3. Vilka olika typer av förödenheter upphandlas självständigt av länsstyrelsen utan förmedling av annan statlig myndighet?

De från länsstyrelserna inkomna svaren på de två första frågorna redovisas i tabellform på föregående sida.

Länsstyrelserna i Södermanlands och Kronobergs län har uppgivit att det av bokföringstekniska skäl icke utan avsevärd arbetsinsats och betydande tidsutdräkt varit möjligt att besvara de av revisorerna under punkt 2 framställda frågorna. Uppgifter rörande dessa frågor saknas därför från nämnda län. Jönköpings län har angivit vissa klumpsummor som vid uppgörandet av tabellen fördelats jämnt på de aktuella budgetåren. Vidare må nämnas att de angivna beloppen är avrundade och i vissa fall grovt uppskattade, vilket medfört att siffrorna i sammanställningen icke överensstämmer exakt med totalbeloppen.

Av tabellen framgår att i genomsnitt drygt två tredjedelar av de belopp, till vilka länsstyrelsernas upphandling av kontorsförnödenheter årligen uppgår, är att hänföra till upphandling genom postverkets eller annan statlig myndighets centralupphandling. Förnödenheter till i genomsnitt cirka en tredjedel av den totala upphandlingen inköpes av varje länsstyrelse direkt och utan anknytning till statlig centralupphandling. Den uppgjorda sammanställningen utvisar vidare att avsevärda olikheter de olika länsstyrelserna emellan förekommer med avseende på fördelningen av upphandlingen. Sålunda har Kristianstads, Hallands, Örebro, Gävleborgs och Norrbottens län endast i mycket liten utsträckning upphandlat kontorsförnödenheter utanför de statliga centralupphandlingsavtalen. Kalmar och Kopparbergs län har däremot enligt tabellen inköpt huvudparten av sina kontorsförnödenheter på detta sätt. Såvitt gäller Kopparbergs län torde detta ha sin förklaring i att länsstyrelsen därstädes liksom länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län nyligen helt eller delvis flyttat in i nya ämbetslokaler vilka krävt förnyad möbelutrustning m. m.

På revisorernas fråga angående vilka olika typer av förnödenheter som upphandlas självständigt av länsstyrelsen utan förmedling av annan statlig myndighet har mycket skiftande svar inkommit. Vissa förnödenheter eller grupper av artiklar framstår emellertid såsom gemensamma och ständigt återkommande för samtliga länsstyrelser. Halva antalet länsstyrelser har sålunda angivit stämplrar av olika slag såsom en artikel som inköpes

självständigt och utanför statliga centralavtal. Vidare har ett tiotal länsstyrelser angivit blankettryck av olika slag såsom en stor post vilken inhandlas utan förmedling av annan statlig myndighet. Städmaterial, facklitteratur, plåtar för folkbokföringsregistret och ljuskopieringspapper inköpes på samma sätt. Vissa länsstyrelser inköper armatur, möbler, gardiner och persiennier för nya lokaler utanför statliga centralupphandlingsavtal. Andra återigen inköper nämnda inventarier av leverantörer med vilka försvarets intendenturverk träffat avtal om leverans till statliga myndigheter.

Då rekvisition hos postverkets centralförråd av kontorsförnödenheter av ren förbrukningskaraktär göres i större poster och med flera artiklar samtidigt, inträffar ej sällan att mellan två rekvisitionstillfällen och innan tilläggsrekvisition hunnit göras viss brist på någon artikel plötsligt uppkommer. Inköp av sådan artikel göres då på lokalorten.

Revisorernas uttalande. Enligt kungörelsen 1945: 850 skall upphandling av kontorsmateriel för statsverkets behov och på dess bekostnad verkställas genom poststyrelsen. Från denna skyldighet är endast järnvägsstyrelsen och telestyrelsen med underlydande förvaltningar undantagna. Poststyrelsen har att utge en sortimentslista över kontorsmateriel som tillhandahålles genom dess försorg. Om myndighet anser mera allmänt behov föreligga av artikel som icke finnes upptagen på listan, bör den upplysa poststyrelsen härom. Styrelsen, som äger att med leverantör träffa avtal om fast köp av i sortimentslistan upptagna artiklar, bör även underrättas, därest myndighet finner det möjligt att upphandla artikel till lägre kostnad än det pris som styrelsen betingar. Vidare stadgas i kungörelsen att såvitt möjligt enhetlig standard å kontorsartiklar bör eftersträvas.

På riksstaten är under elfte huvudtiteln uppfört ett särskilt anslag till länsstyrelsernas expenser. Förutom för expenser i mera egentlig mening får anslaget disponeras för att bestrida vissa andra, i det föregående närmare angivna kostnader. De tre senaste budgetåren har utgifterna under anslaget uppgått till respektive 12,4, 14,2 och 18,4 milj. kronor, allt i runda tal.

Länsstyrelsernas medelsdispositioner för nu berörda ändamål avser till betydande del inköp av kontorsförnödenheter av olika slag. Revisorerna har funnit det vara av intresse att inhämta vissa upplysningar om denna verksamhet, särskilt mot bakgrunden av förefintliga möjligheter att utnyttja av poststyrelsen eller annan statlig myndighet träffat avtal om centralupphandling för statsverkets behov. De av revisorerna i sådant syfte framställda frågorna och de i anledning därav inkomna svaren har redovisats i det föregående.

Av den sålunda företagna undersökningen framgår, att länsstyrelserna vid sin upphandling av kontorsförnödenheter företrädesvis anlitar poststyrelsen eller annan jämförlig inköpskälla. Till icke oväsentlig del verkställs emellertid här avsedda inköp utan förmedling av sådan myndighet. I genom-

snitt för samtliga länsstyrelser uppgår nämnda andel till drygt 27 procent av det totala belopp som under den aktuella treårsperioden utbetalats för ändamålet i fråga. Samtidigt kan dock konstateras att betydande skiljaktigheter föreligger mellan länsstyrelserna i berört hänseende. Vissa länsstyrelser upphandlar sålunda huvudparten av erforderliga kontorsförnödenheter utan att utnyttja de centralt träffade avtalen. Revisorerna har även uppmärksammat, att i somliga fall sådana avtal över huvud taget icke kommer i fråga, trots att inköpen avser tillgodoseendet av behov som är för länsstyrelserna gemensamma. Det sagda gäller exempelvis facklitteratur, plåtar för folkbokföringsregister och ljuskopieringspapper, vilka för närvarande icke inköpes genom central upphandling utan anskaffas lokalt av varje länsstyrelse för sig.

Den centrala upphandlingen genom poststyrelsen eller motsvarande myndighet har givetvis till syfte att tillförsäkra statsverket de rabatter och andra fördelar som kan vinnas genom att inköpen avser stora mängder. Med hänsyn till i det föregående redovisade iakttagelser vill revisorerna understryka angelägenheten av att länsstyrelserna i full omfattning anlita den möjlighet till förmånliga inköp som sålunda står öppen. Det torde böra ankomma på riksrevisionsverket att lämna sådana anvisningar för den ifrågavarande verksamheten, att därmed förbundna kostnader i görligaste mån begränsas.

§ 22

Indrivningsverksamheten vid kronofogdemyndigheten i Stockholm

Med bifall till propositionen nr 148 beslöt riksdagen år 1962 att polis-, åklagar- och exekutionsväsendet skulle helt förstatligas den 1 januari 1965. I samband härmed skulle verksamheten omorganiseras och det tidigare organisatoriska sambandet mellan polis-, åklagar- och exekutionsverksamheten upplösas. Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande den 25 maj 1962 tillkallades sakkunniga för att såsom en särskild beredning biträda vid det ytterligare utrednings-, planläggnings- och författningsarbete som krävdes för förstatligandet av ovannämnda verksamhet. De sakkunniga, som antog benämningen polisberedningen, överlämnade under tiden augusti 1963—januari 1964 vissa betänkanden, bl. a. angående exekutionsväsendet. Härvid föreslogs bl. a. att landet skulle indelas i 81 kronofogdedistrikt, organiserade på visst sätt.

I Kungl. Maj:ts proposition nr 100 till 1964 års riksdag anslöt sig departementschefen till beredningens förslag om distriktsindelning. Beträffande arbetsorganisationen framhöll departementschefen bl. a. följande.

För de tre största städernas del föreslår beredningen en i princip likartad arbetsorganisation. Den avviker i Göteborg och Malmö inte från organisationen i landet i övrigt på annat sätt än att vissa av den centrala avdelningens arbetsuppgifter uppdelas på sektioner omfattande kronokommissarie-distrikt med en arbetsbelastning motsvarande ett större kronofogdedistrikt ute i landet. I Stockholm är avvikelserna större. Detta har sin grund dels i den nuvarande centraliseringen av indrivningsverksamheten i huvudstaden, dels i en av Stockholms stad företagen organisationsundersökning, vars resultat beredningen på grund av de särpräglade förhållandena i Stockholm funnit sig böra beakta. Beredningen lägger särskild vikt vid att visst redovisningsarbete beträffande indrivningsverksamheten i Stockholm, vilka uppgifter nu utförs av stadens uppbördsverk, flyttas över till den exekutiva myndigheten. Remissmyndigheterna har i allmänhet inte gjort någon erinran mot överförande av dessa arbetsuppgifter men avvikande meningar har anförts. Liksom beredningen anser jag, att de sammanställningar av arbetsresultat som utgör ett viktigt instrument för utmätningsmannen för att leda, följa och kontrollera indrivningsarbetet bör i ett renodlat och enhetligt exekutionsväsende i sin helhet utföras inom detta, och jag anser mig därför i huvudsak böra biträda beredningens förslag.

Ett par detaljfrågor i arbetsorganisationen har vid remissförfarandet tilldragit sig särskild uppmärksamhet.

Beredningens förslag bygger på organisationsformer och arbetsrutiner som nu förekommer och är prövade. Detta utgör en välbehövlig säkerhetsfaktor i det stora omlägningsarbetet. I något remissyttrande har emellertid anmärkts att arbetet i högre grad än vad beredningen förutsatt borde mekaniseras. Med anledning härav vill jag framhålla att en ökad mekanisering

visserligen skulle kunna innebära rationaliseringsvinster men medför behov av kontorsmaskiner, som efter den förestående datareformen kan visa sig överflödiga. I sitt remissyttrande upplyser uppbořdsorganisationskommittén att framställning genom länens datamaskiner av vissa indrivningshandlingar planeras samt att det kan tänkas att vissa rutinarbeten inom kronofogdeorganisationen kan utföras med hjälp av dessa maskiner. Med hänsyn härtill anser jag liksom statskontoret beredningens skäl för sitt förslag i denna del bärande.

Statsutskottet fann icke anledning till erinran mot vad departementschefen förordat i avseende på det framtida exekutionsväsendet. Riksdagen beslöt i enlighet med utskottets hemställan att godkänna de av departementschefen förordade riktlinjerna för organisationen m. m. av exekutionsväsendet (rskr. 1964: 259).

Riksrevisionsverkets sammanställning över restindrivningen och bötesindrivningen under år 1965 utvisar att resultatet för Stockholms kronofogdedistrikt är avsevärt sämre än motsvarande resultat för övriga kronofogdedistrikt i landet. Sålunda har Stockholms kronofogdedistrikt med avseende på restindrivningen under ovannämnda år levererat 10,3 procent av det till indrivning förfallna beloppet, medan motsvarande procenttal för Göteborg och Malmö utgör 26,1 respektive 27,5. Beträffande bötesindrivningen har det levererade beloppet för kronofogdedistrikt i Stockholm, Göteborg och Malmö i procent av det till indrivning beordrade beloppet uppgått till respektive 22,8, 34,1 och 48,2.

Riksrevisionsverkets sammanställning över indrivningen år 1965 utvisar beträffande rikets tre största kronofogdedistrikt bl. a. följande.

Restindrivningen under år 1965

Kronofogdedistrikt	Utestående 1 januari	Belopp att indriva	Levererat	%	Utestående 31 december	%
Stockholm..	174 918 791	300 882 965	31 146 157	10,3	261 382 700	86,9
Göteborg ..	45 434 219	90 574 584	23 665 430	26,1	63 984 807	70,7
Malmö	19 462 883	42 425 254	11 680 891	27,5	29 995 958	70,7

Bötesindrivningen under år 1965

Stockholm..	6 214 355	10 388 522	2 372 609	22,8	7 951 797	76,6
Göteborg ..	2 625 247	5 938 836	2 023 831	34,1	3 811 419	64,2
Malmö	1 537 885	3 238 514	1 562 214	48,2	1 636 973	50,6

Medeltalet för samtliga kronofogdedistrikt i hela riket beträffande resultatet av restindrivningen har under 1965 utgjort 30,1 procent och beträffande bötesindrivningen 49,5 procent. Motsvarande procenttal för hela riket utom Stockholms stad är 37,3 respektive 54,4.

Med hänsyn till sålunda föreliggande omständigheter har revisorerna ansett sig böra närmare undersöka, hur den av kronofogdemyndigheten i Stockholm bedrivna verksamheten utfallit under den nya organisationens

första år. I detta syfte har revisorerna från nämnda myndighet införskaffat vissa uppgifter, över vilka överståthållarämbetet därefter beretts tillfälle att yttra sig.

Följande frågor har tillställts kronofogdemyndigheten i Stockholm.

1. Av riksrevisionsverkets statistik över utfallet av skatteindrivningen framgår, att resultatet för kronofogdemyndigheten i Stockholm är avsevärt sämre än för övriga kronofogdemyndigheter. Vilka är enligt Eder mening orsakerna härtill?

2. a) Till vilka belopp uppskattades vid förstatligandet kronofogdemyndighetens sammanlagda kostnader avseende avlöningar resp. omkostnader?

b) Till vilka belopp har kronofogdemyndighetens faktiska kostnader avseende avlöningar resp. omkostnader uppgått för var och en av tidsperioderna 1/1—30/6 1965, 1/7—31/12 1965 och 1/1—30/6 1966 och vilka befattningshavare i olika kategorier har under samma tidsperioder tjänstgjort vid myndigheten?

c) Hur stor del av ovannämnda avlöningskostnader avser under samma tidsperioder anlitad extra och tillfällig personal?

3. Vilka ändringar i arbetsorganisationen har företagits sedan den 1 januari 1965?

4. Planeras särskilda åtgärder för att, jämfört med nuläget, uppnå ett bättre indrivningsresultat och i så fall vilka? Om särskilda åtgärder planeras, när beräknas dessa vara avslutade?

5. a) Har preskriptionstider försuttits och avskrivningar på grund härav måst göras? I vilken omfattning har detta i så fall skett sedan den 1 januari 1965?

b) I vilken omfattning har debiterad skatt över huvud taget avskrivits? Antal poster och belopp?

6. I vilken omfattning har per den 30/6 1966 centralregistret avstämts mot balansen på de olika kontona i månadsräkningen? (Jfr riksrevisionsverkets skrivelse den 30 november 1965, A 699.) Om sådan avstämning ej gjorts, vad är anledningen härtill? När kan avstämningen i så fall förväntas ske?

7. Till vilka belopp har oredovisade månadsräkningsmedel uppgått enligt månadsräkningen för a) juni månad 1965, b) december månad 1965 och c) juni månad 1966?

8. Till vilka belopp har oredovisade handräkningsmedel avseende a) andra kronofogdemyndigheter och b) övriga handräkningssökande uppgått per den 30/6 1965, den 31/12 1965 och den 30/6 1966?

Kronofogdemyndigheten har i sitt svar till revisorerna framhållit att de av riksrevisionsverket gjorda sammanställningarna utvisar ett för Stockholms vidkommande otillfredsställande resultat. Kronofogdemyndigheten har vidare anfört följande.

Tabellerna redovisar emellertid vad angår det indrivna beloppet allenast det belopp som *levererats* och icke det *totalt indrivna* beloppet. Av skäl som redovisas nedan, har för år 1965 i Stockholm förelegat särskilt stor eftersläpning med kreditering och bokföring av inlutna belopp. Vid bedömningen av indrivningsresultatet bör därför hänsyn tagas till jämväl de belopp som indrivits men icke hunnit levereras under år 1965 och sålunda icke endast till de belopp som levererats. På kronofogdemyndighetens i Stock-

holm postgirokonto och på checkräkning med riksbanken inestod den 31 december 1965 sammanlagt cirka 35 milj. kr., vilket belopp ej hade hunnit levereras, enär beloppet visserligen krediterats på indrivningshandlingarna men icke i övrigt bokförts. Av nämnda belopp hänför sig cirka 20 milj. kr. till restindrivningen under år 1965 medan återstoden utgjorde dels balans från år 1964, dels belopp som skall hänföras till bötesindrivningen för år 1965. Om till det i ovanstående tabell upptagna levererade beloppet om cirka 31 milj. kr. lägges det ytterligare under år 1965 indrivna, men inte levererade, beloppet om cirka 20 milj. kr. uppgår det totala under år 1965 indrivna beloppet till cirka 51 milj. kr., vilket belopp utgör 17 % av belopp att indriva.

Vad ovan sagts om resultatet av restindrivningen gäller i princip även resultatet av bötesindrivningen. Enligt riksrevisionsverkets tabell uppgår det levererade bötesbeloppet i Stockholm till 22,8 % av beloppet att indriva. Av de på kronofogdemyndighetens postgirokonton och i riksbanken inestående icke levererade medlen den 31 december 1965 hänför sig cirka 1,5 milj. kr. till bötesindrivningen för år 1965. Om sistnämnda belopp lägges till det i riksrevisionsverkets tabell över bötesindrivningen upptagna beloppet uppgår det totalt under år 1965 indrivna bötesbeloppet till cirka 3,9 milj. kr. Detta utgör cirka 38 % av beloppet att indriva.

Av den nu lämnade redogörelsen torde framgå att indrivningsresultatet i Stockholm för år 1965 icke är fullt så dåligt som ett studium av riksrevisionsverkets tabeller ger vid handen.

I fråga om orsakerna till det mindre tillfredsställande indrivningsresultatet i Stockholm, de ändringar i arbetsorganisationen som företagits sedan den 1 januari 1965 samt de planerade åtgärderna för att uppnå bättre indrivningsresultat har kronofogdemyndigheten anfört följande.

Till en början kan nämnas, att en från indrivningsstatistisk synpunkt ogynnsam omständighet för Stockholms vidkommande är det förhållandet att det restförda beloppet i Stockholm under år 1965 ökade i en utsträckning som svårigen kunde förutses. Detta gäller i synnerhet den kvarstående skatten som ökade från cirka 41,5 milj. kr. år 1964 till cirka 53 milj. kr. år 1965 eller med cirka 28 %. En så stor ökning är självfallet särskilt betydande då den kommer under första året av en ny organisation då ju alla nya arbetsrutiner skall intränas. Såsom riksdagens revisorer anfört i berättelsen för år 1965 (s. 158) har betydande initialsvårigheter på många håll varit förbundna med genomförande av den nya kronofogdeorganisationen. Dessa svårigheter torde ha särskilt accentuerats i Stockholms kronofogdedistrikt. Före förstatligandet ombesörjdes arbetet med restantiekrediteringen samt upprättandet av månadsräkning och balanslängd m. m. av Stockholms stads uppbördsverk. Vid förstatligandet beslöts att detta arbete skulle överföras till kronofogdemyndigheten. Överföringen visade sig medföra stor belastning på myndigheten. För att möjliggöra överföringen måste uppbördsverket bl. a. upphöra med restantiekrediteringen och därmed sammanhängande arbetsuppgifter vid tiden oktober—november 1964. Vid övergången till den nya organisationen måste sålunda kronofogdemyndigheten bl. a. överta en eftersläpning i restantiekrediteringen och bokföringsarbetet på 2—3 månader. Denna omständighet jämte de övergångssvårigheter som den genomgripande omläggningen av nästan alla arbetsrutiner i sig utgjorde blev synnerligen pressande för särskilt den centrala avdelning inom myn-

digheten som hade att ombesörja restantiekrediteringen och bokföringen. Härtill kom svårigheter att få specialiserad personal i tillräcklig utsträckning för de nya arbetsuppgifterna. Eftersläpning i restantiekrediteringen och bokföringsarbetet, vilket självfallet försvårade indrivningsarbetet på fältet, konstaterades redan på våren 1965. Med anledning härav beslöts på initiativ av exekutionsväsendets organisationsnämnd att omfördelning av bl. a. bokföringsarbetet skulle ske med början omkring den 1 april 1965. Samtidigt inrättades vissa extra tjänster. Arbetet med omläggningen skedde i samarbete med exekutionsväsendets organisationsnämnd. Denna omläggning, som även innebar ändrad distriktsindelning för den fältarbetande personalen, tog cirka 3 månader i anspråk. Under denna tid uppstod viss stagnation i indrivningsarbetet. Med anledning av att eftersläpningen inte kunde arbetas in utan i stället ökades beslöt kronodirektören på initiativ av exekutionsväsendets organisationsnämnd och i samråd med riksrevisionsverket i början av mars 1966 bl. a. att eftersläpningen av bokföringen på centralregisterkortet skulle ske manuellt i stället för medelst bokföringsmaskin. Härigenom möjliggjordes att även icke bokföringsmaskinkunnig personal kunde anlitas för avarbetande av balansen. En arbetsgrupp utsågs och en tidsplan upprättades, enligt vilken hela balansen skulle vara avarbetad till den 30 juni 1966. Detta arbete fortlöpte helt enligt tidsschemat. Arbetet avbröts omkring den 1 juni 1966, sedan Kungl. Maj:t på hemställan av exekutionsväsendets organisationsnämnd ställt medel till förfogande för att i viss utsträckning införa automatisk databehandling inom Stockholms kronofogdedistrikt. Då arbetet avbröts hade kreditering och bokföring skett av samtliga medel som influtit till myndigheten t. o. m. den 30 april 1966. Dessa medel, som uppgick till cirka 35 milj. kr., har till största delen redovisats i månadsräkningarna för mars—juli 1966. Arbetet med automatisk databehandling påbörjades under maj 1966. Restantiekrediteringen och bokföringsarbetet m. m. skall ske medelst databehandling beträffande de medel som influtit fr. o. m. den 1 maj 1966. Den automatiska databehandlingen, vilken beräknas vara klar till innevarande års kvittning av överskjutande skatt i november avses — utöver arbetet med restantiekrediteringen m. m. — skola i mycket stor utsträckning avbörda den fältarbetande personalen dess arbete med kortplockning och bevakning av avbetalningsplaner, införlar, etc.

I samråd med arbetet på övergången till databehandling har en ingående intern revision företagits hos fältpersonalen. Härvid har det bland annat visat sig att fältpersonalen i betydande utsträckning har belastats med arbetsmaterial i ärenden som bort anmälas till avskrivning. Genom att detta material samlats in har fältpersonalen kunnat befrias från ett tyngande arbetsmaterial i dessa ärenden, vilket medför att dess arbete med oavslutade ärenden har effektiviserats. I fortsättningen skall dylik intern revision hos fältpersonalen kontinuerligt företas med så korta intervaller som omständigheterna medger.

Enligt nuvarande ordning upptar *ett kort* endast *en post*. På grund av anhopningen av kort har den fältarbetande personalen i stor utsträckning varit sysselsatt med kortsortering, överförande av anteckningar från ett kort till ett annat, etc. En betydande fördel med databehandlingen är att *alla poster* beträffande viss gäldenär presenteras fältpersonalen på *ett enda kort*. Härigenom torde fältpersonalen kunna utnyttjas effektivare.

Vidare ökas fältpersonalens effektivitet genom att den interna revisionen kan ägnas större uppmärksamhet, vilket leder till att fältpersonalen befrias från arbetsmaterial i ärenden som bort avskrivas.

I anledning av revisorernas fråga angående uppskattade kostnader för avlöningar och omkostnader vid förstatligandet har kronofogdemyndigheten svarat följande.

Inför förstatligandet uppskattades kronofogdemyndigheternas i riket sammanlagda kostnader för avlöningar från och med den 1 januari 1965 till 28 milj. kr. och för omkostnader till 4,3 milj. kr. Härtill skall läggas kostnader för utrustning med 3,9 milj. kr.

För tiden 1.1.—31.12.1965 beräknades kronofogdemyndighetens i Stockholm driftsbudget enligt följande:

Avlöningar	5 010 000	
Vikariats-, övertids-, sem.ers.	54 500	
Extra personalbehov	566 850	
	<hr/>	
Summa avlöningar kronor		5 631 350
 Omkostnader	 746 450	
	<hr/>	
Summa omkostnader kronor		746 450

Kronofogdemyndighetens i Stockholm kostnader för verksamheten har under nedan angivna tider uppgått till följande belopp.

1/1—30/6 1965	1/7—31/12 1965	1/1—30/6 1966
2 985 546	3 435 129	3 980 242
därför extra och tillfällig personal		
1/1—30/6 1965	1/7—31/12 1965	1/1—30/6 1966
435 165	1 088 088	1 719 627

Kronofogdemyndigheten har vidare lämnat följande upplysningar.

Avskrivning på grund av att preskriptionstider försuttits hade förekommit endast i ytterst sällsynta fall. I fråga om skatter hade preskription, utan att hindersintyg funnits, praktiskt taget icke alls förekommit, medan i fråga om böter möjligen kunde sägas att preskriptionstid försuttits i ett 10-tal fall.

Under tiden den 1 januari 1965—den 30 juni 1966 hade sammanlagt 12 187 skatteposter om 9 939 627 kronor 53 öre avskrivits.

På revisorernas fråga huruvida föreskriven avstämning verkstälts per den 30 juni 1966 har kronofogdemyndigheten förklarat följande.

Enär bokföringsarbetet ännu icke avslutas för tiden den 14 november 1964—30 april 1966 har någon avstämning icke kunnat ske. Orsaken är dessutom att de medel, som efter indrivning influtit på fältdistriktet under tiden den 1 maj—30 juni 1966, på grund av övergången till databehandling ännu icke har redovisats från fältdistriktet till centralsektionen, som har att sammanställa kronofogdemyndighetens balansräkning. Avstämning beräknas kunna ske omkring den 1 december 1966.

Oredovisade månadsräkningsmedel enligt avlevererade månadsräkningar har uppgått till nedanstående belopp.

Juni månad 1965

Böter	Uppb. medel	7 056 182: 16
	Bötesmedel	8 401 045: 99
	Summa	15 457 228: 15
Skatter		177 274 521: 85

December månad 1965

Böter	Uppb. medel	8 681 742: 05
	Bötesmedel	7 951 797: 21
	Summa	16 633 539: 26
Skatter		233 791 412: 35

Juni månad 1966

Böter	Uppb. medel	7 715 448: 28
	Bötesmedel	7 484 809: 35
	Summa	15 200 257: 63
Skatter		224 357 448: 45

Handräckningsmedel har icke kunnat särskiljas utan har redovisats i klump.

Arbetet på centralsektionen har bedrivits på så sätt att influtna kuponger har uppsorterats på inkomstdagar oavsett medelsslag (med undantag för bilskattemedel). Något särskilt postgirokonto för handräckningsmedel har icke funnits och finnes icke. Vilken dag influtna medel redovisats kan icke utan ett synnerligen tidsödande arbete utredas. Levererade handräckningsmedel uppgick för tiden 1/1 1965—8/8 1966 till ett belopp av kr. 4 413 402: 40.

Några handräckningsmedel influtna före den 2 maj 1966 finns icke redovisade.

Överståthållarämbetet har icke avgivit något eget yttrande i ärendet utan i skrivelse till revisorerna åberopat vad kronofogdemyndigheten anfört.

Revisorerna har till *riksrevisionsverket* för yttrande överlämnat de från kronofogdemyndigheten inkomna uppgifterna. I samband därmed har vissa frågor framställts.

I sitt svar framhåller riksrevisionsverket inledningsvis att den summariska statistik som lämnats är uppställd så, att det under året levererade beloppet är ställt i relation till hela det »belopp, som skall indrivnas». Det levererade beloppet är icke utan vidare lika med det indrivna beloppet utan utgör beloppet av vad som under perioden efter vederbörliga bokföringsåtgärder hunnit redovisas till länsstyrelsen såsom hänförligt till det ena eller andra slaget av skatt eller andra medel. Om bokföringen löper perfekt kan man bortse härifrån, gör den icke det kan betydande differenser uppkomma. Det senare är fallet i fråga om kronofogdemyndigheten i Stockholm be-

träffande år 1965. Det »belopp som skall indrivas» utgör summan av den balans som fanns vid periodens början och de restlängder och andra indrivningsuppgifter som inkommit under perioden. Om den balans som föreligger vid periodens början är förhållandevis stor, påverkas resultatet ogynnsamt. Om vidare en särskilt stor restlängd inkommer mot slutet av perioden, påverkar detta också resultatet i ogynnsam riktning.

Samtliga dessa faktorer har spelat in, vilket varit känt för riksrevisionsverket och föranlett en reservation vid överlämnandet av de summariska uppgifterna till riksdagens revisorer och till myndigheterna. På den gamla distriktsindelningens tid utvisade statistiken resultatet av indrivningen från år till år i fråga om varje särskilt års skatt intill dess den preskriberats. Ojämnheter i indrivnings- och avskrivningstakten olika distrikt emellan utjämnades då i det långa loppet och slutresultatet blev rättvisande. Så småningom erhålles underlag för en sådan jämförelse även med den nya distriktsindelningen.

De till riksrevisionsverket särskilt ställda frågorna och ämbetsverkets svar härpå redovisas nedan.

1. Har från riksrevisionsverkets sida sedan den 1 januari 1965 vidtagits några åtgärder i syfte att åstadkomma ett bättre indrivningsresultat inom Stockholms kronofogdedistrikt och i så fall vilka åtgärder?

Det kunde förutses att det under tiden närmast efter reformen här och var skulle föreligga vissa svårigheter för kronofogdemyndigheterna att löpande fullgöra det erforderliga avstämnings-, bokförings- och redovisningsarbetet. Detta sammanhänge med den jämförelsevis korta förberedelse-tiden, de nya bokföringsmaskinerna och de nya rutinerna m. m. I varje fall tillfälligt kunde även indrivningen indirekt komma att påverkas menligt. Riksrevisionsverket kunde relativt snart konstatera att nämnda övergångssvårigheter i allmänhet bemästrats men att det i Stockholm förelåg en betydande bokföringseftersläpning och vissa avstämningsvårigheter. Förhållandet uppgavs bero på personalsvårigheter och torde ha ägt samband med att arbetsuppgifterna till stor del tidigare fullgjorts i uppbördsverket, varför personalen var främmande för dem. Riksrevisionsverket anordnade då utbildningsdagar för betydande personalgrupper av skilda kategorier för att avhjälpa detta. Ett flertal besök har gjorts och medverkan lämnats i stor omfattning vid uppläggning och genomförande av olika åtgärder för att avarbeta balansen i fråga om redovisningen, vilket var av primärt intresse för att handräckningsärendena skulle kunna redovisas och underlag för avstämning av olika medelsslag erhållas.

2. Har de till riksrevisionsverket från överståthållarämbetet insända protokollen över verkställda inventeringsförrättningar hos kronofogdemyndigheten i Stockholm utvisat att undersökningar verkställts rörande indrivningens effektivitet? Har överståthållarämbetets effektivitetskontroll föranlett några åtgärder från riksrevisionsverkets sida och i så fall vilka?

Den inventering som påbörjades i samband med reformen pågår alltjämt; avstämningsmöjligheter torde saknas. Något protokoll har inte inkommit till riksrevisionsverket. De av riksrevisionsverket tillhandahållna formulären för länsstyrelsernas inventeringar är så avfattade att de förutsätter en kontroll över effektiviteten i indrivningsarbetet.

3. Har riksrevisionsverket sedan den 1 januari 1965 företagit någon inventeringsförrättning eller något inspektionsbesök hos nämnda kronofogdemyndighet och vilka iakttagelser gjordes i så fall i samband härmed?

Någon formlig inventering har ej gjorts, enär en sådan bedömts vara dels alltför personal- och tidskrävande och dels mindre ändamålsenlig med hänsyn till att hos myndigheten hela tiden pågick ett intensivt arbete med att avarbeta balans och ernå avstämning. Dessutom må nämnas att olika organisatoriska förändringar pågick i syfte att lätta den arbetsanhopning som uppkom på centralsektionen, bl. a. ett överförande av de allmänna målen till fältavdelningarna med därav betingade omsorteringar av kort och ändringar i redovisningen. En inventering under dylika förhållanden låter sig knappast göra, och förhållandena i övrigt var givetvis kända för riksrevisionsverket genom löpande kontakter, konferenser, besök och samarbete med organisationsnämnden. Såsom nämnts under punkt 1 har verket i stället på flera sätt aktivt medverkat för att avhjälpa svårigheterna. Från verkets sida har upprepade gånger framhållits vikten av att under rådande förhållanden, som kunde tänkas indirekt inverka menligt även på indrivningen, åtgärder ej eftersattes, så att förluster uppkom eller preskription inträdde. Enligt kronofogdemyndighetens yttrande har så ej blivit fallet, men en eftersläpning har dock inträtt.

Revisorernas uttalande. Riksdagen beslöt år 1962 att polis-, åklagar- och exekutionsväsendet skulle förstatligas den 1 januari 1965. Genom en särskild beredning — polisberedningen — verkställdes sedermera det ytterligare utrednings-, planläggnings- och författningsarbete som krävdes inför förstatligandet. Beredningen föreslog beträffande exekutionsväsendet bl. a. att landet skulle indelas i 81 kronofogdedistrikt. Vidare utarbetades viss arbetsorganisation m. m. för nämnda distrikt. I förslaget till arbetsorganisation gjordes vissa avvikelser beträffande kronofogdedistriktet i Stockholm, Göteborg och Malmö jämfört med de övriga distrikten. I Stockholm ansågs särpräglade förhållanden råda, vilka beredningen fann sig böra beakta. De av beredningen framförda riktlinjerna för exekutionsväsendets organisation m. m. godkändes av riksdagen.

Revisorerna har funnit anledning att närmare undersöka verkningarna av ifrågavarande organisationsreform i Stockholms stad under det första året efter förstatligandet. I detta syfte har revisorerna gjort jämförelser beträffande resultatet av restindrivning och bötesindrivning mellan å ena

sidan kronofogdemyndigheten i Stockholm och å andra sidan motsvarande myndigheter i andra delar av landet. Nämnade resultat åskådliggöres av följande uppställning.

Kronofogdedistrikt	Restindrivning %	Bötesindrivning %
Stockholm	10,3	22,8
Göteborg	26,1	34,1
Malmö	27,5	48,2
Medeltal för samtliga distrikt	30,1	49,5
Medeltal för samtliga distrikt utom Stockholm....	37,3	54,4

Av sammanställningen framgår att rest- och bötesindrivningen har utfallit avsevärt sämre i Stockholm än i övriga delar av landet. Även om jämförelsen begränsas till Göteborg och Malmö uppvisar Stockholm ett betydligt mindre gynnsamt resultat. Med anledning därav har revisorerna inhämtat vissa uppgifter från kronofogdemyndigheten i Stockholm. Myndighetens svar har utförligt redovisats i det föregående. Likaledes har återgivits vad riksrevisionsverket på förfrågan av revisorerna anfört i ärendet.

Kronofogdemyndigheten har uppgivit att det restförda beloppet i Stockholm under år 1965 ökat i en omfattning som svårligen kunnat förutses. Härtill har kommit att restantiekrediteringen samt upprättandet av månadsräkning och balanslängd m. m., som tidigare ombesörjts av Stockholms stads uppborädsverk, vid förstatligandet överförts på kronofogdemyndigheten. Dessa omständigheter i förening med införandet av nya arbetsrutiner har medfört att initialsvårigheterna vid genomförandet av omorganisationen blivit speciellt svåra för Stockholms vidkommande. Kronofogdemyndigheten har emellertid samtidigt framhållit att det totalt indrivna beloppet för år 1965 varit betydligt större än det belopp som levererats. På grund av särskilt stor eftersläpning med bokföringen har nämligen indrivna belopp i stor utsträckning icke hunnit levereras under nämnda år. Vid bedömningen av indrivningsresultatet borde därför enligt myndigheten även indrivna men icke levererade belopp beaktas.

Enligt revisorernas mening utgör vad kronofogdemyndigheten sålunda anfört icke tillräcklig förklaring till det påfallande låga indrivningsresultat som åstadkommit i Stockholm. Det är att märka att nämnda resultat ter sig ogynnsamt även vid en jämförelse med storstäderna Göteborg och Malmö, där likartade svårigheter i samband med omorganisationen kan antagas ha förelegat.

Ehuru, såsom kronofogdemyndigheten i Stockholm framhållit, eftersläpningen i fråga om bokföring och redovisning torde utgöra en faktor av betydelse då det gäller att bedöma indrivningsresultatet, vill det synas revisorerna som om svårigheterna varit av mera djupgående art. Det må till en början framhållas att omläggningarna på bl. a. bokförings- och redovis-